

AMISOS

AMISOS

Yıl/Year: 2021 Haziran/June

Cilt/Volume: 6 Sayı/Issue: 10

ISSN: 2587-2222 / e-ISSN: 2587-2230

AMİSOS / AMISOS

ISSN: 2587-2222 / e-ISSN: 2587-2230

Yıl/Year: 2021 ♦ Cilt/Volume: 6 ♦ Sayı/Issue: 10

TARANDIĞI İNDEKSLER

AMİSOS / AMISOS

ISSN: 2587-2222 / e-ISSN: 2587-2230

Yıl/Year: 2021 ♦ Cilt/Volume: 6 ♦ Sayı/Issue: 10

Başeditör / Head-Editor

Doç. Dr. Davut YİĞİTPAŞA (Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun/Türkiye)

Editörler / Editors

Doç. Dr. Akın TEMÜR (Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun/Türkiye)
Doç. Dr. Fevziye EKER (Ordu Üniversitesi, Ordu/Türkiye)
Doç. Dr. Hakan ÖNİZ (Akdeniz Üniversitesi, Antalya/Türkiye)

Editör Yardımcıları / Vice Editors

Doç. Dr. Ersel ÇAĞLITÜTÜNCÜGİL (Katip Çelebi Üniversitesi, İzmir/Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi N. Tuba YİĞİTPAŞA (Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun/Türkiye)

Alan Editörleri / Field Editors

Doç. Dr. Akın TEMÜR (Arkeoloji)
Doç. Dr. Fevziye EKER (Klasik Arkeoloji)
Doç. Dr. Hakan ÖNİZ (Sualtı Arkeolojisi)
Dr. Öğr. Üyesi N. Tuba YİĞİTPAŞA (Sanat Tarihi)
Dr. Cemal YILMAZ (Eskiçağ Tarihi)
Dr. Öğr. Üyesi Zehra ÖZBULUT (Antropoloji)
Dr. Öğr. Üyesi Nisa YILMAZ ERKOVAN (Mimarlık)

Yabancı Dil Editörleri / Foreign Language Editors

Doç. Dr. Emrah EKMEKÇİ (Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun/Türkiye)
Doç. Dr. Alan Michael GREAVES (Liverpool University, Liverpool/England)
Dr. Öğr. Üyesi Eric JEAN (Hitit Üniversitesi, Çorum/Türkiye)

Yazı İşleri / Sekretariat

Arş. Gör. (Doktorant) Gülferi AKIN ERTEK (Ordu Üniversitesi, Ordu/Türkiye)

Kapak Tasarım / Cover Design

Doç. Dr. Davut YİĞİTPAŞA

Kapak Resmi / Cover Design

Sevgi H. TEMİZ, Karlsruhe Museum'dan Urartu Tunç At Alınlığı

Dergi Yazışma Adresi / Corresponding Adress

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü,
Kurupelit Kampüsü, 55139-Samsun/TÜRKİYE
Ondokuz Mayıs University, Faculty of Letters, Department of Archaeology,
Kurupelit Campus 55139-Samsun/TURKEY
Tel: 00 (90) 362 312 19 19 / 4687 **Mobil:** 0 (505) 110 12 94 **Faks:** 00 (90) 362 457 60 81
E-posta: amisos.dergi@gmail.com, amisos@omu.edu.tr

Dergi Otomasyon Sistemi <http://dergipark.gov.tr/amisos>

© 2016 Uluslararası Amisos Dergisi. Her Hakkı Saklıdır. Dergide yayımlanan yazıların içeriğinden yazarlar sorumludur.
© 2016 The Journal Of International Amisos. All rights reserved The views expressed in the journal are the responsibility of the individual authors

Makalelerin Tarandığı İntihal Programı

Yayın Kurulu / Editorial Board

Unvan (Prof.; Doç.; Dr.) ve soyadı alfabetik / Title and surname, alphabetic

Prof. Dr. Sümer ATASOY	(Emekli Öğretim Üyesi, İstanbul/Türkiye)
Prof. Dr. Isabella CANEVA	(Retired Lecturer, Lecce/Italy)
Prof. Dr. Yaşar E. ERSOY	(Yaşar Üniversitesi, İzmir/Türkiye)
Prof. Dr. Sergey FAZLULLİN	(Moscow State University, Moscow/Russia)
Prof. Dr. Halime HÜRYILMAZ	(Hacettepe Üniversitesi, Ankara/Türkiye)
Prof. Dr. Mehmet KARAOSMANOĞLU	(Atatürk Üniversitesi, Erzurum/Türkiye)
Prof. Dr. Mehmet ÖZSAİT	(Emekli Öğretim Üyesi, İstanbul/Türkiye)
Prof. Dr. Gocha R. TSETSKHLADZE	(Oxford University, Oxford/England)
Prof. Dr. Remzi YAĞCI	(Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir/Türkiye)
Doç. Dr. Alan Michael GREAVES	(Liverpool University, Liverpool/England)
Doç. Dr. Haydar YALÇIN	(Katip Çelebi Üniversitesi, İzmir/Türkiye)

Danışma Kurulu / Advisory Board

Unvan (Prof.; Doç.; Dr.) ve soyadı alfabetik / Title and surname, alphabetic

Prof. Dr. Veli BAHSHALİYEV	(Azerbaycan Milli İlim Aka., Nahçıvan/Nahçıvan)
Prof. Dr. Nevzat ÇEVİK	(Akdeniz Üniversitesi, Antalya/Türkiye)
Prof. Dr. Adnan DİLER	(Sıtkı Koçman Üniversitesi, Muğla/Türkiye)
Prof. Dr. Murat DURUKAN	(Mersin Üniversitesi, Mersin/Türkiye)
Prof. Dr. Abdullah Şevki DUYMAZ	(Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta/Türkiye)
Prof. Dr. Deniz Burcu ERCİYAS	(Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara/Türkiye)
Prof. Dr. Marcella FRANGİPANE	(Retired Lecturer, Rome/Italy)
Prof. Dr. Hamza GÜNDOĞDU	(Emekli Öğretim Üyesi, İstanbul/Türkiye)
Prof. Dr. Bilge HÜRMÜZLÜ KORTHOLT	(Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta/Türkiye)

Prof. Dr. Stephan KROLL	(Ludwig-Maximilians-Universität München, München/Germany)
Prof. Dr. Irena LAZAR	(Primorska University, Koper/Slovenia)
Prof. Dr. A. Tuba ÖKSE	(Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli/Türkiye)
Prof. Dr. Mehmet ÖZHANLI	(Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta/Türkiye)
Prof. Dr. Marina PUTURİDZE	(Tbilisi State University, Tbilisi/Georgia)
Prof. Dr. Andrzej PYDYN	(Nicolaus Copernicus University, Toruń/Poland)
Prof. Dr. Andreas SCHACHNER	(The German Archaeological Ins., İst./Turkey)
Prof. Dr. İbrahim Tunç SİPAHİ	(Ankara Üniversitesi, Ankara/Türkiye)
Prof. Dr. Blazej STANİSLAWSKI	(Institute of Archaeology and Ethnology Polish Academy of Sciences, Warszawa/Poland)
Prof. Dr. Michele STEFANİLE	(University of Naples l'orientale, Napoli/Italy)
Prof. Dr. S. Yücel ŞENYURT	(Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Ankara/Türkiye)
Prof. Dr. Turan TAKAOĞLU	(18 Mart Üniversitesi, Çanakkale/Türkiye)
Prof. Dr. Jak YAKAR	(Tel Aviv University, Tel Aviv/Israel)
Prof. Dr. Ünsal YALÇIN	(Deutsches Bergbau-Museum, Bochum/Germany)
Prof. Dr. Levent ZOROĞLU	(Batman Üniversitesi, Batman/Türkiye)
Doç. Dr. Şengül AYDINGÜN	(Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli/Türkiye)
Doç. Dr. Hülya BULUT	(Sıtkı Koçman Üniversitesi, Muğla/Türkiye)
Doç. Dr. Murat KARADEMİR	(Selçuk Üniversitesi, Konya/Türkiye)
Doç. Dr. Erkan KONYAR	(İstanbul Üniversitesi, İstanbul/Türkiye)
Doç. Dr. Thomas ZIMMERMANN	(Bilkent Üniversitesi, Ankara/Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi Güner COŞKUNSU	(Autonomous University of Madrid, Madrid/Spain)
Dr. Öğr. Üyesi Eric JEAN	(Hitit Üniversitesi, Çorum/Türkiye)

Amisos Dergisi Aralık ve Haziran olmak üzere yılda iki sayı olarak yayımlanan uluslararası hakemli bir dergidir. Derginin yayın içerik, kapsam ve düzeni ile ilgili kararlar yayın kurulu üyelerinden gelen teklifler doğrultusunda yayın kurulu başkanı tarafından alınır.

Kapsam ve İlkeler

Dergi konu olarak, antropoloji, arkeoloji, arkeometri, epigrafi, filoloji, sanat tarihi, koruma / onarım, mimarlık tarihi, müzecilik gibi sosyal bilim alanlarındaki ana konular ile bunlarla ilgili, ilişkili veya yardımcı konuları ve bunlarla ilişkili yorum, yaklaşım ve kuramları kapsar. Dergi kapsamına uygun olarak bilimsel yenilik getiren, özgün araştırma ve yorum makaleleri, haberler, kazı raporları ve kitap tanıtımlarını içerir.

Makalelerin dergimizde yayınlanabilmesi için daha önce başka bir yerde yayımlanmamış veya yayımlanmak üzere kabul edilmemiş olması gerekir. Yazarlar dergiye gönderdikleri makalenin özgün olduğunu, başka bir dilde dahi olsa makalenin daha önce yayımlanmadığını ya da yayımlanmak üzere bir başka dergiye gönderilmemiş olduğunu taahhüt etmiş olurlar. Bilimsel bir toplantıda sunulmuş ve yayımlanmamış bildiriler, bu durum belirtilmek şartı ile dergimizde yayımlanmak üzere kabul edilir. Yayımlanmak üzere verilen makale eğer yazarın bir tezinden (lisans, yüksek lisans veya doktora) üretilmişse bunun başlığı veya ilk paragraf cümlelerinden birine konulacak dipnot ile açıklanması gerekmektedir. Yazıların bilimsel sorumluluğu yazarlara aittir. Dergiye yazı gönderen bir yazar makalelerin yayımlanmama hakkının editör, hakem ve bilim kurulu üyelerinde saklı olduğunu ve onlardan gelecek değişiklik, düzeltme ve ilaveleri yapmayı taahhüt etmiş sayılır.

The Journal of International Amisos

The Journal of International Amisos is a peer-reviewed and refereed international journal published biannually (June - December). Decisions regarding publication, content, scope and formation of the journal are taken by the chairman of the editorial board in line with the proposals from the members of the editorial board.

Scope and Principles

The journal includes main topics in social science such as anthropology, archeology, archaeometry, epigraphy, philology, history of art, conservation/restoration, history of architecture, history of museology and the topics related with social sciences, interpretations, approaches and theories. The journal includes original researches and reviews that bring scientific innovation, articles, news, excavation reports and book reviews in accordance with its scope.

In order for the articles to be published in our magazine, they must not have been published elsewhere or accepted for publication. The authors commit that the article they submit to the journal is unique and has not been published previously or sent to any other journal for publication even if it is on a different language. The articles presented at a scientific meeting but not published are acceptable for publication in our journal with the condition to be specified. If the article for publication is produced from a thesis of the author, it must be specified in the footnote that placed in one of the phrases in the first paragraph. The scientific responsibility of the manuscripts belong to the authors. A writer who submits a paper is considered to be committed that the editor, referee and scientific committee member's right to not publish the articles and to make future amendments, corrections and additions there to.

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

MAKALELER / ARTICLES

Veli BAŞELİYEV

Archaeological Excavations At Nakhchivan Tepe Settlement 1-14
Nahçıvan Tepe Yerleşmesinde Arkeolojik Kazılar

Şuayip ÇELEMOĞLU

Sinop/Ayancık/Tarakçı Köyü Gebelit Camisi Ve Mezar Taşları 15-52
Sinop/Ayancık/Tarakçı Village Gebelit Mosque And Tomb Stones

Nisa YILMAZ ERKOVAN

Rural Structure Culture In Gazipaşa Hasdere Village 53-70
Gazipaşa Hasdere Köyü 'nde Kırsal Yapı Kültürü

Mustafa ERYAMAN

Niğde'de Az Bilinen İki Su Yapısı 71-86
Two Lesser Known Water Structures In Niğde

Hüseyin METİN

**Dara (Anastasiopolis) Agora Kazı Buluntuları (2020): Erken Bizans
Dönemi Pişmiş Toprak Kandiller 87-99**
*Agora Excavation Finds in Dara (Anastasiopolis-2020): Early Byzantine
Period Terracotta Lamps*

Orhan Alper ŞİRİN

**Amisos Nekropolü'nden Roma İmparatorluk Dönemi'ne Ait Bir Yer Altı
Kaya Mezarı Ve Mezar Buluntuları Üzerine Bazı Değerlendirmeler..... 100-129**
*From The Amisos Necropolis To The Roman Imperial Period An Underground
Rock Tomb And Some Evaluations On Grave Finds*

Sevgi H. TEMİZ

Urartu Sanatı Ve Mitolojisinde At İle İlişkili Karışık Yaratıklar..... 130-161
Mixed Horse-Related Creatures In Urartu Art And Mythology

Dergi Yazım Kuralları..... 162-171
Publication Instructions

10. SAYI HAKEMLERİ / REVIEWERS OF THE 10TH ISSUE

Prof. Dr. Birol CAN	(Uşak Üniversitesi)
Prof. Dr. Nurşen ÖZKUL FINDIK	(Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
Prof. Dr. Necef MÜSEYİBLİ	(The Azerbaijani National Academy of Sciences)
Prof. Dr. Abbas SEYİDOV	(Azerbaycan Devlet İktisat Üni.)
Prof. Dr. Şerife TALİ	(Ordu Üniversitesi)
Prof. Dr. Ali Yalçın TAVUKÇU	(Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Ali YILMAZ	(Uşak Üniversitesi)
Doç. Dr. Atakan AKÇAY	(Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
Doç. Dr. Zerrin AYDIN TAVUKÇU	(Atatürk Üniversitesi)
Doç. Dr. Fatma BAĞDATLI ÇAM	(Bartın Üniversitesi)
Doç. Dr. Hanifi BİBER	(Yüzüncü Yıl Üniversitesi)
Doç. Dr. Serap ERKOÇ	(Anadolu Üniversitesi)
Doç. Dr. Gazanfer İLTAR	(Giresun Üniversitesi)
Doç. Dr. Kemal ÖZKURT	(Ondokuz Mayıs Üniversitesi)
Doç. Dr. Selçuk SEÇKİN	(Mimarsinan Güz. San. Üni.)
Dr. Öğr. Üyesi Azize AKTAŞ YASA	(Abant İzzet Baysal Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Fatih ERHAN	(Korkut Ata Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Hazar KABA	(Sinop Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Savaş MARAŞLI	(Hacı Bektaş Veli Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi S. Sezin SEZER	(Kafkas Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Zekeriya ŞİMŞİR	(Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Dr. Öğr. Gör. Ulus TEPEBAŞ	(Mersin Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Fidan TONZA	(Ondokuz Mayıs Üniversitesi)

AMİSOS / AMISOS

ISSN: 2587-2222 / e-ISSN: 2587-2230

Yıl/Year: 2021 ♦ Cilt/Volume: 6 ♦ Sayı/Issue: 10

TARANDIĞI İNDEKSLER

AMİSOS / AMISOS

ISSN: 2587-2222 / e-ISSN: 2587-2230

Yıl/Year: 2021 ♦ Cilt/Volume: 6 ♦ Sayı/Issue: 10

Başeditör / Head-Editor

Doç. Dr. Davut YİĞİTPAŞA

(Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun/Türkiye)

Editörler / Editors

Doç. Dr. Akın TEMÜR

(Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun/Türkiye)

Doç. Dr. Fevziye EKER

(Ordu Üniversitesi, Ordu/Türkiye)

Doç. Dr. Hakan ÖNİZ

(Akdeniz Üniversitesi, Antalya/Türkiye)

Editör Yardımcıları / Vice Editors

Doç. Dr. Ersel ÇAĞLITÜTÜNCÜGİL

(Katip Çelebi Üniversitesi, İzmir/Türkiye)

Dr. Öğr. Üyesi N. Tuba YİĞİTPAŞA

(Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun/Türkiye)

Alan Editörleri / Field Editors

Doç. Dr. Akın TEMÜR

(Arkeoloji)

Doç. Dr. Fevziye EKER

(Klasik Arkeoloji)

Doç. Dr. Hakan ÖNİZ

(Sualtı Arkeolojisi)

Dr. Öğr. Üyesi N. Tuba YİĞİTPAŞA

(Sanat Tarihi)

Dr. Cemal YILMAZ

(Eskiçağ Tarihi)

Dr. Öğr. Üyesi Zehra ÖZBULUT

(Antropoloji)

Dr. Öğr. Üyesi Nisa YILMAZ ERKOVAN

(Mimarlık)

Yabancı Dil Editörleri / Foreign Language Editors

Doç. Dr. Emrah EKMEKÇİ

(Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun/Türkiye)

Doç. Dr. Alan Michael GREAVES

(Liverpool University, Liverpool/England)

Dr. Öğr. Üyesi Eric JEAN

(Hitit Üniversitesi, Çorum/Türkiye)

Yazı İşleri / Sekretariat

Arş. Gör. (Doktorant) Gülferi AKIN ERTEK (Ordu Üniversitesi, Ordu/Türkiye)

Kapak Tasarım / Cover Design

Doç. Dr. Davut YİĞİTPAŞA

Kapak Resmi / Cover Design

Sevgi H. TEMİZ, Karlsruhe Museum'dan Urartu Tunç At Alınlığı

Dergi Yazışma Adresi / Corresponding Adress

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü,
Kurupelit Kampüsü, 55139-Samsun/TÜRKİYE
Ondokuz Mayıs University, Faculty of Letters, Department of Archaeology,
Kurupelit Campus 55139-Samsun/TURKEY
Tel: 00 (90) 362 312 19 19 / 4687 **Mobil:** 0 (505) 110 12 94 **Faks:** 00 (90) 362 457 60 81
E-posta: amisos.dergi@gmail.com, amisos@omu.edu.tr

Dergi Otomasyon Sistemi <http://dergipark.gov.tr/amisos>

© 2016 Uluslararası Amisos Dergisi. Her Hakkı Saklıdır. Dergide yayımlanan yazıların içeriğinden yazarlar sorumludur.
© 2016 The Journal Of International Amisos. All rights reserved The views expressed in the journal are the responsibility of the individual authors

Makalelerin Tarandığı İntihal Programı

Yayın Kurulu / Editorial Board

Unvan (Prof.; Doç.; Dr.) ve soyadı alfabetik / Title and surname, alphabetic

Prof. Dr. Sümer ATASOY	(Emekli Öğretim Üyesi, İstanbul/Türkiye)
Prof. Dr. Isabella CANEVA	(Retired Lecturer, Lecce/Italy)
Prof. Dr. Yaşar E. ERSOY	(Yaşar Üniversitesi, İzmir/Türkiye)
Prof. Dr. Sergey FAZLULLİN	(Moscow State University, Moscow/Russia)
Prof. Dr. Halime HÜRYILMAZ	(Hacettepe Üniversitesi, Ankara/Türkiye)
Prof. Dr. Mehmet KARAOSMANOĞLU	(Atatürk Üniversitesi, Erzurum/Türkiye)
Prof. Dr. Mehmet ÖZSAİT	(Emekli Öğretim Üyesi, İstanbul/Türkiye)
Prof. Dr. Gocha R. TSETSKHLADZE	(Oxford University, Oxford/England)
Prof. Dr. Remzi YAĞCI	(Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir/Türkiye)
Doç. Dr. Alan Michael GREAVES	(Liverpool University, Liverpool/England)
Doç. Dr. Haydar YALÇIN	(Katip Çelebi Üniversitesi, İzmir/Türkiye)

Danışma Kurulu / Advisory Board

Unvan (Prof.; Doç.; Dr.) ve soyadı alfabetik / Title and surname, alphabetic

Prof. Dr. Veli BAHSHALİYEV	(Azerbaycan Milli İlim Aka., Nahçıvan/Nahçıvan)
Prof. Dr. Nevzat ÇEVİK	(Akdeniz Üniversitesi, Antalya/Türkiye)
Prof. Dr. Adnan DİLER	(Sıtkı Koçman Üniversitesi, Muğla/Türkiye)
Prof. Dr. Murat DURUKAN	(Mersin Üniversitesi, Mersin/Türkiye)
Prof. Dr. Abdullah Şevki DUYMAZ	(Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta/Türkiye)
Prof. Dr. Deniz Burcu ERCİYAS	(Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara/Türkiye)
Prof. Dr. Marcella FRANGİPANE	(Retired Lecturer, Rome/Italy)
Prof. Dr. Hamza GÜNDOĞDU	(Emekli Öğretim Üyesi, İstanbul/Türkiye)
Prof. Dr. Bilge HÜRMÜZLÜ KORTHOLT	(Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta/Türkiye)

Prof. Dr. Stephan KROLL	(Ludwig-Maximilians-Universität München, München/Germany)
Prof. Dr. Irena LAZAR	(Primorska University, Koper/Slovenia)
Prof. Dr. A. Tuba ÖKSE	(Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli/Türkiye)
Prof. Dr. Mehmet ÖZHANLI	(Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta/Türkiye)
Prof. Dr. Marina PUTURİDZE	(Tbilisi State University, Tbilisi/Georgia)
Prof. Dr. Andrzej PYDYN	(Nicolaus Copernicus University, Toruń/Poland)
Prof. Dr. Andreas SCHACHNER	(The German Archaeological Ins., İst./Turkey)
Prof. Dr. İbrahim Tunç SİPAHİ	(Ankara Üniversitesi, Ankara/Türkiye)
Prof. Dr. Blazej STANİSLAWSKI	(Institute of Archaeology and Ethnology Polish Academy of Sciences, Warszawa/Poland)
Prof. Dr. Michele STEFANİLE	(University of Naples l'orientale, Napoli/Italy)
Prof. Dr. S. Yücel ŞENYURT	(Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Ankara/Türkiye)
Prof. Dr. Turan TAKAOĞLU	(18 Mart Üniversitesi, Çanakkale/Türkiye)
Prof. Dr. Jak YAKAR	(Tel Aviv University, Tel Aviv/Israel)
Prof. Dr. Ünsal YALÇIN	(Deutsches Bergbau-Museum, Bochum/Germany)
Prof. Dr. Levent ZOROĞLU	(Batman Üniversitesi, Batman/Türkiye)
Doç. Dr. Şengül AYDINGÜN	(Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli/Türkiye)
Doç. Dr. Hülya BULUT	(Sıtkı Koçman Üniversitesi, Muğla/Türkiye)
Doç. Dr. Murat KARADEMİR	(Selçuk Üniversitesi, Konya/Türkiye)
Doç. Dr. Erkan KONYAR	(İstanbul Üniversitesi, İstanbul/Türkiye)
Doç. Dr. Thomas ZIMMERMANN	(Bilkent Üniversitesi, Ankara/Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi Güner COŞKUNSU	(Autonomous University of Madrid, Madrid/Spain)
Dr. Öğr. Üyesi Eric JEAN	(Hitit Üniversitesi, Çorum/Türkiye)

Amisos Dergisi Aralık ve Haziran olmak üzere yılda iki sayı olarak yayımlanan uluslararası hakemli bir dergidir. Derginin yayın içerik, kapsam ve düzeni ile ilgili kararlar yayın kurulu üyelerinden gelen teklifler doğrultusunda yayın kurulu başkanı tarafından alınır.

Kapsam ve İlkeler

Dergi konu olarak, antropoloji, arkeoloji, arkeometri, epigrafi, filoloji, sanat tarihi, koruma / onarım, mimarlık tarihi, müzecilik gibi sosyal bilim alanlarındaki ana konular ile bunlarla ilgili, ilişkili veya yardımcı konuları ve bunlarla ilişkili yorum, yaklaşım ve kuramları kapsar. Dergi kapsamına uygun olarak bilimsel yenilik getiren, özgün araştırma ve yorum makaleleri, haberler, kazı raporları ve kitap tanıtımlarını içerir.

Makalelerin dergimizde yayınlanabilmesi için daha önce başka bir yerde yayımlanmamış veya yayımlanmak üzere kabul edilmemiş olması gerekir. Yazarlar dergiye gönderdikleri makalenin özgün olduğunu, başka bir dilde dahi olsa makalenin daha önce yayımlanmadığını ya da yayımlanmak üzere bir başka dergiye gönderilmemiş olduğunu taahhüt etmiş olurlar. Bilimsel bir toplantıda sunulmuş ve yayımlanmamış bildiriler, bu durum belirtilmek şartı ile dergimizde yayımlanmak üzere kabul edilir. Yayımlanmak üzere verilen makale eğer yazarın bir tezinden (lisans, yüksek lisans veya doktora) üretilmişse bunun başlığı veya ilk paragraf cümlelerinden birine konulacak dipnot ile açıklanması gerekmektedir. Yazıların bilimsel sorumluluğu yazarlara aittir. Dergiye yazı gönderen bir yazar makalelerin yayımlanmama hakkının editör, hakem ve bilim kurulu üyelerinde saklı olduğunu ve onlardan gelecek değişiklik, düzeltme ve ilaveleri yapmayı taahhüt etmiş sayılır.

The Journal of International Amisos

The Journal of International Amisos is a peer-reviewed and refereed international journal published biannually (June - December). Decisions regarding publication, content, scope and formation of the journal are taken by the chairman of the editorial board in line with the proposals from the members of the editorial board.

Scope and Principles

The journal includes main topics in social science such as anthropology, archeology, archaeometry, epigraphy, philology, history of art, conservation/restoration, history of architecture, history of museology and the topics related with social sciences, interpretations, approaches and theories. The journal includes original researches and reviews that bring scientific innovation, articles, news, excavation reports and book reviews in accordance with its scope.

In order for the articles to be published in our magazine, they must not have been published elsewhere or accepted for publication. The authors commit that the article they submit to the journal is unique and has not been published previously or sent to any other journal for publication even if it is on a different language. The articles presented at a scientific meeting but not published are acceptable for publication in our journal with the condition to be specified. If the article for publication is produced from a thesis of the author, it must be specified in the footnote that placed in one of the phrases in the first paragraph. The scientific responsibility of the manuscripts belong to the authors. A writer who submits a paper is considered to be committed that the editor, referee and scientific committee member's right to not publish the articles and to make future amendments, corrections and additions there to.

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

MAKALELER / ARTICLES

Veli BAŞELİYEV

Archaeological Excavations At Nakhchivan Tepe Settlement 1-14
Nahçıvan Tepe Yerleşmesinde Arkeolojik Kazılar

Şuayip ÇELEMOĞLU

Sinop/Ayancık/Tarakçı Köyü Gebelit Camisi Ve Mezar Taşları 15-52
Sinop/Ayancık/Tarakçı Village Gebelit Mosque And Tomb Stones

Nisa YILMAZ ERKOVAN

Rural Structure Culture In Gazipaşa Hasdere Village 53-70
Gazipaşa Hasdere Köyü 'nde Kırsal Yapı Kültürü

Mustafa ERYAMAN

Niğde'de Az Bilinen İki Su Yapısı 71-86
Two Lesser Known Water Structures In Niğde

Hüseyin METİN

**Dara (Anastasiopolis) Agora Kazı Buluntuları (2020): Erken Bizans
Dönemi Pişmiş Toprak Kandiller 87-99**
*Agora Excavation Finds in Dara (Anastasiopolis-2020): Early Byzantine
Period Terracotta Lamps*

Orhan Alper ŞİRİN

**Amisos Nekropolü'nden Roma İmparatorluk Dönemi'ne Ait Bir Yer Altı
Kaya Mezarı Ve Mezar Buluntuları Üzerine Bazı Değerlendirmeler..... 100-129**
*From The Amisos Necropolis To The Roman Imperial Period An Underground
Rock Tomb And Some Evaluations On Grave Finds*

Sevgi H. TEMİZ

Urartu Sanatı Ve Mitolojisinde At İle İlişkili Karışık Yaratıklar..... 130-161
Mixed Horse-Related Creatures In Urartu Art And Mythology

Dergi Yazım Kuralları..... 162-171
Publication Instructions

10. SAYI HAKEMLERİ / REVIEWERS OF THE 10TH ISSUE

Prof. Dr. Birol CAN	(Uşak Üniversitesi)
Prof. Dr. Nurşen ÖZKUL FINDIK	(Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
Prof. Dr. Necef MÜSEYİBLİ	(The Azerbaijani National Academy of Sciences)
Prof. Dr. Abbas SEYİDOV	(Azerbaycan Devlet İktisat Üni.)
Prof. Dr. Şerife TALİ	(Ordu Üniversitesi)
Prof. Dr. Ali Yalçın TAVUKÇU	(Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Ali YILMAZ	(Uşak Üniversitesi)
Doç. Dr. Atakan AKÇAY	(Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
Doç. Dr. Zerrin AYDIN TAVUKÇU	(Atatürk Üniversitesi)
Doç. Dr. Fatma BAĞDATLI ÇAM	(Bartın Üniversitesi)
Doç. Dr. Hanifi BİBER	(Yüzüncü Yıl Üniversitesi)
Doç. Dr. Serap ERKOÇ	(Anadolu Üniversitesi)
Doç. Dr. Gazanfer İLTAR	(Giresun Üniversitesi)
Doç. Dr. Kemal ÖZKURT	(Ondokuz Mayıs Üniversitesi)
Doç. Dr. Selçuk SEÇKİN	(Mimarsinan Güz. San. Üni.)
Dr. Öğr. Üyesi Azize AKTAŞ YASA	(Abant İzzet Baysal Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Fatih ERHAN	(Korkut Ata Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Hazar KABA	(Sinop Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Savaş MARAŞLI	(Hacı Bektaş Veli Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi S. Sezin SEZER	(Kafkas Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Zekeriya ŞİMŞİR	(Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Dr. Öğr. Gör. Ulus TEPEBAŞ	(Mersin Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Fidan TONZA	(Ondokuz Mayıs Üniversitesi)

AMİSOS / AMISOS
MAKALELER / *Articles*

AMİSOS / AMISOS

Cilt/ Volume 6, Sayı/ Issue 10 (Haziran/ June 2021), ss./ pp. 1-14
ISSN: 2587-2222 / e-ISSN: 2587-2230
DOI: 10.48122/amisos.879041

Özgün Makale / Original Article

Geliş Tarihi/Received: 12. 02. 2021
Kabul Tarihi/Accepted: 09. 03. 2021

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT NAKHCHIVAN TEPE SETTLEMENT

NAHÇIVAN TEPE YERLEŞMESİNDE ARKEOLOJİK KAZILAR

Veli BAHŞELİYEV*

Abstract

In 2019, excavations of the Nakhchivan Tepe settlement were found a Neolithic layer which characterized ceramic products with impression ornament. Finding allows reviewing the connections between the Neolithic cultures of Mill Plain, Karabakh and the basin of Lake Urmia. On the basis of research, it can be said that the cultures of the Mill Plain and Karabakh, which are characterized by impression ornament, contributed to the formation of Dalma Tepe culture. It can be assumed that the area of formation of Dalma Tepe culture covered the territories of Nakhchivan and the basin of Lake Urmia. Research shows that Nakhchivan Tepe settlement was part of the area of Dalma Tepe culture formation. Thus it can be concluded that the culture of Dalma Tepe, which appeared at the junction of the borders of the Middle East and the South Caucasus, reflects the traditions of the cultures of these two regions. This culture from the main center spread south of Lake Urmia, to Iran, Iraq and East Anatolia.

Keywords: South Caucasus, Karabakh, Nakhchivan Tepe, North-West Iran, Impression Ceramics, Painted Pottery.

Öz

2019 yılı kazıları sırasında Nahçıvan Tepe yerleşmesinde Neolitik Çağ'a ait yapı katı bulunmuş ve bu tabakadan ele geçirilen baskı bezemeli çanak çömlek Mil bozkırları, Karabağ ve Urmiye Havzası'nın Neolitik kültürleri ile ilişki kurmak için olanak tanımıştır. Araştırmalara dayanarak söyleyebiliriz ki, baskı bezemeli çanak çömleğin özgü olduğu Mil bozkırları ve Karabağın

* Prof. Dr., Azerbaycan Milli İlimler Akademisi Nahçıvan Bölümü, Azerbaycan Respublikası, Nahçıvan, Haydar Aliyev pr. 76. E-mail: velibahshaliyev@mail.ru ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-4914-3016>

Neolitik kültürlerinin etkisi Dalma Tepe kültürünün yerleşmesine neden olmuştur. Bizim fikrimize göre, Dalma Tepe kültürünün yerleşme alanı Nahçıvan'ı ve Urmiye Havzası'nı kapsamıştır. Araştırmalar Nahçıvan Tepe yerleşmesinin Dalma Tepe kültürünün yerleşme alanına girdiğini kanıtlamaktadır. Böylelikle, böyle bir sonuca varabiliriz ki, Yakın Doğu ve Güney Kafkasya'nın sınırında ortaya çıkan Dalma Tepe kültürü bu iki bölgenin kültür özelliklerini yansıtmıştır. Bu kültür öz anavatanından Urmiye Havzası'nın güneyine, İran, Irak ve Doğu Anadolu'ya yayılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Güney Kafkasya, Karabağ, Nahçıvan Tepe, Kuzeypatı İran, Baskı Bezemeli Çanak Çömlek, Boyalı Çanak Çömlek.

Introduction

Studies from 2000-2019 in the territory of Azerbaijan revealed new Neolithic and Chalcolithic Period sites, which make it possible to trace the progressive stages of these cultures, as well as the connections with these sites and regions in the Middle East. Based on studies, it can be said that the ties between the regions of the Middle East and the South Caucasus were mutual. But in archaeological literature, researchers usually argue for the unilateral influence of the cultures of the Middle East on the culture of the South Caucasus. Nevertheless, studies show that the South Caucasus was one of the main cultural centers of peace, and the cultures of this region, in turn, influenced those of the Middle East. In this regard, it can be said that in the second half of the VI millennium BC, similar features appear in the Neolithic cultures of the Mil Steppe and Karabakh. Groups of ceramics characterized by an impression ornament are found among these sites. Similar ceramics are also characteristic of the Neolithic layer of the settlement of Nakhchivan Tepe. Impressed ceramics are also characteristic of the culture of Dalma Tepe, and are found in Northwestern Iran. Undoubtedly, the development of painted ceramics of Northwestern Iran was influenced to some extent by the cultural centers of the Zagros and of Mesopotamia¹, however, researchers have expressed the opinion that the painted ceramics of the Dalma Tepe culture, which reflects the influence of Mesopotamian cultures, and some local features differ from the painted ceramics of northern Mesopotamia and Central Iran², which seems to be associated with the original development of this culture.

According to researchers, the impressed decorations of the Dalma Tepe culture have no roots in the cultures of Northern Mesopotamia and Central Iran³. It is notable that contemporaneous Neolithic sites of the Mil Steppe, Karabakh and the Neolithic layer of Nakhchivan Tepe's settlement are characterized by ceramics with impressed decorations. It can be assumed that the impressed ceramics of the culture of Dalma Tepe had origins in the sites of the South Caucasus.

The Settlement Of Nakhchivan Tepe

The settlement of Nakhchivan Tepe is located on the right bank of the Nakhchivan River, on the eastern outskirts of the city of Nakhchivan (Fig. 1). Since the beginning of 2017, archaeological excavations have been carried out in the settlement by an expedition of the Nakhchivan branch of the National Academy of Sciences of Azerbaijan. During the study, four occupation periods were identified. At the same time, three of these horizons belong to the culture of Dalma Tepe⁴, and the fourth to the Neolithic period. The first horizon was at a depth of 0.8 m from the surface of the hill (Nakhchivan Tepe 1). This horizon was characterized by rectangular rooms. Analysis of charcoal from this horizon has not yet been

¹ Мунчаев 1975, 127; Mellaart 1975, 183; Voigt 1983, 161.

² Henrickson, Vitali 1987, 37-45; Mellaart 1965, 70.

³ Mellaart 1965, 70; Henrickson, Vitali 1987, 37-45

⁴ Бахшалиев 2019, с. 108-121; Бахşəliyev, Quliyeva, Бахşəliyev, Həşimova, Mehbəliyev 2019, 4-23.

carried out. However, based on a comparative analysis of ceramics, this period can be dated 4600-4400 BC. The second construction horizon (Nakhchivan Tepe 2), located at a depth of 0.78-2.10 m, dates from 4720-4529 BC (Tab. 1). This horizon was characterized by rectangular rooms (Fig. 2). For the third construction period, which was located at a depth of 2.10-2.50 m (Nakhchivan Tepe 3), buildings were constructed in the semi-dugout type. Analysis of charcoal taken from this horizon yielded an occupation of 4945-4722 BC⁵.

Most of the archaeological materials of these horizons are represented by ceramics. Ceramics according to the stratigraphy of the settlement are divided into two periods. Ceramics from the upper horizon (Nakhchivan Tepe 1) are assigned to the Middle Chalcolithic, and ceramics from the lower horizons (Nakhchivan Tepe 2, Nakhchivan Tepe 3) are dated to Early Chalcolithic⁶. These horizons are characterized by impressed and painted ceramics (Fig. 3; Fig. 4), which are also characteristic of the culture of Dalma Tepe.

The Neolithic layer of the Nakhchivan Tepe settlement

The fourth construction horizon (Nakhchivan Tepe 4), which was revealed in the 2019 excavations, dates from the Neolithic period. The Neolithic layer was found at excavation unit A and B. At site A, two semi-dugout type rooms were identified, the all walls of which are buried in the ground. They were rectangular in shape (Fig. 5, 1). The depth of the building is 1 m. The length of one of them is 3.9 m, and the width of the preserved part is 2.3 m. The length of the second room is 3.3 m, and the width of the preserved part is 1.3 m. These rooms, apparently, were intended for individual families. On the inside of the buildings, round hearths with a diameter of 0.6 m were identified. Within the hearths, the remains of charcoal, obsidian debitage and ceramics were found. Analysis of charcoal taken from the center of the first room yielded a date of 5209-4930 BC (Tab. 1).

In Unit B, excavations revealed a large semi-dugout building (Fig. 5, 2). The length of this semi-dugout building is 4.6 m, and the width in varies, at places 3, 5.3, and 7 m. Four hearths, numerous ceramics, animal bones and obsidian debitage were identified inside the room. Analysis of charcoal taken from one of the hearths yielded a date of 5038-4799 BC. Analysis of charcoal taken from the second hearth yielded a date of 4941-4722 BC (Tab. 1). Apparently, this room was settled at different times. About this room we can say that life in it existed at the end of the Neolithic and the beginning of the Chalcolithic. Apparently, the lower parts of the rooms were buried in the ground, and the upper parts of the walls were constructed as a light structure plastered with a layer of clay. The results of charcoal analyses show that the settlement of Nakhchivan Tepe was not settled simultaneously. Apparently, at first its southern part was inhabited, and then the settlement expanded. The settlement grew, especially in the first half of the 5th millennium BC.

Ceramics

Most of the archaeological finds from the Neolithic layer comprise ceramics. They are made of clay with chaff temper and are well-fired in various shades of red. Some samples are burnished. The outer surface of some instances is pained with red slip. Ceramics with sand temper are represented in a single example. This can also be said of gray ceramics, which are represented in two examples. Ceramics can be divided into four groups. The first group includes simple ceramics. Some of them are painted red. This group of ceramics is includes jugs (Fig. 6, 1, 2), bowls (Fig. 6, 3, 4, 6, 7) and cooking pot (Fig. 3, 8). Some of them have flat ear-shaped protrusions (Fig. 6, 5). The bottoms of these vessels are flat, sometimes with a protruding edge (Fig. 3, 10-11). Analogues of such ceramic products are well known from the

⁵ Baxşəliyev, Quliyeva, Baxşəliyev, Həşimova, Mehbəliyev 2019, 22-25.

⁶ Baxşəliyev, Quliyeva, Baxşəliyev, Həşimova, Mehbəliyev 2019, 22-23.

Neolithic layer of the settlement of Kültepe I⁷ and Hajji Firuz⁸. Moreover, vessels with ears are very similar to similar vessels from Kültepe I. The second group is represented by painted ceramics. Painted ceramics are few in number, with only two examples. Ceramics are decorated with a black color directly on the unpainted surface of the rim of vessels (Fig. 6, 9). The third group is represented by ceramics with impressed decorations. At the same time, some of them are decorated with fingerprints (Fig. 7, 1-2, 6, 10-11), and others by means of special tools (Fig. 7, 3, 7, 9, 12). Generally the torso of the vessel is decorated with a similar ornament, and in several cases the bottom of the vessel is decorated with fingerprints (Fig. 7, 8, 14). In the South Caucasus, ceramics with impressed ornamentation are known from the Neolithic sites of the Mil Steppe and Karabakh. Similar ceramics were found at Chalagantepe⁹, Ismailbeytepe¹⁰, Ilanlitepe¹¹, Goshatepe¹².

Ceramics from Nakhchivan Tepe were sometimes painted red and burnished some of the bowls with impressed decorations (Fig. 7, 6) are similar in shape to bowls associated with the Shomutepe culture¹³. The fourth group of ceramics is decorated with nipple protrusions (Fig. 7, 4, 5, 13). Such ornamentation is well-known from various periods of the Neolithic and Chalcolithic periods¹⁴. Apparently, the simple chaff-tempered ceramics of the settlement of Nakhchivan Tepe are connected with Neolithic ceramics to Kültepe I. However the impressed ceramics of the settlement of Nakhchivan Tepe differ from ceramics to Kültepe I. I think that the impressed ornaments commonly found in the Neolithic layer at Nakhchivan Tepe reflect influences from the cultures of the Mil Steppe and Karabakh. In the sites of the Mil Steppe and Karabakh, impressed decorations appear in the second half of the VI millennium BC¹⁵, and in Nakhchivan Tepe - at the end of the VI millennium BC. Some examples of ceramics with impressed ornaments from the settlements of the Mil steppe and Karabakh differ in design techniques from ceramics of the Dalma Tepe culture (Fig. 9, 1, 7). However, the second group of the ceramics completely resemble the impressed ceramics of Dalma Tepe (Fig. 9, 2, 3, 4-6, 8-11), which suggests that the origin of this type of ornament is associated with the Neolithic sites of the Mil Steppe and Karabakh.

Obsidian resources

The location of Karabakh near Nakhchivan undoubtedly contributed to the development of intercultural relations. This was also facilitated by the rich deposits of copper and obsidian in the South Caucasus. In the Neolithic period, obsidian deposits were of particular importance. In the settlements of Nakhchivan and Karabakh, the obsidian deposits of Sunik and Geghasar were used. In the sites of the Mil Steppe, 33% of the obsidian came from Sunik, as was 85% of the obsidian at Alikemektepe in Mugan. Recent studies show that at the settlement of Kültepe I obsidian from the deposits of Sunik and Geghasar was mainly used.

⁷ Бахшалиев, Маро, Бертон, Кулиева 2017, Fig. 3-5, 10-13.

⁸ Voigt 1983, Fig. 76, a-e; Fig.77.

⁹ Ахундов 2017, 763, Tab. 378, 3.

¹⁰ Алмәтмәдов 2018, 160.

¹¹ Ахундов 2017, 313, Tab. 189, 1-2.

¹² Ахундов 2017, 54, Tab., 22, 1.

¹³ Ахундов 2012, таблица 207, 5/506.

¹⁴ Ахундов 2012, таблица 208; Бахшалиев 2017, рис. 7, 1.

¹⁵ Helwing-Aliyev 2017, 41.

	Sampl ID	Sample	Radiocarbon Age (BP)	$\delta^{13}\text{C}$ (‰)	Date BC (95,4%)
	NA-2019-1240	LTL19695A	6102±45	-23.2 ± 0.4	5209-4930BC
	NB-2019-2277	LTL19694A	6028 ± 45	-22.1 ± 0.3	5038-4799 BC
	NA-2019-1253	LTL19693A	5967 ± 45	-21.2 ± 0.4	4959-4725BC
	NB 2019- 2278	LTL19696A	5951 ± 45	-30.8 ± 0.6	4941-4722 BC
	NB-2017-2095	LTL17636A	5956 ± 45	-25.9 ± 0.5	4945-4722 BC
	NA-2018-1165	LTL18624A	5724 ± 45	-20.3 ± 0.1	4686-4464 BC
	NA-2018-1179	LTL18625A	5777 ± 40	-23.1 ± 0.5	4720-4529 BC

Table 1: Results of analysis of charcoal from Nakhchivan Tepe (Radiocarbon analyses conducted in Lecce, Italy).

There were no obsidian deposits in Iran. In the sites of North-Western Iran, including the basin of Lake Urmia, 95% of obsidian came from the Sunik deposits¹⁶, which are located 45 km north of the city of Nakhchivan. Obsidians¹⁷ found at Nakhchivan Tepe (Fig. 8) came from Geghasar (27-41%), Sunik (37-55%),) And Meydandag (19%). Undoubtedly, rich mineral deposits, especially obsidian, contributed to the development of relations between Northwest Iran and the South Caucasus.

Issues Of Dating The Cultural Sites Of Dalma Tepe

As has discussed, ceramics with impressed decorations are characteristic of the culture of Dalma Tepe. Similar ceramics are known in a number of sites in North-West Iran and Iraq (Fig. 1). Various opinions have been expressed regarding the dating of the culture of Dalma Tepe. At the settlement of Hajji Firuz, Dalma Tepe type ceramics were identified in the interval of the layers of Hajji Firuz and Pisdeli¹⁸, and in the settlement of Hasanlu - in Hasanlu IX (Dalma). Therefore, Hamlin¹⁹ proposed to date this culture 5000-4000 BC. Since analyses of charcoal recovered at the settlement of Dalma Tepe yielded a date range of 4215-84 BC, most researchers tend to date this culture to the second half of the 5th millennium BC²⁰. A. Abedi attributed the culture of Dalma Tepe to the first half of the 5th millennium²¹ based on excavations of the settlements of Dava-Gez and Julfa Kültepe. However, for such dating, he does not yet have solid data, as strata related to the culture of Dalma Tepe were not identified of Dava-Gez. And an analysis of charcoal from the settlement of Julfa Kültepe suggests an occupation of 4600-4350 BC. This is the oldest date for this settlement. On the

¹⁶ Khademi, Abedi, Glascock, Eskandari, Khazae 2013, 1956-1965.

¹⁷ The geo-chemical analyses have been graciously carried out by Dr. Marie Orange (Southern Cross University, Australia) in the framework of the PAST-OBS project directed by François-Xavier Le Bourdonnec (U. de Bordeaux-Montaigne, France).

¹⁸ Voigt 1983, 20, Fig. 8.

¹⁹ Hamlin 1975, 120.

²⁰ Zeynivand, Hariryan, Heydarian 2012, 39.

²¹ Abedi, Omrani, Karimifar 2013, 329.

other hand, only painted ceramics of the Dalma Tepe type have been identified at this settlement. Ceramics with impression ornaments have not been identified here²².

Researchers expressed the opinion that the painted ceramics of the Dalma Tepe culture are different from the painted ceramics of Mesopotamia and Iran. However, it is suggested that its appearance was influenced by the ceramics of Halaf and Ubaid²³. D. Mellart and R. Munchaev compared the impressed decorations of the Dalma Tepe culture with similar ceramics of such settlements of the Mil Steppe as Ilanly, Shakh-tepe and Camil-tepe²⁴. R. Munchaev concluded that such striking coincidences are not accidental²⁵. Due to the fact that ceramics with impressed ornaments were not found in Neolithic settlements of Central Iran and Northern Mesopotamia, there was no consensus regarding the genesis of this type of ceramics.

Monuments Of The Mil Steppe And Karabakh

Monuments of the Mil Steppe, in which ceramic products with impression ornaments are revealed date from 5600-5200 BC²⁶. There is a chronological gap between the sites of the Mil Steppe and the culture of Dalma Tepe. However, as has already been said, some of the ceramics from the sites of the Mil Steppe and Karabakh, and especially the ceramics of Ilanly-tepe, is very similar to the ceramics of Dalma Tepe. We can say that the process of formation of the Dalma Tepe culture spanned the end of the VI and the beginning of the V millennium BC. This is also confirmed by excavation of Nakhchivan Tepe's settlement. Analyses of charcoal taken from various horizons of the settlement show that this culture existed here in 5200-4400 BC (Tab. 1). Currently, the oldest sites characterized by impression ornaments are located on the territory of the Mil Steppe and Karabakh. At the same time, it can be said that the cultures of the Mil Steppe and Karabakh, to a certain extent, influenced the formation of the culture of Dalma Tepe, and especially the formation of ceramics with impressed ornamentation. In my opinion, the Neolithic layer of the Nakhchivan Tepe settlement is a link with the sites of the Mil Steppe and those of North-Western Iran, and that Nakhchivan Tepe was part of the Dalma Tepe cultural formation area. In archaeological literature, some argued that painted ceramics like those at Dalma Tepe appeared earlier at sites in Northwestern Iran, than impressed wares. However, at present on the basis of excavations of sites of North-West Iran it is possible to say that such ceramics appeared around the beginning of the 5th millennium BC. At Nakhchivan Tepe ceramics with impressed ornamentation also appeared at the end of the 6th millennium BC, and painted ceramics similar to those at Dalma Tepe mostly abound at the beginning of the 5th millennium BC. Despite that fact that painted ceramics of the culture of Dalma Tepe have particular features, I argue that the formation of painted ceramics of the culture of Dalma Tepe was influenced by southern influences, namely the Late Halaf and Obeid traditions.

Result

Studies show that the rich natural resources of the South Caucasus contributed to the development of ties between the cultures of the South Caucasus and North-West Iran. At the same time, the cultures of North-West Iran influenced the South Caucasus. The cultures of the South Caucasus also influenced North-West Iran. Based on studies, it can be said that the

²² Abedi, Khatib Shahidi, Chataigner, Niknami, Eskandari, Kazempour, Pirmohammadi, Hoseinzadeh, Ebrahimi 2014, 54-55.

²³ Abedi, Khatib Shahidi, Chataigner, Niknami, Eskandari, Kazempour, Pirmohammadi, Hoseinzadeh, Ebrahimi 2014, 33.

²⁴ Мелларт 1975, 183; Мунчаев 1975, 128-129.

²⁵ Мунчаев 1975, 129.

²⁶ Alməmmədov 2016, 20; Alməmmədov 2018, 160; Helwing-Aliyev 2017, 41.

cultures of the Mil steppe and Karabakh, which are characterized by impression ornaments, contributed to the formation of the culture of Dalma Tepe. It can be assumed that the range of the formation of the culture of Dalma Tepe included the territories of Nakhchivan and the basin of Lake Urmia. Thus, it can be deduced that the culture of Dalma Tepe, which appeared at the junction of the borders of the Middle East and the South Caucasus, reflects the traditions of the cultures of these two regions. This culture from the main center spread south of Lake Urmia, to Iran, Iraq, and East Anatolia.

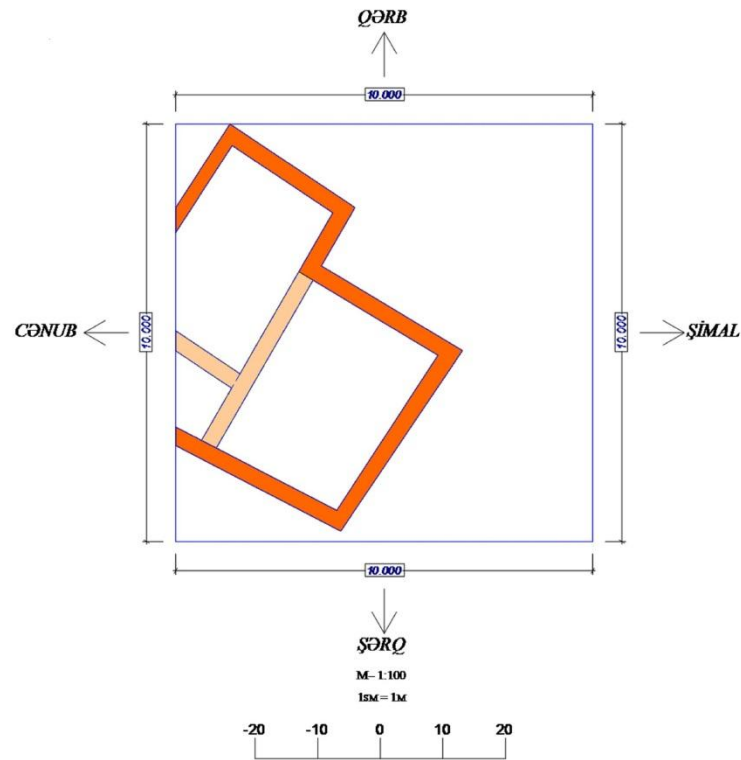
References

- Abedi, A., Khatib Shahidi, H., Chataigner, Ch., Niknami, K., Eskandari, N., Kazempour, M., Pirmohammadi, A., Hoseinzadeh, J., Ebrahimi, G. H. 2014, "Excavation at Kul Tepe of (Jolfa), North-Western Iran, 2010: First Preliminary Report", *Ancient Near Eastern Studies*, 51, 33-167.
- Abedi A., Omrani, B., Karimifar A., 2015, "Fifth and fourth millennium BC in north-western Iran: Dalma and Pisdeli revisited", *Documenta Praehistorica*, XLII, 321-338.
- Alməmmədov, X. 2016, *Qarabağın arxeoloji abidələri toplusu*, Çap Art Bakı.
- Alməmmədov, X. 2018, "Cənubi Qafqaz Neolitində yeni social-mədəni məkanın-Qarabağın erkən oturaq əkinçi mədəniyyətinin təşəkkülü", *Azərbaycan arxeologiyası*, 21/1, 152-176.
- Ахундов, Т.И. 2012, *У истоков Кавказской цивилизации. Неолит Азербайджана. Шомутене*, Наука Баку.
- Ахундов, Т. 2017, *У истоков Кавказской цивилизации Гарабагского неолита*, Афполиграф Баку.
- Бадалян, Р.С., Кикодзе, З. К., Коль, Ф. Л. 1966, "Кавказский обсидиан: источники и модели утилизации и снабжения (Результаты анализов нейтронной активации)", *Историко-филологический журнал*, 1-2, 245-264.
- Бахшалиев, В.Б., Маро, К., Бертон, Р., Кулиева, З., 2017, "Археологические раскопки на поселении Кюльтепе", *Problems of the Archaeology of the Caucasus and Near East. Neolithic-Late Bronze Age*, Баку: 26-41.
- Бахшалиев, В.Б. 2017, "Исследование энеолитических памятников Сирабчайской и Нахчыванчайской долин", *Problems of the Archaeology of the Caucasus and Near East. Neolithic-Late Bronze Age*, Баку: 108-121.
- Бахшалиев, В.Б. 2019, Археологические исследования поселения Нахчыван Тепе // РА. №2. С.114-128.
- Вахşəliyev, V., Quliyeva, Z. Nəşimova, T., Mehbəliyev, K., Вахşəliyev, E. 2018, *Naхçıvəntəpə yaşayış yerində arxeoloji tədqiqatlar*, Əsəmi Naхçıvan.
- Çilingiroğlu, Ç. 2010, "The Appearance of Impressed Pottery in the Neolithic Aegean and Its Implications for Maritime Networks in the Eastern Mediterranean", *TUBA-AR*, 13, 9-22.
- Hamlin, C. 1975, "Dalma Tepe", *Iran*, 13, 111-127.
- Helwing, B., Aliyev, T. 2017, "Excavations in the Mil Plain Sites, 2012-2014", *The Kura Project. New Research on the Prehistory of the Southern Caucasus. Ed. Helwing, B., Aliyev T., Lyonnet, B., Guliyev, F., Hansen, S. S. and Mirtschkulava, G.* Berlin, 11-43.

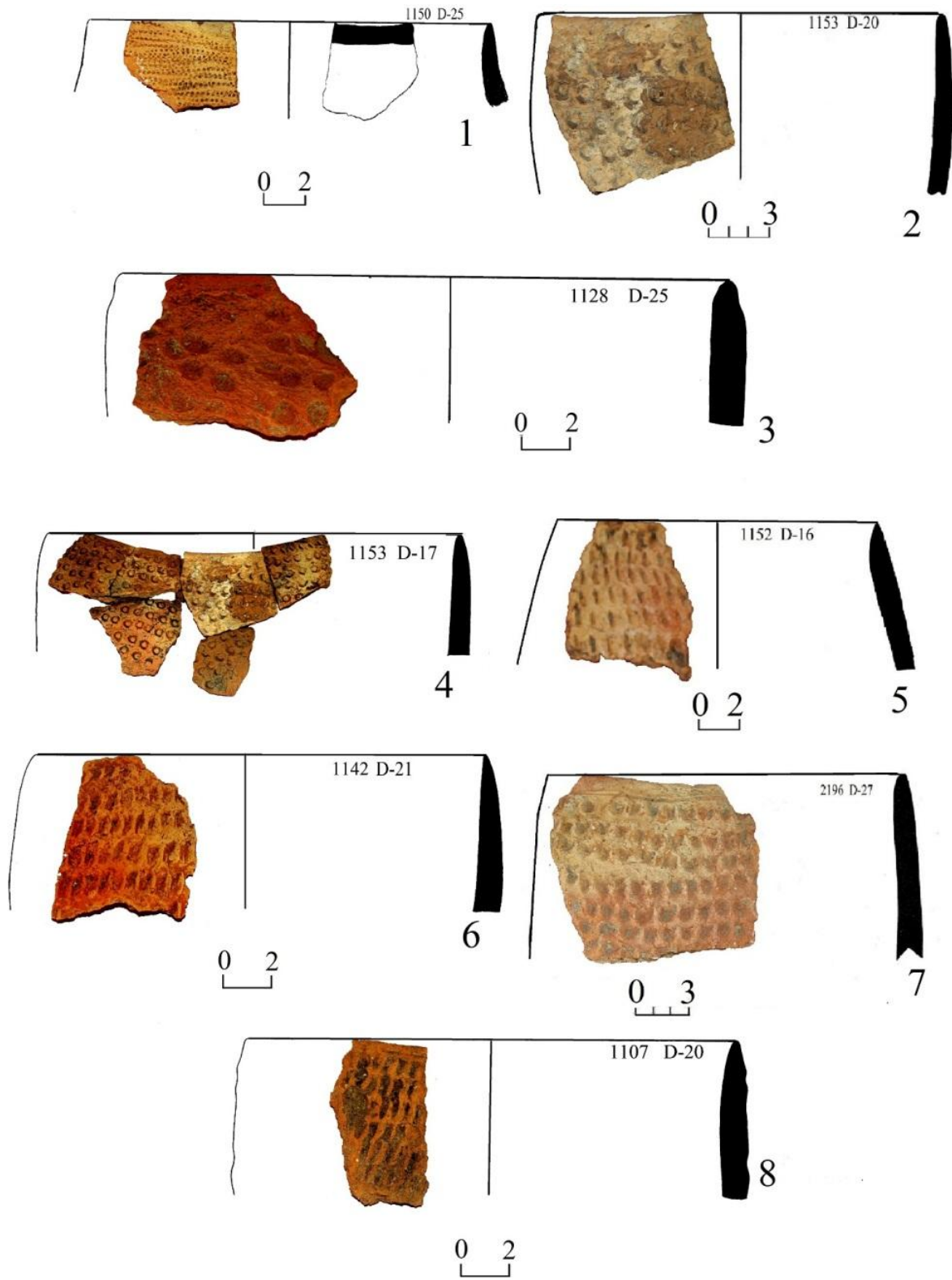
- Henrickson, E.F. and Vitali V. 1987, “The Dalma Tradition: Prehistoric Inter-Regional Cultural Integration Highland Western Iran”, *Paleorient*, 13/2, 37-45.
- Khademi, N.F., Abedi A., Glascock, M. D., Eskandari N., Khazae, M. 2013, “Provenance of prehistoric obsidian artifacts from Kul Tepe, Northwestern Iran using X-ray fluorescence (XRF) analysis”, *Journal of Archaeological Science*, 40, 1956-1965.
- Mellaart, J. 1965, *Earliest Civilizations of the Near East*, London.
- Mellaart, J. 1975, *The Neolithic of the Near East*, London.
- Мунчаев, Р.М. 1975, *Кавказ на заре бронзового века*, Наука Москва.
- Özdoğan, M. 2013, “Neolithic Sites in the Marmara Region Fikirtepe Pendik Yarımburgaz Töptepe Hoca Çeşme and Aşağı Pınar”, *The Neolithic in Turkey*, 5, İstanbul: 167-269.
- Voigt, M.M. 1983, *Hajji Firuz Tepe, Iran: The Neolithic Settlement*, University of Pennsylvania Philadelphia.
- Zeynivand, M., Hariryan, H., Heydarian, M. 2013, “The Dalma Settlements of Songhor and Koliyaei Plains, Central Zagros”, *Iranian Journal of Archaeological Studies*, 3, 39-47.

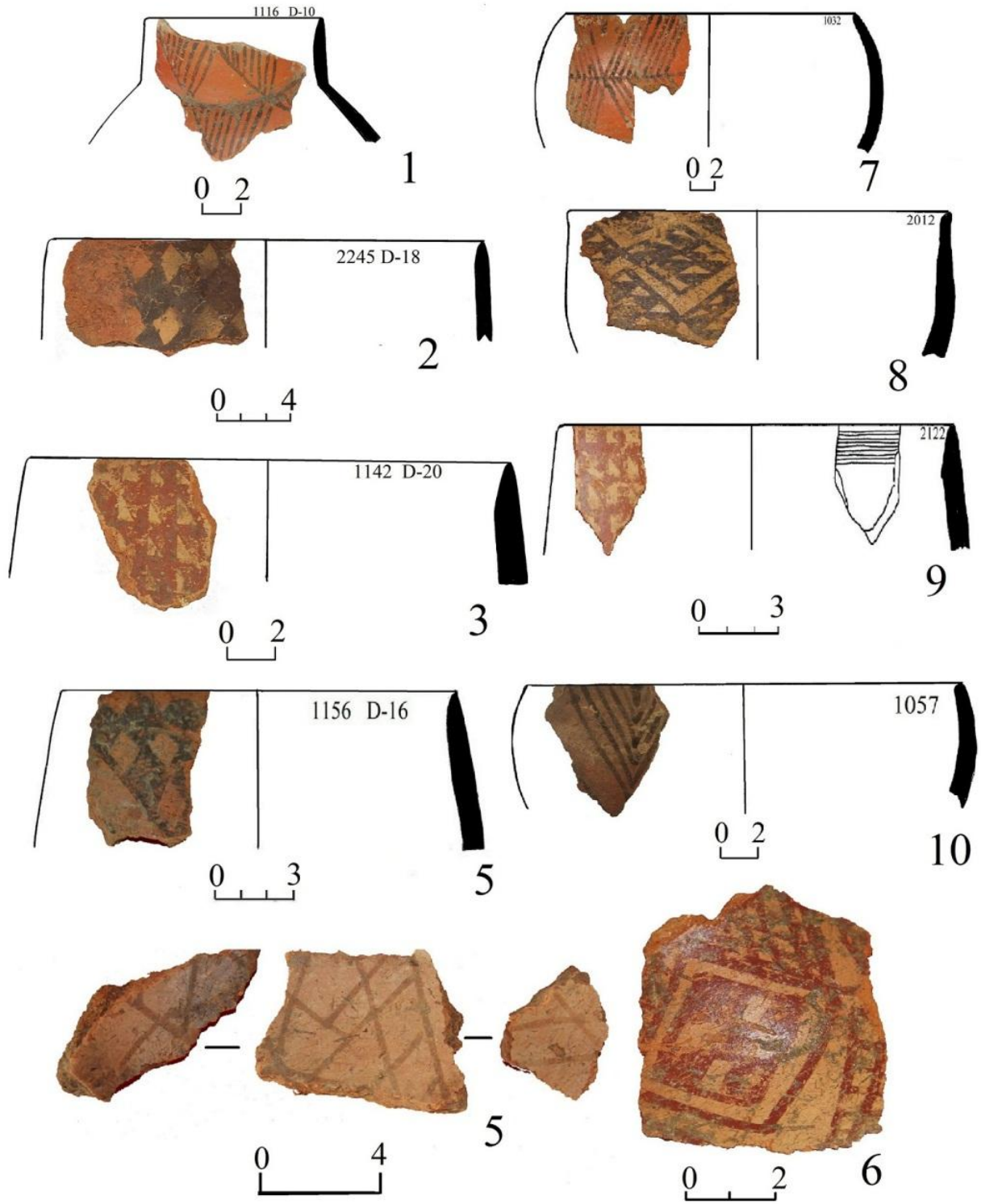
Şekil 1: Baskı bezemeli seramiklerin haritası (Veli Bahşeliyev). Fig. 1. Map of ceramics with impression ornament (Veli Bakhshaliyev).

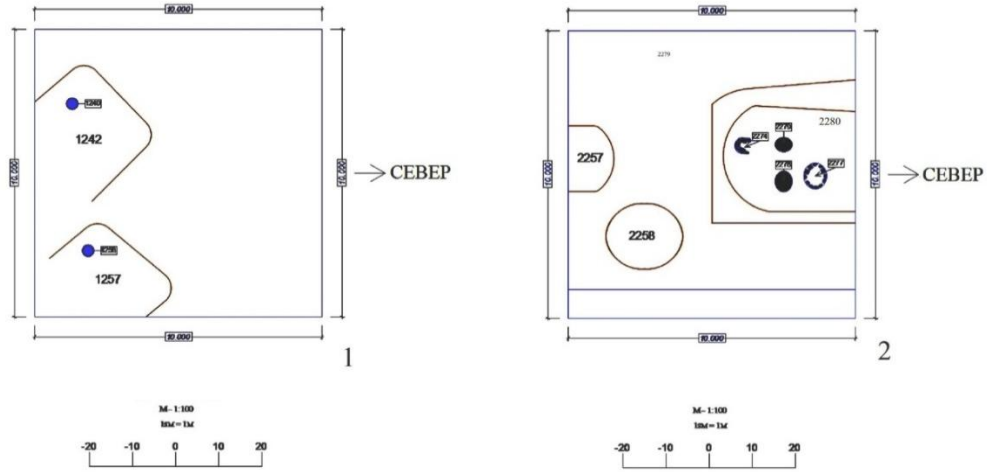
Şekil 2: İkinci yapı katının planı (Veli Bahşeliyev, Turan Heşimova). Fig. 2. Plan of second occupation level of Nakhchivan Tepe (Veli Bakhshaliyev, Turan Haşimova).

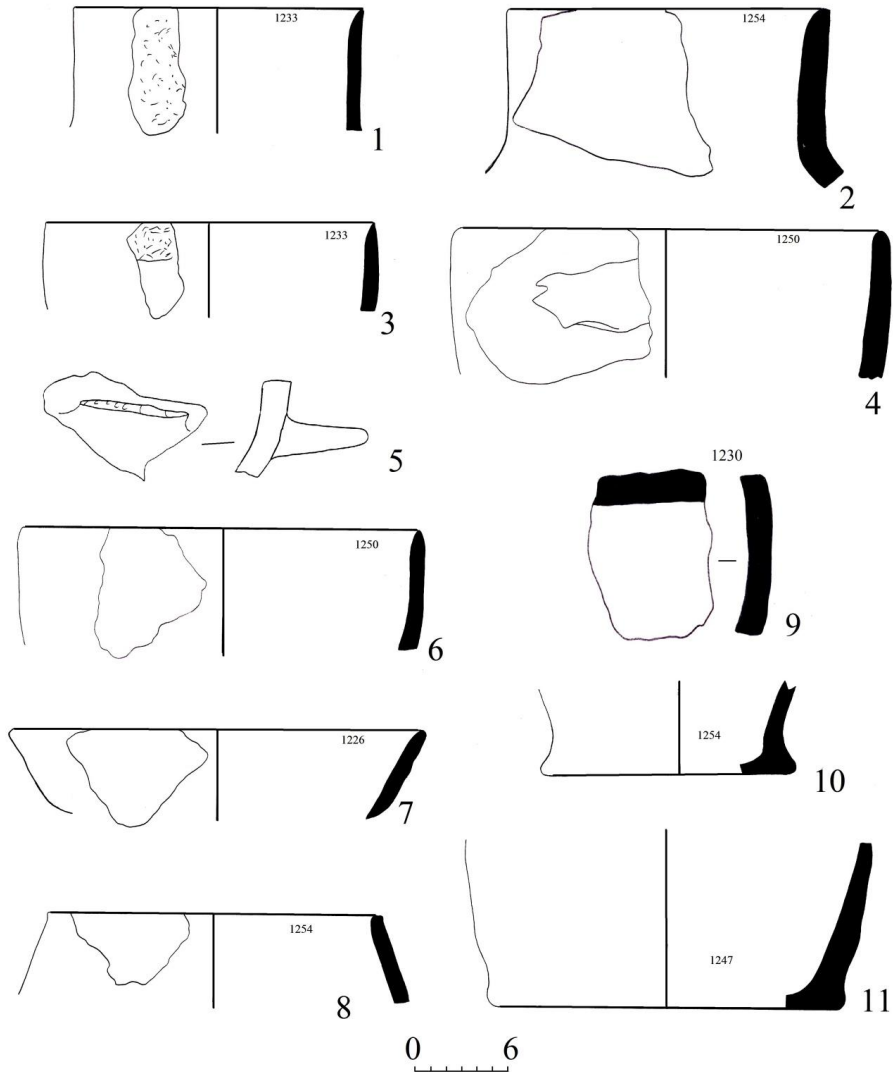
Şekil 3: Nahçıvan Tepe'nin baskı bezemeli çanak çömleği (Veli Bahşeliyev). Fig. 3. Ceramics with impression ornament from settlement Nakhchivan Tepe (Veli Bakhshaliyev).

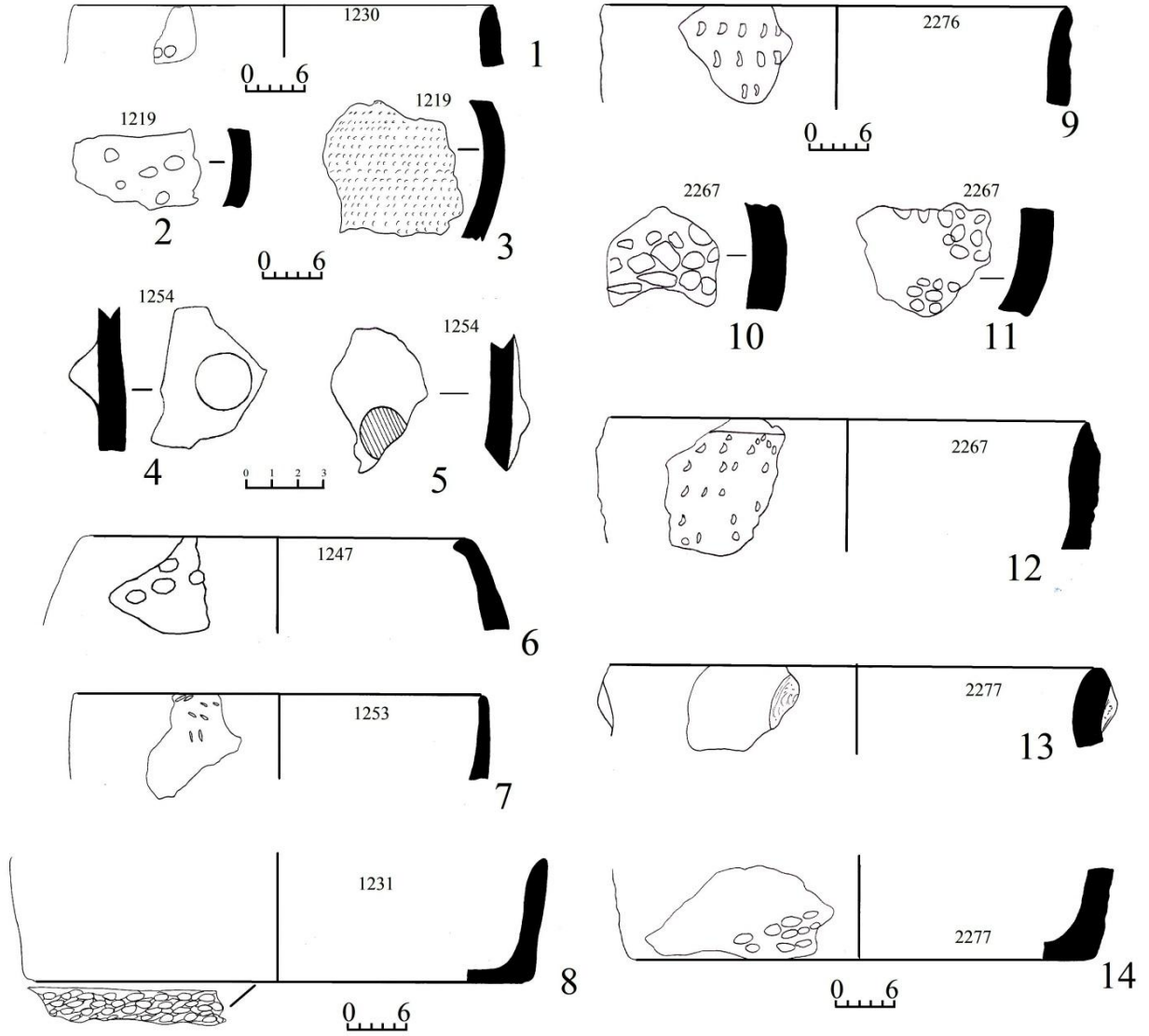
Şekil 4: Nahçıvan Tepe'nin boya bezemeli çanak çömleği (Veli Bahşeliyev). Fig. 4.
Ceramics with painted ornament from settlement Nakhchivan Tepe (Veli
Bakhshaliyev).

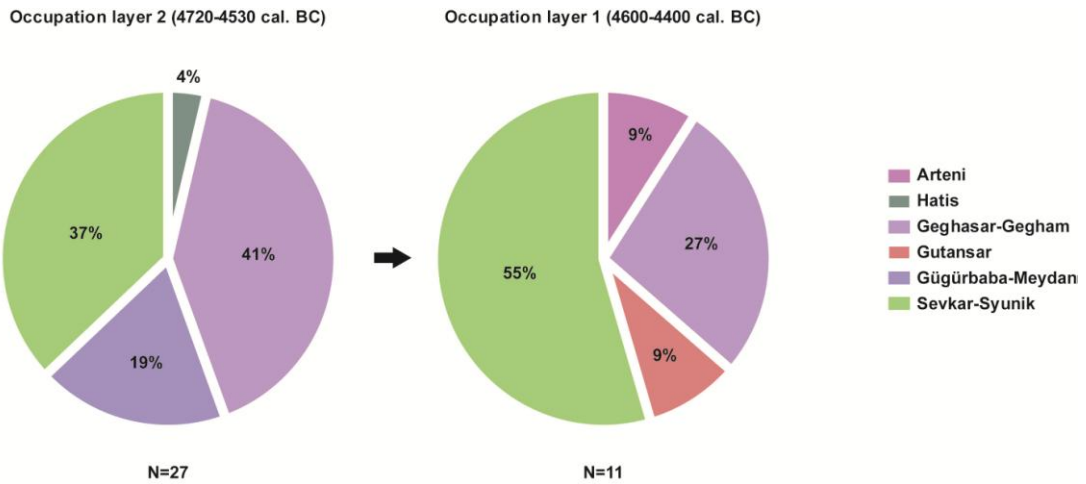
Şekil 5: Nahçıvan Tepe’de arkeolojik kazıların planı (Veli Bahşeliyev, Turan Heşimova). Fig. 5. Plan of archeological excavations at Nakhchivan Tepe (Veli Bakhshaliyev, Turan Haşimova).

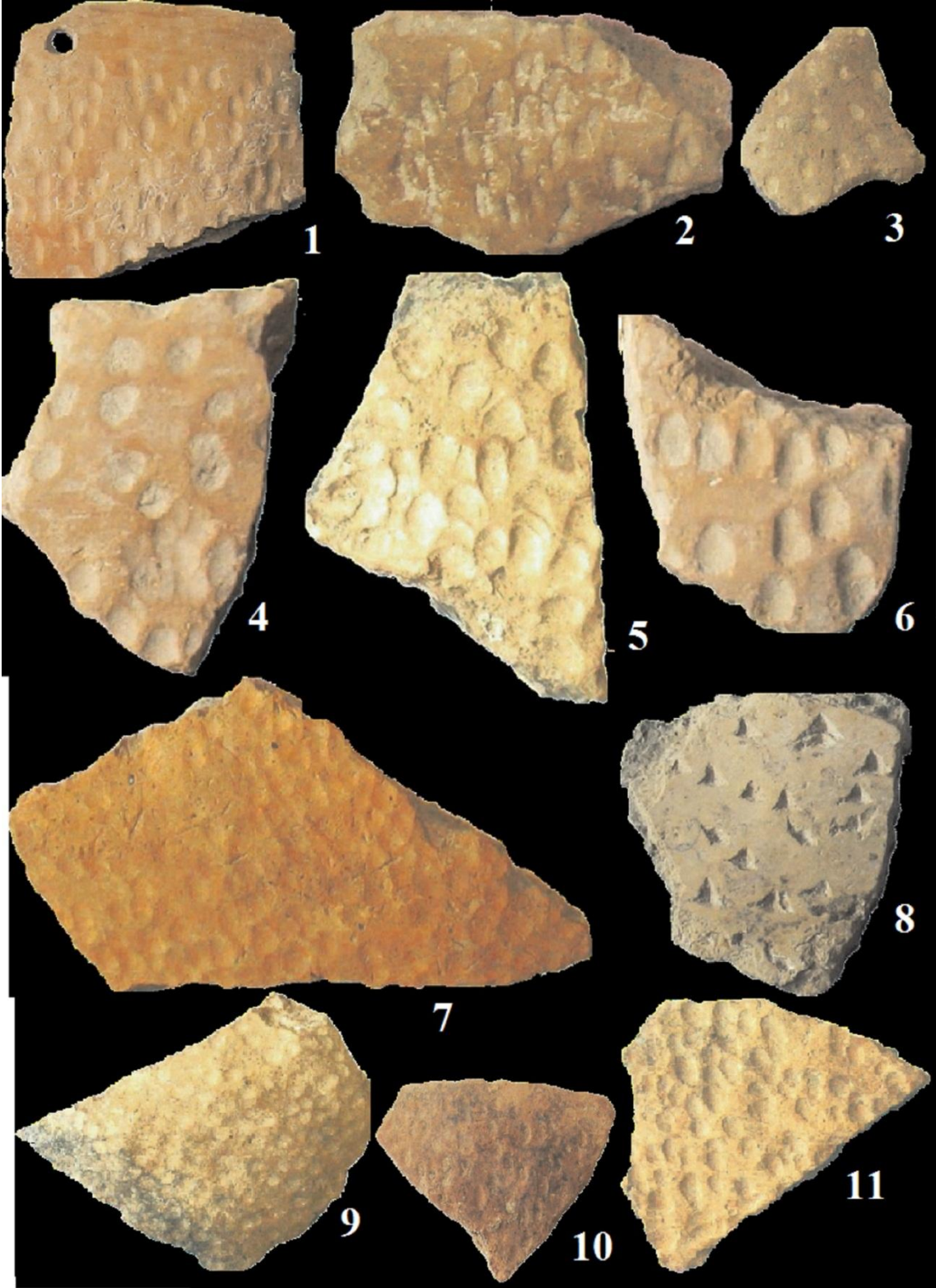
Şekil 6: Nahçıvan tepe yerleşmesinin Neolitik yapı katının sade ve boyalı çanak çömleği (Veli Bahşeliyev). Fig. 6. Simple and painted pottery from Neolithic level of Nakhchivan Tepe settlement (Veli Bakhshaliyev).

Şekil 7: Baskı ve kabartma bezemeli çanak çömlek (Veli Bahşeliyev). Fig. 7.
Ceramics with impression and knob ornament (Veli Bakhshliyev).

Şekil 8: Nahçıvan Tepe obsidyenlerinin analizinin sonuçları (Marie Orange). Fig. 8.
Results of obsidian analysis from Nakhchivan Tepe (Marie Orange).

Şekil 9: Mil bozkırı ve Karabağ yerleşmelerinin baskı bezemeli çanak çömleği (Т.Ахундов 2017). Fig. 9. Ceramics with impression ornament from settlements Mil Steppe and Karabakh: 1, 3,4, 5, 6, 8-11-İlanlı Tepe; 2-Abdaleziz; 7-Beýbalalı (Т. Ахундов 2017).

AMİSOS / AMISOS

Cilt/ Volume 6, Sayı/ Issue 10 (Haziran/ June 2021), ss./pp. 15-52
ISSN: 2587-2222 / e-ISSN: 2587-2230
DOI: 10.48122/amisos.834030

Özgün Makale / Original Article

Geliş Tarihi/Received: 30. 11. 2020
Kabul Tarihi/Accepted: 10. 03. 2021

SİNOP/AYANCIK/TARAKÇI KÖYÜ GEBELİT CAMİSİ VE MEZAR TAŞLARI

SİNOP/AYANCIK/TARAKÇI VILLAGE GEBELİT MOSQUE AND TOMB STONES

Şuayip ÇELEMOĞLU*

Öz

Bu çalışma, Sinop ili, Ayancık ilçesi, Tarakçı Köyü, Gebelit Mahallesi'nde yer alan cami ve mezar taşlarını konu alır. Giriş kapısı üzerindeki kitabesine göre cami, 1289 (M.1872/1873) yılında Uzunoğluzâde Hacı Osman Ağa'nın oğlu Çolak Osman Ağa tarafından yeniden yaptırılmıştır. Kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda dikdörtgen bir alan üzerine inşa edilen cami, sonradan eklenen son cemaat yeri ve harim bölümünden oluşur. Mütevazı ölçülerde bir mahalle camisi olan yapı, moloz taş malzeme kullanımı ile yığma tekniğinde inşa edilmiş olup duvarları sıvanmıştır.

Hazirede ve caminin batısındaki mezarlık alanında, Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi'ne ait mezarlar ve mezar taşları bulunmaktadır. Buradaki mezar taşları, mezar tipleri, gövde yatay kesitleri, başlık tipleri, süslemeleri, kitabe içerikleri ve malzemeleri bakımından değerlendirilmiştir.

Çalışmada, Gebelit Mahallesi Camisi ile belirtilen hazire ve mezarlıktaki mezar ve mezar taşlarının tanıtılması, karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesi ve Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş sürecinde sanatta bir değişimin yaşanıp yaşanmadığının tespiti amaçlanmıştır. Mütevazı bir taşra mahallesi olan Gebelit Mahallesi'ndeki örnekler, Cumhuriyet Dönemi'nde Osmanlı mezar taşı geleneğini devam ettirdiğini göstermesi bakımından önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Sinop, Ayancık, Tarakçı, Gebelit Camisi, Mezar Taşı

* Araş. Gör., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Samsun/Türkiye.

E-posta: suayip.celemoglu@omu.edu.tr ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3432-302X>

Çalışmada yer alan bazı çizimlerin yapılmasındaki yardımlarından dolayı, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü yüksek lisans öğrencisi Zübeyde Erdemesinli ile lisans öğrencileri Haticenur Diker ve Fevzi Karakaş'a teşekkür ederim.

Abstract

This study focuses on mosques and tombstones located in Sinop province, Ayancık district, Tarakçı Village, Gebelit Neighborhood. According to the inscription on the entrance door, the mosque was rebuilt by Çolak Osman Ağa, the son of Uzunoğluzade Hacı Osman Ağa, in 1289 (AD 1872/1873). The mosque, built on a rectangular area in the northwest-southeast direction, consists of the last congregation place and the harim section added later. The mosque, which is a modest neighborhood structure, was built using rubble stone material and the walls were plastered.

Around the mosque and in the cemetery area to the west of the mosque, there are Tombs and gravestones belonging to the Ottoman and Republic Periods. The gravestones here Tombstones had been evaluated in terms of grave types, body horizontal sections, heading types, decorations, inscription contents and materials.

The aim of the study was to introduce the graves and gravestones in the Gebelit Neighborhood Mosque and hazire and cemetery, to evaluate them comparatively and to determine whether there was a change in art during the transition from the Ottoman Empire to the Republic. The samples in Gebelit Neighborhood, which is a modest provincial neighborhood, are important in terms of showing that they continue the Republic Period Ottoman tombstone tradition.

Keywords: Sinop, Ayancık, Tarakçı, Gebelit Mosque, Tomb Stone

1. Giriş

Bu çalışmanın konusunu Sinop ili, Ayancık ilçesi, Tarakçı Köyü, Gebelit Mahallesi, E33-b-06-a-2 pafta, 162 ada, 1 parselde kayıtlı Gebelit Camisi ve etrafındaki mezar taşları oluşturur.

Gebelit, Sinop'un 41 km batısında, Ayancık ilçesinin 18 km. doğusunda yer alır. Cami ise konum olarak Sinop- Ayancık karayoluna yakın bir yerdedir. Cami etrafında mesken sayısı oldukça azdır (Res. 1). Caminin kuzeyinde hazire, batısında mezarlık alanı bulunmaktadır. Eskiden mezarlık ile hazirenin bütün olduğu, günümüzdeki yolun ise sonradan açıldığı çevre sakinleri tarafından ifade edilmektedir (Res. 2).

Res. 1: Gebelit Camisi ve Mezarlığı

Res. 2: Cami, Hazire ve Mezarlığı Ayıran Yol

2. Gebelit Camisi

Cami, halk arasında Gebelit Eski Camisi olarak adlandırılmaktadır. Cami hakkında herhangi bir vakfiye ya da arşiv belgesi tespit edilememiştir.

2.1. Caminin Tarihçesi ve Durumu:

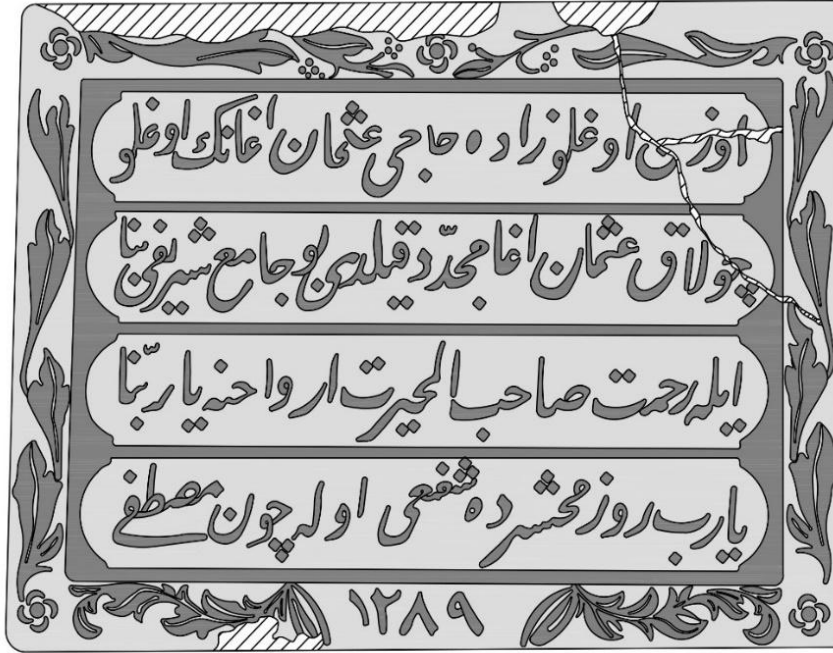
Cami; kuzeybatı beden duvarı ekseninde bulunan basık kemer formlu giriş kapısının üzerindeki, 60x46 cm ölçülerinde 5 satırlık Osmanlıca kitabesine göre, H 1289/M 1872/1873 yılında Uzunogluzâde Hacı Osman Ağa'nın oğlu Çolak Osman Ağa tarafından yeniden yaptırılmıştır. İlk yapının ne zaman ve kim tarafından yaptırıldığına dair henüz bir kayda ulaşılamamıştır (Res. 3, Çiz. 1). Kitabede şu ifadeler yer verilmiştir;

اوزن اوغلو زاده حاجی عثمان اغانك اوغلو
 چولاق عثمان اغا مجدید قلدی بوجامع شریف بنا
 ایله رحمت صاحبالحیرت ارواحن یاربنا
 یارب روز محشرده شفیع اول چون مصطف
 ۱۲۸۹

Uzunoğlu zâde Hacı Osman Ağa'nın Oğlu
Çolak Osman Ağa müceddeden kıldı bu camii şerif-i binâ
Eyle rahmet sahib-ül hayrat ervâhına ya rabbena
Ya Rab ruz-ı mahşerde şefi ola çün Mustafa
 1289

Res. 3: Giriş Kapısı Üzerindeki Kitabesi

Çiz. 1: Giriş Kapısı Üzerindeki Kitabenin Görünümü

Çevre sakinlerinden alınan bilgilere göre cami, 2003 yılına kadar kullanılmıştır. Günümüzde ibadete kapalı olan Gebelit Camisi'nin çeşitli tarihlerde müdahale gördüğü ve onarıldığı anlaşılmaktadır. Caminin kuzeybatı tarafına yakın geçmişte briket duvarlı ve ahşap çatılı, giriş bölümü ve iki yanındaki mekanlardan meydana gelen son cemaat yeri eklenmiştir. Yapıya sonradan eklenen bu bölüm, çatısının çökmesi nedeniyle kullanılamaz durumdadır. Minber, mihrap ve mahfil katının yakın geçmişte yenilediği anlaşılmaktadır. Bu onarımlar sırasında harimin ortasına tavanı güneyden kuzeye dikine bölen beton kirişi destekleyen bir

kolon eklenmiştir. Yenilenen mahfil katını desteklemek için de sağlam olan eski bir ahşap direk ve yeni yapılan kolon kullanılmıştır.

Günümüzde metruk olan cami, kısmi müdahalelerle kurtarılabilecek ve yeniden kullanılabilir durumdadır.

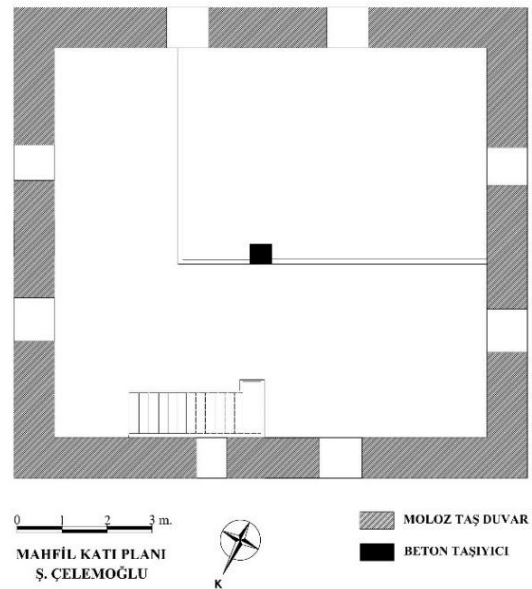
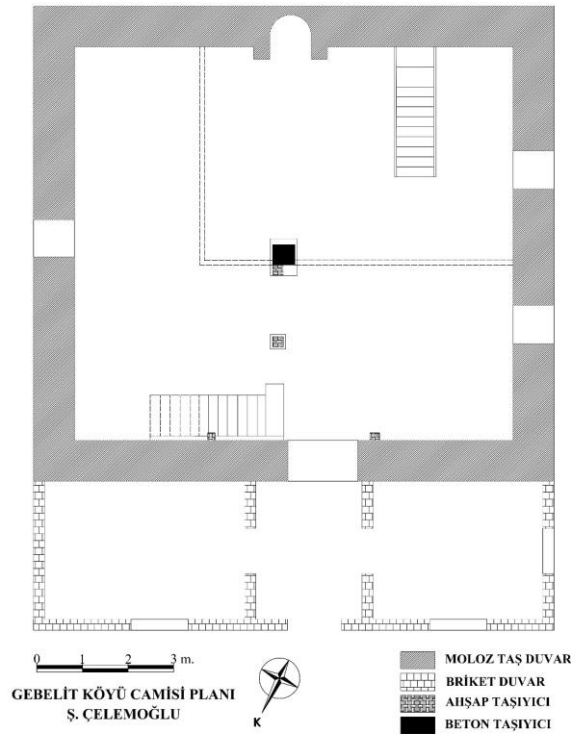
2.2. Mimari Özellikleri:

Cami, kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlı harim ile harimin kuzeyine sonradan eklenen son cemaat yerinden oluşmaktadır.

Son cemaat yeri, doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlı ve üç bölümlüdür. Eksende, kuzey-güney yönünde dikdörtgen planlı giriş bölümü, bu bölümün doğu ve batısında ise doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlı birer oda bulunmaktadır. Batıdaki odanın kuzey ve batı duvarında, doğudaki odanın ise kuzey duvarında pencere açıklığı vardır (Res. 4, 5).

Harime geçiş, kuzey duvarda eksenden hafif batıya kaydırılmış açıklıktan sağlanmaktadır. Basık kemer formlu açıklık, çift kanatlı ahşap kapıyla kapatılmıştır. Harim, 9,62x8,65 m ölçülerinde kareye yakın dikdörtgen planlıdır. Harimin güney duvarında yarım daire planlı mihrap nişi, mihrabın batısında ise ahşap minber bulunmaktadır. Harimin yaklaşık ortasında düz ahşap tavanı destekleyen kuzey-güney yönünde atılmış beton kirişi taşıyan kare kesitli bir beton kolon bulunmaktadır (Res. 8, 9, 12, 13, Çiz. 2).

Harimin kuzey ve batı beden duvarları önünde "L" planlı mahfil katı vardır. Mahfil katı önünde bulunduğu beden duvarlarının yanı sıra, kuzeyde eksenin iki yanına gelecek şekilde beden duvarına bitişik olarak, kuzey-güney yönünde ise ortadaki kolonun hizasında biri kolona kuzeyden bitişik, diğeri ise kolondan kuzeye doğru aralıklı olarak yerleştirilmiş dört dikme ile taşınmaktadır. Mahfil katına çıkış, girişin doğusuna ve kuzey duvara bitişik olarak yapılmış on iki basamaklı ahşap merdivenle sağlanmaktadır (Res. 10-11, Çiz. 3).

Çiz. 2: Gebelit Camisi Planı

Çiz. 3: Mahfil Katı Planı

Harim, alt sırada güney duvarında iki, kuzey duvarında bir, mahfil katına denk gelen üst sırada ise bütün duvarlarda bulunan ikişer pencere ile aydınlanmaktadır. Alt sıradaki pencereler dikdörtgen, üst sıradaki pencereler ise daha büyük ve yuvarlak kemer formludur. Cami, dıştan kırma çatılı olup Marsilya tipi kiremit ile örtülüdür (5, 6, 7).

2.3. Bezeme:

Yapıda inşa kitabesinin etrafındaki çiçek ve yaprak dallardan oluşan bitkisel düzenlemeler dışında süsleme yoktur (Res. 3, Çiz. 1).

2.4. Malzeme ve Teknik:

Caminin harim beden duvarlarında taş, destek sisteminde, tavanda, zeminde, minberde, mahfilde ahşap, çatı kaplaması olarak ise kiremit kullanılmıştır. Caminin moloz taştan yığma duvar tekniğinde inşa edilmiş olan duvarları sıvalıdır. Caminin beden duvar kalınlığı, ortalama 90 cm'dir Harimin ortasındaki kolon betonarmedir. Sonradan eklenen son cemaat yerinin duvarları brikettir Harim duvarları minber, mihrap, ahşap destekler ve kapı, yeşilin tonları ile boyanmıştır.

Res. 4: Caminin Kuzeyden Görünümü

Res. 5: Caminin Batıdan Görünümü

Res. 6: Güneybatı Cephe

Res. 7: Güneydoğu (Mihrap) Cephesi

Res. 8: Kuzeybatı Cephe, Camiye Geçiş Kapısı

Res. 9: Harim Bölümü, Güneydoğu Duvara Bakış

Res. 10: Harimin Kuzey Bölümü ve Mahfile Çıkış Merdivenleri

Res. 11: Mahfil Katı

Res. 12: Mihrap

Res. 13: Minber

3. Gebelit Camisi Haziresi ve Mezarlığı'ndaki Mezar Taşları

Hazire, caminin kuzeyindedir. Hafif eğimli bir arazi üzerinde bulunan haziredeki mezar taşlarının bazıları sağlam, bazıları ise yere düşmüş ya da düşmek üzeredir. Hazire bölümündeki mezar taşlarının bir bölümünde başucu ya da ayakucu şahideleri tespit edilememiştir. Hazirenin bakımsız durumda olmasından dolayı şahidelerin toprak altında kaldığı ya da kaybolduğu düşünülmektedir. Cami ve hazirenin batısında, yolun alt kısmında bulunan mezarlık alanındaki mezar taşları daha düzenli ve sağlam durumdadır.

Hazirede ve yolun alt kısmındaki mezarlıkta Osmanlı Dönemi'ne ait 6, Cumhuriyet Dönemi'ne ait Osmanlı mezar taşı geleneğini devam ettiren 5 olmak üzere toplam 11 adet mezar bulunmaktadır.

Katalog No: 1

Caminin kuzeyindeki hazirede yer alan mezar, Uzunoğlu Hacı Osman'a ait olup toprak mezar grubuna girmektedir. Uzunoğlu Hacı Osman'ın, güneyinde bulunan camiyi yeniden yaptıran Çolak Osman Ağa'nın babası olduğu bilinmektedir. Taş 140 cm yüksekliğinde, 33 cm eninde, 13 cm kalınlığındadır. Düşey dikdörtgen ön görünümlü başucu taşının, omuza paralel olarak sarılmış dolama destar şeklinde serpuşu vardır. Mezarın ayakucu taşı, günümüze ulaşmamıştır (Res. 14, Çiz. 5). Genişlikleri birbirinden farklı olan ön ve arka yüzeyler, düşey dikdörtgen formudur. Taşın ön köşelikleri dik açılı iken, arka köşelikleri iç bükey profillidir (Çiz. 4).

Mezar taşının kitabesi, gövdenin üzerinde alt ve üst kısmı yarım daire şeklinde yuvarlatılmış uzunlamasına dikdörtgen bir çerçeve içerisindedir. On satırlık Osmanlıca celi sülüs hatlı kitabe, kabartma olarak işlenmiş olup soldan sağa doğru yaklaşık kırk beş derecelik açı ile yükselmektedir. Satırların arası ince silmelerle bölümlenmiştir. Kitabeye göre mezar H. 1286/M. 1869-70 tarihlidir.

Hüve'l- Bâki

Olacak ferman-ı Hakk ister icabet davete

Emrine mutî olan cümle eserler izzete

Azm edüb gıtdi beka mülküne

El çeküb fâni cihândan erd-i kurb-i rahmete

Sağlığında rûz-ı şeb ikram ederdî âleme

Hanesinde nice kimseler el sürdü nâ-i ni'mete

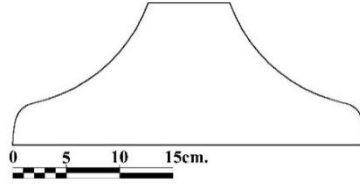
Uzunoğlu merhûm el-hac Osman

Ağa'nın Ruhiçün El-Fâtiha

Sene 1286 ... (M. 1869-1870)

Res. 14: 1 Kat. No'lu
Başucu Taşın Ön Yüzü

Çiz. 4: 1 Kat. No'lu Başucu
Taşın Gövde Yatay Kesiti

Çiz. 5: 1 Kat. No'lu
Başucu Taşın
Görünümü

Katalog No: 2

Mezar, caminin haziresindedir. Deformasyondan dolayı *Uzun ... Ço..... n Ağa'nın* olarak okunabilen ismin caminin banisi olan Uzunoglu Çolak Osman Ağa'ya ait olabileceğini düşünmekteyiz. Toprak mezar olarak tertip edilmiş olan mezarın şahideleri kısmen deforme olmuştur. Taş 122 cm yüksekliğinde, 33 cm eninde, 14 cm kalınlığındadır. Yamuk (aşağıdan yukarıya genişleyen) ön görünümlü başucu taşının, omuza paralel olarak sarılmış dolama destar şeklinde serpuşu vardır. Ayakucu taşı, sivri kemer formludur (Res. 15, 16, Çiz. 7, 9).

Şahidenin ön yüzü, arka yüzeyine göre daha geniş olup, düşey dikdörtgen form göstermektedir. Başucu taşının ön köşelikleri dik açılı olmasına karşın, arka köşelikleri iç bükey profillidir (Çiz. 6).

Hüve'l- Bâki

Olacak ferman-ı Hakk ister icabet

Davete emrine mutî olan

Cümle eserler izzete azm edüb

Gitdi beka mülküine

El çeküb fâni cihândan erd-i kurb-i

Rahmete sağ... rûz-ı şeb

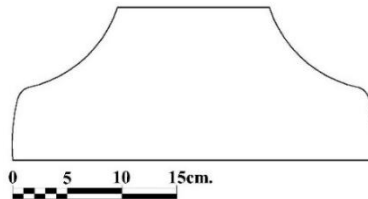
İkram ederdi âleme
 Hanesinde nice kimse
 El sürdü nâ-i ni'mete
 Uzun...Ço...n Ağanın
 Ruhuna Fatiha

Enine silmelerle oluşturulan dikdörtgen kartuşların yüzeyine, on iki satır halinde Osmanlıca celi sülüs hatlı kitabe, kabartma olarak yazılmıştır. Taştaki deformasyondan dolayı on birinci satır kısmen okunabilmiş olup tarih bulunmamaktadır.

Mezarın başucu taşında süsleme unsuru bulunmamaktadır. Ayakucu taşının ön yüzünde bitkisel ve nesneli süslemeler ile karşılaşılmaktadır. Ayakucu taşının alt kısmına servi ağacı olduğu düşünülen bir ağaç, ağacın üzerine ise kama motifi kabartma olarak işlenmiştir. Taşın tepelik kısmında dallar, dalların ucunda ise on iki dairesel form bulunmektedir.

Res. 15: 2 Kat. No'lu Başucu Taşının Ön Yüzü

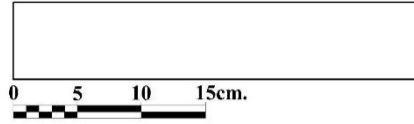
Çiz. 6: 2 Kat. No'lu Başucu Taşının Gövde Yatay Kesiti

Çiz. 7: 2 Kat. No'lu Başucu Taşının Görünümü

Res. 16: 2-a Kat. No'lu
Ayakucu Taşının Ön
Yüzü

Çiz. 8: 2-a Kat. No'lu Ayakucu
Taşının Gövde Yatay Kesiti

Çiz. 9: 2-a Kat. No'lu
Ayakucu Taşının
Görünümü

Katalog No: 3

Mezar taşı, hazirede serbest durumdadır. Bir kısmı günümüze gelmiş olan başucu taşının Aişe Kadın'a ait olduğu anlaşılmaktadır. Taşın üst kısmı kırık olduğu için başlık ya da tepelik formu bilinmemektedir. Başucunun günümüze gelen kısmı 73 cm yüksekliğinde, 32 cm eninde, 6 cm kalınlığındadır (Res. 17, Çiz. 11).

Başucu taşının gövde yatay kesitine göre ön ve arka yüzeyleri düşey dikdörtgen formludur. Taşın ön ve arka köşeleri dik açılıdır (Çiz. 10).

Şahidenin üst kısmı günümüze gelmediği için kitabenin son üç satırı okunabilmektedir. Silmelerle ayrılmış olan Osmanlıca kitabe, celi sülüs karakterlidir. Kartuşlar soldan sağa doğru hafifçe yükselmektedir. Kitabeye göre mezar, H. 1320/M. 1311-12 tarihlidir.

..Zevcesi Gökhan'ın?

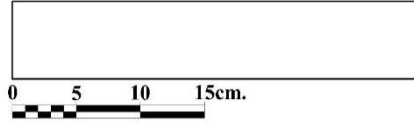
Kerimesi Âişe kadının

Ruhuna El-Fatiha

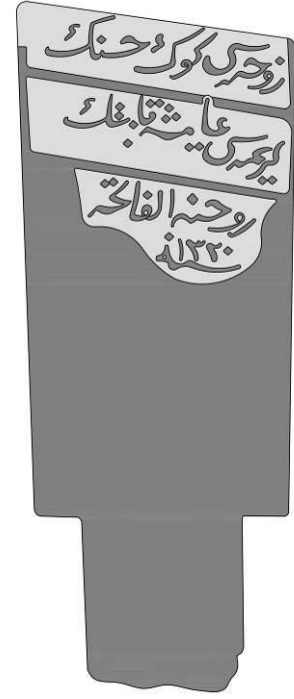
Sene 1320 (M. 1911-12)

Res. 17: 3 Kat. No'lu Başucu Taşının Ön Yüzü

Çiz. 10: 3 Kat. No'lu Başucu Taşının Gövde Yatay Kesiti

Çiz. 11: 3 Kat. No'lu Başucu Taşının Görünümü

Katalog No: 4

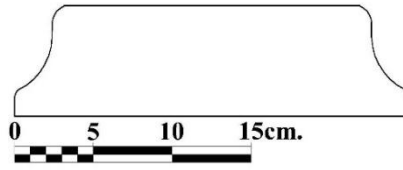
Hazire bölümündeki mezarın sadece ayakucu taşı günümüze gelebilmiştir. Taş 95 cm yüksekliğinde, 35 cm eninde, 6 cm kalınlığındadır. Form ve süsleme özelliklerinden Osmanlı Dönemi'ne ait bir şahide olduğu anlaşılmaktadır. Hotoz başlığından kadına ait olduğu anlaşılan mezar taşında, herhangi bir yazı olmadığı için kimliği bilinmemektedir. Mermer malzemeli ayakucu taşı, kısmen deformasyona uğramış olsa da günümüze sağlam bir şekilde gelebilmiştir (Res. 18, Çiz. 13).

Ayakucu taşının ön köşelikleri dik açılı, arka köşelikleri iç bükey profillidir (Çiz. 12).

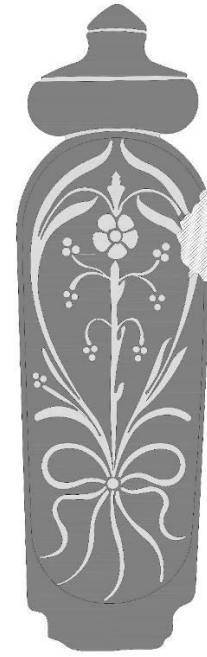
Ayakucu taşının ön yüzünde bahar dalları olarak nitelendirebilecek stilize bitkisel süslemeler bulunmaktadır. Şahidenin alt kısmında kurdele şeklinde başlayan yapraklar, iki taraftan kıvrımlı bir şekilde yükselmekte ve boyunluk kısmında birleşmektedir. Yaprakların arasında kalan bölümde, ortada bir dal, iki yanında üçer adet üç yapraklı küçük çiçek, ucunda ise daha büyük boyutlu beş yapraklı bir çiçek görülmektedir.

Res. 18: 4-a Kat. No'lu
Ayakucu Taşı

Çiz. 12: 4 Kat. No'lu Ayakucu
Taşının Gövde Yatay Kesiti

Çiz. 13: 4-a Kat. No'lu
Ayakucu Taşı Görünümü

Katalog No: 5

Haziredeki Hacı İbrahim Beyzâdeoğlu Halid Bekir'e ait olan mezar, toprak mezar olarak düzenlenmiştir. Başucu taşı 56 cm yüksekliğinde, 25 cm eninde, 9 cm kalınlığındadır. Ön yüzeyi düşey dikdörtgen formlu olan başucu taşı, fes başlıklıdır. Kum taşından yapılan şahide, kısmen deforme olmuştur (Res. 19, Çiz. 15).

Başucu taşının ön ve arka yüzey genişlikleri birbirinden farklıdır ve düşey dikdörtgen formludur. Şahidenin ön köşelikleri dik açılı, arka köşelikleri pahlıdır (Çiz. 14).

Taşın birbirinden düzgün olmayan silmelerle ayrılan beş kartuşluk kitabesi vardır. Kitabe, Osmanlıca olarak yazılmış olup celi sülüs karakterlidir. Kitabeye göre şahide, H. 1311/1893-94 tarihlidir.

Hüve'l-Bâki

Hacı İbrahim Beğ/yzâde

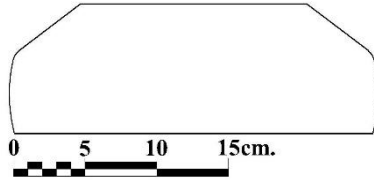
...Hafızın mahtumu

Halid Bekir ruhuna

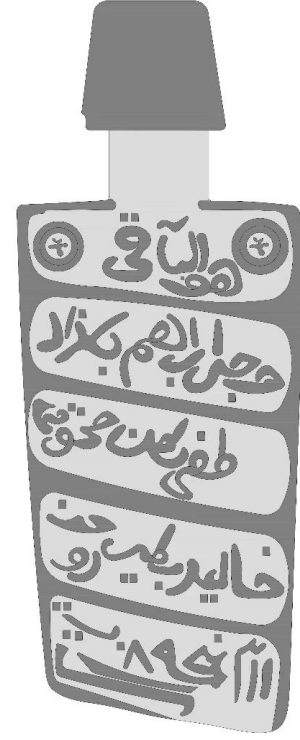
El-Fâtîha 8 Fi ... 311 (M. 1893-94)

Res. 19: 5 Kat. No'lu Başucu Taşının Ön Yüzü

Çiz. 14: 5 Kat. No'lu Başucu Taşının Gövde Yatay Kesiti

Çiz. 15: 5 Kat. No'lu Başucu Taşının Görünümü

Katalog No: 6

Mezarlık alanındaki mezar, Şükrüzâde Numan Bey'in zevcesi ve Uzunoğlu İbrahim Ağa'nın kerimesi Aişe Hanım'a aittir. Mezar, sonradan eklenen çerçeveden dolayı çerçeveli mezar grubuna girmektedir. Başucu taşı, 170 cm yüksekliğinde, 25 cm eninde, 25 cm kalınlığındadır. Başucu taşının üst kısmı, yuvarlak biçimli giderek daralan üç kademeli hotoz başlık ile sonlanmaktadır. Mermer malzemeli başucu taşı ve ayakucu taşı sağlam durumdadır (Res. 20, 21, 22, Çiz. 17, 19).

Başucu taşı silindir formludur. Ayakucu taşı da başucu taşı ile aynı formda olup silindir gövdelidir (Çiz. 16, 18).

Res. 20: 6 Nolu Mezarın Genel Görünümü

Başucu taşı üzerinde, kabartma yaprak motiflerinden oluşan çerçeve içerisinde, dokuz satırlık Osmanlıca kitabe yer almaktadır. Kitabe, celi sülüs karakterlidir. Satırlar, ince silmelerle birbirinden ayrılmaktadır. Kitabeye göre mezar 1909 tarihlidir.

Hüve'l-Bâki

Yâ ilâhi ol mübarek ism-i pâkin-i izzeti

Hem resul'ün fahr-i alem şahı'nın hümeti

Eyle kabrimi ravza-i cennet ya ilahe'l alemin

Gece gündüz eylesünler hür-i gilmân hizmeti

Şükrüzâde Numan Beyin zevcesi

Ve Uzunoğlu İbrahim Ağa'nın

Kerimesi Aişe Hanım'ın Ruhuna Fâtiha

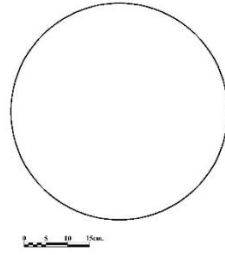
Fi sene 1327 Rebiü'l Evvel 18

Sene 1325 Mart 27 (M. 9 Nisan 1909)

Başucu taşının alt kısmına, şahideyi dolaşan ve yukarıya doğru yönelen kabartma kenger yaprağı motifleri işlenmiştir. Kitabenin birinci ve ikinci satırı arasında, dokuz pullu takı motifine yer verilmiştir. Başucu taşının arkasında, takı motifinin hizasında çiçekli çelenk motifleri işlenmiştir. Başucu taşının üst kısmı, üzeri bitkisel motiflerle çevrelenmiş, yuvarlak üç kademeli olarak sonlanmaktadır. Başucu taşı ile aynı formdaki ayakucu taşının alt bölümünde de kenger yaprağı motifleri taşı çevrelemektedir. Ayakucu taşının gövdesinde bitkisel motifli çelenk içine kabartma olarak ay-yıldız motifleri işlenmiştir. Yıldız, beş kolludur. Başucu taşının tepelik kısmında bulunan süsleme unsurları, ayakucu taşında tekrar etmektedir.

Res. 21: 6 Kat. No'lu Başucu Taşının Ön Yüzü

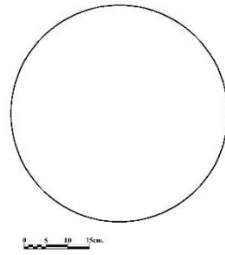
Çiz. 16: 6 Kat. No'lu Başucu Taşının Gövde Yatay Kesiti

Çiz. 17: 6 Kat. No'lu Ayakucu Taşının Görünümü

Res. 22: 6-a Kat. No'lu Ayakucu Taşının Ön Yüzü

Çiz. 18: 6-a Kat. No'lu Ayakucu Taşının Gövde Yatay Kesiti

Çiz. 19: 6-a Kat. No'lu Ayakucu Taşının Görünümü

Katalog No: 7

Hacı İbrahim'in oğlu Numan'a ait olan mezara, yakın zamanda beton çerçeve eklenmiştir. Başucu taşı, 134 cm. yüksekliğinde, 34. cm. eninde, 10 cm. kalınlığındadır. Düşey dikdörtgen ön görünüşlü şahide, Aziziye formu fes başlıklıdır. Sivri kemer formu ayakucu taşı ve başucu taşı, mermer malzemeli olup sağlam durumdadır (Res. 23, 24, 25, Çiz. 21, 23).

Başucu ve ayakucu taşının gövde yatay kesitine göre ön ve arka yüzeyleri düşey dikdörtgen formludur. Taşların ön ve arka köşeleri, dik açıdır (Çiz. 20, 22).

Res. 23: 7 Kat. No'lu Mezarın Genel Görünümü

Kitabe, başucu taşının ön yüzünde olup ilk satırı oval bir kartuş içerisinde, diğer satırları yatay silmelerle oluşturulmuş dikdörtgen kartuşlar içerisinde. Sekiz satırlık kitabe, Osmanlıcadır ve celi sülüs karakterlidir. Kitabeye göre mezar, 1925 tarihlidir.

Hüve'l-Bâki

Beni kıl mağfiret Hakk-ı Yezdan

Bi'hakk-ı Arş-ı azam nur-u Kur'an

Gelüb kabrimi ziyâret iden ihvân

İdeler euhuma bir Fâtiha ihsân

Numan Bin Hacı İbrahim

Ruhiçün Fâtiha

Tarih-i vefâtı

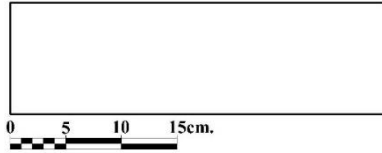
Sene-i Rûmi 1341(Sol Alt)

Sene-i Hicri 1343(Sağ Alt) (Miladi 1925)

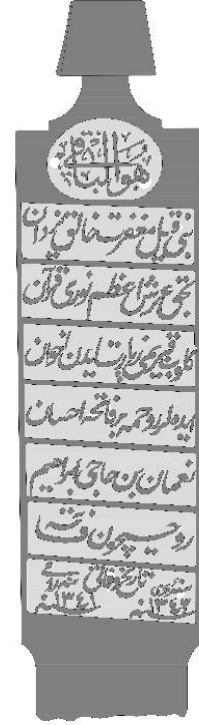
Başucu taşında herhangi bir bezeme unsuru bulunmamaktadır. Ayakucu taşının ön yüzünde, vazodan çıkan gül ağacına yer verilmiştir. Ayakucu taşının alt kısmından başlayan ve yukarıya doğru devam eden kıvrım dalların üzerine yaprak ve gül motifleri işlenmiştir. Süsleme, ayakucu taşının ön yüzünü kaplamıştır.

Res. 24: 7 Kat. No'lu Başucu Taşının Ön Yüzü

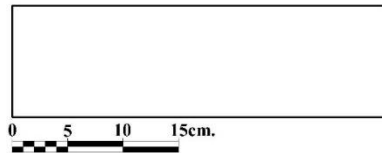
Çiz. 20: 7 Kat. No'lu Başucu Taşının Gövde Yatay Kesiti

Çiz. 21: 7 Kat. No'lu Başucu Taşının Görünümü

Res. 25: 7-a Kat. No'lu Ayakucu Taşının Ön Yüzü

Çiz. 22: 7-a Kat. No'lu Ayakucu Taşının Gövde Yatay Kesiti

Çiz. 23: 7-a Kat. No'lu Ayakucu Taşının Görünümü

Katalog No: 8

Mustafa Özkan'ın karısı, Fatma'ya ait olan mezar, çerçevesiz mezar grubuna girmektedir. Başucu taşı, 136 cm yüksekliğinde, 32 cm eninde, 10 cm kalınlığındadır. Kum taşından yapılan başucu taşı bitkisel tepelikli, ayakucu taşı sivri kemer tepeliklidir (Res. 26, 27, Çiz. 25, 27).

Başucu ve ayakucu taşının gövde yatay kesitine göre ön ve arka yüzey genişlikleri birbirinden farklıdır ve düşey dikdörtgen formludur. Taşların ön köşelikleri doksan derece dik açılı, arka köşelikleri kırk beş derecelik açı ile pahlıdır. Şahidelerin arka yüzeyi, ön yüzeyine göre daha dardır (Çiz 24, 26).

Şahidenin kitabesi kartuşuz olarak kazıma tekniğinde, on beş satır halinde, Latin harfleri ile yazılmıştır. Kitabeye göre mezar, 1939 tarihlidir.

BENİ AF KİL EY

HALİK İ YEZDAN

Bİ HAKKI ARŞİ

AZAM NUR-İ

KURAN KABRİ

Mİ ZİYARET Ed

EN İHVAN İdE

NLER BİR FATİ

HA İHSAN

ŞÜKORÜ

MUSTAFA ÖZ

KANIN KARISI

FATMA H R

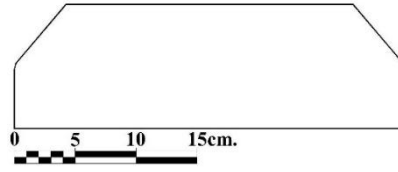
UNA FATİ

HA 30-5-939

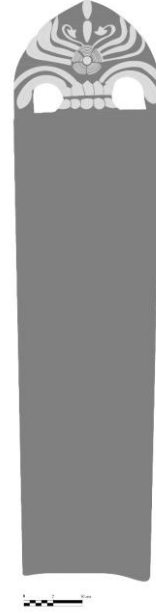
Başucu taşı ve ayakucu taşında süslemeler görülmektedir. Başucu taşının tepelik kısmında, ortada beş yapraklı bir çiçek motifi, etrafında ise stilize kıvrım dallı süslemeler bulunmaktadır. Ayakucu taşında ise vazodan çıkan çiçek görülmektedir. Vazodan çıkan ve yukarıya doğru yönelen dalın iki tarafında dörder tane, beş yapraklı çiçek ve goncalar işlenmiştir. Bu çiçeklerin aralarında ise yapraklar bulunmaktadır. Motif, taşın yüksekliği boyunca devam etmiş ve taşın ön yüzeyini doldurmuştur.

Res. 26: 8 Kat. No'lu Başucu Taşının Ön Yüzü

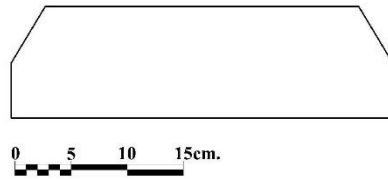
Çiz. 24: 8 Kat. No'lu Başucu Taşının Gövde Yatay Kesiti

Çiz. 25: 8 Kat. No'lu Başucu Taşının Görünümü

Res. 27: 8-a Kat. No'lu Ayakucu Taşının Ön Yüzü

Çiz. 26: 8-a Kat. No'lu Ayakucu Taşının Gövde Yatay Kesiti

Çiz. 27: 8-a Kat. No'lu Ayakucu Taşının Görünümü

Katalog No: 9

Haziredeki mezar, Hacı İbrahim Bey'in oğlu Mustafa Bey'e aittir. Mezar, çerçevesiz mezar grubuna girmektedir. Başucu taşı, 117 cm yüksekliğinde, 35 cm eninde, 9 cm kalınlığındadır. Baş ve ayakucu taşı, mermer malzemelidir. Başucu taşı fes başlıklı, ayakucu taşı kaş kemer tepeliklidir (Res. 28, 29, Çiz. 29, 31).

Baş ve ayakucu taşları aynı plandadır. Dikdörtgen prizma gövdeli şahidelerin ön ve arka yüzeyleri aynı genişlikte olup ön ve arka köşelikleri dik açılıdır (Çiz. 28, 30).

Şahidenin dokuz satır olan kitabesinin üç satırı Arap, altı satırı Latin alfabesi ile yazılmıştır. Kartuşsuz kitabe, kabartma olarak yazılmıştır. Kitabeye göre mezar, 1946 tarihlidir.

Bismillahirrahmanirrahim

Eşhedü En Lâ İlâhe İllallah ve Eşhedü Enne

Muhammeden Abdühü ve Resûlühü

Hacı İbrahim

Beyin Oğlu

Mustafa Bey

Ruhuna Fatiha

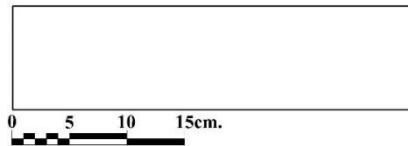
D. 1284

Ö. 14.9. 1946

Başucu taşında süsleme unsuru bulunmamaktadır. Ayakucu taşında ise vazodan çıkan çiçek süslemesi görülmektedir. Vazodan çıkan ve yukarıya doğru yönelen kıvrım dalların iki tarafına açmış çiçekler ve goncalar işlenmiştir.

Res. 28: 9 Kat. No'lu Başucu Taşının Ön Yüzü

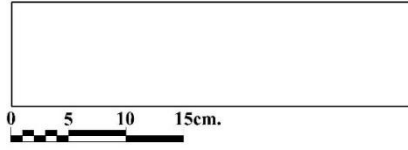
Çiz. 28: 9 Kat. No'lu Başucu Taşının Gövde Yatay Kesiti

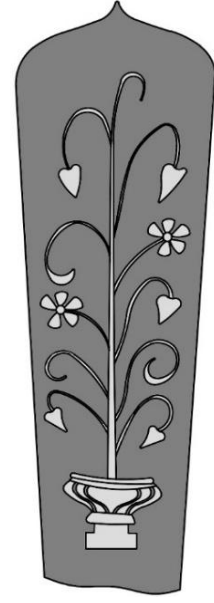
Çiz. 29: 9 Kat. No'lu Başucu Taşının Görünümü

Res. 29: 9-a Kat. No'lu Ayakucu Taşının Ön Yüzü

Çiz. 30: 9-a Kat. No'lu Ayakucu Taşının Gövde Yatay Kesiti

Çiz. 31: 9-a Kat. No'lu Ayakucu Taşının Görünümü

Katalog No: 10

Numan Bey zevcesi Melek Hanım'a ait olan mezar, çerçeveli mezar olarak düzenlenmiştir. Çerçevenin sonradan eklendiği anlaşılmaktadır. Başucu taşı, 142 cm yüksekliğinde, 32 cm eninde, 9 cm kalınlığındadır. Başucu taşı güneş tepelikli, ayakucu taşı sivri kemer tepeliklidir (Res. 30, 31, 32, Çiz. 33, 35).

Başucu ve ayakucu taşının gövde yatay kesitine göre ön ve arka yüzey genişlikleri birbirinden farklı olup, düşey dikdörtgen formludur. Taşların ön köşelikleri doksan derece dik açılı, arka köşelikleri ise pahlıdır. Şahidelerin arka yüzeyi ön yüzeyine göre daha dardır (Çiz. 32, 34).

Res. 30: 10 Kat. No'lu Mezarın Genel Görünümü

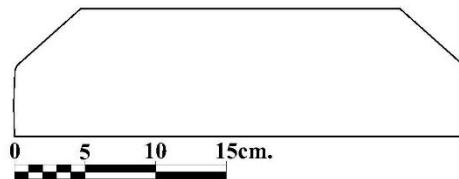
Başucu taşının kitabesi, on yedi satır halinde Latin alfabesiyle yazılmış olup kazıma tekniğinde işlenmiştir. Kitabede "d" harfinin küçük diğerlerinin büyük karakterde yazılması dikkat çekicidir. Kitabeye göre şahide, 1928 tarihlidir.

BAKUP GEÇ
 ME EY MUHA
 MMET ÜMM
 ETİ ÖLÜN
 ÜN dİRİYE
 BİR FATİH
 EdİR MİNN
 ETİ ÖMER
 EFENdİ KE
 ERİMESİ NU
 MAN B. ZE
 VCESİ ME
 LEK H. M
 RUHUNA
 FATİHE
 3-3-1928
 ..-22-1346

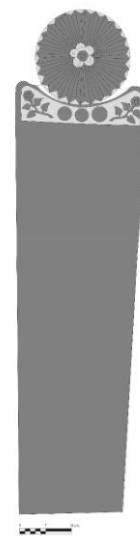
Başucu taşında yer alan güneş tepelik, taşa hareket kazandırmaktadır. Başucu taşının boyunluk kısmına üçlü takı motifi, iki yanına ise simetrik olarak çiçek motifleri yerleştirilmiştir. Ayakucu taşının ön yüzünde vazodan çıkan çiçek süslemesi vardır. Vazodan çıkan dalın iki yanında dörder, tepesinde ise bir tane, kabartma olarak işlenmiş beş yapraklı çiçek görülür.

Res. 31: 10 Kat. No'lu Başucu Taşının Ön Yüzü

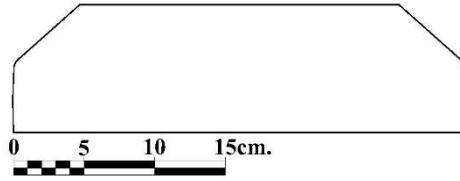
Çiz. 32: 10 Kat. No'lu Başucu Taşının Gövde Yatay Kesiti

Çiz. 33: 10 Kat. No'lu Başucu Taşının Görünümü

Res. 32: 10-a Kat. No'lu
Ayakucu Taşının Ön
Yüzü

Çiz. 34: 10-a Kat. No'lu Ayakucu
Taşının Gövde Yatay Kesiti

Çiz. 35: 10-a Kat. No'lu
Ayakucu Taşının
Görünümü

Katalog No: 11

Niyazi Özkan'a ait olan mezar, iki kademeli bir platform üzerinde çerçevesi olarak düzenlenmiştir. Başucu taşı, 106 cm yüksekliğinde, 30 cm eninde, 11 cm kalınlığındadır. Külah tepelikli şahide, dikdörtgen bir kaide üzerine oturtulmuştur. Şahide, günümüz mezar taşı üslubuna geçişin önemli bir örneğidir (Res. 33, 34, Çiz. 37).

Başucu taşının gövde yatay kesitine göre ön ve arka yüzeyleri, düşey dikdörtgen formudur. Taşın ön ve arka köşeleri dik açılıdır (Çiz. 36).

Başucu taşında kitabeliğin üzerinden başlayıp iki tarafta devam eden lale motifi tepede dairesel form oluşturarak birleşmektedir. Başucu taşının kaide bölümünde palmet motiflerinin iç içe geçmesiyle oluşturulmuş bitkisel süsleme, kabartma olarak yapılmıştır.

Res. 33: 11 Kat. No'lu Mezarın Genel Görünümü

Kaş kemer ile sonlanan kitabelikte yer alan yedi satır kitabenin ilk satırı Arap alfabeli, diğer satırları Latin alfabelidir. Kitabe içeriğinde Rahman suresinin 26. ayetine yer verilmiştir. Kitabede bulunan tarihe göre mezar, 1958 tarihlidir.

Hüve'l-Bâki

Küllümen

Aleyha Fan

Niyazi

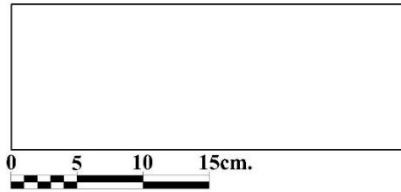
Özkan

Ruhuna Fatiha

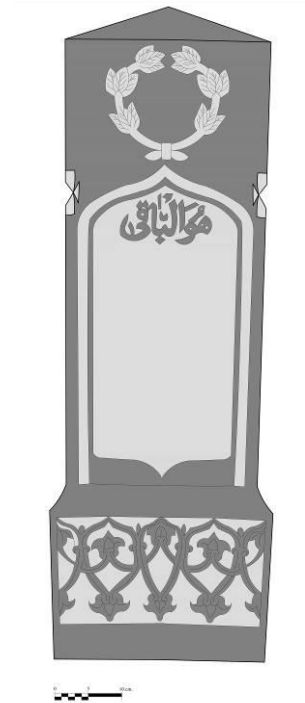
D. 1910 Ö.2.8.958

Res. 34: 11 Kat. No'lu Başucu Taşının Ön Yüzü

Çiz. 36: 11 Kat. No'lu Başucu Taşının Gövde Yatay Kesiti

Çiz. 37: 11 Kat. No'lu Başucu Taşının Görünümü

4. Karşılaştırma-Değerlendirme

4.1. Gebelit Camisi

Tarakçı Köyü, Gebelit Camisi plan, düzenleme, bezeme ile malzeme ve teknik özellikleri bakımından mütevazı bir mahalle camisidir. Caminin en dikkat çeken özelliği, giriş kapısı üzerindeki inşa tarihi ve bani isminin belirtildiği kitabesidir. Kitabesine göre cami, H 1289/ M 1872/1873 yılında yeniden inşa edilmiştir. Yapının ilk evresi hakkında bir bilgi yoktur. Ancak eski planının tekrarlanmış olabileceğini düşünmekteyiz. Yeniden inşa edilen cami, kareye yakın dikdörtgen planlı harimden ibarettir. Cami, ahşap tavanlı ve kırma

çatılıdır. Caminin taşıyıcı öğeleri, minberi, mihrabı ve mahfili yenilenmiş olup kuzeyine üç bölümlü son cemaat yeri sonraki dönemlerde ilave edilmiştir.

19. yüzyılda yaygın olarak inşa edilen bu tür küçük ölçekli yapılar, Anadolu'nun birçok köy ve mahallesinde karşımıza çıkmaktadır. Cami, yakın çevreden temin edilen moloz taşlarla yığma duvar tekniğinde ve yerel ustalar tarafından inşa edilmiştir. Cami inşa edilirken herhangi bir estetik kaygı güdülmemiş, işlevsellik ön planda tutulmuştur.

4.2. Mezarlar ve Mezar Taşları

Gebelit Camisi haziresi ve batısındaki mezarlıkta 10 mezar ile başucu taşına ait bir parça günümüze ulaşmıştır. Mezarlardan 1, 2, 4, 5, 8 ve 9 katalog numaralı olanlar hazirede, 6, 7, 10 ve 11 katalog numaralı mezarlar ise caminin batısındaki mezarlık alanında yer almaktadır. Mezarlardan 5'i Osmanlı (Kat. 1, 2, 4, 5, 6), 5'i ise Cumhuriyet Dönemi'ne (Kat. 7, 8, 9, 10, 11) aittir. Serbest durumda olan başucu taşı da Osmanlı Dönemi'ne aittir.

Mezarların 5'i toprak¹, 5'i ise çerçevesiz mezar² tipindedir. Mezarların 6'sının hem başucu hem de ayakucu taşı (Kat. 2, 6, 7, 8, 9, 10), 3'ünün sadece başucu taşı (Kat. 1, 5, 11), 1'nin ise sadece ayakucu taşı (Kat. 4-a) mevcuttur. 1 başucu taşı parçasının ise hangi mezara ait olduğu belirlenememiştir (Kat. 3). İncelenen 11 mezardan 6'sı erkek, 5'i kadına aittir.

1 Başucu Taşı

2-Başucu Taşı

2-a Ayakucu Taşı

3 Başucu Taşı

4- Ayakucu Taşı

5 Başucu Taşı

¹ Toprak mezarlar mezar çukurunun kısa kenarlarına başucu ve ayakucu şahidelerinin dikilmesiyle oluşan en yaygın mezar tipidir. Toprak mezar örnekleri için bkz. Çal 2005, 615; Gündoğan 2007, 223; Çal-İltar 2011, 14; Beyazıt 2014, 220; Bayrakal 2016, 234-235; Acar 2019, 982.

² Mezar çukurunun taş veya benzeri malzeme ile belirli bir yüksekliğe kadar çerçevesizlenmesinden oluşurlar. Bu tür mezarların kısa kenarlarına başucu ve ayakucu şahideleri yerleştirilmiştir. Örnek için bkz. Çal-Ataoguz Çal 2008, 4; Çal-İltar 2011, 14-15; Bayrakal 2016, 236; Acar 2019, 982.

6 Başucu
Taşı

6-a
Ayakucu
Taşı

7 Başucu
Taşı

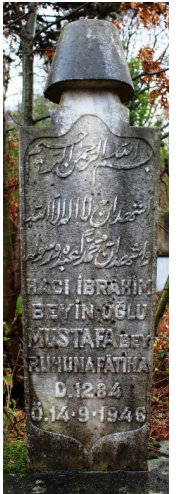
7-a Ayakucu
Taşı

8 Başucu
Taşı

8-a Ayakucu
Taşı

9 Başucu
Taşı

9-a
Ayakucu
Taşı

10 Başucu
Taşı

10-a Ayakucu
Taşı

11 Başucu
Taşı

4.2.1. Mezar Taşı Tipleri

Mezar taşları, literatürde farklı araştırmacılar tarafından gövde biçimlerine, gövde yatay kesitlerine, başlıklarına, tezyinatına ve kitabelerine göre benzer şekilde sınıflandırılmıştır³.

4.2.1.1. Gövde Biçimleri/Ön Görünüşler

Gebelit Camisi haziresi ve batısındaki mezarlıktaki mezar taşları ön görünüşleri açısından değerlendirildiğinde ikiz kenar yamuk ön görünümlü⁴, dikdörtgen ön görünümlü⁵,

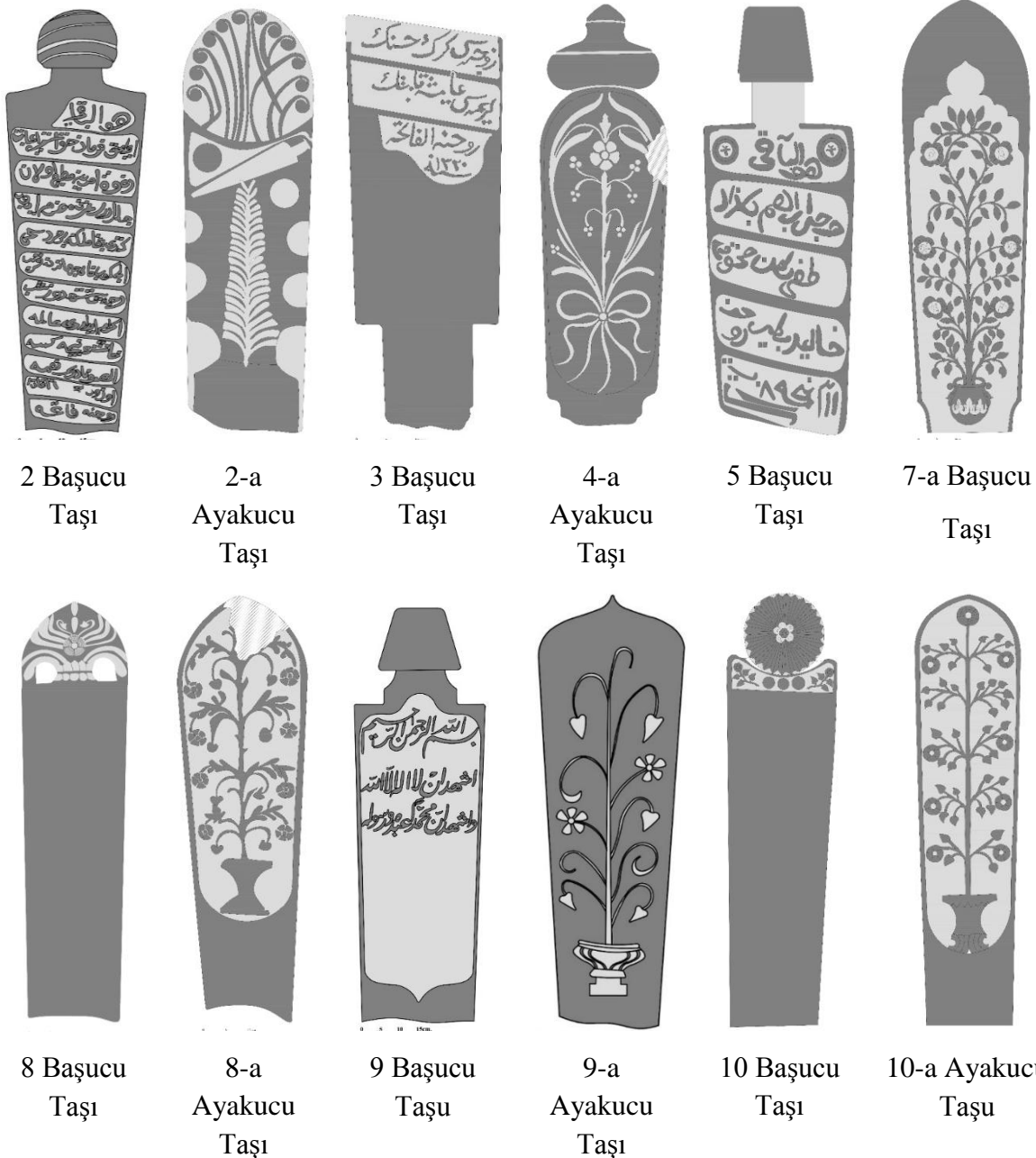
³ Grammont vd. 1990, 177-214; Çal-Ataoguz Çal 2008, 7-12.

⁴ İkizkenar yamuk ön görünümlü taşlarda, gövde aşağıdan yukarıya doğru ikizkenar yamuk oluşturacak şekilde genişleyerek yükselmekte, tepelik veya başlıkla sonlanmaktadır. Örnekler için bkz. Aktaş Yasa-Kaya Yiğit-Yazar 2011, 73.

⁵ Örnekler için bkz. Çal 2007, 298-300; Çal-İltar 2011, 16-19; Bayrakal 2016, 239.

ve silindir gövdeli (sütun şeklinde)⁶ olmak üzere üç ön görünüş tipi tespit edilmiştir. Mezarlıktaki 17 şahideden 6 başucu ve 6 ayakucu şahidesi ikizkenar yamuk, 3 başucu şahidesi dikdörtgen ön görünüşlü, 1 başucu ve 1 ayakucu şahidesi ise (Kat. 6, 6-a) silindir formu gövdeye sahiptir.

İkizkenar yamuk ön görünüşlü taşlarda gövde aşağıdan yukarıya doğru ikizkenar yamuk oluşturacak şekilde genişleyerek, dikdörtgen ön görünüşlü mezar taşlarında ise aşağıdan yukarıya doğru düzgün dikdörtgen bir form oluşturacak şekilde yükselerek başlık veya tepelikle sonlanmaktadır. Silindir formu şahideler ise diğer iki tipten tamamen farklıdır. Bu tipteki taşlarda gövde silindir şeklinde düz olarak yükselmekte ve başlıkla sonlanmaktadır.

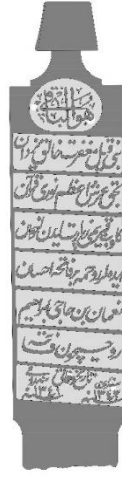

Yamuk Ön Görünüşlü Taşlar

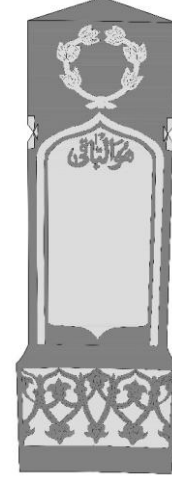
⁶ Silindir formu taşlar diğer iki tipten tamamen farklıdır. Bu tipteki taşlarda gövde silindir şeklinde düz veya yukarıya doğru genişleyerek yükselmekte, başlık veya külahla sonlanmaktadır. Silindir formu Osmanlı mezar taşı örnekleri için bkz. Arslan 2007, 467; Gümüüşdağ 2007, 167; Çal-İltar 2011, 22; Yariş 2018, 38, 40.

1 Başucu Taşı

7 Başucu Taşı

11 Başucu Taşı

Dikdörtgen Ön Görünüşlü Taşlar

6 Başucu Taşı

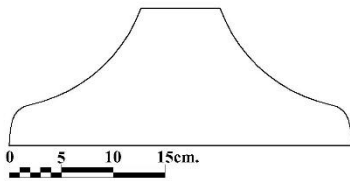
6-a Ayakucu Taşı

Silindir Formlu Ön Görünüşlü Taşlar

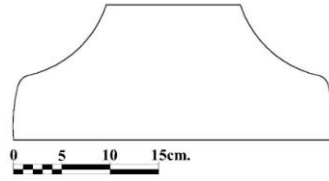
4.2.1.2. Gövde Yatay Kesitleri (Planları)

Gebelit Camisi haziresi ve batısındaki mezarlıkta bulunan mezar taşlarında 4 farklı gövde yatay kesit (plan) tipi tespit edilmektedir.

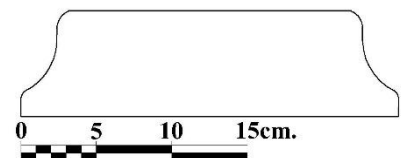
1. Tip: Bu tip taşların diğer kenarlara göre daha uzun olan ön yüzleri düzdür. Kısa olan yan yüzler dışa doğru hafif bombe oluşturduktan sonra oval bir form oluşturacak şekilde içbükey olarak kıvrılarak düz olan arka yüzle birleşmektedir. Mezarlıkta bu tipin üç örneği (Kat. 1, 2 ve 4) tespit edilmiştir. Örneklerin hepsi başucu şahidesidir.

1 Başucu Taşı

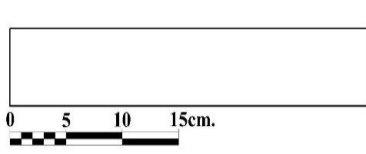

2 Başucu Taşı

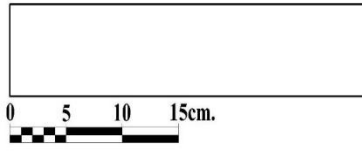

4 Başucu Taşı

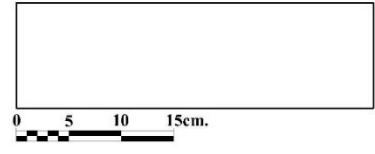
2. Tip: Bu tip şahidelerde uzun ön ve arka yüzler ve kısa yan yüzleri dikdörtgen biçimindedir. Mezarlıkta bu tipin üç örneği tespit edilmiştir. Örneklerden 4'ü başucu (Kat. 3, 7, 9, 11), 3'ü ayakucu (2-a, 7-a, 9-a) şahidesidir.

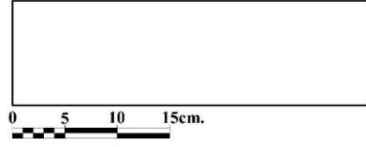
2-a Ayakucu Taşı

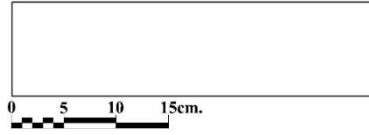
3 Başucu Taşı

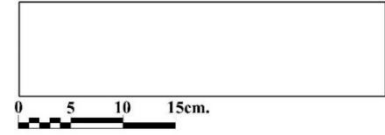
7 Başucu Taşı

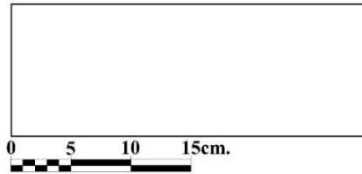
7-a Ayakucu Taşı

9 Başucu Taşı

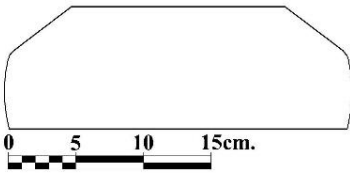

9-a Ayakucu Taşı

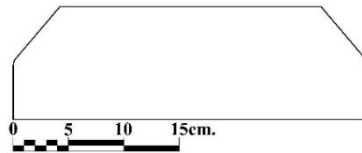

11 Başucu Taşı

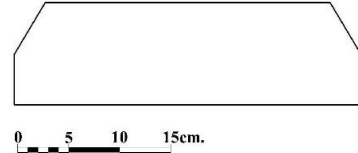
3. Tip: Bu tip şahideler düzgün olmayan beşgen planlıdır. Daha uzun olan ön yüzler düzdür. Yan yüzler belirli bir kalınlıkta düz olarak devam ettikten sonra çapraz olarak kırılarak (pahlanarak) daha kısa ve düz olan arka yüzle birleşmektedir. Mezarlıkta bu tipin beş örneği tespit edilmiştir. Örneklerden 3'ü başucu (Kat. 5, 8, 10), 2'si ayakucu (Kat. 8-a, 10-a) şahidesidir.

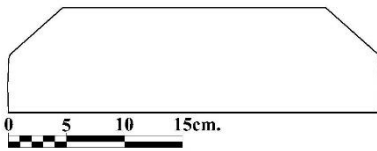
5 Başucu Taşı

8 Başucu Taşı

8-Ayakucu Taşı

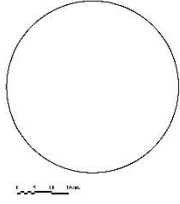

10 Başucu Taşı

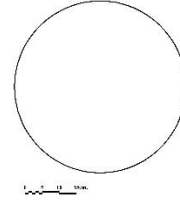

10-a Ayakucu Taşı

4. Tip: Bu tip şahideler silindir formu olup daire kesitlidir. Mezarlıkta 2 örneği tespit edilmiştir.

6 Başucu Taşı

6-a Ayakucu Taşı

4.2.1.3. Mezar Taşı Başlıkları

Gebelit Camisi haziresi ve batısındaki mezarlıkta yer alan mezar taşlarının 8'i başlıklı, 8'i tepeliklidir. 1 şahidenin üst kısmı kırık olduğu için başlık veya tepelik biçimi saptanamamıştır.

Başlıklı taşlarda sarık, fes ve hotoz olmak üzere üç başlık tipi tespit edilmiştir.

Sarıklı başlıklar, iç başlığa dıştan ince bezin dilimler halinde sarıldığı, iç başlığın çok az veya hiç görülmediği başlıklardır⁷. 2 başucu taşında (Kat. 1, 2) tespit edilen sarıklar, kavuk üzerine omuza paralel olarak sarılan dolama tipinde başlıklardır. Genellikle halk tarafından giyilen dolamalar en yaygın anonim başlıklardan biridir.

1 Başucu Taşı

2 Başucu Taşı

Sarıklı Başlıklar

Başlıklardaki fes formları, vuruldukkarı kalıba göre Mecidiye, Aziziye, Hamidiye, Zuhaf ve Sıfır gibi farklı isimlerle anılmaktadır⁸. Mahmudi, Mecidi, Azizi ve Hamidi fesleri adlarını dönem padişahının giydiği fes kalıplarından almaktadır⁹. İncelenen başucu taşlarından 3'ünde fes başlık tespit edilmiştir. Feslerden 1'i formundan dolayı Hamidi fesi¹⁰ anımsatırken diğer ikisi ise Azizi fes¹¹ formunu anımsatmaktadır.

⁷ Çal 2015, 310.

⁸ İşli 2009, 146-149; Güzel 2015, 176.

⁹ Bayrakal 2016, 241.

¹⁰ Sultan Abdülhamid'in fesinden hareketle "Hamidiye" olarak adlandırılan bu tipte başlığın alt ve üst çapı arasındaki fark azdır ve Aziziye formlu festen daha uzundur. H. Çal-Ö. Çal 2008, 22. Benzer örnekler için bkz. Gümüşdağ 2007, 3,64. Mermutlu 2011, 95; Çal-İltar 2011, 32; Bayrakal 2016, 242.

¹¹ Sultan Abdülaziz adına İzafeften "Aziziye" kalıplı olarak adlandırılan bu tipte fesin üst çapı alt çapından daha dardır ve Hamidiye fesine göre kısadır. H. Çal, Ö. Çal 2008, 22. Benzer örnekler için bkz. Nefes 2002, 61, 100; Mermutlu 2011, 208; Çal-İltar 2011, 32; Bayrakal 2016, 243.

5 Başıcu Taşı

7 Başıcu Taşı

9 Başıcu Taşı

Hamidiye Kalıplı Fes

Aziziye Kalıplı Fesler

Kadınların kullandığı başlık olan hotoz, kadın mezar taşlarına özgü başlık olarak mezar taşlarında kullanılmıştır. Hotoz başlıklar, mezar taşlarında farklı formlarda ve boyutlarda karşımıza çıkmaktadır¹². Araştırmaya konu olan mezar taşlarından 1 başıcu ve 2 ayakucu taşında hotoz başlık görülmektedir¹³. Hotozlardan biri soğan biçimli¹⁴, diğer ikisi ise üç kademeli¹⁵ bir yapıya sahiptir.

4- Ayakucu Taşı

6 Başıcu Taşı

6-a Ayakucu Taşı

Hotoz Başlıklar

Tepelikli 8 mezar taşında kemer, güneş (Kat. 10)¹⁶, bitki (Kat. 8)¹⁷ ve külah (Kat. 11) olmak dört tepelik tipi görülmektedir. En yaygın tepelik tipi 5 örnekte tespit edilen kemer tepeliklerdir. Kemer tepeliklerden 4'ü sivri (Kat. 2-a, 7-a, 8-a, 10-a), 1'i ise kaş kemer (Kat. 8-a) tepeliklidir. Kemer tepeliklerin tamamı ayakucu taşındadır. Diğer tiplerden birer örnek bulunmaktadır.

7 Başıcu Taşı

10 Başıcu Taşı

11 Başıcu Taşı

¹² Çal-İltar 2011, 34-35.

¹³ Gündoğan 2007, 235; Hanoğlu 2018, 322.

¹⁴ Benzer örnekler için bkz. Nefes 2002, 27; Çal-İltar 2011, 35.

¹⁵ Nadir olarak karşılaşılan üç kademeli hotoz başlık, Göynük Akşemsettin Türbesi Haziresindeki bir mezar taşında kullanılmıştır. Bkz. Barışta 2002, 121.

¹⁶ Benzer örnekler için bkz. Nefes 2002, 200; Çal 2007, 300; Gümüşdağ 2007, 178, Gündoğan 2007, 245; Çal-İltar 2011, 20; Bayrakal 2016, 250-251.

¹⁷ Gümüşdağ 2007, 173, 182; Çal 2007, 300; Aktaş Yasa-Kaya Yiğit-Yazar 2011, 75-76, Yariş 2018, 219, 223, Acar 2019, 984; Bayrakal 2016, 251.

Bitki Tepelikli2-a Ayakucu
Taşı**Güneş Tepelikli**7-a Ayakucu
Taşı8-a Ayakucu
Taşı10-a Ayakucu
Taşı**Külâh Tepelikli**8-a Ayakucu
Taşı**Sivri Kemer Tepelikler****Kaş Kemer T.**

Geleneği devam ettiren erkek ve kadın mezar taşlarının başlık ve tepeliklerine baktığımızda Osmanlı dönemi mezar taşı başlık ve tepeliklerini devam ettirdiği görülmektedir. 25 Kasım 1925 yılında kabul edilen "Şapka Kanununa"¹⁸ rağmen fes başlıkların Cumhuriyet Dönemi mezar taşlarında devam etmesi dikkat çekicidir.

4.2.1.4. Mezar Taşı Bezemeleri

Gebelit Camisi haziresi ve batısındaki mezarlıkta incelenen 11 mezarlardan, 10'unda bezeme tespit edilmiştir. Mezarlardan 3'ünün hem başucu hem de ayakucu taşında, 4'ünün ayakucu taşında, 3'ünün ise başucu taşında bezeme yer almaktadır. 1 mezara ait şahide de ise bezeme tespit edilememiştir. Şahide tipleri açısından konuya bakılınca 10 mezara ait, 11 bezemeli mezar taşının 7'si ayakucu, 4'ü ise başucu taşıdır. Bezemeler genellikle başucu taşlarının başlıklarında, kitabeliğin alt ve üst kısımlarında, tepeliklerde, ayakucu taşlarında ise gövdede görülmektedir.

Bezeme bulunan 11 mezar taşında bitkisel ve karma olmak üzere iki bezeme türü tespit edilmiştir. 11 mezar taşından 3'ünde bitkisel (Kat. 4-a, 8 ve 11), 8'inde karma bezeme ile karşılaşılmaktadır. Bitkisel motifler, çeşitli tiplerdeki yapraklar oluşturmaktadır.

Karma süslemeler bitkisel-nesneli (Kat. 2-a, 6, 7-a, 8-a, 9-a 10 ve 10-a) ve bitkisel-geometrik (Kat. 6-a) olarak görülmektedir. Karma kompozisyonları bitkisel motiflerle birlikte kullanılan nesnelere oluşturmaktadır. Bunlar vazolar içerisindeki bitkisel motifler, bitkisel motiflerle kesici silahlar, bitkisel motiflerle birlikte kullanılan takı motifleri olarak sınıflamak mümkündür.

Vazodan çıkan bahar dalları ve kıvrım dalların genellikle çiçek motifi ile birlikte kullanılarak kompozisyonu tamamladığı görülmektedir. Vazodan çıkan çiçekler yukarıya doğru S ve C kıvrımları oluşturmakta olup kıvrım dalların uçları, soyut çiçek motifleriyle sonlandırılmıştır. Bu tür süslemeler mezar taşlarında yaygın olarak kullanılmış olup incelenen beş ayakucu taşında (7-a, 8-a, 9-a, 10-a) karşımıza çıkmaktadır. Vazodan çıkan çiçeklerden biri ise (Kat. 7-a) gül ağacıdır. Vazodan çıkan çiçek kompozisyonunun parçası olan vazo, 15. yüzyıldan beri çini, kitap tezyinatı ve minyatürler, mezar taşları ve çeşmelerde görülmekte olup 19. yüzyılda kullanımı yaygınlaşmıştır¹⁹.

Bitkisel ve nesneli örneklerden birinde servi ağacı motifiyle²⁰, kesici silah olan kama motifinin²¹ birlikte kullanıldığı (Kat. 2-a) görülmektedir. Her daim yeşil kalan servi, uzun boyuyla ebediyeti simgelemektedir²².

¹⁸ Kılıç 1995, 547.

¹⁹ Akar 1969, 267-271.

²⁰ Bazı örnekler için bkz. Arslan 2007, 486; Gündoğan 2007, 271; Yarış 2018, 233-234; Çal-İltar 2011, 50; Bayrakal 2016, 263-264.

Osmanlı Dönemi mezar taşı olan 1 (Kat. 6), geleneği devam ettiren 1 (Kat. 10) olmak üzere 2 mezar taşında takı ve bitkisel motifler birlikte kullanılmıştır. 6 katalog numaralı mezar taşında 9'lu, 10 katalog numaralı mezar taşında ise 3'lü takı bulunmaktadır²³.

Geometrik ve bitkisel motifin birlikte kullanıldığı ayakucu taşında (Kat. 6-a) ay-yıldız ve kenger motifi ile birlikte görülmektedir. Ay-yıldız²⁴, bitkisel kıvrımlardan oluşan bir kartuş içerisine alınmış olup yukarıya bakar şekildedir. Osmanlı geç dönem motifi olarak karşımıza çıkan ay ve yıldız motifi Türklük sembolü olarak da düşünülebilir²⁵. Akant (kenger) motifi ise incelenen mezarlardan birinin baş ve ayakucu taşında (Kat. 6, 6-a), silindirik formlu gövdeli taşların alt kısmını çevreler şekilde görülmektedir²⁶.

Mezar taşı geleneğinde bezemeli mezar taşlarının genellikle kadınlara ait olduğu bilinmektedir. Fakat hazire mezarlık alanındaki 6 erkek mezarından 3'ünde (Kat. 2, 7, 9) özellikle bitkisel süslemeler ile karşılaşılmaması dikkat çekicidir.

4.2.1.5. Mezar Taşı Kitabeleri

Kitabeler alfabe, hat, satır düzeni ve içeriklerine göre değerlendirilmiştir.

Alfabe, Hat ve Satır Düzeni: İncelediğimiz örneklerde kitabeler başucu taşlarının ön yüzlerine hak edilmiştir. Osmanlı Dönemi'ne ait mezar taşları, Osmanlıca olarak yazılmıştır. Cumhuriyet Dönemi olup geleneği devam ettiren mezar taşlarının 1'i Arap alfabesi (Kat. 7), 2'si Latin alfabesiyle (Kat. 8, 10), 2'si ise hem Latin hem de Arap (Kat. 9, 11) alfabesiyle yazılmıştır.

Kitabeliklerdeki yazılar, kartuşlu ve kartuşsuz olarak düzenlenmiştir. Kataloğa dâhil edilen 1, 2, 3, 5, 6 ve 7 katalog numaralı mezar taşlarının kitabeleri kartuşlu, 8, 9, 10 ve 11 katalog numaralı mezar taşları kartuşsuzdur. Arap alfabeli mezar taşı kitabeleri genellikle kartuş içerisinde yazılırken, Latin alfabeli mezar taşları kitabeleri ise genellikle kartuşsuz olduğu görülmekte olup Osmanlı mezar taşı kitabe yazılış biçiminin Cumhuriyet Dönemi mezar taşlarında değiştiği anlaşılmaktadır.

Yazılar, iki başucu taşı dışında düz bir hat ile yazılmıştır. Fakat 1 ve 3 katalog numaralı mezar taşlarında, sağdan sola doğru kırk beş derecelik açı ile yükseldiği görülmektedir. Arap alfabeli kitabeler, 1'i dışında celi sülüs hatla yazılmıştır. 9 katalog numaralı taşta talik hat kullanıldığı görülmektedir.

Kitabe İçerikleri: Mezar taşı kitabelerindeki yazıları Halit Çal, başlangıç ifadesi, insanlara uyarı, durum bildirme, sebep bildirme, tanrıdan istek, insanlardan istek, meslek, sülale adı, tanrıdan istek (dua), mezar taşlarında geçen adlar, insanlardan istek ve tarih olmak üzere on iki başlık altında değerlendirmiştir²⁷.

Kitabelerin ilk satırlarında başlangıç ifadeleri bulunmaktadır. İncelenen ve kitabesi olan Osmanlı mezar taşlarında başlangıç ifadesi olarak *Hüve'l- Bâki* (Kat. 1, 2, 5, 6) lafzı

²¹ Osmanlı Dönemi örneklerinin bazılar için bkz. Taşdemir 1993, s. 151; Baş 2009, 563.

²² Çulpan 1961; Tayanç 1962, 4.

²³ Osmanlı Dönemi örneklerinin bazılar için bkz. Arslan 2007, 460.

²⁴ Benzer örnekler için bkz., Biçici 2006, s 177; Gündoğan 2007, 235; Çal 2008, 29; Çal 2010, 2002; Biçici 2011, 132, 133; Şeyban 2016, 522-523.

²⁵ Hanoğlu-Bayhan 2017, 293.

²⁶ Osmanlı Dönemi örnekleri için bkz. Nefes 2002, 190; Çal 2007, 310; Arslan 2007, 450-51; Canyurt 2007, 187; Gündoğan 2007, Çakar 2007, 492; 279; Yasa-Yiğit-Yazar 2011.

²⁷ Çal 2007, 311-322; Çal-Çal Ataoğuz 2008, 41-55. Laqueur 2010, 80-95.

kullanılmıştır²⁸. Geleneği devam ettiren 7 ve 11 katalog numaralı mezar taşında da başlangıç ibaresi olarak *Hüve'l- Bâki* lafzı geçmektedir.

İncelenen mezar taşlarında *Bakıp geçme ey Muhammed ümmeti, Ölüünün diriden bir fatihadır himmeti* (Kat. 10) gibi insanlara uyarı, *Azm edüb gitdi beka mülküne, el çeküb fâni cihândan erd-i kurb-i rahmete* (Kat. 1, 2) gibi durum bildirme, *Eyle kabrimi ravza-i Cennet yâ ilahe'l alemin* (Kat. 6), *Beni kıl mağfiret Hakk-ı yezdan, Bi'hakk-ı arş-ı azim nur-u Kur'an* (Kat. 7, 8) gibi tanrıdan istek, *Kabrimi ziyaret edenler ihvan edeler bir fatiha* (Kat. 7, 8) gibi insanlardan istek ifadeleri yer almaktadır. 11 katalog numaralı Cumhuriyet Dönemi mezar taşında ise Rahman Suresi'nin 26. Ayeti olan "*Kullu Men Âleyha Fân* (Yeryüzünde bulunanların hepsi fanidir)²⁹ ibaresine yer verilmiştir³⁰. 9 numaralı mezar taşında ise Kelime-i Şahadet yazılıdır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında (1925) Arap alfabesiyle yazılan bir mezar taşıyla (Kat. 7) 1939 tarihli Latin alfabeli mezar taşının kitabe içeriklerinin aynı olması dikkat çekicidir.

İncelenen mezar taşlarının birkaç sülaleye ait olduğu anlaşılmaktadır. 1 katalog numaralı mezar taşı babaya, 2 katalog numaralı mezar taşı ise oğula ait olup bunlar Uzunoğlu sülalesine mensup kişilerdir. 6 katalog numaralı şahidede de Uzunoğlu İbrahim Bey'in adı geçmekte olup aynı sülaleye aittir. 6, 7 ve 10 numaralı mezar taşlarında Numan ismi geçmektedir. Cumhuriyet Dönemi'ne ait mezar taşlarından 2 tanesinde soyadı (Kat. 8, 11) görülmekte olup iki taştaki soyadı (Özkan) aynıdır.

Mezar taşı kitabelerinde erkek isimleri olarak Osman, Bekir, İbrahim, Mustafa, Niyazi, kadın isimleri olarak ise Aişe (Ayşe), Fatıma ve Melek isimleri geçmektedir.

Kitabelerin son satırdan önceki satırlarında genellikle "*Ruhuna Fatiha*" şeklinde dua isteği, son satırda ise tarih bulunmaktadır. Osmanlı Dönemi'ne ait en erken tarihli şahide 1 katalog numaralı Hicri 1286 (Miladi 1869-70) tarihli taş, en geç tarihli örnek ise 3 katalog numaralı Hicri 1320 (Miladi 1911-12) tarihli mezar taşıdır. Geleneği devam ettiren Cumhuriyet Dönemi mezar taşlarından en erken tarihlisi 7 katalog numaralı Hicri 1343 (Miladi 1925) tarihli şahide, en geç tarihlisi ise Miladi 1958 tarihli 11 katalog numaralı taştır.

4.3. Malzeme ve Teknik

İncelediğimiz mezar taşları mermer (Kat. 1, 4, 6, 7, 9, 11) veya kum taşından (Kat. 2, 3, 5, 8, 10) yapılmıştır.

Gebelit mezar taşlarında kitabeler kabartma ve kazıma tekniğinde hak edilmiştir. Osmanlı mezar taşlarında kabartma tekniği kullanılırken geleneği devam ettiren Cumhuriyet Dönemi mezar taşlarının ikisinde kazıma tekniği (Kat. 8 ve 10) kullanılmıştır. Yazım tekniği bakımından Osmanlı geleneği genel olarak devam etse de kazıma teknikli mezar taşları ile karşılaşılması değişimin başladığını göstermektedir.

5. Sonuç

Gebelit Camisi 1872/1873 yılında yeniden inşa edilmiş olup kareye yakın dikdörtgen planlıdır. Mütevazı ölçülerde bir mahalle camisi olan yapı, moloz taş malzeme ile yığma duvar tekniğinde inşa edilmiştir. Duvarları sıvalı olan cami, oldukça sadedir. Cami, bakımsız durumdadır. 2863 sayılı yasa kapsamında korunması gereken kültür varlığı olarak tescillenmiş olan bu yapının onararak gelecek nesillere aktarılması elzemdir.

²⁸ Osmanlı mezar taşlarında başlangıç ifadesi olarak genellikle *Hüve'l- Bâki* lafzı kullanılmıştır. Bkz. Kuşoğlu 1984, 215-236; Çal-İltar 2011, 52.

²⁹ <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Rahm%C3%A2n-suresi/4927/26-28-ayet-tefsiri>.

³⁰ Osmanlı mezar taşlarına yazılmış olan ayet Cumhuriyet Dönemi mezar taşlarında da karşımıza çıkmaktadır. Bkz. Berk 2015, 97, 108, 124, 136, 139, 178, 180, 270, 330, 349, 369, 438, 489.

Cami ile çevresindeki mezar taşları arasında bağlantı olması ve bütünlük oluşturması önemlidir. Caminin banisinin babası olan Uzunoglu Osman Ağa ve bani Çolak Osman Ağa'nın mezarları hazirede yer almaktadır.

Hazire ve mezarlık alanında Osmanlı ve Osmanlı mezar taşı geleneğini devam ettiren Cumhuriyet Dönemi mezar taşları bulunmaktadır. Yukarıda çeşitli yönleriyle değerlendirdiğimiz Gebelit Mahallesi mezar taşları, Osmanlı Dönemi'nin sonu ile Cumhuriyet Dönemi'nin ilk yılların ait olması bakımından önemlidir. Mezarlıktaki Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi taşlarının karşılaştırılması geçiş süreci hakkında bilgi vermektedir.

Mezar taşları, tipleri, başlıkları, süslemeleri, kitabeleri ile malzeme ve teknik özellikleri bakımından dönemin üslubunu yansıtmaktadır. Küçük bir yerleşim yeri olmasına rağmen, mahalledeki Osmanlı Dönemi mezar taşları, başkent üslubunu yansıtacak kalitede ve özelliindedir. Cumhuriyet Dönemi'ne ait olan taşlar form, boyut, bezeme ve kitabe özellikleri bakımından Osmanlı Dönemi'ndeki geleneği devam ettirmiştir. Değişen en önemli unsur alfabe ve kitabe yazımında kullanılan tekniktir. Başlangıçta hem Arap hem de Latin alfabesi kullanılırken giderek Arap alfabesi yerini Latin alfabesine bırakmıştır. Osmanlı'da sadece kabartma teknikli mezar taşları görülürken, Cumhuriyet Dönemi'nde kazıma teknikli mezar taşları ile de karşılaşmaktadır.

Kaynakça

- Acar, T. 2019, "Samancıoğlu Camii (İzmir/Menderes) Haziresindeki Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Dönemi Mezar Taşları", *Turkish Studies*, 14/3, 977-1022.
- Akar, A. 1969, "Tezyini Sanatlarımıza Vazo Motifi", *Vakıflar Dergisi*, 8, 267-271.
- Aktaş Yasa, A., Kaya Yiğit, B., Yazar, T. 2011, "Bolu Müzesinde Bulunan Osmanlı Dönemi Mezar Taşları", *21. Yüzyılda Köroğlu ve Bolu Araştırmaları Uluslararası Köroğlu, Bolu Tarih ve Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, (17-18 Ekim 2009 Bolu, Dörtdivan/Türkiye) Editörler: A. Yaman-A. Aktaş Yasa-E. Öztürk-B. Kaya Yiğit, AİBÜ BAMER Yayınları No: 9, Bolu, 68-107.
- Arslan, A. 2007, *Edirne Üç Şerefeli Camii Haziresi Mezar Taşları*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.
- Barışta, Ö. 2002, "Göynük Akşemsettin Türbesi Haziresindeki Mezar Taşları", *19. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, c. 1, Ankara, 117, 124.
- Baş, E. 2009, *Edirne Beylerbeyi Camii Haziresi'nde Bulunan Mezar Taşları*, Edirne Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne.
- Bayrakal, S. 2016, *Uşak'ta Osmanlı Mezâr Taşları*, İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- Berk, S. 2015, *Zamanı Aşan Taşlar: Zeytinburnu'nun Tarihi Mezar Taşları*, Zeytinburnu Kültür Yayınları: 7, İstanbul.
- Beyazıt M.-Beyazıt Y. 2014, *Denizli Dediği Tekkesi*, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara.
- Biçici, H.K., 2006, "Yazılı Araştırmalar Işığında Türkiye Mezar Taşlarına Toplu Bakış", *EKEV Akademi Dergisi*, 26, 175-192.
- Biçici, H.K. 2011, "Tire Asri Mezarlığında Bulunan Cumhuriyet Dönemi Mezar Taşlarından Bazı Örnekler", *Anadolu Kültüründe Süreklilik ve Değişim, Dr. A. Mine Kadiroğlu'na Armağan*, İzmir, 119-134.

- Çakar, G. 2007, *Bursa Emir Sultan Mezarlığındaki 18. ve 19. Yüzyıllardaki Mezar Taşları*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.
- Çal, H. 2005, “Kastamonu Mezar Taşları Mezarların Genel Durumu”, *İkinci Kastamonu Kültür Sempozyumu Bildirileri*, (18-20 Eylül 2003), Ankara, 611-626.
- Çal, H. 2007, “Göynük (Bolu) Şehri Türk Mezar Taşları”, *Vakıflar Dergisi*, XXX, 311-322.
- Çal, H.- Ataoğuz Çal, Ö. 2008, *Kastamonu Atabey Gazi Camisi ve Türbesi Hazirelerindeki Mezar Taşları*, Kastamonu Belediyesi, Ankara.
- Çal, H. 2010, “Urfa Şehri Mezar-Mezar Taşları”, *XV. Türk Tarih Kongresi*, c. 4/4. Kısım, 1995-2033.
- Çal, H.-İltar, G. 2011, *Giresun İli Osmanlı Mezar Taşları*, Giresun Valiliği Yayını, Ankara.
- Çal, H. 2015, “Türklerde Mezar–Mezar Taşları”, *Aile Yazıları*, 8, *TC. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Yayını*, Ankara, 295-332.
- Canyurt, F. 2007, *Kastamonu Şehri İsmail Bey Külliyesi, Saray Camisi, Hepkebirler Camisi, Muzaferiddin Gazi Türbesi Hazirelerinde Bulunan Mezar Taşları*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.
- Çulpan, C. 1961, *Antik Devirlerden Zamanımıza Kadar İlahiyat, Tıp ve Sanat Tarihlerinde Serviler*, İstanbul.
- Grammont, J.-Bacqué-vd. L. 1990, “Les Cimétieres Ottomans Comme Source Historique. Methodologie Et Possibilites De Traitement Par L'informatique”, (Tarihsel Kaynak Olarak Osmanlı Mezarlıkları. Uygulama Yöntem ve Bilgisayar ile Yapılabilecek İşlemler), *Erdem Dergisi*, 6/16, 177-214.
- Gümüşdağ, G. 2007, *Kastamonu Şehri Nasrullah Camisi, Yılanlı Camisi, Yakup Ağa Camisi, Ahmet Dede Camisi Hazirelerindeki Mezar Taşları*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.
- Gündoğan, B. 2007, *Kastamonu Ferhat Paşa Camisi Haziresi Mezar Taşları*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.
- Güzel, E. 2015, *Osmanlı Dönemi Erkek Mezar Taşlarında Serpuş Biçimleri*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Isparta.
- Hanoğlu, C.-Bayhan, A.A. 2017, “Rize Şehir Merkezi’nde Bulunan Osmanlı Dönemi Bezemeli Kadın Mezar Taşları”, *Turkish Studies*, 12/3, 235-308.
- Hanoğlu, C. 2018, “Rize’de Bulunan Osmanlı Dönemi Mezar Taşlarına Genel Bir Bakış”, *Türk Dünyası*, 45, 291-344.
- İşli H.N. 2009, *Osmanlı Serpûşları*, Ebru Matbaacılık, İstanbul.
- Kılıç S. 1995, “Şapka Meselesi ve Kılık Kıyafet İnkılabı”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 4/16, 529-547.
- Kuşoğlu, M.Z. 1984, *Mezar Taşlarında Hüvel Baki*, Renkler Matbaacılık, İstanbul.
- Laqueur H.-P. 2013, *Hüve'l Baki İstanbul'da Osmanlı Mezarlıkları ve Mezar Taşları*, (Çev. Selahattin Dilidüzgün), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Mermutlu, B.-Öcalan, H.B. 2011, *Tarihi Bursa Mezar Taşları-I*, Bursa Hazireleri, Bursa.

Nefes, E. 2002, *Samsun Yöresinde Bulunan Mezar Taşları*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Samsun.

Şeyban, A. 2016, “Sakarya’nın Erenler Mezarlığı’nda Bulunan Süslemeli Mezar Taşları”, *JASSS*, 47/1, 519-529.

Taşdemir, M. 1993, *Kastamonu Şeyh Şaban-ı Veli Camisi ve Türbesi Haziresi’nde Yer Alan Mezar Taşları*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.

Tayanç, M. 1962, *Türk Süslemelerinde Servi Ağacı*, İstanbul Belediye S. 17, İstanbul.

Yariş, S. 2018, “Üsküdar Ayazma Camii Haziresindeki Mezar Taşları”, *Sanat Tarihi Dergisi*, XXVII/1, 197-249.

İnternet Kaynakları

URL 1 <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Rahm%C3%A2n-suresi/4927/26-28-ayet-tefsiri>

AMİSOS / AMISOS

Cilt/ Volume 6, Sayı/ Issue 10 (Haziran/ June 2021), ss./ pp. 53-70
ISSN: 2587-2222 / e-ISSN: 2587-2230
DOI: 10.48122/amisos.922964

Özgün Makale / Original Article

Geliş Tarihi/ Received: 20. 04. 2021
Kabul Tarihi/ Accepted: 17. 05. 2021

RURAL STRUCTURE CULTURE IN GAZİPAŞA HASDERE VILLAGE*

GAZİPAŞA HASDERE KÖYÜ'NDE KIRSAL YAPI KÜLTÜRÜ

Nisa YILMAZ ERKOVAN**

Abstract

It would be insufficient to only consider "residences" within the scope of the definition of "rural architecture," which emerge with local materials and traditions as a result of the needs of the area. The structures that complete rural life are fountains, barns, mosques, granaries, serens (bee house), chicken coops, cemeteries, and streets. All these structures together create a rural structure culture with factors such as climate, vegetation, and geography. This culture is shaped in line with the needs of its users who also participate in the construction phase. The subject of this research focuses on the components of the rural structure culture of Hasdere Village in the Gazipaşa District of the Antalya Province. The elements that constitute the rural structure culture of Hasdere Village (the first settlement of Gazipaşa) were examined and the effects of the relationship between nature and the environment on the settlement as well as its architectural structuring are discussed in this study. The rural structure components that were selected from this settlement—which has a scattered settlement structuring due to its location on sloping lands without a clear center—have been evaluated in the context of environmental and cultural relationships. By preserving and documenting the original architectural works of the local people in terms of both form and function, the purpose of this study is to support the cultural heritage and traditions so they are able to be transferred to future generations.

Keywords: Rural Architecture, Gazipaşa, Structure, Structure Culture, Hasdere

* This study is the updated version of the research named "Environment-Culture-Nature Interaction of Traditional Architecture in Gazipaşa Hasdere Rural Area" presented at Akdeniz University Faculty of Fine Arts 3rd International Mediterranean Art Symposium held in Antalya on 24-25 April 2018.

** Assist. Prof. Dr., Alanya Alaaddin Keykubat University, Faculty of Art Design and Architecture, Department of Architecture, Alanya/Turkey. E-posta: nisa.erkovan@alanya.edu.tr ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7473-7131>

Öz

İhtiyaçlar sonucunda yerel malzeme ve geleneklerle ortaya çıkan “kırsal mimarlık” tanımlamasında yalnızca “konut” ları düşünmek yetersiz kalacaktır. Çeşme, ahır, cami, tahıl ambarları, serenler, kümes, mezarlık, sokak vb. yapı türleri de kırsal yaşantının tamamlayıcı unsurlarıdır. Tüm bu yapılar bir arada iklim, bitki örtüsü, coğrafya gibi etkenlerle birlikte kırsal yapı kültürünü oluştururlar. Bu kültürde ihtiyaçlar doğrultusunda ve olanaklar ölçüsünde tasarlanan bu yapıların kullanıcıları, genellikle yapım aşamasında da müdahil olan kişilerdir. Bu çalışmada Antalya İli Gazipaşa İlçesinin ilk yerleşmesi olan Hasdere Köyü’nde yer alan kırsal yapı kültürünü oluşturan öğeler incelenerek, doğa ve çevre ilişkisinin, yerleşim ve mimari yapılanma üzerindeki etkileri tartışılmıştır. Belli bir merkezi olmayan eğimli arazide konumlandığı için dağınık bir yapılaşma görülen yerleşimden seçilen kırsal yapı bileşenleri mekânsal ve kültürel ilişkiler bağlamında değerlendirilmiştir. Bu çalışma ile yerel halk tarafından üretilmiş özgün nitelikteki bu mimarlık eserlerinin hem biçimsel hem de fonksiyonel olarak korunup belgelenecek bu kültürel mirasın ve geleneklerinin gelecek kuşaklara aktarılmasına yardımcı olunacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kırsal Mimari, Gazipaşa, Yapı, Yapı Kültürü, Hasdere

Introduction

The term “rural architecture,” which is constructed by builders who are trained through experiences passed down from one generation to another and which is built with the participation of its users along with local materials and traditions according to emerging needs, as emerged. Rural architecture is the entirety of the objective environment created by the people living in that place. The structures, shaped in line with the needs of the people and built with the participation of the structure owners throughout the construction stages, are not limited only to residences. When buildings such as fountains, barns, mosques, granaries, serens (bee houses), chicken coops, cemeteries, and streets used daily by the people are considered along with the environment, the lifestyle and neighborly relations of the local people can be interpreted.¹ Bektaş² states that the concept of “rural architecture” cannot include all of these structures, and therefore, they can all be gathered under a clearer, easy-to-understand term: public structure art. However, the word “folk” defines a community that lives in a certain place and share common conditions, interests, and influences. The structures that fall under this concept are the direct products of the act of construction.³ For this reason, the term “folk structure culture” is preferred in this study. Struggling with nature, climate, and the environment since its existence while at the same time managing to survive with what they offer, humankind has learned to create environments where they can cope with these adverse conditions and be in harmony with nature. As the environment and conditions changed as well as the way the used materials changed over time, the environment and the built environment have also changed and developed in proportion to the needs, expectations, religious beliefs, and cultural structures of the people living in that place. With its many physical, cultural, and environmental inputs such as climate, population, vegetation, water resources, topography, culture, education, religion—understanding rural architecture is possible with a holistic approach. It can be assumed that many of the local architectural works reached high levels of “perfection” over a long period of time but did not go through 10, 30 or 400 years of fashion. Change takes place either very slowly or very quickly for most traditions. Even small changes in agricultural production, vegetation, soil yield and erosion, displacement, density, consumption methods, distribution and allocation systems, oppression and exploitation methods can easily lead to improvements in structure style.⁴ Within this

¹ Çekül 2012, 6.

² Bektaş 2001, 24-25.

³ Bektaş 2001, 25.

⁴ Germen 1974, 3.

culture, environmental elements are part of the design, as the idea of living "within" the environment rather than living "with" the environment was adopted. Settlements surround people with their multi-purpose use according to the traditional perspective of the environment. The use of "places" defined as a structure is flexible in terms of form and function and it can vary. The builder does not pre-design the structure he/she will build and cannot provide sufficient reasons for his/her decisions. Through the process of trial and error, these crafted structures are modified little by little with countless mistakes and successes over several centuries. As a result of this exploration, a structure that is both well balanced and close to the needs of the user is eventually produced.⁵ These structures are the results of the interaction of the structure and the natural environment with human behavior, both on a single structure scale and on a whole settlement scale.

The subject of this research is the components of the folk structure culture of Hasdere Village, located 8 km east of the district center of Gazipaşa, in Antalya Province. Hasdere Village is important since it is the first settlement within the Gazipaşa District. The processes, perceptions, and traditions of the architectural culture formed by holistic and environmentally conscious construction of the village is the basis of this research. The elements of the folk structure culture of Hasdere Village is examined, the change and development (if any) it has experienced since its first formation is revealed, and the effects of the relationship between nature and environment on the settlement and architectural structuring are discussed.

Gazipaşa

Gazipaşa, which has very rich cultural and natural diversity, is located 180 km east of Antalya, on the 10-km long, 7-km wide Gazipaşa Plain of the Mediterranean Coast (Fig. 1). Its neighbors are Anamur to the east, Ermenek to the northeast, Sarıveliler to the north, and Alanya to the west. With the Mediterranean coast to the south, the southern borders of Gazipaşa are surrounded by the Taurus Mountains, approximately 35 km inland from the coast (Fig. 1). The western coastal mountain ranges of the Taurus Mountains to the north are called the Akçal Mountains.⁶

Figure 1. Settlement Map of Gazipaşa and Hasdere

⁵ Aran 2000, 14.

⁶ Antalya Governorship Provincial Directorate of Culture and Tourism 2010, 292.

Gazipaşa is located in a geography with a Mediterranean climate, with hot and dry summers and mild and wet winters. The name of this district has been called “Selinti” (meaning the place where floods happen often) due to excessive flooding caused by frequent precipitation in the winter.⁷ This is a good example of how natural events are reflected in the names of places.

In this district, which has 41 village settlements, place names vary according to the natural structures, places of establishment, textures, economic activities, and the residing villagers. Some examples include *Çobanlar* (shepherds), a village where shepherding is commonly practiced; *Muzkent* (banana city), a village where banana trade is conducted; *Zeytinada* (olive island), a village with dense olive trees; *Sugözü* (water spring) a village with large water resources; and *Yeşilyurt* (green land), a village with rich vegetation. As for the name of Hasdere Village, which is the subject to this study, the Karamanoğulları principality was thought to be the first gateway to the Mediterranean and over time the name *İnciağzi*⁸ became pronounced *İnceağrı*; later in the 1960s, it was renamed “Hasdere” due to the stream passing through the middle of the village.

Hasdere

Hasdere Village is 8 km away from the district center of Gazipaşa with an area of 6.8 km². The settlement of Hasdere was established on a plain⁹ far from the forest. Hasdere is historically important as it is one of its oldest settlements of the district. Since it is located on the plain, the livelihood of the people is agriculture; and therefore, houses are scattered over a vast area with no planning. In addition, seasonal agricultural workers migrate to the village during certain seasons. This situation created a need to build worker housing in the gardens. The village is surrounded by the Aydoğdu Slope to the south and the Çerçi Slope to the north; the village is located between these two hills in the direction of the slopes and located towards the stream. There are two main roads passing through the village; connected to those roads are smaller streets, many of which are dead ends that reach almost every house and garden (Fig. 2).

⁷ Akış 1997, 2.

⁸ This was explained in a meeting held with Fuat Uysal, the grandson of Katip Mustafa, on 15.03.2018.

⁹ Güngör 2010, 170.

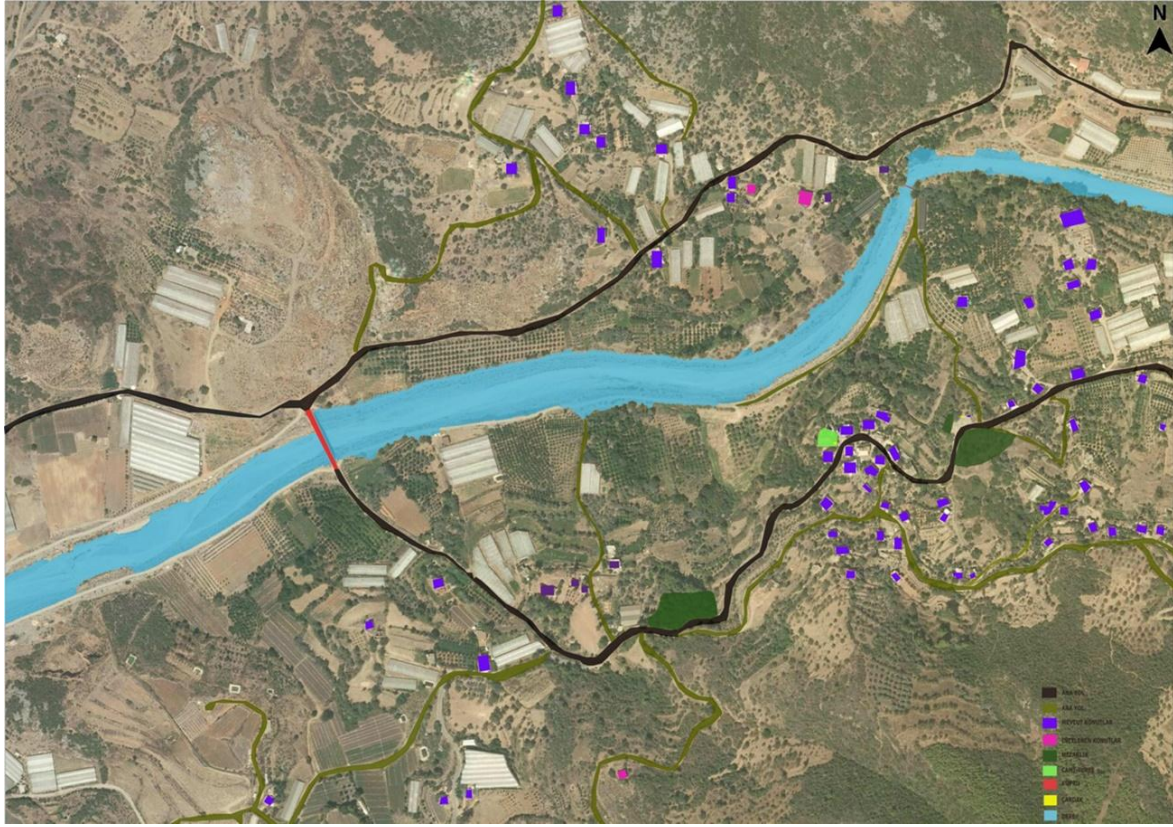

Figure 2. Hasdere Road Network and Structures

The village consists of four locations, namely Köpenli-Çatalharmanı, Pınaralanı, Sabık and Merkez (village center).¹⁰ The village population was 647 in 2013 and was 612 by 2020, slightly declining each year.¹¹

Components of Hasdere Structure Culture

Within the scope of the study, the residence, fountain, mosque, and cemetery structures were selected from the mostly scattered settlements outside the village center located on the sloping land; then the relationship between the environment, culture, and nature was evaluated through these elements. The village center could be identified as the point where the village school, two fountains, mosque-mausoleum, cemetery and a group of residences are clustered with its many dead end streets. The Hasdere stream, which influenced the name and settlement type of the village, divides the village into two parts. Settlements outside the village center are scattered around due to the large parcels of farming land. This situation is similar throughout the Gazipaşa District and is the result of the desire to live next to farming lands. This has been observed in rural settlements up to today and that same desire can be clearly seen in Hasdere Village, which is established on a plain.

Residences

Traditional residences in Hasdere are generally built with wooden beams and masonry walls, with one or two floors. The building, which is planned according to the location of construction, begins with digging the foundation called “*minnet*”¹² and filling it with rubble and stones. During the investigations made in the village, it was found that many buildings in

¹⁰ Information was obtained from the numbering unit of Gazipaşa Municipality.

¹¹ TÜİK Population Census Statistics, 2020 (<https://www.tuik.gov.tr/> Accessed: 02.04.2021)

¹² Kündüracı 1998, 351.

the village were built by a Greek contractor named Yorgi.¹³ In these buildings, stones from the nearby vicinity were generally preferred. In some houses, local stone (which was also frequently used in the region and called *saytaşı*) was used as a cornerstone. The wooden material used in the buildings was brought from the villages of Doğanca and Karatepe and were generally pine and cedar trees.¹⁴ The buildings are an earth-sheltered home, generally with no roof. In the construction of earth-sheltered homes, *pardi*, pine puree, and soil called barren are used. After the soil is laid, it is crushed and compacted with a cylindrical stone called a “*yuvak stone*” or “*loğ stone*.” Compaction is important in terms of waterproofing before all spring and winter months. It was observed that some houses had scrub plaster mixed with lime, straw, and earth. Single-story houses were built approximately one meter above the ground, in order to avoid humidity and dampness, and were planned with interior halls.¹⁵ In two-story houses, the ground floor is a barn, locally called a “*gedey*.” In many of the houses, mangers called “*avla*”¹⁶ and barn entrance doors called “*borda*” have been preserved. In all the houses examined, access to the upper floor is provided by a separate staircase from the outside. Generally, the first two steps of this staircase are made of stone and the remaining section is constructed from wood. This wooden ladder is locally called “*badal*.”¹⁷ It is also surrounded by a wooden wall. In the plan scheme, the staircase leads to the sofa (hall) locally called a “*aralık*”. In the buildings with an outer hall,¹⁸ all rooms are called “*göz*” which open into this space. The part outside the *aralık* and *göz* is called the “*mastapa*” or “*arbor*”.¹⁹ The area for ablution and dishwashing is usually located in this section of the house.²⁰ This part is either added as a separate space with a toilet or is located on a wooden extension of the staircase. Due to the stove and cupboard niches in the gap, it can be stated that these places were also used as cooking and eating areas. Having a qibla niche on a wall in a room of some houses is important in terms of culture and belief. For the interior arrangement of rooms, spatial items for daily life such as a cooker with a range hood (or old style “*müheri*”) or a wardrobe-bathing cubicle (called “*ivze*”) can be seen. There are also guest rooms in the houses, which were arranged separately from the entrance of the house, according to the financial possibilities of the landlord; these rooms also contain spatial elements such as stoves and cabinets. In line with the general information mentioned above, a few important sample houses are examined below.

Residence of the Halil Agha, the Madrasah Scholar

Halil, who migrated from Erzurum Horasan in the last quarter of the 18th century, established a madrasah facing the cemetery and settled there after building a house near it.²¹ The entrance of the house faces north and a pathway leads to this two-story house that has a view of the village (Fig. 3). This madrasah influenced how the village center was shaped at

¹³ Fuat Uysal, the grandson of Katip Mustafa Efendi, conveyed this information. He mentioned that there was a sign of this master in the plaster on the *borda* doors of the buildings.

¹⁴ Fuat Uysal, the grandson of Katip Mustafa Efendi, conveyed this information on 16.02.2018. In addition, while the house of Derebeyi Abit Ağa was being built, trees were requested from Doğanca and Karatepe Districts. Abit Ağa saw that the trees that had arrived on the rafts were curved; he did not use the trees and told the people who brought them to return them as a punishment.

¹⁵ Eldem 1954, 31.

¹⁶ In Alanya İncirkırı, a nearby settlement, these mangers are called “*bahna*.” Their construction systems and uses are the same as in Hasdere (Kavas 2011, 286).

¹⁷ Hacıhamdioğlu 1997, 127.

¹⁸ Eldem 1954, 93.

¹⁹ Kündüracı 1998, 351.

²⁰ Kündüracı 1998, 347.

²¹ Information was obtained from Gürsel Öğüt, the second generation grandson of the madrasah scholar, on 15.02.2018 in Hasdere. I would like to thank Mr. Öğüt for his kind help.

that time. Today, there is a primary school near the cemetery and it could be thought that this situation influenced the choice of location for the school.

Figure 3. Residence of Halil Agha, the Madrasah Scholar, East, West and Northwest Views

Fig and carob trees, which are quite common in the region, were planted in the south and southwest to shield from the negative effects of the sun, which is a significant component of the Mediterranean climate (Fig. 3). The house does not have a garden wall and exhibits a style which coexists in harmony with nature. It was built entirely with local structure materials and contains no material that is harmful to nature. When the structure and its surroundings are examined in the context of its design, the lower floor was used as a barn while the upper floor as a living space (Fig. 4).

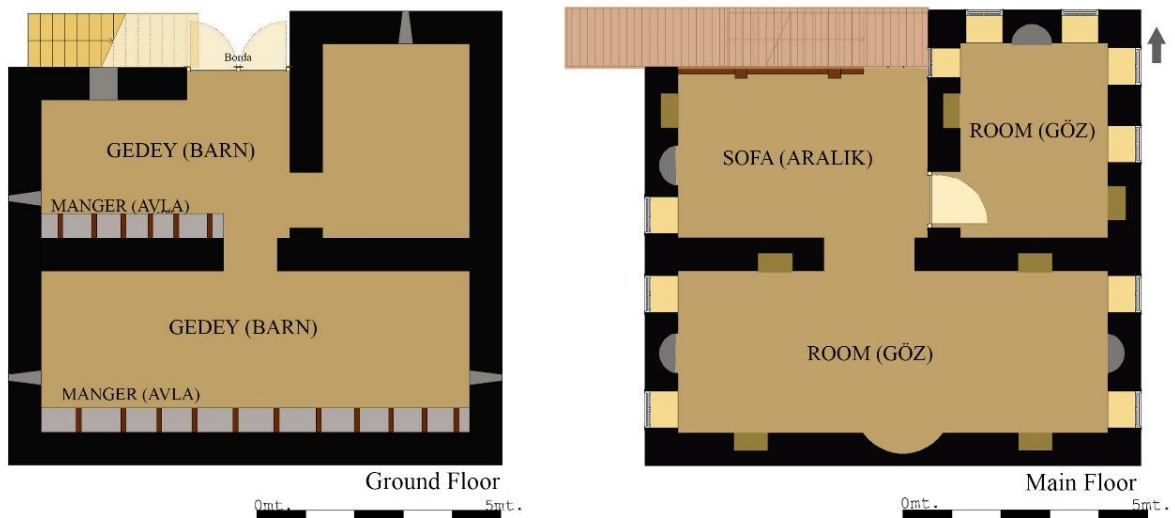

Figure 4. Schematic Plan of the Ground and Main Floors

The lower floor, which was used as a barn and a chicken coop, was accessed through the wide entrance door called a "*borda*."²² From there, it is possible to move to the other parts of the residence which consists of one large and one small room. On the south wall of all rooms, at the level of the first beam, mangers called "*avla*"²³ were built to feed the animals. On the east, west, and north facades there are spaces measuring 0.31 m in width and 0.55 m in height from the inside (with a width of 0.13 m from the outside). The main entrance of the lower floor is a 1.78 m wide door on the north facade. An adjacent staircase from the north facade leads to the upper floor of the structure; with a total of 15 steps, the first three are made of stone and the remaining 12 are made of wood. The upper floor consists of two rooms, one large and one small, while the entrance section was built with a masonry stone wall and wood. Due to the beams coming out of the floor from the northwest, the structure can be considered a semi-open cantilever. However, being completely made of wood, it was not able to be preserved to this day. There is a qibla niche (a place where people perform prayers directed towards Mecca) on the south wall of the large room of the structure, which has a size of 9.72 m x 8.14 m, externally. This is a good example of religious beliefs being reflected in traditional structures (Fig. 5).

Figure 5. Ground Floor "Avla," General View of the Building, and South Wall Qibla Niches

Residence of the Mustafa Hatipoğlu

Said to belong to Mustafa Hatipoğlu during interviews with the villagers, a single floor residence was examined. The structure was built approximately 1.42 m above the ground due to the slope of the land as well as to protect the floor from moisture. Due to this height, the small space at the bottom must have been used as a woodshed and/or chicken coop. The structure, measuring 6.65 m x 10.20 m externally, consists of three rooms with a partition in the structure that was used as a cupboard and *gusülhane* (Fig. 6).

Figure 6. South East View

Example of Indoor Cupboard

²² Fuat Uysal provided this information during the interviews on 16.02.2018.

²³ Taken from an interview with Fuat Uysal on 16.02.2018.

In this house, which is defined as a residence with an interior hall in terms of the traditional style of design, the walls of the hand-washing cubicle were designed to provide privacy and silence for the user (Fig. 8). The garden wall of this structure was constructed with the dry-wall technique (Fig. 7).

Figure 7. North View

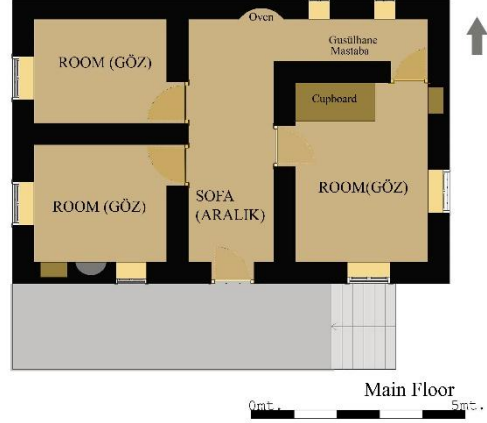

Figure 8. Schematic Plan of Ground Floor

Smoothness was ensured through terracing and the garden was created in this way. The entrance of the structure is positioned towards the south while the north is designed with a mostly insulated facade. The roof of the house is a soil housetop. The roof soil was compacted every year with a cylinder stone called a "yuvak stone" in traditional architecture. It can be concluded that the eucalyptus tree near the south facade of the structure was grown to protected against the sun (Fig. 9).

Figure 9. Top and South Views

Residence of the Katip Mustafa

This house, defined as a residence with an interior hall in traditional terms, was built with three rooms with a guest room and a separate entrance added later (Fig. 10).

Figure 10. Schematic Plan of Ground and Main Floors

Over time, some of the doors and windows had been closed and changes were made to the structure based on the needs of its users. A wall with a *cupboard/gusülhane* was designed to provide inhabitants with privacy and silence. The structure has two floors, and the lower floor had been used as a barn. After entering through the wide barn door called a "*borda*," mangers called "*avla*" used for feeding the animals can be seen on the walls of the lower floor rooms. The main entrance of the structure is positioned to the south while the walls providing more privacy are positioned towards the north (Fig. 11). An entrance door, on the north side of the upper floor which had later been closed, was identified. The entrance of the contiguous structure that was used as a guest house is located towards the west. There is also a stone garden wall (built with the dry-wall technique), which was only used with the neighboring parcel. The structure has an intimate appearance with nature. Fig and carob trees, which are quite common in the region, were planted around the structure to help block the sun, which is a significant component of the Mediterranean climate (Fig. 12).

Figure 11. Top and South East Views

Figure 12. North and West Views

Residence of the Fevzi Aktaş

This house was built using wooden beams and a masonry wall technique; it is defined as a residence with an interior hall in the traditional definition. The structure has two floors with the lower floor having been used as a barn (Fig. 13). After entering through the wide barn door called a “*borda*” which had two parts, mangers called “*avla*” used for feeding animals can be seen on the walls of the lower floor rooms. There are loophole-shaped and small ventilation windows on the walls of the barn. A reinforced concrete staircase leads to the upper floor on the north facade and an arbor was also built on this same side. The rooms were designed to open into the hall of the building, which can be entered by a wooden door with two parts. The building was originally built with only two rooms. However, it was detected from traces of the building that a third room and a wet area in line with the needs of its users were added later with additional construction. There is a cupboard in the building that separates two of the rooms, it opens into both rooms (Fig. 13-14-15).

Figure 13. Schematic Plan of Ground and Main Floor

The niche shaped cupboards in the rooms are decorated and there are fireplaces in both the hall and the two rooms. Since the structure has been used until more recently, many additional structures had been constructed with reinforced concrete and bricks. However, this non-registered structure is not used today.

Figure 14. South and West Views

Figure 15. Arbour and Cupboard Detail

Residence of the Feudal Lord (Derebeyi)

In Hasdere, this structure is known as the house of the Feudal Lord. It is located in the Hasdere Mahallesi, Parcel no. 619, on the bank of the Hacı Musa Stream, and has a view of the valley. The structure, which was registered by the Regional Board for the Cultural and Natural Heritage Preservation of Antalya in 2010, has not yet been blueprinted or measured because it was ruined (Fig. 16-17). However, the structure has been photographed and documented in detail. When the traces of stone walls were observed from the outside, it was determined that this structure is actually a group of structures and is a very large building with outbuildings. The structure should be documented in more detail with professional measurement devices.

Figure 16. The Building and its Environment

Figure 17. Building Interior Detail and Building Entrance

Mosque-Mausoleum

It is not known when the mosque was built in the village center or to whom the mausoleum belongs. However, it is thought that the mausoleum was built during the period of Seljuks or the Principalities period. The structure has a single dome and no decoration. There are also many graves around it. The structure, which was thought to have been built as a masjid, was later converted into a mosque, and its place as a mosque was emphasized by planting cypress trees in the garden²⁴ (Fig. 18). The Structure Survey, Restitution and Restoration projects related to the mosque and the mausoleum were planned and documented by the Gazipaşa Municipality.

Figure 18. The Mosque in the Village Center and the Mausoleum in its Garden

Cemetery

In Gazipaşa District, certain areas had been chosen for burial as well as the side garden of the mosque or the land of the villagers. The Hasdere cemetery, which is close to the village center, is surrounded by a very old wall. In a letter written by Hacı Mehmed Arslan (who was a merchant, philanthropist, and businessman from Hasdere but resided in Çanakkale and traded timber with Egypt in the last quarter of the 1800s), wrote to his nephew and mentioned that he had built the wall of İnceağrı Cemetery²⁵ (Fig. 19). The desire and tradition of people to be buried in their own land is important in terms of the relationship people establish with the place they were born and/or lived. It is a sense of belonging to a particular place and perhaps a desire not to break their bond with that place. The fact that the large cemetery is located along the roadside or that the graves of people are located on their own land, is to remind others that there is a reality of death as well as of life.

²⁴ Koçak 2017.

²⁵ Yıldız 2009, 450.

Figure 19. Village Center Cemetery Top View and Cemetery Wall Views

Fountains

Fountains are one of the most important elements of rural architecture since they meet the water needs of the villagers as well as enable a space to socialize. There are three older fountains and one newer fountain in Hasdere Village. Two of these older fountains are located near the mosque-mausoleum and one of them is named the Kaleiçi Fountain. People use this fountain for their own needs while the nearby fountain was built for the water needs of animals, which the villagers call “Eşeksuyu” (donkey water). Another old fountain is located on the other side of the Hasdere Stream which is used by the people. A new fountain was recently built near the new cemetery because it was needed in the village. The fountains, which are approximately 3.70 m x 1.15 m, are significant in terms of bringing spring water to the settlements and making it available for public use (Fig. 20).

Figure 20. Village Fountains

Arbours

There are two examples of arbours, which are considered the social areas of the village; similar to how the fountains and are important for socializing and essential for the Mediterranean climate. The arbours, one of which is near the mosque and the other near the new cemetery, are meeting points for the people of the village. They are known as places where people come together and chat, perhaps waiting for prayer times (Fig. 21).

Figure 21. The Arbor near the Cemetery and the Arbor near the Mosque

Bridges

It is very important for the people of the village to pass from one side of the stream to the other since the stream passes through the middle of the village. In addition to the reinforced concrete bridge for vehicle passage, there are also suspension bridges built by villagers who have a stream flowing on their land. These suspension bridges, which was the solution of the villagers in order to solve their own problems, are important elements in terms of rural architectural (Fig. 22).

Figure 22. Concrete Bridge

Suspension Bridge for Village Residents

Evaluation and Conclusion

Village settlements and rural architecture structures in these settlements are the most prominent examples of human-nature interaction. Functional concerns in rural settlements are the primary factor in shaping of the environment. Structures constructed with local materials suitable for the topography and climate of a geography, settlements formed with these structures, and other surrounding elements of folk structure culture are all sufficient in defining the life of that place. What we identify as factors affecting a settlement (this could include culture, topographic structure, climate, proximity to water resources, local materials, soil, financial means) influence the structure of rural architectural elements and their relationship to each other. These variations can be first observed through residences, one element of rural architectural. The location of the houses, the number of rooms, the number of floors, the use of the lower floor as a barn or storage area according to their livelihood, the

size and number of windows, the roof system, and the climate are all related to the life style and culture of the owner of that structure.

The relationship between the residents and the geological structures can be revealed through structures built with stone obtained from the surrounding mountains, wood obtained from forests, and soil brought from the nearby surroundings. Hasdere rural architectural elements do not disturb nature or the environment as they were constructed with traditional materials found in the region and are sustainable structures in terms of both construction and energy consumption. Due to the mild climate, a sloping roof is not required. By compressing the soil with a cylinder stone called a *yuvak stone*, heat and water insulation had been achieved on the roof and a soil housetop had been formed. The fireplace-chimney, niches in the walls, and wooden *cupboards and/or gusülhane* used as room separators were used as interior furnishing elements in all the houses and are common features of these residences. There are many vegetable and fruit gardens in Hasdere and not many buildings are surrounded with stone walls. The suspension bridges of the village, which were built entirely for their own personal needs, are important in terms of being examples of the folk structure culture in which the user participates in the construction.

The need for shelter in order to be protected from the harsh conditions in nature is the most basic element of rural architecture. Villagers who engaged in agriculture and animal husbandry needed indoor spaces that would both serve as a storage for their products and provide shelter for their animals. So, in the easiest way, they made the lower floor of their residences a barn or storehouse. In some places, products were stored in wooden cabinets in the house while in other places, a new structure was built near the house. These choices vary according to crop yields, whether they engaged animal husbandry, their financial means, and the number of animals owned. Water is necessary for the sheltering of humans and animals as well as for farming (that is, for the continuation of life) and it has played an important role in the general location of the houses in Hasdere Village. The water needs of the villagers and their animals were met with the fountains built within the village. Hasdere Stream was also used to irrigate their crops. Once the needs of shelter and water are met, structures to practice religious belief with other villagers is needed; and therefore, masjids are built—as in Hasdere Village. The masjid was later used as a mosque and instead of building a minaret, its place as a mosque was emphasized by the planting cypress trees which means they used nature for this purpose. This is a good example of how structure and nature cannot be considered separately from each other in terms of folk structure culture. Arbours were built in order to create public places other than the mosque, where the villagers could meet and rest on their way from one place to another. These arbours, where they can sit and chat after the daily work is done, are very important for socializing. In some settlements, separate structures were built for this purpose and these structures were also used for the accommodation of foreign visitors coming to the village. Shared areas such as fountains, mosques, and arbours are very important as they are the living areas of the village. In addition, the cemeteries and the bridges (due to the stream in the village) which are among other basic needs, became an integral part of the rural architectural elements of Hasdere. The design of all the elements and their relationship with each other is basically the same, although it varies according to the relationships of the people in those regions. They are shaped according to the needs of people.

The economy of Hasdere Village in the Gazipaşa District is based on agriculture and animal husbandry. In addition to field agriculture, greenhouse cultivation has also been an important activity in recent years in the village (which is mostly scattered in terms of settlement type). The positive and negative effects of greenhouse cultivation which is performed near settlements and has been increasing in recent years, the greenhouse gases released because of this type of cultivation, the building material used in greenhouse

construction which are completely incompatible with local materials and the climate and vegetation, and the relationship of greenhouses with rural architecture should be examined.

As a result of the industrial revolution, rural areas have been abandoned day by day due to the increase in migration from rural areas to the city; this desire to live in a city continues today. Although some actions were taken from time to time, the migration from the villages to cities could not be halted. According to data of Turkish Statistical Institute (TUİK), although Hasdere is a village located close to a district center, it has seen a gradual decrease in population. Listed among the reasons for these migrations include the desire of younger populations to live in a city for education and work, the decrease in the number of people engaged in agriculture and animal husbandry activities, and the lack of job opportunities in the village. Migration, which is the biggest enemy of rural areas, causes the youth population to decrease and the elderly population to increase, and accordingly, causes a decrease in agriculture and animal husbandry. When rural settlements are abandoned, the buildings are demolished and cannot be repaired because they are no longer used. The life of the structures is as long as they are used. Therefore, if rural life can be supported and younger populations can settle there, it will be easier to protect the rural architectural elements and pass them onto the future. Considering that rural structures are cheaper, healthier, and more suitable for the human scale than other structures of our age, the unique solutions of each settlement and the respectful relationship they establish with nature can still be understood by people today; the architectural traditions of rural settlements can be passed onto future generations.

In order to transfer the texture and characteristics of the village to future generations, it is very important that local governments and local people establish close relationships with each other, providing economic assistance and job opportunities. It is necessary to create an environmental protection plan in which all these stakeholders directly participate, where the region will be discussed as a whole, and will be implemented with all rural architectural elements. With this planning, the sustainable environment and natural beauty of the village can be revived as a whole with its living environment.

References

- Akiş, A. 1995, *Gazipaşa'nın İklimi*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya.
- Antalya Valiliği İl Kültür ve Turizm ve Müdürlüğü, 2010, *Dünden Bugüne ANTALYA*, Antalya.
- Aran K. 2000, *Barınaktan Öte Anadolu Kır Yapıları*, İstanbul.
- Bektaş, C. 2001, *Halk yapı sanatı*, İstanbul.
- Çekül 2012, *Anadolu'da Kırsal Mimarlık*, Çekül Vakfı, İstanbul.
- Eldem S.H. 1954, *Türk Evi Plan Tipleri*, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Pulhan Matbaası.
- Germen A. 1974, "Yöre Mimarisi", *Mimarlık*, 5, 3-9.
- Güngör, Ş. 2010, *Gazipaşa İlçesi'nin (Antalya) Coğrafi Etüdü*, Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı, Coğrafya Öğretmenliği Bilim Dalı (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Konya.
- Hacıhamdioğlu T. 1997, "Alanya Ağzında Kullanılan Kelimeler", *Alanya Tarih ve Kültür Seminerleri III, 1996-1197-1998-1999-2001*, ALSAV, Alanya, 2004, 127-146.

- Kavas, K.R. 2011. “Alanya Alanya-İncirkırı Geleneksel Kırsal Mimarisinde Doğa-kültür ilişkisi”, *Zeitschriftfürdie Welt der Türken*, 3/1, 271-289.
- Koçak, E.C. 2017, *Gazipaşa Hasdere Cami ve Türbesi Rölöve Raporu*, Gazipaşa Belediyesi proje Arşivi, Antalya.
- Kunduracı O., 1998, “Alanya Köy Evlerinden Örnekler”, *Alanya Tarih ve Kültür Seminerleri III, 1996-1197-1998-1999-2001*, ALSAV, Alanya, 2004, 345-355.
- Yıldız, A. 2009, *Dünden Bugüne Gazipaşa Tarihi*, Antalya.

AMİSOS / AMISOS

Cilt/ Volume 6, Sayı/ Issue 10 (Haziran/ June 2021), ss./ pp. 71-86
ISSN: 2587-2222 / e-ISSN: 2587-2230
DOI: 10.48122/amisos.913605

Özgün Makale / Original Article

Geliş Tarihi/ Received: 12. 04. 2021
Kabul Tarihi/ Accepted: 06. 05. 2021

NİĞDE'DE AZ BİLİLEN İKİ SU YAPISI

TWO LESSER KNOWN WATER STRUCTURES IN NİĞDE

Mustafa ERYAMAN*

Öz

Niğde, tarihi ve kültürel unsurlarını önemli ölçüde günümüze ulaştıran şehirlerimizden birisidir. Hitit ve Asur ile başlayan Frig, Hellenistik, Roma, Bizans dönemleriyle süregelen (Türk-İslam Kültürünü ihya ve inşa eden) Anadolu Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı ile zenginleşen tarihi ve kültürel mirası bünyesinde bulundurulur. Medeniyetlere ev sahipliği yapan şehir, su ve su kültürü açısından da oldukça zengin örneklerle sahip yapıları bünyesinde barındırır. Suyun gücünden faydalanmaya verilecek örneklerin başında ise hiç kuşkusuz su değirmenleri gelmektedir. Bu çalışmamızda, yeni tespit ettiğimiz ve Anadolu'da benzer yapıda örneklerine tesadüf edilmemiş olan Niğde, Hacıabdullah Kasabası-Hacı Ahmedin Değirmeni ile Niğde, İçmeli Köyü-Keler Değirmeni mimari ve teknik açıdan incelenerek bilim dünyasına sunulacaktır. Niğde, Hacıabdullah Kasabası-Hacı Ahmedin Değirmeni yöreye özgü tuf kayalık alanın oyulmasıyla oluşturulan değirmen ve ahır odası ile bir alt katta yer alan çark odasına sahip, yüzeyde ise taş malzeme ile örgülü kapalı oluğu bulunmaktadır. Niğde, İçmeli Köyü- Keler Değirmeni de yöreye özgü tuf kayalık alanın oyulmasıyla oluşturulan değirmen ve ahır odası ile bir alt katta çark odasına sahip, yüzeyde ise taş malzeme ile örgülü kapalı oluğu vardır. Yeraltında olan odalara bağlantı geniş tutulan açıklıklarla sağlanmıştır. Her iki su değirmen yapısı günümüzde fonksiyonunu yitirmiş olup değirmen taşları ve çark sistemini içinde barındıran kurulumları ise yerlerinde görülmemektedir.

Anahtar Kelimeler Niğde, Su, Su Değirmenleri, Çark, Oluk

* Arkeolog, Ömer Halisdemir Üniversitesi, Niğde Yöresi Tarihi ve Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi, Niğde/Türkiye. E-posta: mustafaeryaman51@hotmail.com ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9869-0094>

Abstract

Niğde is one of the cities whose historical and architectural figures significantly can be reached today. Niğde has the heritages of history and culture from starting with Hittite and Assyrian, ongoing Phrygia, Alexandrian, Rome and Byzantium to the Anatolian Seljuks, The Principalities and Ottomans. Becoming the cradle of different civilizations, the city has also lots of buildings that rich in water and water culture. And of course watermills are the main examples in using water power. In this study, we present two watermills that we discover as unique in architectural and technical aspects in Anatolia. These are The Watermill of Hadji Ahmet in Niğde, Hacıabdullah town and The Keler Watermill in İçmeli town. The Watermill of Hadji Ahmet in Niğde, Hacıabdullah town was made of gouging rocks which are specific for local area. And it has a barn room, a water will room which is downstairs. And it has also a waterspout which was made of stone. The Keler Watermill in İçmeli town was made of gouging rocks, too. And it has a barn room, a water will room which is downstairs. And it has also waterspout which was made of stone. The connection to the downstairs room was made by wide gap. Unfortunately, in our times both watermills are not working, and the structure of watermill stones and whells can not be seen today.

Keywords: Niğde, Water, Watermills, Water Wheel, Waterspout

Giriş

Sanatın ve kültürün temel ögesi olan insanoğlu, yaşamı boyunca, doğadan ve doğanın bizlere sunduğu bütün nimetlerden faydalanma yoluna gitmiştir. Tarih öncesi ve tarihi dönemlere bakıldığında; İnsanoğlunun doğanın sunduğu nimetleri en iyi şekilde değerlendirdiğini görürüz. Atalarımız doğayı kendi yaşamlarına uyarlarken, canlılar için temel ihtiyaç olan toprağa ve suya yakın olup, yerleşim alanlarını suya göre konumlandıklarını görürüz. Suya olan yakınlık ilk önceleri tıpkı diğer canlılarda olduğu gibi sadece suyu içmeye yönelik olmuştur. Yerleşik hayatla birlikte, insanoğlunun çoğalması da hızlanmıştır. Çoğalan nüfus, beraberinde üretimi ve ürettiği malı stoklama kültürünü oluşturur. Atalarımız, yerleşik hayatın başlangıcı sayılan Neolitik dönem de önemli bir besin kaynağı olan buğdayı tanımış ve buğdayı ekmeye başlamışlardır. Hasat ettikleri buğdayı ise basit öğütme taşlarıyla ezip un haline getirmişler. Bu iş için, eyer, dibek, dairesel dönen el değirmen taşları kullanılmıştır. Bütün bu alet ve makinelere en ilkelinden en modernine kadar hepsine değirmen denilmiştir. Zamanla su değirmeni, yel değirmeni ve yelkenli gemilerin icadı ve yayılması insana, su ile rüzgârın gücünden istifade etme imkânı vermiştir¹. İnsanoğlu suyu bir enerji kaynağı olarak görünce su değirmeni teknolojisine bu enerjiyi uyarlama yoluna gitmiştir. Su değirmenlerinin ilk olarak ne zaman ve kimler tarafından kullanılmaya başlandığı tam olarak bilinmemektedir. İlk değirmenlerin M.Ö. 2. yüzyılın sonlarına doğru yapıldığı ileri sürülse de Romalılar, ilk örnekleri 0,5 beygir gücünde olan ve yatay konumdaki çarkların döndürdüğü değirmenleri, dişliler vasıtasıyla dikine durabilen çarklara uyarlamayı başarmışlardır². Romalılar, tarihin bilinen bazalt-kum taşlı ilk su çarklarının dünyaya yayılmasına da öncülük etmişlerdir. Bu nedenle devletleri “Buğday İmparatorluğu” olarak anılmıştır. Böylece suyun hidrolik enerjisi, un değirmenciliğinde kullanılmaya başlanılmıştır³. Türklerde ise su değirmenlerinin kullanımına ilk olarak Uygurlar döneminde rastlanmıştır. Daha sonra Anadolu Selçuklularında ve Osmanlılarda su değirmenlerinin kullanımı ile ilgili bilgiler mevcuttur⁴. Su değirmenleri, Osmanlı Devleti’nde genellikle düzenli olarak akan su güzergâhlarına ya da onlara yakın bölgelere kurulmuştur. Arşiv

¹ Yörük 2014, 638.

² Yörük-Kabak 2016, 217.

³ Özkok 2007, 60.

⁴ Gürses-Karababa Taşkın 2007, 647.

kaynaklarından olan özellikle 14. ve 15. yüzyıllarda her 30 yılda bir yenilenen, cedid (yeni) ve köhne (eski) diye tanımlanan Tahrir Defterleri sayesinde Osmanlı Devleti'nin değişik bölgelerindeki su değirmenleri (Asiyâb) kayıt altına alınmıştır. Bu sayımlar sırasında her eyalet için ayrı ayrı değirmen sayıları, ne kadar süreyle kim tarafından işletildiği, su, yel, ya da kıraç (hayvan gücüyle çalışan) olup olmadığı belirtilmiştir. Kanunnameler de işleyiş kuralları vergilendirme usulleri ayrı ayrı vurgulanmıştır⁵.

Makale konusu olan ve Niğde Şehri Su Değirmenleri adlı kitabımızda ilk kez yayınlanan, Anadolu'da benzer yapıda örneklerine tesadüf edilmemiş olan Niğde, Hacıabdullah Kasabası-Hacı Ahmedin Değirmeni ile Niğde, İçmeli Köyü-Keler Değirmeni yeni bilgi ve bulgular eşliğinde mimari ve teknik açıdan incelenecektir.

Hacı Ahmedin Değirmeni:

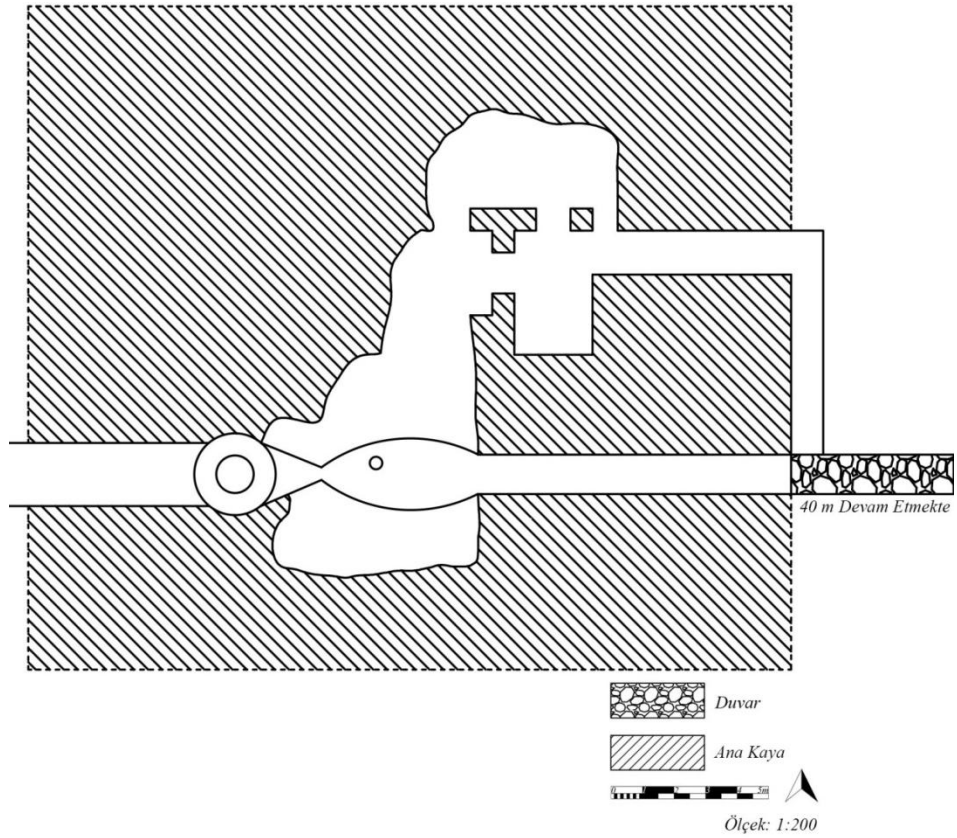
Niğde İli, Hacıabdullah Kasabası'nın kuzeydoğusunda, Gedik Dağı Tepesi önündedir. Hacı Abdullah ve Yıldıztepe Kasabalarından Karaçakıl Tepesi Höyüğüne giden yol üzerindedir (Enlem: 38.1857, Boylam: 34.6535). Değirmenin Hacıabdullah ve Yıldıztepe Kasabasına uzaklığı ortalama 2 km.dir. Yapı, Hacı Ahmedin değirmeni olarak bilinir. Niğde şehri genelinde iki kaya oyma su değirmeninden bir tanesidir. Değirmen, volkanik tüf cinsi kayanın oyulması suretiyle yapılmıştır. Yörede kayadan oyularak inşa edilen yapılara "say" (Keler-Oyma) denilmektedir. Yapının inşa kitabesi yoktur. Yakınındaki Yıldıztepe Kasabasında bulunan ve 2020 yılında belediyesince yıkılan H. 1187/M. 1773-4 tarihli köy fırın yapısıyla beraber inşa edildiğini düşünmekteyiz (Res. 1)⁶. Dolayısıyla kaya oyma değirmeni 18. yüzyıla tarihlendirmekteyiz (Şek. 1, Res..2).

⁵ Özcan 2016, 196.

⁶ Yıldıztepe Kasabasında belediyesince yıkılan; Aktaş cinsi taştan ve iki parçadan oluşan, kemer formlu nişlerle çerçevesi, ibrik ve çarkıfelek bezemeli üzerinde: "Sahib-u Ebu Bekir, Yapanı Sene 1187" yazılı kemer kitabeliği. Kayıp olan kitabe tarafımızca 10 Nisan 2021 tarihinde iki parça halinde bulunmuş olup Yıldıztepe Belediyesi binasına nakledilmiştir.

Resim 1: Yıldıztepe Kasabasında iken 2020 yılında yıkılan fırın.

Şekil 1: Hacı Ahmedin (Keler) Değirmeni planı.

Resim 2: Hacı Ahmedin (Keler) Değirmeni önde çark açık kanalı, yanda değirmen ağzı, üstte kapalı oluğu.

Değirmen yapısı tuf kayanın oyulmasıyla inşa edildiği için yalnız açık oluğun dolgu duvarı ve kapalı oluğu yöresel kaba ve içten ince yonu bazalt ve say cinsi taştan inşa edilmiştir. Kapalı oluğun içerisi taş-toprak dolguludur. Açık oluğu ortalama 7.00 m. uzunluğunda, 2.00 m. genişliğindedir. Açık oluğu dolgu duvarı kısmen yıkılmıştır (Res. 3).

Resim 3: Hacı Ahmedin (Keler) Değirmeni açık ve kapalı oluğu.

Kapalı oluğu uzunlamasına silindirik planlı, dehliz şeklinde kayanın doğu-batı yönde oyulmasıyla oluşturulan kanaldan iki kat altta açılan çark odasına bağlanır. Ana değirmen odasının bir kat altında ortalama 5.00 x 1.25 m. ölçülerinde çark odası tavanının ortasında 0.40 m. çapında açılan mil deliği değirmen odasına bağlanır (Res. 4). Çark odasının içerisi mil deliğinden düşen taş ve topraklarla kısmen dolguludur (Res.5).

Resim 4: Hacı Ahmedin (Keler) Değirmeni çark odası tavanındaki çark mili deliği.

Resim 5: Hacı Ahmedin (Keler) Değirmeni çark odası ve ilerde kapalı oluğa bağlanan dehliz.

Çark odası doğu yönde dikdörtgen bir açıklıkla ortalama derinliği 4.00 m. yi bulan kaya oyma su tahliye kanalına bağlanmaktadır. 1.00 m. enindeki su tahliye kanalının uzunluğu ise ortalama 10.00 m.'dir (Res. 6). Kayaya oyma açık su tahliye kanalı üzerinde köprü mahiyetinde uygulamaya yer verildiği görülür. Ayrıca kanal yan yüzeylerinde kolay çıkış sağlama amaçlı el ve ayak yuvaları vardır.

Resim 6: Hacı Ahmedin (Keler) Değirmeni çark odasından başlayan açık su tahliye kanalı.

Değirmen yapısının giriş açıklığı doğu yöndendir. Giriş açıklığının güneyinde derinliği 1.00 m.'yi bulan kareye yakın açık avlu uygulaması vardır. Günümüzde samanlık olarak değerlendirilen değirmen ve ahır odası, kayanın oyulmasıyla oluşturulan birbirine açılan iki ana mekândan oluşmaktadır. İçeriden bağlantının sonradan oluşturulduğunu düşündüğümüz her iki odaya iki ayrı giriş açıklığı vardır (Res.7).

Resim 7: Hacı Ahmedin (Keler) Değirmeni açık avlusu ve giriş açıklıkları.

Kayaya oyma değirmen odası girişin sol kanadındadır. Oda içerisi saman torbaları ile dolu olduğundan odanın ölçülerini güçlükle alınmıştır. Güney-kuzey doğrultu da uzanan değirmen odası ortalama 8.00 x 5.00 m. ölçülerinde dikdörtgen forma sahiptir. Değirmen odası kapısına yakın duvarda birde baca deliğine yer verilmiştir. Odanın ortasına gelecek şekilde çark odasına bağlantıyı sağlayan 0.40 m. çağında mil deliği vardır (Res.8).

Resim 8: Hacı Ahmedin (Keler) Değirmeni, değirmen odası görünüşü.

Değirmen odasına 1.60 m. eninde, 2.00 m. yüksekliğinde bir açıklıkla bağlanan ve kuzeydoğu yönde uzanan diğer mekânın orijinalinde ahır ve depo amaçlı bir oda olduğu düşünülmektedir. Değirmen odasına açılan bu odanın içerisi de saman torbaları ile istiflidir. Torbalardan dolayı oda içerisinde rahat dolaşım ve belgeleme yapılamamıştır. Bu mekânın dışa açılan 1.10 m. eninde bir kapı açıklığı ve bitişiğinde 0.80 m. eninde bir de pencere açıklığı vardır (Res.9).

Resim 9: Hacı Ahmedin (Keler) Değirmeni ahır odası genel görünüşü.

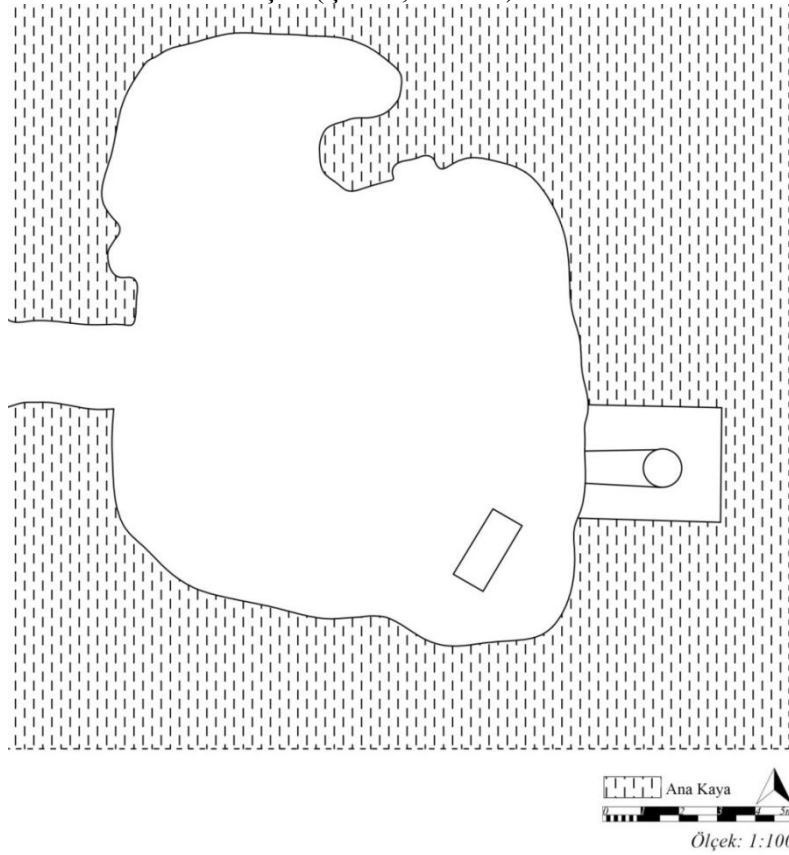
Değirmen yapısında çark odası ve kapalı oluğu ile su tahliye kanalı ile odaların konumu ayrı düşünülerek projelendirildiği düşünülmektedir. Yapı bu yönüyle detaylı bir plan vermektedir. Değirmen yapısında herhangi bir süsleme unsuru görülmemektedir. Yapı, sade bir şekilde inşa edilmiştir (Res.10).

Resim 10: Hacı Ahmedin (Keler) Değirmeni doğu yönden görünüşü.

Keler Değirmeni

Niğde şehri genelinde iki kaya oyma su değirmeninden ikincisidir. İçmeli Köyü'nün güneydoğusunda Bahçelievler Mahallesiindedir (Enlem: 38.0582, Boylam: 35.0976). Çamardı-Dikilitaş köy yolunun hemen sağında eğimli bir arazidedir. Kepez Tepesi eteklerinde kaya kütlesi oyularak su değirmen yapısı oluşturulmuştur. Ahmet Özdemir Değirmeni olarak da bilinen kaya oyma su değirmenine sular Eğnengil'den ulaşmaktadır. Değirmen, volkanik tüf cinsi kayanın (say) oyulması suretiyle yapılmıştır. Yapının inşa kitabesi yoktur. Karakteristik özelliklerinden dolayı 18. yüzyıla tarihlendirmekteyiz. Değirmen yapısı kayanın oyulmasıyla inşa edildiği için yalnız açık oluğun dolgu duvarında ve kapalı oluğunda, yöresel kaba ve ince ince yonu say cinsi taş malzeme kullanılmıştır (Çiz. 2; Res.11).

Şekil 2: Keler değirmeni planı.

Resim 11: Keler Değirmeni önde giriş açıklığı devamında kapalı oluğu görünüşü.

Değirmen yapısının giriş açıklığı batı taraftan olup, Çamardı-Dikilitaş köy yoluna bakmaktadır. Değirmenin açık oluğunun dolgusu görülmemektedir. Kaya oyma şeklinde oluşturulan ana mekâna içten bir açıklık ile bağlanan çark odası içerisi taş-toprak dolguludur. Kaya oyma mekânın üzerine inşa edilen kapalı oluğu içten ortalama 1.00 m. çapındadır. Kapalı oluğu yanlardan 1.00 m. genişliğindeki horasan harçlı duvar örgüsü desteklemektedir. Kareye yakın forma sahip kapalı oluğun yüksekliği ise ortalama 2.50 m.dir (Res.12). Kapalı oluğu, eğimli bir açıyla çark odasına ulaşmaktadır.

Resim 12: Keler Değirmeni kapalı oluğu duvar örgüsü görünüşü.

Kapalı oluğa Bor ilçesinde olduğu gibi bu bölgede de “Dink” denilmektedir. 1.00 m. çapındaki kapalı oluğun iç kısmı moloztaş dolgulu, içten ve dıştan düzgün kesme taş örgülü duvarı oldukça itinalı bir işçiliğe sahiptir (Res. 13). Kapalı oluk yer altındaki dikey kurulumlu (?) bir çarkın olduğunu düşündüğümüz çark odasına bağlanmaktadır. Kaya oyma değirmen odasına batı yönden 1.10 m. eninde, 2.00 m yüksekliğinde, dıştan toprak dolgulu olan dikdörtgen kesitli kapıdan girilmektedir. Kuzey-güney yönde uzanan tek odalı bir plan arz eden değirmen odasında yoğun şekilde kaçak kazı çukurları dikkat çekmektedir. Değirmen odası kuzey kanadında içe doğru uzayan ayrı bir hücre izlenimi veren yan bir mekân vardır. Oldukça sade inşa edilen ana mekân ortalama 4.00 x 5.00 m. ebatlarında kareye yakın bir plan vermektedir (Res. 14).

Resim 13: Keler Değirmeni odası görünüşü.

Odanın batı duvarı ortasına yakın bir yerde 0.70 x 0.70 m. ebatlarındaki açıklık çark odasına bağlantıyı sağlamaktadır. Bu açıklıktan çark mili öğütme taşına ulaşmaktaydı (Res.14).

Resim 14: Keler değirmeni odası batı duvarı çark odası açıklığı görünüşü.

Çark odası açıklığının hemen önünde doğu-batı yönde uzanan, 2.00 x 1.00 x 0.15 m. boyutlarında kayaya oyulu un teknesi vardır. Un teknesi şeklinde işlev gören bu oyulu mekânın hemen önünde ise öğütme taşı yuvası belirgindir. Öğütme taşı altlığının üzerinde ise öğütme taşı ahşap sapına ve yahut baca fonksiyonuna sahip olacağını düşündüğümüz delik vardır. Değirmen yapısı sade bir şekilde inşa edilmiştir (Res.15).

Resim 15: Oda, güneybatı duvarı köşesindeki un teknesi çukuru, etrafındaki yoğun kaçak kazı çukurları.

Sonuç ve Öneriler:

Niğde İlinde köylerin geneli doğal su kaynaklarına yakın olarak kurulmuşlardır. Bu gereklilik tabiatıyla değirmenler için de geçerlidir. Değirmenler, yılın her döneminde düzenli olarak akış rejimine sahip akarsuların kenarlarına inşa edilmişlerdir. Bazen akarsu kenarlarına, vadi ve dere içleri dışında topografyadan ve ihtiyaçtan kaynaklı, eğimi olan yüksek kesimlere de değirmenler yapılmıştır. Bu değirmenlere su, kilometrelerce uzunluğa sahip açık su kanalları (arklar) vasıtasıyla yine akarsulardan sağlanmıştır⁷. Kapadokya'da, dolayısıyla Niğde'de su değirmenleri mart ayından haziran sonuna kadar çalışır. Çünkü yaz sıcaklığında su değirmenlerini hareket ettirecek kadar yağış yoktur. Sonbaharda ise eylül ayından ekim ayı sonuna kadarki zaman dilimlerinde yoğun şekilde çalışır⁸. Yapılan araştırmalar neticesinde Niğde şehri genelinde toplamda 134 su değirmenin varlığı ortaya çıkartılabilmektedir. Ortaçağ ve Yeniçağ'da su değirmenlerinin çoğunluğu Müslüman cemaatinin, bazıları da Hristiyan cemaatinin kullanımında idi.

Niğde İlindeki değirmenler plan ve mimari bakımından iki farklı tipte karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan ilki açık ve kapalı oluklu, çark odalı, değirmen odalı ve bitişiğinde ahır, depo ve tuvalet gibi bölümleri olan taş örgülü, kâgir yapılmış değirmenlerdir. Niğde İlindeki değirmenlerin neredeyse tamamı bu yapıdadırlar. İkincisi ise kaya oyma değirmen yapılarıdır. Niğde İlinde bu türden kaya oyma değirmen yapılarına “Keler”, “Say” ismi verilmektedir⁹. Niğde'nin de içerisinde yer aldığı Kapadokya Bölgesinin volkanik-tüflü yüzey yapısından kaynaklı kaya oyma

⁷ Eryaman 2020, 356.

⁸ Tapia (de) 2016, 434.

⁹ Eryaman 2020, 354.

tekniki ile yapılmış farklı yerel mimari örneklere rastlamak mümkündür. Bölgede yumuşak yapılı ana kayanın oyulması suretiyle oluşturulmuş çok sayıda sivil, dini, ticari, zirai yapı türü yer almaktadır. Örneğin kaya oyma camileri¹⁰, bezirhaneler¹¹, çamaşırhaneler¹², güvercinlikler¹³, kiliseler ya da şapeller, sarnıçlar ve hububat ambarları bu yapı türlerinden bazılarıdır. Farklı yapı gurupları ile ilgili olan bu çalışmalar, Kapadokya Bölgesi halk mimarisine yönelik güncel araştırmaları içermesi bakımından önem arz ederler. Bunların haricinde bölgede kayadan oyma yamaç yerleşim alanları veya yer altı şehirleri de mevcuttur. Ana kayanın oyulup değirmen odası, değirmen odasının da altına gelecek şekilde çark odası oyularak iki katlı ve yan odalara sahip müstemilatlı, yüzeyde ise taş malzeme ile örgülü kapalı oluğa sahip uygulamalar bölge mimarlığı için karakteristiktir. Su mimarisinin taşradaki yerel bir uygulaması olarak ortaya çıkan ve say olarak adlandırılan volkanik oluşumlu kayalık alanlarda görülen kaya oyma su değirmenlerinin orijinal özelliklerini büyük oranda koruyarak günümüze ulaştığı görülür. Literatür taraması neticesinde Anadolu’da benzer örneklerine tesadüf edilmeyen kaya oyma su değirmenleri yapıldıkları dönemde kırsal doku morfolojisi yönünden çevresiyle uyumlu özellikler sergilemekle birlikte günümüzde fonksiyonlarını yitirmiş ve harabe halindedirler. Kapadokya Bölgesi kaya oyma mimarlığının bölgedeki temsilcileri konumunda olan bu özel yapıların tekrardan amacına uygun şekilde tamir edilip fonksiyon kazandırılması adına projeler geliştirilebilir. Bu sayede su kültürümüzün önemli bir parçasını oluşturan değirmen kültürünün yaşatılması sembolikte olsa sağlanabilir düşüncesindeyiz.

Kaynakça

- Budak, A. 2018, *Kapadokya Bölgesi Kaya Oyma Camileri*, İstanbul.
- Eryaman, M. 2020, *Niğde Şehri Su Değirmenleri*, İstanbul.
- Gürses, R.-Karababa Taşkın, E.B. 2007, “Anadolu’da Kaybolmakta olan Bir Maddi Kültür Unsuru: Su Değirmenleri (Beypazarı Örneği), Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi Bildirileri”, *Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları*, 4/2, 645-677.
- Maraşlı, S. 2018, “Nevşehir Kalesi Yamaç Yerleşim Alanında Bulunan Bezirhaneler”, *Arkeoloji ve Sanat*, 157, 163-174.
- Maraşlı, S. 2019, “Nevşehir’de Kapadokya Bölgesine Özgü Bir Yapı Türü Olan Kaya Oyma Güvercinliklerin Cephe Bezemeleri”, *Akademik Hassasiyetler*, 6, 175-194.
- Maraşlı, S. 2020, “Nar Kasabası Çamaşırhaneleri”, *3. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi*, 749-759.
- Özcan, R. 2016, “Arşiv Belgeleri Diliyle Su Değirmenleri (Asiyab)”, *OTAM*, 40, 195-203. DOI: [10.1501 / OTAM_0000000706](https://doi.org/10.1501/OTAM_0000000706)
- Özkarıcı, M. 2014, *Türk Kültür Varlıkları Envanteri Niğde I-II*, Ankara.
- Özkok, D. 2007, *Su: Suyun Yeryüzündeki Serüveni*, WWF-Türkiye, (Doğal Hayatı Koruma Vakfı), İstanbul: Mas.

¹⁰ Budak 2018.

¹¹ Maraşlı 2018, 163-174.

¹² Maraşlı 2020, 749-759.

¹³ Maraşlı 2019, 175-194.

- Tapia (de), A. A. 2016, *Ortodoks Hıristiyanlar ve Kapadokya Müslümanları: Osmanlı Kırsal Bağlamında Toplumlararası İlişkiler (1839-1923)*. EHESS ve Boğaziçi Üniversitesi, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul.
- Yörük, D. 2014, "XVI. Yüzyılda Konya Kazasında Su Değirmenleri ve Bezirhaneler", *Turkish Studies*, 9/1, 637-655.
- Yörük, D.-Kabak, O. 2016, "XVI. Yüzyıldan Günümüze Bozkır Su Değirmenleri ve Değirmen İşletmeciliği", *Geçmişten günümüze Bozkır sempozyumu (06-08 Mayıs 2016)*, Konya: 215-236.

AMİSOS / AMISOS

Cilt/ Volume 6, Sayı/ Issue 10 (Haziran/ June 2021), ss./ pp. 87-99
ISSN: 2587-2222 / e-ISSN: 2587-2230
DOI: 10.48122/amisos.850450

Özgün Makale / Original Article

Geliş Tarihi/ Received: 30. 12. 2020
Kabul Tarihi/ Accepted: 30. 03. 2021

DARA (ANASTASIOPOLIS) AGORA KAZI BULUNTULARI (2020): ERKEN BİZANS DÖNEMİ PİŞMİŞ TOPRAK KANDİLLER

AGORA EXCAVATION FINDS IN DARA (ANASTASIOPOLIS-2020): EARLY BYZANTINE PERIOD TERRACOTTA LAMPS

Hüseyin METİN*

Öz

Dara, Mardin İli, Artuklu İlçesi, Dara Köyü sınırları içerisinde konumlanmaktadır. Bizans – Sasani arasında kalan tampon bir bölgede kurulmuş bir garnizon kentidir. Dara'daki Agora kazıları kentin en önemli buluntularının ortaya çıkarıldığı alan olmuştur. Pişmiş toprak kandiller kazı buluntuları içerisinde oldukça önemlidir. 2020 yılı kazı çalışmalarında, Agora'da 10 adet envanter ve etüdüklük kandil ele geçmiştir. Kalıp yapımı olan kandillerin form ve bezemeleri M.S. 6. yüzyılda popülerdir. İncelenen kandiller içerisinde K1-K9 nolu örnekler birbirine yakın formda üretilmiş, bezemelerle dekore edilmiştir. K10 dairesel gövde ve hafif çıkıntılı burun yapısıyla K1-K9 örneklerden ayrılır. Tamamının benzer hamur yapısına sahip olmaları ve hamur içeriklerinin benzerlik göstermesi aynı atölye ürünü olduklarını düşündürür. Eserler herhangi bir tip adı altında incelenmemiştir. Çünkü bu şekilde ele almak için kapsamlı bir buluntu grubunun olması gerekmektedir. Dolayısıyla çalışma, kentin kandil tipolojisi için bir ön hazırlık niteliğindedir. Güney surlarda yapılan kazılarda 12 no'lu burç içerisinde işlik, 13 nolu burç içerisinde fırın bulunmuştur. İşlik ve fırın, kent surlarının işlevini kaybetmesinden sonra yapılmıştır. Her ikisi de M.S. 11 – 13. yüzyılları işaret eder. Ancak bu iki arkeolojik buluntu kentte bir seramik üretiminin olduğunu kanıtlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dara, Anastasiopolis, Bizans, Sasani, Agora, Pişmiş Toprak Kandil

* Doç. Dr., Kafkas Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Kars/Türkiye.
E-posta: arkeologmetin@hotmail.com ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6790-4096>

Abstract

Dara is located within the borders of the Dara Village of Artuklu District in Mardin Province. It is a garrison city established in a buffer zone between Byzantine and Sasanian. Agora excavations in Dara have been the area where the most important finds of the city were unearthed. Terracotta lamps are very important among the excavation findings. During the 2020 excavations, 10 inventory and study lamps were found in the Agora. The form and decorations of mold made lamps were popular in the 6th century AD. Among the lamps examined, K1-K9 were produced in close form and decorated with ornaments. K10 differs from the K1-K9 examples with its circular body and slightly protruding nose structure. The fact that they all have a similar fabric structure and show similarity makes us think that they are the same workshop products. The Lamps were not examined under any type name. Because there must be a comprehensive group of finds in order to examine it in this way. Therefore, the study is a preliminary preparation for the terracotta lamp typology of Dara. During the excavations carried out in the southern fortification walls, was found a workshop in the tower number 12 and an oven in the tower number 13. The workshop and oven were built after the city walls lost their function. These point to the 11th - 13th centuries AD. However, this archaeological finds prove that there is a ceramic production in the city.

Keywords: Dara, Anastasiopolis, Byzantine, Sassanid, Agora, Terracotta Lamp

1. Giriş

Dara (Anastasiopolis), Mardin Merkez Artuklu İlçesi'nin 30 km güneydoğusunda, bugünkü ismi ile özdeş, Dara Köyü merkezine konumlanır. Nusaybin'in 18 km kuzeybatısında, Bizans – Sasani arasında kalan tampon bir bölgede kurulmuş bir garnizon kentidir (Res. 1). Dara, Bizans'ın güneydeki Sasani topraklarına oldukça yakın, Mezopotamya Ovası'nın kuzeyindeki Tur Abdin Dağları'nın güney eteğinde ve ovaya hakim bir konumda olması ve su kaynaklarının fazlalığı nedeniyle yüzyıllar boyunca önemini korumuştur.

Kentin asıl tarihsel süreci M.S. 6. yüzyılın başlarına işaret eder. Daha önce küçük bir yerleşim olan Dara, Bizans İmparatoru Anastasius (491-518) tarafından doğu sınırlarını koruyan garnizon kent olarak seçilmiş ve kentte 503-507 yıllarında inşa faaliyetleri yürütülmüştür. Anastasius kurduğu kente adını vermiş (Anastasiopolis) ve Dara'yı Mezopotamya Bölgesi'nin idari ve askeri merkez üssü haline getirmiştir¹. Kentin kurulum aşamasını I. Justinianus (527-565) Dönemi'nde devam ettirdiği düşünülebilir. Bu dönemde surların güçlendirilmesinin yanı sıra, kent içerisinde kamusal yapılarda düzenlemeye gidildiği, kazı buluntularından anlaşılmaktadır.

Dara (Anastasiopolis), 577-591 ve 606-620 yıllarında aralıklarla Sasani İmparatorluğu hakimiyetine girmiştir². Her ne kadar, MS 620 tarihinde tekrar Bizans'ın eline geçse de, kısa bir süre sonra, 640'da Kuzey Mezopotamya'nın büyük bir kısmını kapsayan Arap hakimiyetine girmiştir³. Emevi ve Abbasi Dönemlerinden sonra Dara (Anastasiopolis), 12. yüzyılın ortalarında Timurtaş tarafından Mardin Artuklu Beyliği'ne bağlı bir kent haline getirilmiştir⁴. Kısa bir süre Eyyübiler egemenliğinde kalan kent artık eski önemini kaybetmiş, İbni Batuta'nın aktarımlarına göre 14. yüzyılda sadece küçük bir köy yerleşimine dönüşmüştür⁵. Bugünkü Dara köyü yerleşiminin temelleri ise 18. yüzyılın sonlarına dayanmaktadır.

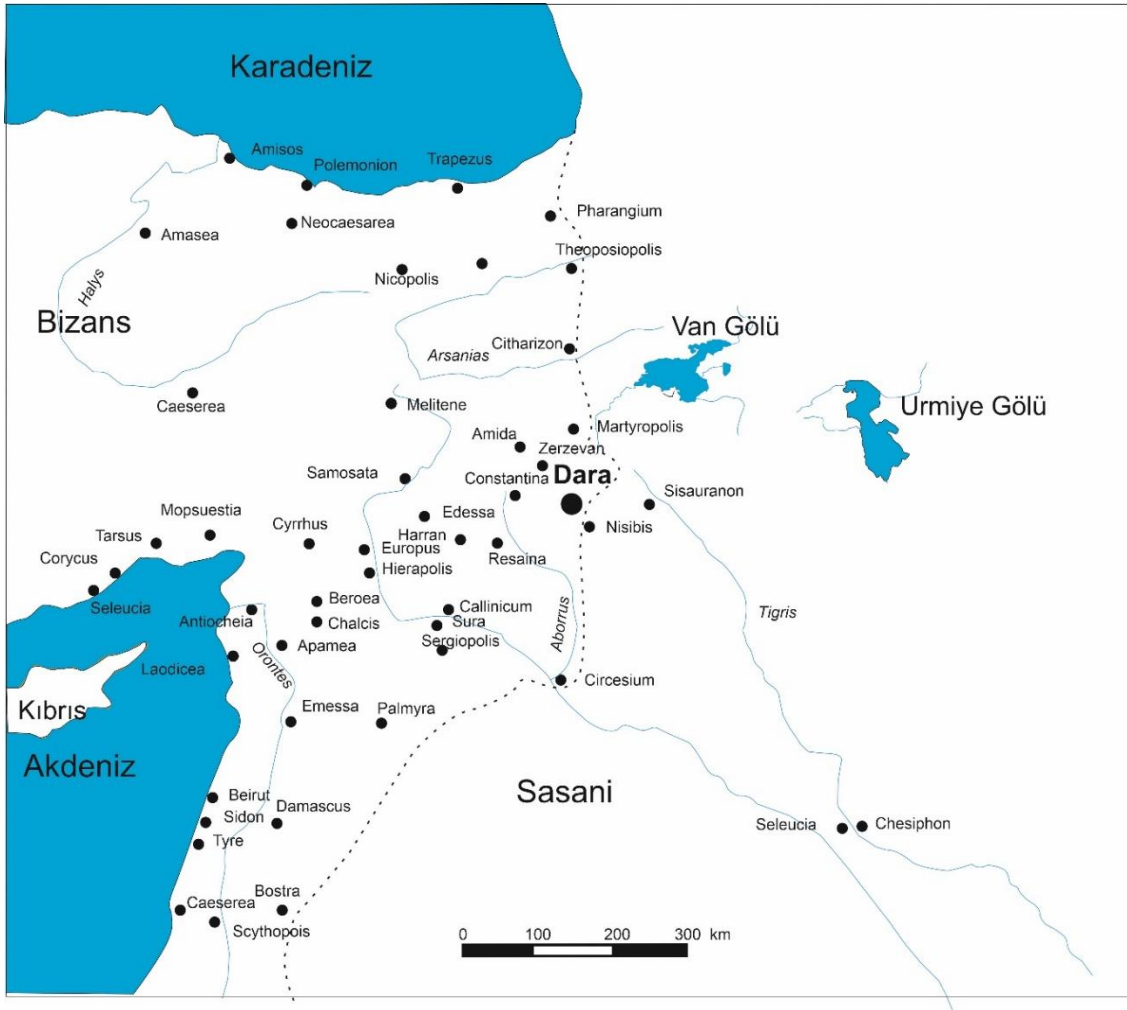
¹ Zachariah: VII.6; Croke – Crow 1983: 150; Croke 1984: 83-85.

² Ioannes Ephesus: VI. 5-6. Mitchell 2016: 597-598; Buckingham 2012: XII, 402-447.

³ Croke – Crow 1983: 150-151.

⁴ Usta 2002: 471 vd.

⁵ İbn Battuta, XXVII, 338.

Resim 1: M.S. 6. Yüzyıl Bizans'ın Güney Sınırları ve Dara'nın Konumu

2. 2020 Yılı Agora Kazıları

Dara'da (Anastasiopolis) 2020 yılı sezonunda kazı çalışmaları, kentin agorasında, dükkanların olduğu kısımda sürdürülmüştür (Res. 2)⁶. Bu alandaki kazılar, kuzey-güney yönünde yaklaşık 50 metrelik bir kısımda yapılmıştır. Çalışmalara 557.15 metre seviyesinde başlanmış ve 554.30 metre seviyesinde sonlandırılmıştır. Çalışmalar sonucunda 9 adet dükkan ve bu dükkanlar ile ilişkili 6 adet mekan ortaya çıkarılmıştır. Dükkanlar, kuzey-güney yönlü uzanan agoraya bitişik bir biçimde yan yana sıralanmıştır (Res. 3). Genelde kare planlı olan yapıların yaklaşık 5 x 5 metre ölçülerinde olduğu gözlemlenmiştir. Doğu duvarları sağlam olarak günümüze gelen dükkanların diğer duvarları ise farklı dönemlerde yeniden inşa edilmiştir. Duvarların ortalama yükseklikleri 1.20 ile 3.00 metre arasında değişmektedir. Original olduğu düşünülen duvarların tümü, kentin batısındaki taş ocaklarından getirilen büyük blok taşlar kullanılarak yapılmıştır. Diğer duvarları büyük blok taşlar ve daha küçük boyutlu poligonal taşların bir arada kullanılmasıyla oluşturulmuştur. Bazı duvarlarda orjinal blok taşlar, polygonal taşlar ve kiremitler bir aradadır. Agoranın geç evrelerinde dükkan duvarlarında kireç katkılı harç kullanılmıştır.

Erken Bizans Dönemi'nde inşa edilen dükkan kapıları, sonraki dönemlerde kapatılmıştır. 2020 kazı sezonunda bu kapılar dükkan kazıları ile birlikte açılmıştır. Agoradaki

⁶ 2020 yılı kazılarına yapmış oldukları desteklerden dolayı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne, Türk Tarih Kurumu'na, Mardin Valiliği'ne, Mardin Büyükşehir Belediyesi'ne ve Dicle Kalkınma Ajansına teşekkür ederim.

dükkanların kapıları genelde doğu yönde bulunan portikoya açılacak şekilde yapılmıştır. Hemen hemen tüm kapılar 1.60-1.70 metre genişliğe sahiptir.

Resim 2: 2020 Yılı Agora Kazı Alanı

3. Pişmiş Toprak Kandil Buluntuları

Çalışma konusu kandillerin tamamı 2020 yılı Agora kazılarında ele geçmiştir (K1-K10). Agora kazıları kentin en önemli buluntularının ortaya çıkarıldığı alan olmuştur. Pişmiş toprak kandiller kazı buluntuları içerisinde önemli bir veri olarak sayılabilir. Söz konusu kandiller I. Justinianus (M.S. 527-565) sikkeleri ile birlikte dükkanların kullanım evrelerini belirtmede önemli bir katkı sağlamıştır. Eserler herhangi bir tip veya grup halinde incelenmemiştir. Çünkü bu şekilde ele almak için kapsamlı bir buluntu grubunun olması gerekmektedir. Ayrıca ileride yeni tiplerin çıkması sağlıklı bir araştırma yapılmasındaki önemli bir etkidir. Bu sebeple çalışma kentin kandil tipolojisi için bir ön hazırlık niteliğindedir.

Resim 3: Agora Dükkanları ve M.S. 6. Yüzyıl Duvarları

İncelenen kandiller içerisinde K1-K9 nolu örnekler birbirine yakın form ve bezeme ile üretilmiştir. Kalıp yapımı eserlerde oval gövde yapısı buruna doğru keskin form alır. K1 ve K2’de bu yapı biraz daha yumuşak hat ile sağlanmıştır. Hiçbirinde diskus bulunmaz. Bunun yerine geniş bir yağ deliği tercih edilmiştir. Yağ deliği çevresi plastik bir boyun ile belirginleştirilmiştir. İlave olarak yağ deliğini çevreleyerek fitil deliğinde son bulan geniş bir kanal mevcuttur. Bu yapı kandile işlevsellik kazandırmıştır. Olasılıkla yağın hazneye aktarımı esnasında taşan bölümü bu kanal ile fitil deliğinden içeri yağ deliğine dolmaktaydı. K-K9 örneklerinin tamamının omzunda küçük bir tutamak bulunur. Söz konusu tutamak biçimi kandil kalıptan çıkarıldıktan sonra küçük bir hamur parçası elle şekillendirilerek üst kalıba applike edilmiştir. Bu nedenle kulplarda tam bir benzerlik saptanamamıştır.

K1-K9 örneklerinden yola çıkılarak bu tip kandillerin büyük çoğunluğunun omuz bezemeli olduğu söylenebilir. Ancak bezemelerin oldukça basit ve çeşitlilik göstermediği anlaşılmaktadır. K1 ve K2’de farklı formlarda stilize yumurta bezemesi görülürken, K3 ve K4’de buruna doğru uzanan yivler (kısmen belirgin), K5’de kalıbın birleşim yerinden başlayan stilize dil motifleri (?-kısmen belirgin), K6’da nokta kabartma (kısmen belirgin), K7’de stilize tekli dal, K8’de çift sıra stilize yumurta dizisi (?), K9’da tek sıra nokta halka, yanlarda yatay çizgilerle son bulur.

Taban yapıları benzer özellik sergileyen K1-K9’da diskus burun arası kanalların bazılarında basit bezemelerin yapıldığı gözlenmiştir. Bezemeler K1, K2, K3, K4, K5, K8’de dikey çizgi şeklinde olup, K6’da bu çizgi palmye (?) şeklini almıştır. K7 ve K9 ise bezeme unsuru görülmez.

Mika ve kireçli, az gözenekli, rafine ve orta sertlikte pişirimli K1-K9 nolu kandil örneklerinin hamur yapıları yakın benzerlik sergiler. K2 hariç diğerleri soluk kahverengi tonlarındadır. K2 ise pembe renkte hamur yapısına sahiptir. Ancak bu kandilin hamur rengi değil pişirme derecesi ile ilgili olmalıdır. Bu örneklerin yalnızca ikisinde astar kullanımı söz konusudur (K3, K6).

Yukarıda hamur ve form özellikleri açısından incelediğimiz K1-K9’un benzer örneklerinin Erken Bizans Dönemi kentlerinin hemen hepsinde çıkmış olması kuvvetle

muhtemeldir. Yurtdışındaki pek çok müzenin koleksiyonları arasında bulunan örneklerine ve kazı buluntuları içerisinde yakın benzerlerine rastlamak mümkündür⁷. Örneklerin hemen her birinde farklı tarihlerin verildiği dikkati çekmektedir. Bu sebeple konunun daha iyi anlaşılması için yurt içinde ve Dara çevresinde ele geçmiş olabilecek malzemelere bakmak ve analogik olarak değerlendirme yapmak daha yararlı olacaktır. Formların Bergama Müzesi'nde çok yakın bir form örneği M.S. 5. -7 yüzyıl arasına tarihlendirilmiştir⁸. Urfa Müzesinde yakın benzer örnekler bulunur. Buluntu yerleri belli olmayan kandillerin Urfa ve çevresinde ele geçmiş olması olasıdır. Bu sebeple Dara'ya yakın yerlerde formların yaygın kullanımı söz konusudur. Kandiller M.S. 4.-6. yüzyıllara tarihlendirilmiştir⁹. Mardin Müzesi'nde benzer form ve bezemeye sahip çok sayıda eser bulunmaktadır¹⁰. Özellikle K7'nin birebir benzer form ve bezemeye sahip örnekleri dikkat çeker. Yalnızca bir örneğin Midyat-Aktaş Mevkii'den ele geçtiği belirtilmiştir. Tip 3'te incelenen Mardin Müzesi'ndeki kandillerin tamamına yakını M.S. 5. yüzyıl başları 6. yüzyılın sonlarına tarihlendirilmiştir¹¹.

K10 dairesel gövde ve hafif çıkıntılı burun yapısıyla K1-K9 örneklerden ayrılır. Önceki örnekler gibi benzer hamur ve katkı maddesine sahip kandilin omuzunda birbirinden farklı ebatlarda çizgiler/şua motifleri bulunmaktadır. Fitil deliği islidir. Kandilin halka tabanında haç motifi resmedilmiştir. Boyutları K1-K9 örneklerine kıyasla küçüktür. Gerek bezeksel ve gerekse form yapısı oldukça karakteristik özellik sergileyen K10'un birebir benzeri Mardin Müzesi'nde sergilenmektedir¹². Mardin Müzesi'ndeki kandilleri yüksek lisans tezi olarak hazırlayan Yıldırım, formları Tip 13 adı altında incelemiştir. Formları armudi olarak nitelendirilmesi bir tarafa bırakılırsa, içerisinde kayda değer en önemli veri, kandillerden Kat. No. 103-106 arası örneklerin Dara 2011 ve 2016 kazılarında bulunmuş olmasıdır¹³. Bu da gösteriyor ki, K10'un bezeme olarak varyantları Dara'da yoğunluktadır. K10 için önerdiğimiz tarih M.S. 6. yüzyıldır.

2020 kazıları, Agora'nın M.S. 6. yüzyıldan başlayarak uzun süre kullanım gördüğünü göstermiştir. Kandillerin de içinde bulunduğu pek çok eser en erken evreden, M.S. 6. yüzyıl yapılarından ele geçmiştir. Bu, yukarıda belirttiğimiz kentin esas tarihsel süreci ile de örtüşmektedir. 503'te Anastasius ile başlayan Erken Bizans yapılanması, 640'da kentin Arapların eline geçmesiyle son bulmuştur. 2020 Dara Agora kandil buluntuları içerisinde yer alan K1-K10'da bu zaman aralığında değerlendirilmelidir.

Sonuç

Katalogda ve metinde ayrıntılı tanımlamaları yapılan Erken Bizans Dönemi kandil formları ile ilgili çok sayıda yayın bulunmaktadır. Buna karşın birçoğu kazı buluntusu olmadıkları için formların yayılımı ve kandil üretim süreçleri ile ilgili birbirinden farklı önerilerin sunulduğu görülür. Her bir çalışmada farklı tip veya formlarla sunulan çalışmalarda en dikkate değer olması gereken husus, üretim ve yayılım alanıdır. Bu sebeple Dara'da (Anastasiopolis) 2020 Agora kazılarında bulunan kandiller önem arz eder. Kandillerin benzer hamur yapısına sahip olmaları ve hamur içeriklerinin benzerlik göstermesi aynı atölye ürünü olduklarını akla getirir. Buluntuların Dara (Anastasiopolis) üretimleri olduklarını söylemek için henüz erken olsa da Agora'ya bitişik güney surlarda yapılan kazılarda 12 no'lu burç içerisinde ışık, 13 nolu burç içerisinde fırının bulunduğunu belirtmek

⁷ Bailey 1988; Bernhard 1955; Oziol 1977; Hayes, J.W (1980). *Ancient Lamps in the Royal Ontario Museum I, Greek and Roman Clay Lamps*, Toronto.

⁸ İnanan 2004: 113-114, Res. 46.

⁹ Özgül 2012: 79-80, No. 32-33.

¹⁰ Yıldırım 2019: Kat. No. 3-30.

¹¹ Yıldırım 2019: 145-146.

¹² Yıldırım 2019: Kat. No. 102.

¹³ Yıldırım 2019: 158-160.

gerekir (Res. 4). Söz konusu fırın ve işlik ele alınan kandillerin üretimiyle doğrudan ilintili değildir. Zira daha geç dönemleri olasılıkla M.S. 11-13. yüzyılları işaret etmektedir. Doğru bir mantık kurmak gerekirse, ele geçen arkeolojik verilere göre kentin en zayıf olduğu, kısa bir süre sonra terkedildiği dönemlerde seramik üretimi Dara'da söz konusu ise, erken dönemlerde üretimin olması kuvvetle muhtemeldir. Zira geç dönem işlik ve fırınları kentte seramik üretim geleneğinin olduğunu kesin olarak belgelemektedir. Şüphesiz ileriki kazı sezonlarında daha kesin bilgiler edinilecektir.

Resim 4: 13 No'lu Burçtaki Fırın (Restorasyon Sonrası)

Katalog

K1) Kazı Env/Etd. No: Dara/Etd/2020-01

Buluntu Yeri: Agora-1D101-CUC-06

Hamur: 2.5 Y 8/2 (Pale Bown)

Hamur Yapısı: Mika ve kireçli katkılı, gözenekli, rafine ve orta sert.

Ölçüleri: Uzunluk: 7.9 cm. Genişlik: 6.4 cm. Yükseklik: 4.0 cm.

Tanım: Oval formlu. Kalıp yapımı kandil. Gövdenin sağ tarafında çatlak. Gövde-burun bağlantısı kırık ve eksik. Keskin omuzdan küçük tutamaklı. Üzerinde stilize yumurta dizisi (?) Yağ deliği-burun arası geniş bir kanal ile bağlanır. Ortada geniş yağ deliği. Küçük tutamaklı, gövde ve buruna yakın bölümde is izleri. İçbükey halka tabanlı.

K2) Kazı Env/Etd. No: Dara/ Env/2020-01

Buluntu Yeri: Agora-1C101-CUO-04

Hamur: 7.5 YR 7/4 (Pink)

Hamur Yapısı: Mika ve kireçli katkılı, gözenekli, rafine ve orta sert.

Ölçüleri: Uzunluk: 8.6 cm. Genişlik: 5.5 cm. Yükseklik: 3.5 cm.

Tanım: Oval formlu. Kalıp yapımı kandil. Keskin omuzdan küçük tutamaklı. Omuz üzerinde stilize yumurta dizisi (?). Ortada geniş yağ deliği. Yağ deliği-burun arası geniş bir kanalla bağlanır, ortasında buruna uzanan dikey kabartma çizgi. Burunda is izleri. İçbükey halka tabanlı.

K3) Kazı Env/Etd. No: Dara/ Env/2020-03

Buluntu Yeri: Agora-1E100-CVD-01

Hamur: 2.5 Y 8/3 (Pale Brown) Astar: 10 YR 6/3 (Pale Brown)

Hamur Yapısı: Mika ve kireçli katkılı, gözenekli, rafine ve orta sert.

Ölçüleri: Uzunluk: 8.3 cm. Genişlik: 5.7 cm. Yükseklik: 3.6 cm.

Tanım: Oval formlu. Kalıp yapımı kandil. Keskin omuzdan küçük tutamaklı. Omuz üzerinde buruna doğru uzanan yivler kısmen belirgin. Ortada geniş yağ deliği. Yağ deliği-burun arası geniş bir kanalla bağlanır, kanal üzerinde iki nokta kabartma. Burunda is izleri. İçbükey halka tabanlı.

K4) Kazı Env/Etd. No: Dara/Etd/2020-02

Buluntu Yeri: Agora-1C101-CUZ-01

Hamur: 2.5 YR 6/4 (Light Reddish Brown)

Hamur Yapısı: Mika ve kireçli katkılı, gözenekli, rafine ve orta sert.

Ölçüleri: Uzunluk: 7.9 cm. Genişlik: 5.8 cm. Yükseklik: 3.2 cm.

Tanım: Oval formlu. Kalıp yapımı kandil. Üst kalıpta sağ omuz ortasından buruna doğru olan bölüm kırık ve eksik. Ortada geniş yağ deliği. Yuvarlak omuzdan tutamaklı. Omuz üzerinde buruna kadar uzanan üçlü yiv. İçbükey halka tabanlı.

K5) Kazı Env/Etd. No: Dara/Etd/2020-04

Buluntu Yeri: Agora-1D101-CVP-01

Hamur: 10 YR 7/4 (Very Pale Brown)

Hamur Yapısı Mika ve kireçli katkılı, gözenekli, rafine ve orta sert.

Ölçüleri: Uzunluk: 7.2 cm. Genişlik: 4.8 cm. Yükseklik: 3.2 cm.

Tanım: Oval formlu, kalıp yapımı kandil. Yuvarlak omuzdan yüksek tutamaklı. Omuz üzerinde bezeme stilize dil motifi (?) belirsiz. Ortada geniş yağ deliği. Yağ deliği-burun arası geniş bir kanalla bağlanır. Ortasında buruna uzanan dikey kabartma çizgi. Burun kısmı kırık ve eksik. Oval tabanlı (aşınmış). Pişmeden kaynaklı renk dalgalanmaları.

K6) Kazı Env/Etd. No: Dara/ Env/2020-04

Buluntu Yeri: Agora-1D101-CUU-03

Hamur: 2.5 Y 8/2 (Pale Brown) Astar: 7.5 YR 6/4 (Light Brown)

Hamur Yapısı: Mika ve kireçli katkılı, gözenekli, rafine ve orta sert.

Ölçüleri: Uzunluk: 8.5 cm. Genişlik: 5.6 cm. Yükseklik: 3.7 cm.

Tanım: Oval formlu. Kalıp yapımı kandil. Keskin omuzdan küçük tutamaklı. Ortada geniş yağ deliği. Omuzda ise tek sıra kabartma nokta dizisi. Yağ deliği-burun arası geniş bir kanalla bağlanır, kanal üzerinde stilize dal/palmye (?), iki yanında kabartma nokta. Burunda is izleri. İçbükey halka tabanlı.

K7) Kazı Env/Etd. No: Dara/ Env/2020-05

Buluntu Yeri: Agora-1D101-CVY-02

Hamur: 10 YR 8/3 (Very Pale Brown)

Hamur Yapısı: Mika ve kireçli, az gözenekli, rafine ve orta sert.

Ölçüleri: Uzunluk: 8.6 cm. Genişlik: 5.8 cm. Yükseklik: 3.4 cm.

Tanım: Oval formlu, kalıp yapımı kandil. Yuvarlak omuzda tutamaklı. Omuz üzerinde tekli stilize dal (?). Ortada geniş yağ deliği. Yağ deliği-burun arası geniş bir kanalla bağlanır. İçbükey halka tabanlı.

K8) Kazı Env/Etd. No: Dara/Env/2020-11

Buluntu Yeri: Agora-1D101-CUU-15

Hamur: 10 YR 8/3 (Very Pale Brown)

Hamur Yapısı: Mika ve kireçli, az gözenekli, rafine ve orta sert.

Ölçüleri: Uzunluk: 8.4 cm. Genişlik: 5.7 cm. Yükseklik: 3.5 cm.

Tanım: Oval formlu, kalıp yapımı kandil. Yuvarlak omuzdan tutamaklı. Üzerinde bordür içerisine alınmış çift sıra stilize yumurta (?) dizisi. Ortada geniş yağ deliği. Yağ deliği-burun arasındaki geniş kanal, yağ deliği çıkıntısında sonlanır. Fital deliğinde is izleri. İç bükey halka tabanlı.

K9) Kazı Env/Etd. No: Dara/Etd/2020-03

Buluntu Yeri: Agora-1E100-CV5-01

Hamur: 10 YR 7/4 (Very Pale Brown)

Hamur Yapısı: Mika ve kireçli, gözenekli, rafine ve orta sert.

Ölçüleri: Uzunluk: 7.4 cm. Genişlik: 6.6 cm. Yükseklik: 4.6 cm.

Tanım: Oval formlu, kalıp yapımı kandil. Yuvarlak yüksek tutamaklı. Omuz üzerinde ortada nokta halka, tek sıra nokta halka, yanlarda yatay çizgiler. Ortada geniş yağ deliği. Yağ deliği-burun arası geniş bir kanalla bağlanır. Burun kısmı kırık ve eksik. Burnun sağ tarafında daire içine alınmış haç işareti. Burunda is izleri. Halka tabanlı, ortasında iç içe daire içerisine alınmış nokta kabartma.

K10) Kazı Env/Etd. No: Dara/ Env/2020-02

Buluntu Yeri: Agora-1E100-CVK-02

Hamur: 5 YR 7/4 (Pink)

Hamur Yapısı: Mika ve kireçli katkılı, gözenekli, rafine ve orta sert.

Ölçüleri: Uzunluk: 6.0 cm. Genişlik: 5.5 cm. Yükseklik: 3.2 cm.

Tanım: Dairesel formlu, kalıp yapımı kandil. Yuvarlak omuzdan tutamaklı. Omuz üzerinde tek sıra ölçüleri birbirinden farklı çizgiler/şua, tutamak arasında devam etmekte. Ortada geniş yağ deliği. Yağ deliği-burun arası omuz bezemesiyle birleşir. Sağ omuz-taban geçişi kırık. Kısa burunlu, üzerinde is izleri. Halka tabanlı, ortasında daire içerisine alınmış haç.

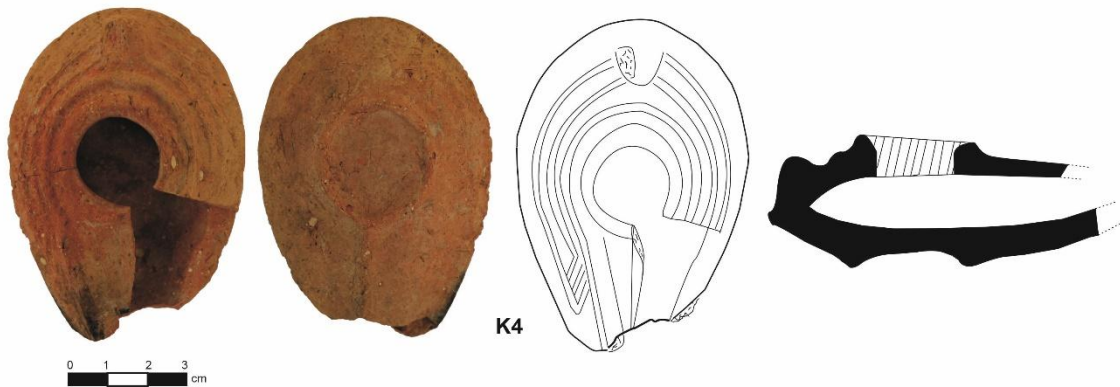
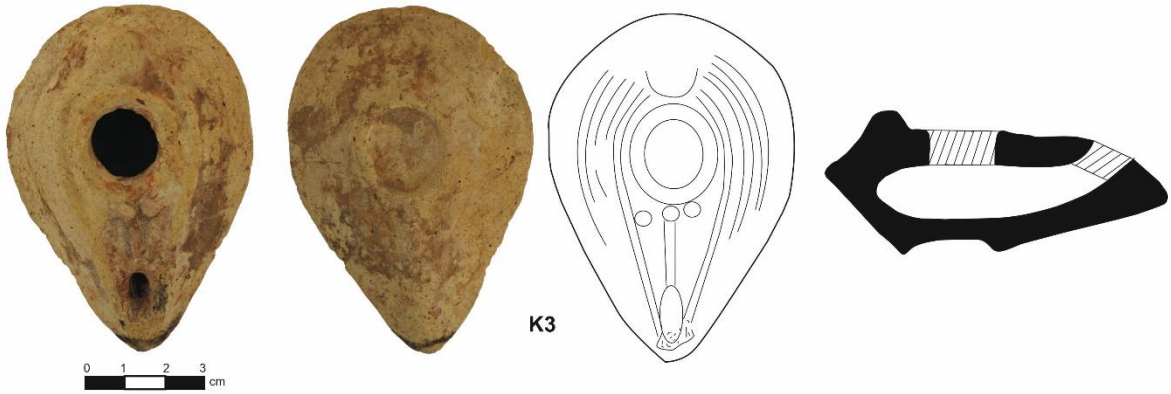
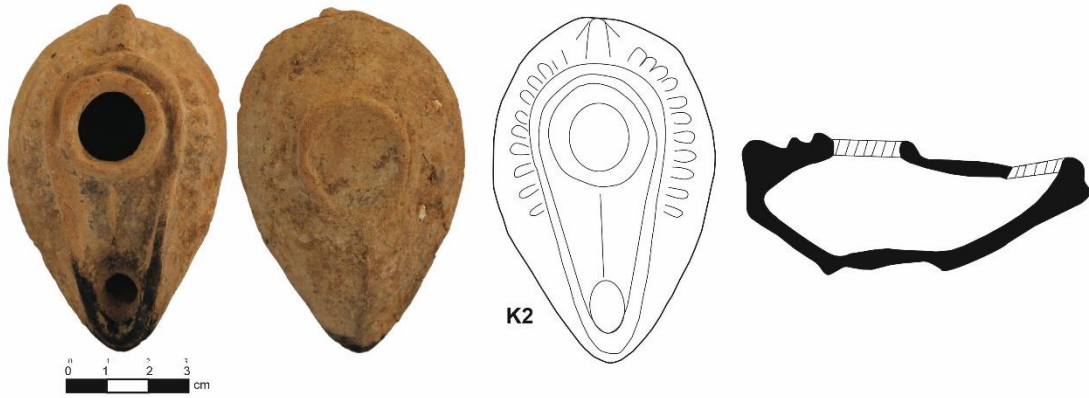
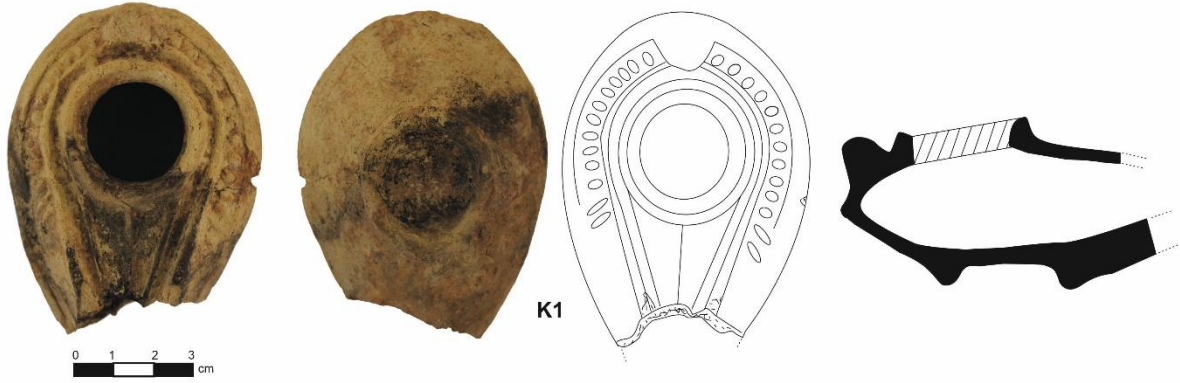
Kaynakça

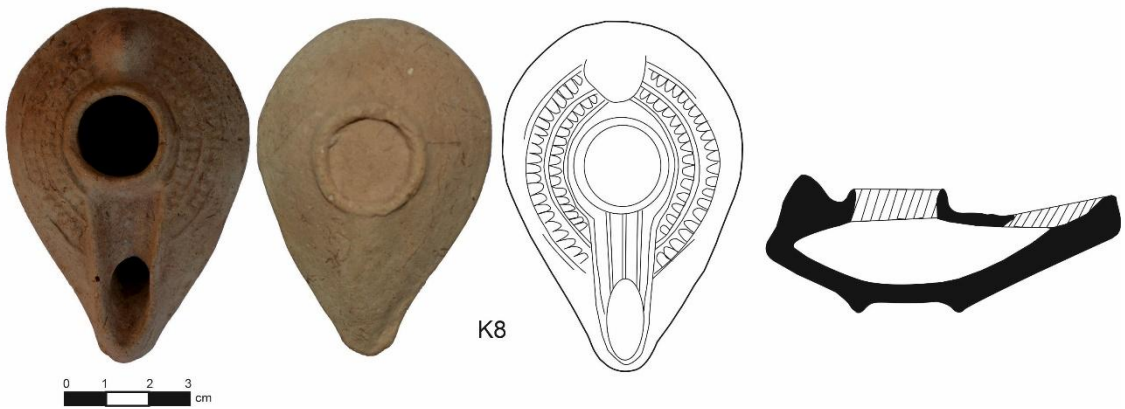
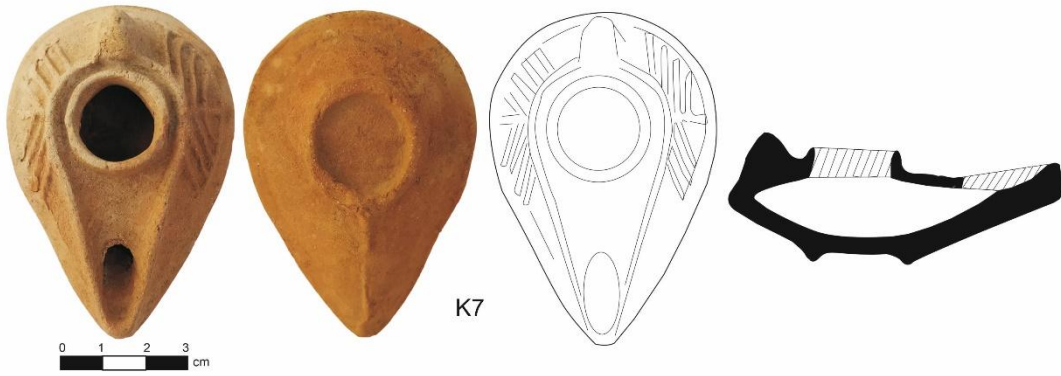
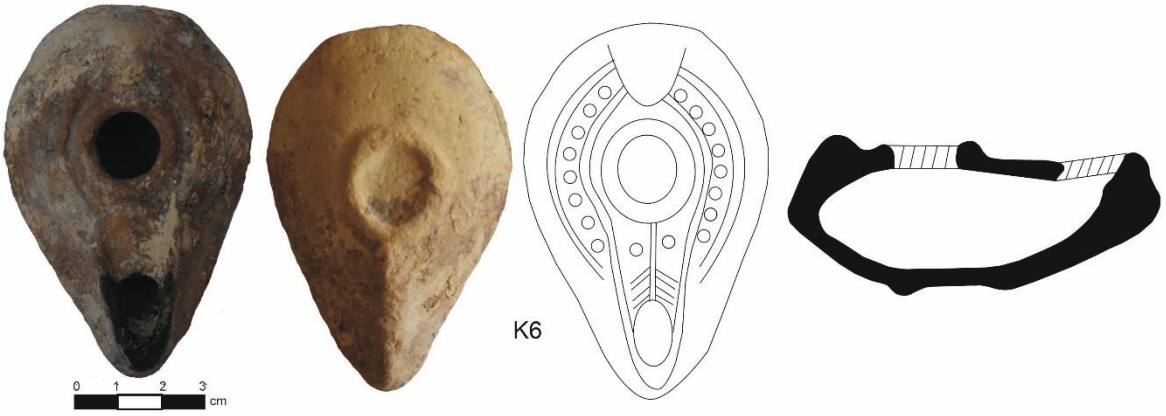
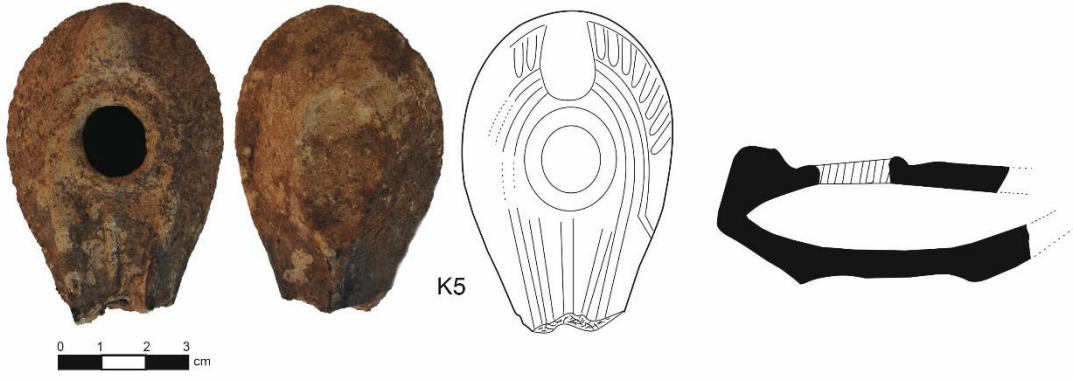
Antik Kaynaklar

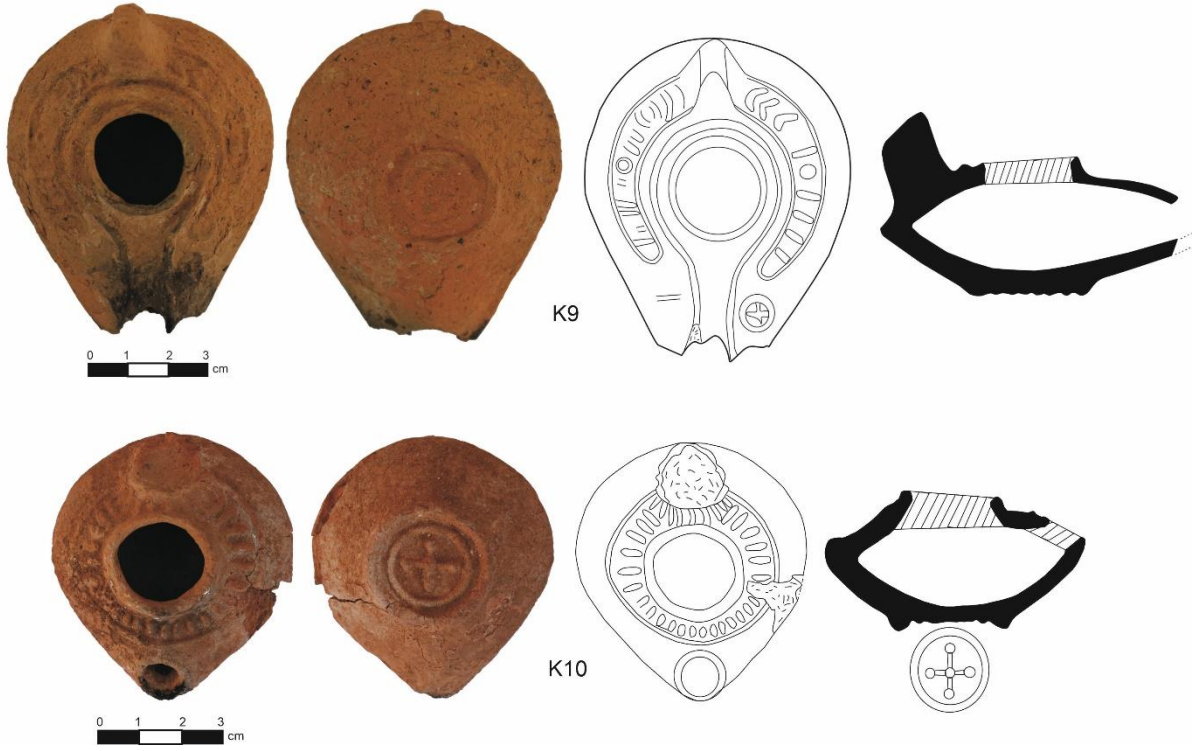
- Ebu Abdullah Muhammed İbn Battuta Tanci, 2004, *İbn Battuta Seyahatnamesi I-II*, A. Sait Aykut (Çev.) YKY, İstanbul.
- Ioannes Ephesus, 1860, *The Third Part of the Ecclesiastical History of John Bishop of Ephesus*. R. P. Smith (Trans.), Oxford.
- Zachariah, 1899, *Chronicle Historia Ecclesiastica (The Syriac Chronicle Known as that of Zachariah of Mitylene)*, J.B. Bury (ed.). F.J. Hamilton, E.W. Brooks (Trans.), London.

Modern Kaynaklar

- Aydın Usta, A. 2002, “Artuklular”, *Türkler Ansiklopedisi*, VI, 471-483.
- Bailey, D. M. 1988, *A Catalogue of the Lamps in the British Museum III, Roman Provincial Lamps*, London.
- Bernhard, M. L. 1955, *Lampki Starozytne*, Wydawnictwo Sztuka, Warszawa.
- Buckingham, J. S. 2012, *Travels in Mesopotamia With Researches on the Ruins of Nineveh, Babylon, and Other Ancient Cities I*, Cambridge University Press.
- Croke, B. – Crow, J. 1983, “Procopius and Dara”, *JRS*, 73, 143-159.
- Croke, B. 1984, “Marcellinus on Dara: A Fragment of His Lost “De Temporum Qualitatibus et Positionibus Locorum”, *Phoenix*, 38/1, 77-88.
- Hayes, J. W. 1980, *Ancient Lamps in the Royal Ontario Museum I, Greek and Roman Clay Lamps*, Toronto.
- İnanan, F. 2004, *İzmir, Tire, Bergama ve Ödemiş Müzelerindeki Bizans Dönemi Pişmiş Toprak Kandiller*, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi), İzmir.
- Mitchell, S. 2016, *Geç Roma İmparatorluğu Tarihi: MS 284-641*, T. Kaçar (Çev.), TTK, Ankara.
- Oziol, T. 1977, *Les lampes du Musée de Chypre, Salamine De Chypre VII, Diffusion De Boccard*, Paris.
- Özgül, M. 2012, *Şanlıurfa Müzesinde Bir Grup Kandil*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi), Erzurum.
- Yıldırım, E. T. 2019, *Mardin Müzesi Geç Antikçağ Kandilleri*, Necmeddin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya.

Atıf - Citation: Şirin, O. A. 2021, "Amisos Nekropolü'nden Roma İmparatorluk Dönemi'ne Ait Bir Yer Altı Kaya Mezarı ve Mezar Buluntuları Üzerine Bazı Değerlendirmeler", Amisos, 6/10, 100-129.

AMİSOS / AMISOS

Cilt/ Volume 6, Sayı/ Issue 10 (Haziran/ June 2021), ss./ pp. 100-129
ISSN: 2587-2222 / e-ISSN: 2587-2230
DOI: 10.48122/ amisos.910549

Özgün Makale / Original Article

Geliş Tarihi/ Received: 06. 04. 2021
Kabul Tarihi/ Accepted: 14. 06. 2021

AMİSOS NEKROPOLÜ'NDEN ROMA İMPARATORLUK DÖNEMİ'NE AİT BİR YER ALTI KAYA MEZARI VE MEZAR BULUNTULARI ÜZERİNE BAZI DEĞERLENDİRMELER

FROM THE AMISOS NECROPOLIS TO THE ROMAN IMPERIAL PERIOD AN UNDERGROUND ROCK TOMB AND SOME EVALUATIONS ON GRAVE FINDS

Orhan Alper ŞİRİN*

Öz

Amisos kentinin nekropol alanında ortaya çıkan yer altı kaya mezarı, ana mekân, defin nişleri ve klineleri ile kentin diğer yer altı kaya mezarı örnekleriyle benzer şekil ve yapı özelliklerine sahiptir. Mezar yapısı ayrıntılı olarak açıklanarak planın daha net anlaşılabilmesi için çizimlerle desteklenmiştir. Mezarda sadece pişmiş toprak amphora, unguentarium ve lagynoslar ele geçmiştir. Buluntuların mezardaki in-situ konumları, çizime işlenerek görsel olarak sunulmuştur. Mezarda ele geçen unguentariumlar, iğ ve torba gövdeli olarak iki farklı forma sahipken kendi içinde de çeşitli varyantları bulunmaktadır. Altı düz formlu olan amphora ise benzer örnekler ışığında değerlendirilmiştir. Ayrıca mezar buluntularının dönemsellikleri üzerinde kısaca durulmuş olup analogileri yapılmış ve böylelikle tarihlendirmeleri gerçekleştirilmiştir. Buluntular içinde bir tane unguentarium Geç Helenistik Dönem'e aitken diğer buluntular Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenmektedir. Böylelikle iki farklı döneme ait buluntuların ele geçmesinden dolayı mezarın hangi dönemde kullanıldığına ilişkin çeşitli çıkarımlarda bulunulmuştur. Özellikle Geç Helenistik Dönem'e ait bir buluntunun Roma İmparatorluk Dönemi buluntularıyla bir arada ele geçmiş olmasına ilişkin yorumlar gerçekleştirilmiştir. Ayrıca mezarın açık olan defin nişlerinin sonradan tekrar kullanılıp kullanılmadığına ilişkin çeşitli değerlendirmeler yapılmıştır. Bununla birlikte mezarın defin nişlerinde ve klinelerde define (ya da definlere) ait herhangi bir kemik

* Arkeolog, Müze Müdürlüğü, Samsun/Türkiye. E-posta: alpersirin84@gmail.com ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3773-939X> Bu çalışma, Samsun Müze Müdürlüğü'nün 02/03/2017 tarih ve 192 sayılı yazısı ekinde yer alan "Bilimsel Müze Araştırması" izni doğrultusunda hazırlanmıştır.

kalıntısı ele geçmemiştir. Sadece ana mekânda çok az yoğunlukta kemik parçaları gözlemlenmiş olup bu duruma ilişkin bazı hususlara değinilmiştir. Mezardaki çeşitli verilerin değerlendirilmesi sonucunda mezardaki buluntuların yoğunluğu Roma İmparatorluk Dönemi'nin M.S. 1. – 3. yüzyıl aralığını ön plana çıkarmıştır. Mezar buluntularını, defin (ya da definler) için libasyon amacıyla kullanılmış birer sunu kapları olarak değerlendirilmiş ve mezarın, M.S. 1. - 3. yüzyıl aralığında kullanım gördüğü anlaşılmıştır. Bu çalışmada amaç, Antik Yunan - Roma dünyasının mezar tipleri ya da gömü adetleri/gelenekleri üzerine çıkarımlarda bulunarak bir değerlendirme yapmak değildir. Amisos nekropolünde ortaya çıkmış olan bir mezarı, buluntularıyla birlikte ele alarak değerlendirmek ve bölge arkeolojisi açısından gün ışığına çıkarmaktır.

Anahtar Kelimeler: Amisos Nekropolü, Helenistik Dönem, Roma İmparatorluk Dönemi, Yer Altı Kaya Mezarı, Mezar Buluntuları, Unguentarium, Lagynos

Abstract

The underground rock tomb unearthed in the necropolis area of the city of Amisos, with its main space, burial niches and klines, has similar shape and construction features with the other underground rock tomb examples of the city. The tomb structure was explained in detail and supported with drawings so that the plan could be understood more clearly. Only terracotta amphorae, unguentarium and lagynos were found in the tomb. The in-situ positions of the finds in the tomb are visually presented by drawing them. While the unguentariums found in the tomb have two different forms as spindle and bag body, they also have various variants within themselves. The amphora, which has flat six forms, was evaluated in the light of similar examples. In addition, the periodical features of the grave finds were briefly emphasized, analogies were made and thus their dating was carried out. Among the finds, one unguentarium belongs to the Late Hellenistic Period, while the other finds are dated to the Roman Imperial Period. Thus, various inferences were made regarding the period in which the tomb was used, due to the discovery of finds belonging to two different periods. In particular, comments were made regarding the finding of a Late Hellenistic Period found together with the Roman Imperial Period finds. In addition, various evaluations were made about whether the open burial niches of the tomb were later reused. However, no bone remains belonging to treasure (or burials) were found in the burial niches and klines of the tomb. Only a very low density of bone fragments was observed in the main space, and some issues related to this situation were mentioned. As a result of the evaluation of various data in the tomb, the density of the finds in the tomb was determined by the Roman Imperial Period in AD. It highlights the 1st – 3rd century range. The tomb finds were evaluated as offering vessels used for libation for burial (or burials), and the tomb was dated to A.D. It is understood that it was used between the 1st and 3rd centuries. The aim of this study is not to make an assessment by making inferences on the tomb types or burial customs/traditions of the Ancient Greek - Roman world. The aim is to evaluate a tomb unearthed in the Amisos necropolis, together with its finds, and to bring it to light in terms of regional archeology.

Keywords: Necropolis of Amisos, Hellenistic Period, Roman Imperial Period, Underground Rock Tomb, Grave Finds, Unguentarium, Lagynos

Giriş

Amisos kentine ait ilk izler, bugün Çakalca - Karadoğan Höyüğü olarak adlandırılan yerleşim alanında açığa çıkmış olup kentin tarihini, M.Ö. 6. yüzyılın ortalarına kadar götürmüştür. Höyük ve çevresinde, Arkaik ve Klasik Dönem'e ait siyah - kırmızı figürlü seramik parçaları¹, M.Ö. 6. yüzyılın ortalarına tarihlenen pişmiş topraktan yapılmış Kybele ve Kore heykelcikleri ile aynı yüzyıla ait grafitili seramik parçaları, kentin kuruluş dönemine ve özellikle dini yaşantısına ilişkin Milet Kolonizasyonun izlerini açığa çıkarmaktadır². Ayrıca, Çakalca - Karadoğan Höyüğü'nün 400 m. kuzeybatısında ortaya çıkan Geç Arkaik ve Klasik

¹ Şirin 2020, 513-551.

² Şirin vd. 2016a.

Dönem'e ait Milet etkisinin izlerini taşıyan mezar stelleri³, Amisos nekropolünün ilk olarak bu alan ve çevresinde oluşmaya başladığını göstermektedir.

Çakalca - Karadoğan Höyüğü ve çevresinde kurulmaya başlayan Amisos kenti zamanla ekonomik ve siyasal olarak gelişip genişlemiş ve M.Ö. 4. yüzyıl içerisinde bugünkü İlkadım İlçesi'nde bulunan Toraman Tepe ve çevresine konumlandırılmıştır⁴, M.Ö. 4. yüzyılın sonundan itibaren Amisos, Kuzey Anadolu Pers kökenli Mithradates sülalesine ait krallığın kontrolü altına girmiştir⁵. Krallık, Mithradates I Ktistes tarafından M.Ö. 301 yılında Iris (Yeşilirmak) ile Lykos (Kelkit) havzalarında kurulmuş ve Helenistik Dönem boyunca sınırlarını devamlı genişletmiştir⁶. Konumunun yarattığı stratejik önemden dolayı Ariobarzanes (M.Ö. 266/265 - 250) tarafından krallığa dahil edilen Amisos, bir süre sonra krallığın en önemli kentlerinden birisi haline gelmiştir⁷. Liman ticaretinde önemi artan kent, en önemli ticaret merkezi olan Atina ile ticari ilişkiler kurmuş ve Delos'ta M.Ö. 2. yüzyılın 2. yarısında ticari temsilci buldurmaya başlamıştır⁸. Pontus Krallığı'nın etkisiyle önemi gittikçe artan Amisos kenti, VI. Mithradates Dönemi'nde (M.Ö. 120 – 65) saray ve tapınaklarla süslenerek yeni yapılarla donatılmış, kentin ve krallığının sınırları genişletilmiştir⁹. Bu dönemde kentin genişleyen sınırları, VI. Mithradates ile Romalılar arasında uzun yıllar sürecek savaş döneminin yaşanmasına neden olmuştur. Amisos, üçüncü Mithradates - Roma Savaşı sırasında, M.Ö. 72 - 71 yılında Lucullus ve M.Ö. 48 yılında Bosporus'u aştığı sırada, VI. Mithradates'in oğlu II. Pharnakes tarafından kuşatılmış ve kentin büyük bir kısmı tahribata uğramıştır¹⁰. M.Ö. 47 yılında Caesar tarafından bağımsız kent olarak ilan edilen kent, Antonius tarafından kötü duruma düşürülmüş ve M.Ö. 31 yılındaki Actium Savaşı'ndan sonra, Octavianus tarafından tekrar bağımsız ilan edilerek iyi şekilde teşkilatlandırılmıştır¹¹. Daha sonraları Amisos, Roma İmparatorluğu eyalet sistemleri içinde önce Bithynia, sonra da Galatia eyaletlerine bağlanmıştır¹². Augustus'tan Publius Licinius Cornelius Saloninus'a kadar basılmış Amisos sikkeleri, kentin önemini sürdürmüş olduğunu göstermekte olup M.S. 325 yılında bir piskoposluk merkezi olmasıyla da bu önemini devam ettirmiştir¹³.

Roma İmparatorluk Dönemi'nde önemini koruyan Amisos kenti, Doğu Roma İmparatorluk Dönemi'nde de stratejik konumunu devam ettirmiştir. Buna değinen antik ve modern kaynaklarla birlikte¹⁴ kentin nekropolü ve nekropolün yayılım alanında açığa çıkan mezar yapıları ile mezar/defin buluntuları, bu zengin dönemin varlığını ortaya koymaktadır.

Kentin en zengin dönemi sayılan VI. Mithradates Dönemi'ne tarihlenen bazı yer altı kaya mezarı örnekleri, Roma İmparatorluk Dönemi'nde de karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca kentte M.S. 2. yüzyıla tarihlenen yerleşime ait kalıntı ve buluntularda kentin bu dönemine ilişkin önemli verileri sunmaktadır¹⁵, konumuzu oluşturan yer altı kaya mezarı, kentin Roma İmparatorluk Dönemi'nde kullanım gören mezarlara bir örnek teşkil etmektedir.

³ Temür 2015, 817-826.

⁴ Şirin vd. 2016a: 37-38.

⁵ Bekker-Nielsen vd. 2015, 13; Tekin 2010, 157.

⁶ Arslan 2007, 11.

⁷ Arslan 2007, 58.

⁸ Keskin 2005, 45; Summerer 1999, 222.

⁹ Arslan 2007, 39, dipnot:159; Atasoy 1997, 76; Strabon, XII 3, 14.

¹⁰ Atasoy 1997, 77-78; Strabon XII, 3, 14.

¹¹ Atasoy 1997, 79; Strabon XII, 3, 14.

¹² Lafli 2012a, 2.

¹³ Lafli 2012a, 3.

¹⁴ Atasoy 1997; Strabon XIII, 3, 14.

¹⁵ Şirin 2018, 515-537.

Bu çalışmada amaç, Antik Yunan - Roma dünyasının mezar tipleri ya da gömü adetleri/gelenekleri üzerine çıkarımlarda bulunarak bir değerlendirme yapmak değil; Amisos nekropolünde ortaya çıkmış olan bir mezarı, buluntularıyla birlikte ele alarak mezar yapısı içinde değerlendirmektir.

Yer Altı Kaya Mezarı:

Konumuzu teşkil eden yer altı kaya mezarı, Samsun'un İlkadım İlçesi, Kalkanca Mahallesi'nde 20J-3c pafta, 2354 ada, 11 parselde açığa çıkarılmıştır. 2015 yılında müzeye bildirilen mezarın kurtarma kazısı, Samsun Müze Müdürlüğünce gerçekleştirilmiştir (Hrt. 1, Res. 1, 2). Mezarın, tavan kısmının mezar içine çökmesinden dolayı mezar yapısında ve mezar buluntularında çeşitli tahribatlar oluşmuştur (Res. 3, 4).

Kumlu yapıdaki konglomera kayaca oyularak açılmış olan yer altı kaya mezarının taban kısmı yüzeyden yaklaşık 4 m. derinliktedir (Res. 5). Mezarın kuzeydoğu yönünde bulunan ve 0.70 m. genişliğindeki giriş kısmı, kesme blok bir taşla kapatılmıştır (Res. 6). Mezar, kuzeydoğu - güneybatı yönlü olup 2.15 m. yüksekliğinde, 5.40 m. genişliğinde ve 8 m. uzunluğunda dikdörtgene yakın bir plana sahiptir (Çiz. 1, 2).

Kentin, çeşitli yer altı kaya mezarı örneklerinde olduğu gibi bu mezar yapısında da karşılaşılan giriş kısmından defin nişleriyle defin klinelerine dek uzanan alan “ana mekân” olarak adlandırılmıştır (Res. 7). 3.15 m. genişliğinde ve 4.25 m. uzunluğunda olan ana mekân, kareye yakın planlıdır (Res. 8). Tavandan itibaren çöken ana mekândaki toprak dolgusu temizlendiğinde bu alanda in-situ konumda olan çeşitli mezar buluntuları ele geçmiştir. 2 nolu defin nişinin önüne gelen kısımda 1 adet amphora, 1 adet pişmiş toprak unguentarium, 3 ve 4 nolu defin nişlerinin önüne gelen kısımlarda 2 adet lagynos ele geçmiştir. Ayrıca, ana mekânda azda olsa insan iskeletlerine ait kemik parçaları ele geçmiştir.

Mezar girişinin her iki yanında karşılıklı olarak işlenmiş dikdörtgen planlı alanlarda belirgin bir kemer düzenlemesi bulunmadığı için bu alanlar, arcosolium olarak adlandırılmamış olup “defin klinesi”¹⁶ olarak isimlendirilmiştir (Res. 9, 10). Amisos mezar geleneğini kapsamında yer altı kaya mezarı örneklerinde bu mezardaki kadar geniş olmasa da yapım şekli ve kullanım amacı aynı olan defin klinelerine rastlamak mümkündür. 1 nolu defin klinesi, ana mekânın kuzeybatısında yer almaktadır. Ana mekânın zemininden 0.40 m. yükseklikteki kline, 1.90 m. uzunluğunda ve 1.15 m. genişliğinde olup kareye yakın planlıdır (Res. 11). Mezar buluntularının konulmuş olduğu kline üzerine çöken toprakta, in-situ konumunu koruyamamış 2 adet lagynos ele geçmiştir. Klinenin üzerinde in-situ konumda 6 adet pişmiş toprak unguentarium ele geçmiştir.

2 nolu defin klinesi, 1 nolu defin klinesinin hemen karşısında, ana mekânın güneydoğusunda yer almaktadır (Res. 12). Diğer defin klinesinde olduğu gibi ana mekânın zemininden 0.40 m. yüksekliktedir. Kline, 1.85 uzunluğunda ve 1.20 m. genişliğinde olup kareye yakın planlıdır. Mezar buluntularının konulmuş olduğu kline üzerinde, in-situ konumda pişmiş topraktan 2 adet unguentarium ve 1 adet lagynos ele geçmiştir. Her iki defin klinesinde insana ait herhangi bir kemik kalıntısına rastlanılmamıştır.

Mezardaki dikdörtgen planlı 5 adet oyulmuş alan, birer “defin nişi” olarak işlev görmüştür (Res. 13). Kentin nekropol alanındaki çeşitli yer altı kaya mezarlarında gözlemlenen defin nişleri, Helenistik ve Roma İmparatorluk Dönemi'nde yapısal olarak benzer işlenişe sahiptir.

1 nolu defin nişi, ana mekânın kuzeybatısında yer almakta olup ana mekânın zemininden 0.65 m. yüksekliktedir. 1.10 m. yüksekliğinde, 0.75 m. genişliğinde ve 2.40 m.

¹⁶ Arcosolium örnekleri için bkz; Tamsü-Polat 2018, 352, Fig. 9; Zeyrek 2007, 200, 202, 212, Res. 3, 6-7, 16.

uzunluğunda olan defin nişi dikdörtgen bir plana sahiptir. Defin nişi içinde herhangi bir defin kalıntısı ya da bir buluntuya rastlanılmamıştır (Res. 14).

2 nolu defin nişi, ana mekânın güneybatısında yer almaktadır. Niş, ana mekânın zemininden 0.65 m. yükseklikindedir. 1.10 m. yüksekliğinde, 0.80 m. genişliğinde ve 2.30 m. uzunluğunda olan defin nişi dikdörtgen bir plana sahiptir. Defin nişi içinde herhangi bir defin kalıntısı ya da bir buluntu ele geçmemiştir (Res. 15).

3 nolu defin nişi, ana mekânın güneybatısında mezar girişinin tam karşısında yer almaktadır. Niş, ana mekânın zemininden 0.65 m. yükseklikindedir. 1.10 m. yüksekliğinde, 0.70 m. genişliğinde ve 2.25 m. uzunluğunda olan defin nişi dikdörtgen bir plana sahiptir. Defin nişi içinde herhangi bir defin kalıntısı ya da bir buluntu ele geçmemiştir (Res. 16).

4 nolu defin nişi, 2 ve 3 nolu defin nişleri gibi ana mekânın güneybatısında yer almaktadır. Niş, ana mekânın zemininden 0.65 m. yükseklikindedir. 1.10 m. yükseklikte, 0.80 m. genişlikte ve 2.40 m. uzunluğunda olan defin nişi dikdörtgen bir planla sahiptir. Defin nişi içinde herhangi bir defin kalıntısına ya da bir buluntuya rastlanılmamıştır (Res. 17).

5 nolu defin nişi, 1 nolu defin nişinin hemen karşısında, ana mekânın güneydoğusunda yer almaktadır. Niş, ana mekânın zemininden 0.65 m. yükseklikindedir. 1.10 m. yüksekliğinde, 0.80 m. genişliğinde ve 2.50 m. uzunluğunda olan defin nişi dikdörtgen bir plana sahiptir. Defin nişi içinde herhangi bir defin kalıntısı ya da bir buluntu ele geçmemiştir (Res. 18).

Mezar Buluntuları ve Tarihlendirme:

Mezar, ana mekân ile mezar buluntularının konulduğu 2 adet defin klinesi ve 5 adet defin nişi olmak üzere toplam 8 ayrı bölmeden oluşmaktadır. Bu bölmelerde ele geçen mezar buluntuları benzerleriyle karşılaştırılarak tipolojik olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca eserlere ilişkin dönemsel özelliklere değinilerek geniş yüzyıl aralığında olan bazı buluntular daha dar bir yüzyıl özelliklerini taşıyan buluntularla birlikte kontekst olarak değerlendirilerek tarihlendirilmiştir.

Mezarda ele geçen mezar buluntuları, toplam 9 adet pişmiş toprak unguentarium, 5 adet lagynos ve 1 adet amphoradan oluşmaktadır (Res. 19a, b, c).

Unguentariumlar tipolojik olarak iğ gövdeli/fusiform (Kat. No: 1, Kat. No 2) ve torba (bulbous) gövdeli/piriform (Kat. No 3 ile Kat. No 9 arası) olmak üzere iki farklı form yapısına sahiptir. Bu formlardan iğ gövdeli unguentariumları, geniş omuzlu ve tam iğ formu olarak; torba gövdeli unguentariumları ise kendi içinde, düz dipli, konik kaideli ve sarkık torba gövdeli olarak çeşitli varyantlara ayırmak mümkündür¹⁷.

Unguentariumların gelişimi, M.Ö. 4. yüzyıldan M.Ö. 1. yüzyıla dek iğ formu olarak adlandırılmıştır¹⁸. İğ gövdeli (fusiform) unguentariumlar erken örneklerde şişkin bir gövdeye sahiptir, ancak Helenistik Dönem'in sonlarına doğru bu form giderek incelenek gövde kısmı net şekilde iğ formunu almaya başlamıştır¹⁹. Erken dönem örneklerde form özellikleri olarak dışa çekik olan ağız, kısa ayak, ayağa göre daha ince boyun, geniş omuz, şişkin karın ve belirmeye başlayan kalın ayak ön plana çıkmaktadır²⁰. İğ gövdeli unguentariumların son zamanlarda M.S. 1. yüzyıla tarihlenen çeşitli kazı alanlarında ele geçmesi bu formların, bu dönemde de kullanıldığını ortaya koymaktadır²¹. Genellikle mezar buluntusu olarak ele geçen

¹⁷ Fusiform ve piriform olmak üzere 2 ana tipte olan unguentariumlar form farklılıklarından dolayı ayrı birer tip olarak ele alınmamış ana tiplerin varyantları olarak değerlendirilmiştir.

¹⁸ Özdilek 2016, 224.

¹⁹ Foça 2019, 88.

²⁰ Anderson-Stojanovic 1987, 106.

²¹ Kaya 2019, 23.

ve yoğun olarak Helenistik Dönem'de kullanım gören iğ gövdeli unguentariumlara dahil olan Kat. No 1'deki Amisos örneğini, form ve işleniş özellikleri açısından benzer örneklerle karşılaştırdığımızda, M.Ö. 3. yüzyılın ortasına tarihlenen İzmir Müzesi'nden²² ve Sinop buluntusu olan örneklerle²³ M.Ö. 2. yüzyılın ortaları²⁴ ve M.Ö. 2. yüzyılın başlarına tarihlenen²⁵ pişmiş toprak unguentariumları ön plana çıkarmak mümkündür. Ayrıca, Amisos'un çeşitli yer altı kaya mezarlarında ortaya çıkan M.Ö. 2. yüzyıl ile M.Ö. geç 2. yüzyıl - erken 1. yüzyıla tarihlenen pişmiş toprak unguentariumlarla özellikle profilli taban kısmı aynı formda işlenmiş olan örnek, Amisos buluntusuyla oldukça benzerdir²⁶. Benzer örnekler ışığında Kat. No 1'deki unguentariumu, M.Ö. geç 2. yüzyıl - erken 1. yüzyıla tarihlendirmek mümkündür.

M.Ö. 3. - 2. yüzyıllarda iğ gövdeli unguentariumların boyunda uzama ve gövde kısımlarında ise giderek daralma meydana gelmiş, şişkin gövdeden iğ biçimli gövdeye geçiş periyodik olarak oluşmuştur²⁷. Bu sürecin devamında, zamanla tam iğ gövdeli örnekler belirmeye başlamıştır. Helenistik Dönem'e ait iğ gövdeli unguentarium formundan yola çıkarak, biçimlerinden dolayı aynı adı taşıyan Geç Antik Dönem'de üretilmiş örnekler de bulunmaktadır²⁸. M.Ö. 1 yüzyılın başlarına tarihlenen İzmir Müzesi'nden pişmiş toprak unguentarium örnekleri²⁹ Amisos buluntusuyla benzer işlenişe sahiptir. Daha benzer örnekleri Hierapolis'ten Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait konik tabanlı pişmiş toprak unguentariumda³⁰, M.S. 3. yüzyıla tarihlenen Kilikia³¹ ve Pisidia'dan³² unguentarium örneklerinde görmek mümkündür. M.S. 3. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen pişmiş toprak unguentarium örneklerinin de³³ Amisos buluntusuyla benzer formda işlenmiş olduğu görülmektedir. Yine form yapısı ve işleniş olarak oldukça benzerini, M.S. 4. yüzyıla tarihlenen Amisos'tan bir mezar buluntusu olan unguentariumda karşıımıza çıkmaktadır³⁴. M.Ö. 1. yüzyıldan M.S. 4. yüzyıla dek karşıımıza çıkan tam iğ gövdeli örnekler içinde yer alan Kat. No 2'deki unguentariumun dönemsel özellikleri M.S. 3. yüzyılda işaret etmektedir. Bir mezar buluntusu olarak unguentariumların çok sık olarak kullanılması formları değişse de devam etmiştir. Tam iğ formu örneklerin, M.S. 1. - 3. yüzyıllara özgü olmayan formlarıyla ilgi görerek tercih edilmiş³⁵ olmaları da ön plana çıkarıldığında, Kat. No 2'deki unguentariumu, M.S. 3. yüzyıla tarihlendirmemiz uygun olacaktır.

M.Ö. 1. yüzyılın ortalarından itibaren kullanılan ve özellikle Erken Roma İmparatorluk Dönemi boyunca popüler olan torba gövdeli unguentariumların, iğ gövdeli örneklerin ayağının kaybolması sonucunda ortaya çıkmış olduğunu³⁶ ve bu dönemde yoğun olarak üretilen konik kaideli unguentariumların³⁷ benzer örneklerine baktığımızda M.Ö. 1. yüzyıl ile M.S. 4. yüzyıl aralığı karşıımıza çıkmaktadır. Kat. No 3 ve Kat. No 4'te yer alan

²² Tuluk 1999, 145, 158, Taf. 2c.

²³ Süzer 2019, 49, Kat. no. 16.

²⁴ Saraçoğlu 2011, 19-20, Fig. 2, u18-20.

²⁵ Thompson 1934, 368, 473, Fig. 52, c76.

²⁶ Şirin vd. 2018a, 99, Res. 10a, d.; Şirin vd. 2018b, 190, Lev. 10, 13, Res. 18, 23b.

²⁷ Foça 2019, 89.

²⁸ Aydın 2019, 104.

²⁹ Tuluk 1999, 148, 161, Taf. 5b-c.

³⁰ Cappelletto vd. 2018, 20, Fig. 1.

³¹ Laflı 2003a, 98, 211, Taf. 166d-f, 167a-f.

³² Laflı 2003b, 244, 246, Fig. 11a-e.

³³ Laflı 2012b, 183-184, 191, Pl. 3/2..

³⁴ Şirin 2019, 264, Kat. no. 3.

³⁵ Spekali 2021.

³⁶ Anderson-Stojanovic 1987, 110-111; Özdilek 2016, 227.

³⁷ Foça 2019, 28.

form ve işleniş olarak, Sinop buluntusu olan M.Ö. 1. yüzyılın başlarına tarihlenen örneklerle³⁸ İzmir ve Çanakkale Müzesi'nden M.Ö. 1. yüzyılın sonlarına tarihlenen pişmiş toprak unguentarium örnekleri³⁹ Amisos unguentariumuyla oldukça benzerdir. Milet Müzesi'nde bulunan M.Ö. 1. yüzyılın sonları - Erken Roma Dönemi'ne tarihlenen pişmiş toprak unguentarium örnekleri⁴⁰ ile M.S. 2. yüzyıla tarihlenen Parion buluntuları olan pişmiş toprak unguentariumlar⁴¹ Amisos buluntusuyla benzer form yapısına sahiptir. M.S. 3. yüzyıla tarihlenen Pisidia ve Kilikia kökenli pişmiş toprak unguentarium örnekleri de⁴² Amisos buluntularıyla form olarak oldukça benzerdir. Amisos'tan M.S. 4. yüzyıla tarihlenen mezar buluntusu pişmiş toprak örneklerde⁴³ işleniş olarak oldukça benzerdir. Form özellikleri ışığında ve kontekst olarak değerlendirildiğinde Kat. No 3 ve Kat. No 4'teki unguentariumları, M.S. 2. - 3. yüzyıla tarihlendirmek olasıdır.

M.Ö. 1. yüzyılın sonlarında görülen torba gövdeli unguentariumların varyantı olan içi boş konik kaideli örnekler, M.S. 1. yüzyılın ilk yarısında yerini torba gövdeli kaidesiz ve doğrudan yere oturan düz dipli torba gövdeli forma bırakmıştır⁴⁴. Kat. No 5 ve Kat. No 6'da bulunan unguentariumlar, Parion'dan mezar buluntusu olan örneklerle⁴⁵ aynı tarihe verilen Doğu Kilikia nekropolünden⁴⁶ M.S. 1. yüzyılın ilk yarısına ait pişmiş toprak unguentarium örnekleri, Amisos buluntusuyla aynı form yapısına sahiptir. Oldukça benzer formlardaki M.S. 1. yüzyılın ortalarına tarihlenen İzmir Müzesi'nden pişmiş toprak unguentariumlarla⁴⁷ Tarsus'da Köylü Garajı Mevkii'ndeki bir mezar odasında ele geçmiş olan M.S. 1. - 2. yüzyıllara tarihlenen unguentariumlar Amisos örnekleriyle paralel özellikler sergilemektedir⁴⁸. Juliopolis nekropolünden M.S. 3.-4. yüzyıllara verilen pişmiş toprak unguentariumlar içinde, Amisos örnekleriyle form olarak oldukça benzer buluntularda yer almaktadır⁴⁹. Genel olarak, M.S. 1. - 2. yüzyıl aralığına tarihlendirilen torba gövdeli örneklerle benzeyen Kat. No 5 ve Kat. No 6'daki Amisos unguentariumlarını dönemsel özellikleri kapsamında, M.S. 1. yüzyıla tarihlendirmemiz yerinde olasıdır.

M.S. 1. yüzyılın ilk yarısında popüler olup tercih edilen torba gövdeli form, zamanla incelik uzayarak sarkık torba formuna kavuşmuştur⁵⁰. Kat. No 7 ve Kat. No 8'deki unguentariumlar, M.S. 1. yüzyıl ortalarına tarihlenen Sinop⁵¹, İzmir Müzesi⁵² ve Hierapolis'ten⁵³ pişmiş toprak örneklerle işleniş ve form olarak oldukça benzerdir. Ayrıca, Parion mezarlarından ele geçen, M.S. 1. yüzyılın ortaları ile aynı yüzyılın ilk yarısına tarihlenen unguentariumlar da Amisos buluntusuyla form olarak benzerlik taşımaktadır⁵⁴. M.S. 1. yüzyıla tarihlenen Kilikia'dan pişmiş toprak unguentarium örnekleriyle⁵⁵ aynı yüzyıla

³⁸ Süzer 2019, 73, Kat. no. 40.

³⁹ Aydın 2000, 95-97, Lev. 11, Kat. no. 41-42; Tuluk 1999, 148-149, 161-162, Taf. 5d-h, 6a-d.

⁴⁰ Yaşar 2010, 66-68, Res. 9-10, u60-67.

⁴¹ Kasapoğlu 2008, 121-123, Kat. no. 43-47.

⁴² Lafli 2003b, 98, Taf. 168b-170c.

⁴³ Şirin 2019, 265-266, Kat. no. 4-5.

⁴⁴ Aydın 2000, 42-43.

⁴⁵ Aydın 2000, 99, Lev.12, Kat. no. 46; Aydın Tavukçu 2006, 235-237, Lev. 48-49, Kat. no. 131-136; Kasapoğlu 2008, 105-113, Kat. no. 12-28.

⁴⁶ Şenyurt vd. 2005, Res. 71.

⁴⁷ Tuluk 1999, 163, Taf. 7a-i, 150.

⁴⁸ Yurtseven 2006, 121, Res. 45-48, 108-109.

⁴⁹ Arslan vd. 2012, 179, 188, Res. 15.

⁵⁰ Aydın 2000, 43.

⁵¹ Süzer 2019, 102-103, Kat. no. 69-70.

⁵² Tuluk 1999, 152, 164, Taf. 8g.

⁵³ Indgjerd 2014, 8-10, Find. no. 17-19; Okunak 2005, 181-182, Kat. no. 18-19, 85-86.

⁵⁴ Aydın Tavukçu 2006, 243-247, Lev. 52-53, Kat. no. 155-163.

⁵⁵ Lafli 2003a, 91-92, 210, Taf. 141d, 145d-e.

tarihlenen Patara'dan unguentariumlarda⁵⁶ Amisos örneğiyle paralel özellikler taşımaktadır. M.S. 2. yüzyıla tarihlenen Parion'dan bazı unguentarium örnekleri de Amisos buluntusuyla benzer yapı ve form özelliklerini yansıtmaktadır⁵⁷. Ayrıca, Juliopolis nekropolünden ele geçmiş olan M.S. 3.-4. yüzyıllara verilen pişmiş toprak unguentariumlardan Amisos buluntularıyla form olarak oldukça benzer örnekler yer almaktadır⁵⁸. Amisos örneği, belirgin olarak sarkık torba yapısını yansıtmamaktadır. Ancak, Kat. No. 5 ve Kat. No. 6'daki unguentarium örneklerine göre silindir boyundan torba gövdeye geçişte yumuşama ve gövdede çok hafif bir uzama olmuş, silindir boyun gövdeye göre hafif kısalmıştır. Benzer örnekleri genellikle M.S. 1. yüzyıla tarihlenen Kat. No 7 ve Kat. No 8'deki Amisos unguentariumlarını form özellikleri ışığında, M.S. 1. yüzyıla tarihlendirmemiz mümkündür.

Torba gövdeli unguentariumlarda, M.S. 1. yüzyılın ilk yarısından itibaren gözlemlenen sarkık torba formun⁵⁹ gözlemlendiği Kat. No 9'daki Amisos buluntusunun oldukça benzerine, M.Ö. 50 - M.S. 100 arasına tarihlenen Patara'dan bir mezar buluntusu olan pişmiş toprak unguentariumlarda rastlamak mümkündür⁶⁰. M.S. 1. yüzyıla tarihlen Sinop buluntusu⁶¹ ile Tralleis'ten M.S. 1. yüzyılın ortalarına tarihlenen unguentarium örnekleri⁶² Amisos buluntusuyla oldukça benzerdir. Ayrıca, Parion'dan mezar buluntusu olarak ele geçmiş olan M.S. 1. yüzyılın ortaları ile aynı yüzyılın ilk yarısına⁶³ ve M.S. 2. yüzyıla tarihlendirilen⁶⁴ pişmiş toprak unguentariumlar da Amisos örneğiyle form ve işleniş olarak benzerdir. Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait Kilikia örnekleriyle⁶⁵ M.Ö. 1. - M.S. 2. yüzyıla tarihlenen Mysia'dan pişmiş toprak unguentarium örneklerini de⁶⁶ Amisos unguentariumuyla form ve işleniş olarak paraleldir. Yine, Juliopolis nekropolünden ele geçmiş olan M.S. 3. - 4. yüzyıllara verilen pişmiş toprak unguentariumlar içinde Amisos örnekleriyle form olarak oldukça benzer buluntularda yer almaktadır⁶⁷. Yoğunluğu M.S. 1. yüzyıla ait olan benzer örnekler ışığında Kat. No 9'daki unguentariumu, M.S. 1. yüzyıla tarihlendirmek mümkündür.

Helenistik Dönem'de oldukça yaygın olarak kullanılan ve tek kulplu bir testi formu olan lagynosların⁶⁸ erken örnekleri, açık renkli zemin üzerine bezemeli olarak karşımıza çıkmaktadır⁶⁹. Ayrıca lagynoslar, beyaz, krem ve pembeye doğru sıralanan ince astara ve siyahtan kırmızımsı kahverengine değişen renklerde boyamaya ve çeşitli bezemelere sahiptir⁷⁰. Bu dönemde lagynosların gövdesi küre, keskin, köşeli ya da dikdörtgene yakın formu, boyunları ince uzun, kalınlaşmış dudak, düz ya da yuvarlak kesitli dikey kulplarla işlenerek kullanım görmüştür⁷¹. Lagynos formunun, kronolojik olarak az ya da hiç değişikliğe uğramadığı Leroux tarafından belirtilirken, lagynosun tarihlendirilmesi için formun bir işaret olmayacağı ifade edilmektedir⁷². Buna karşın Westholm'un bu hususla ilgili önerisi

⁵⁶ Dündar 2006, 101, Lev. XXIII, Kat. no. u135-136.

⁵⁷ Kasapoğlu 2008, 121-123, Kat. no. 49-50.

⁵⁸ Arslan vd. 2012, 179, 188, Res. 15.

⁵⁹ Aydın 2000, 43.

⁶⁰ Dündar 2006, 100, 120, Lev. XXIII, Kat. no. u133, Res. 6.

⁶¹ Lafli 2003a, Taf. 179h, 179i; Süzer 2019, Kat. no. 64-65, 67, 71, 97, 98, 100, 104.

⁶² Saraçoğlu 2011, 31, 42, Fig. 4-u42, Cat. no. 42.

⁶³ Aydın 2000, 106, Lev. 14, Kat. no. 56; Aydın Tavukçu 2006, 243-247, Lev. 52-53, Kat. no. 155-163.

⁶⁴ Tuluk 1999, 155, 166, Taf. 10f.

⁶⁵ Lafli 2003a, 92, 210, Taf. 139d-f.

⁶⁶ Yaraş 2018, 74, Fig. 1-2.

⁶⁷ Arslan vd. 2012, 179, 188, Res. 15.

⁶⁸ Rotroff 1997, 226; Thompson 1934, 451.

⁶⁹ Cook 1997, 196.

⁷⁰ Rotroff 1997, 225.

⁷¹ Gürlü 2001, 542; Thompson 1934, 450-451.

⁷² Gürlü 2001, 543.

farklıdır⁷³. Westholm, lagynosların gövde formu, kaide çapı, ağzın işlenişi, boyun yapısı gibi çeşitli hususlarla kronolojik gelişimi sergilediğini kayda geçirmektedir⁷⁴. Lyons ise tek kulplu testilerde boyun işlenişi olarak halka, flanş ve kıstırmalı boyunlu olarak farklı tiplerde boyun işlenişinin bulunduğunu belirtirken halka boyunlu örnekleri için M.S. 50 - 220 yıllarını, flanş boyunlu örnekleri için M.S. 220-400 yıllarını (M.S. 3. - 4. yüzyıl), renkli kaplamalı olan örnekleri için de (daldırma tekniği ile renkli astarlama) M.S. 4. yüzyılı ön plana çıkarmaktadır⁷⁵. Kat. No 10, Kat. No 11, Kat. No 12, ve Kat. No 13'de yer alan lagynosların oldukça benzer işleniş ve form özelliklerini, Erken Roma Dönemi'ne tarihlenen testiler⁷⁶ ile M.S. 1. yüzyılın ortalarına tarihlenen tek kulplu testilerde⁷⁷ ve M.S. 2. yüzyılın başlarına tarihlenen bir testi örneğinde görmek mümkündür⁷⁸. M.S. 2. yüzyıla ait testi⁷⁹ ile Parion'dan M.S.1. yüzyılın ortaları ve üçüncü çeyreğine, M.S. 2. yüzyıla tarihlenen lagynosları⁸⁰ Amisos lagynoslarıyla benzer örnekler olarak ön plana çıkarmak mümkündür. Yine bir Roma mezar buluntusu olan M.S. 2. yüzyılın başlarına, M.S. 2. yüzyıla ve M.S. 2. yüzyıl - 3. yüzyıl başına tarihlenen pişmiş toprak tek kulplu testiler⁸¹ Amisos örnekleriyle benzer form özelliklerine sahiptir. Amisos lagynoslarının daldırma tekniğiyle astar uygulamasının yapılmış olduğu form ve işleniş açısından oldukça benzer örnekler kent nekropolünden mezar buluntusu olarak ele geçmiş olan M.S. 4. yüzyıla tarihlendirilen testilerde de karşımıza çıkmaktadır⁸². Ayrıca, Dadastana nekropolünde bir defin buluntusu olarak ele geçmiş olan Geç Roma - Bizans Dönemi'ne tarihlenen gövdesi daha yuvarlak formulu olan örnekte Amisos buluntularıyla benzer işleniş özelliklerine sahiptir⁸³. Kat. No 10, Kat. No 11 ve Kat. No 12'de yer alan özellikle flanş⁸⁴ boyunlu lagynoslar ile Kat. No 13 ve Kat. No 14'te yer alan halka boyunlu lagynosların form ve işleniş şekli bakımından benzer örneklerle karşılaştırarak mezar buluntularıyla kontekst olarak değerlendirdiğimizde Kat. No 10, Kat. No 11, Kat. No 12 ve Kat. No 13'de bulunan lagynosları, M.S. 2. - 3. yüzyıla tarihlendirmemiz mümkündür.

Kat. No 10 ile Kat. No 13 arasında yer alan lagynoslara göre Kat. No 14'deki örneğin tek farkı düşük omuzlu ve torba formulu olmasıdır. Lagynos, gövde formulu ve işleniş olarak Roma mezarlarından ele geçen M.S. 2. yüzyıla tarihlenen tek kulplu testiyle oldukça benzerdir⁸⁵. Diğer örneklere göre dönemsel farklılıklar taşımayan lagynosun özellikle gövde, ağız, kaide ve kulpun yerleştiriliş şekli olarak oldukça benzer şekilde işlenmiş bir örneği de Neoclaudiopolis'ten bir sanduka mezarda ele geçmiş olan M.S. 2. - 3. yüzyıla tarihlenen çömlekçikte görmek mümkündür⁸⁶. Yine oldukça benzer bir örnek, Amisos'tan bir kiremit çatma mezarda ele geçmiş olan M.S. 2. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen testide de karşımıza çıkmaktadır⁸⁷. Kat. No 14'de bulunan unguentariumu benzer örnekler ışığında mezar kontekstiyle bir değerlendirdiğimizde, M.S. 2. - 3. yüzyılı ön plana çıkarmak mümkündür.

Antik Dönem'de amphoralar çoğunlukla ticari amaç güdülerek sivri dipli üretilen, taşımacılık ve saklama fonksiyonlarıyla kullanılmış olan formlardır. Farklı tip ve çeşitli

⁷³ Thompson 1934, 450-451.

⁷⁴ Gürlü 2001, 543.

⁷⁵ Lyons 2013, 9.

⁷⁶ Borgers 2015, 60, 62, Fig. 8.

⁷⁷ Roderick vd. 2016, 345, 347, Fig. 8, Çiz. 12-13.

⁷⁸ Weiss 2000, 248, 265, Abb.10, 193-3-5.

⁷⁹ Robinson 1959, 17, Pl. 2, f67.

⁸⁰ Aydın Tavukçu 2006, 364-367, Lev. 39-41, Kat. no. 87, 90, 93, 119-122.

⁸¹ Kolb 2006, Taf. 3, 7, 9, 14-15, Grab.20b-c, 52c, 56a, 79b, 91a, 93-94, 98, 100, 104.

⁸² Şirin 2019, 271-274, Kat. no. 14, 16-17, 19.

⁸³ Arslan vd. 2011, 331, 336, Res. 12.

⁸⁴ Flanş boyunun tanımı için bkz; Kolb 2006, 135, Taf. 42, Grab. 240a.

⁸⁵ Kolb 2006, 135, Taf. 42, Grab. 240a.

⁸⁶ Yiğitpaşa vd. 2020, 202, 213, Kat. no. 15, Res. 51.

⁸⁷ Şirin vd. 2017, 25, Res. 22a.

formlarda yapılarak kullanım gören amphoralar, erken dönemlerde karınlı ve boyunlu olmak üzere iki ana tipte karşımıza çıkmaktadır⁸⁸. Amphoralar, kulpların yerine göre üstten, boyundan, omuzdan ve karından kulplu gibi değişik varyantları bykynmaktadır⁸⁹. Sivri dipli olan formlar yanında tabanı düz olarak işlenmiş amphora tipleri de bulunmaktadır. Stamnos'lara benzemelerinden dolayı "Stamnoid Amphora"⁹⁰ olarak adlandırılan bu tip amphoralar, boyutlarının daha küçük olması ve geniş kaideli oturma düzlemine sahip olmalarından dolayı masa amphoraları⁹¹ olarak da anılmıştır. Bu tip amhoralarda tabanın düz olmasıyla birlikte dikkati çeken bir diğer özellik ise geniş ve oval gövde ile omuzdan çıkıp gövdeye bağlanan karşılıklı kulpların işlenişidir⁹². Stamnoid amphora formunda yapılmış olan Kat. No 15'deki amphoranın özellikle kulpların karından boyna yerleştirilmiş olmasıyla gövde olarak benzer bir örneği, M.S. 2. yüzyılın ikinci yarısına ait amphora örneğinde görmek mümkündür⁹³. Ayrıca gövde, kaide ve ağız kısmı bakımından oldukça benzer formda işlenmiş M.S. 3. yüzyılın sonları - 4. yüzyılın başlarına tarihlenen amphora örnekleri dikkati çekmektedir⁹⁴. Benzer örnekler ışığında ve mezar buluntularıyla kontekst olarak değerlendirdiğimizde Kat. No 15'deki stamnoid amphorayı, M.S. 2. – 3. yüzyıla tarihlendirmek mümkündür.

Değerlendirmeler ve Sonuç:

Mezarın defin nişlerinde ve klinelerde define (ya da definlere) ait herhangi bir kemik kalıntısı ele geçmemiştir. Sadece ana mekânda çok az yoğunlukta kemik parçaları gözlemlenmiştir. Kentin bazı yer altı kaya mezarı örneklerinde konglomera kayaç yapısının kimyasal bileşenleri ve mezar içinde oluşan yoğun nemin varlığı, definlerin kemiklerinde dağılmalara ve kayıplara neden olabilmektedir. Böyle bir durumda definin kemiklerine ilişkin izlerin kısmen de olsa mezar içinde gözlemlenmesi gerekirdi. Mezarın ana mekânında, definler üzerine toprak konulup konulmadığı ya da kemiklere ait izlerin gözlemlenip gözlemlenmediği net olarak bilinmemektedir. Az da olsa gözlemlenen kemiklere dair kalıntılar, mezarda define inhumasyon gömü şeklinin uygulanmış olduğunu göstermektedir. Ancak kemiklerin durumuna ya da definlerin sayısına ilişkin açıklayıcı bir ifade bulunmak oldukça zordur.

Klinelerin üzerinde definler için mezara konulan sunu kaplarının bulunması, klinelerin ölü yatağı haricinde bir sunu alanı olarak kullanılmış olabileceğini düşündürmektedir. Üzerinde herhangi bir defin kalıntısı bulunmayan klineler, ya hiç kullanılmamış olmalı ya da sonraki bir kullanım sırasında klinelerdeki define (ya da definlere) ait kemik kalıntıları buradan kaldırılarak yeni gömüyle ilişkili mezar buluntuları klineler üzerine bırakılmış olmalıdır.

Mezar içinde, 5 nolu defin nişinin önünde, ana mekânın duvarına dik olarak yerleştirilmiş bir stroter parçası bulunmaktadır. Stroter parçasının, Amisos'un yer altı kaya mezarı örneklerinde defin nişlerinin gömü yapıldıktan sonra stroter ya da araları harçlı yassı taşlarla örülerek kapatılmalarına⁹⁵ ilişkin uygulamayla ilintili olduğu düşünülmektedir. Stroter parçası açık olan defin nişlerinin kapatılmasında kullanılmış ve mezarın sonraki kullanımı sırasında kırılıp küçük bir parçası ana mekânda bırakılmış olmalıdır. Ancak bırakılan stroter parçasının burada belli amaç için konulmuş olduğunu belirtmek yanlış olmayacaktır. Stroter

⁸⁸ Boardman 2003, 187.

⁸⁹ Boardman 2003, 186-187.

⁹⁰ Bedigan 2008, 99.

⁹¹ Foça 2019, 122.

⁹² Foça 2019, 122.

⁹³ Robinson 1959, 90-91, Pl. 21, m.77.

⁹⁴ Robinson 1959, 100, Pl. 40, p.21818.

⁹⁵ Şirin 2019, 252, Res. 6; 2016b, 73, Res. 5b; Endođru vd. 2011, 211, Res. 3.

parçasının altına 1 adet unguentarium (Kat. No 5) konulmuştur (Res. 20). Kentin yer altı kaya mezarı örneklerinden bazılarında bu şekildeki gizlenerek konulmuş urne kapları ele geçmiştir. Ancak formu ve yapısı itibariyle unguentarium burada urne kabı olarak kullanılmamıştır. Unguentariumun içine ölü birey için değerli bir sıvı konulmuş ve bu nedenle stroterin altına gizlenmiş olduğu düşünülmektedir.

Geç Helenistik Dönem'e ait bir buluntunun, Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait buluntularla birlikte ele geçmesine ilişkin bazı varsayımları ön plana çıkarmak mümkündür.

Mezar, Geç Helenistik Dönem'de yapılmış ise Kat No 1'deki unguentarium mezara bu dönemde konulmuş olmalıdır. Mezar, Roma İmparatorluk Dönemi'nde tekrar kullanıldığında bu döneme ait buluntular mezara bırakılmış ve erken döneme ait unguentarium bu buluntularla birlikte mezardan ele geçmiş olmalıdır. Ayrıca açık vaziyette olan defin nişlerinin içi boş olması ve klinelerde definlere ait herhangi bir kemik kalıntısının bulunmaması mezarın sonraki kullanımı sırasında ilk kullanımında yer alan kemik kalıntılarının ve buluntuların mezardan çıkarılırken erken dönem unguentariumun yeni gömü ritüelinde tekrar kullanılmak üzere klineye bırakılmış olabileceğini ifade etmekte mümkündür. Ancak mezar ana mekân, yanında oyulmuş defin klineleri ve nişleriyle birlikte şekil ve işleniş özellikleri açısından daha çok, kentin Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenen yer altı kaya mezarı örnekleriyle benzer özellikler taşımaktadır. Ayrıca, pişmiş toprak unguentariumların düşük maliyetlerle yapılmaları ve define saygı gereği bu kapların farklı definler için aynı dönemde ya da farklı dönemlerde tekrar kullanılmasının tercih edilebilecek bir durum olmayacağını belirtmek yanlış olmayacaktır.

Mezar yapısı için, Roma İmparatorluk Dönemi'ni ön plana çıkarmak mümkündür. Bu dönemde yapılarak kullanım gören ve mezara bırakılan buluntularla birlikte, Geç Helenistik Dönem'e tarihlenen unguentarium mezara bırakılmış ve böylelikle her iki dönemi içeren buluntular aynı mezardan ele geçmiş olmalıdır. Amisos'ta unguentariumlar, çeşitli mezarlarda ele geçen buluntular olarak karşımıza çıkmaktadır. Mezara bırakılan ve yaygın olarak mezar buluntuları içerisinde yer alan pişmiş toprak unguentarium Geç Helenistik Dönem'de yapılmış ancak Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenen bir mezarda gömü ritüeli kapsamında kullanılmış olmalıdır. Eğer iğ gövdeli unguentariumların M.S. 1. yüzyıla tarihlenen kazı alanlarında gözlemlenmesini⁹⁶ ve Geç Antik Dönem'de üretilen iğ gövdeli unguentariuma benzer örneklerin varlığını⁹⁷ genel olarak değerlendirdiğimizde bu formdaki unguentariumların Helenistik Dönem'le sınırlanmayarak Roma İmparatorluk Dönemi'nde de üretilip tercih ediliyor olabileceğini ifade etmek mümkün görünmektedir. Bu ifademiz, kentteki yeni arkeolojik verilerin ortaya çıkmasıyla daha net bir şekle dönüşebilir.

Şu anki verilerin değerlendirilmesi sonucunda mezardaki buluntuların yoğunluğu Roma İmparatorluk Dönemi'nin M.S. 1. – 3. yüzyıl aralığını ön plana çıkarmaktadır. Mezar buluntularını, defin (ya da definler) için libasyon amacıyla kullanılmış birer sunu kapları olarak değerlendirmek mümkündür. Yer altı kaya mezarının, M.S. 1. - 3. yüzyıl aralığında kullanım gördüğünü belirtmek yerinde olacaktır.

Katalog

Katalog No: 1 (Res. 21/Çiz. 3)
Eser Adı: Unguentarium
Müze Envanter No: 2015/13(A)
Kazı Envanter No: K/2015-1
Buluntu Konumu: 2 nolu defin klinesi

⁹⁶ Kaya 2019, 23.

⁹⁷ Aydın 2019, 104.

- Ölçüler:** Yükseklik: 16.3 cm, Ağız Çap: 2.9 cm, Kaide Çap: 2.8 cm
Yapım Tekniği: Çarkta yapım.
Tanım: İğ gövdeli unguentarium, açık kiremit hamurlu ve kırmızı astar boyalıdır. Ağız kısmı yuvarlak olup dışa çekik kenarlıdır. Silindirik boyun omuzlarda genişleyerek gövde oval şeklini almaktadır. Dip kısmı tutamak formu ve kaidesi profillidir. Gövde altında dairesel süslemeler yer almaktadır. Ağızda ve kaidede kırık/noksan kısımlar vardır. Yüzeydeki astar genel olarak dökülmüştür.
- Tarih:** M.Ö. geç 2. yüzyıl - erken 1. yüzyıl.
- Katalog No:** 2 (Res. 22/Çiz. 4)
Eser Adı: Unguentarium
Müze Etüt No: 2015/371
Kazı Etüt No: K/2015-4
Buluntu Konumu: 1 nolu defin klinesi
Ölçüler: Yükseklik: 11.5 cm (kırığa dek), Gövde Çap: 4 cm, Kaide Çap: 3.1 cm
Yapım Tekniği: Çarkta yapım.
Tanım: İğ gövdeli unguentariumun hamuru açık kahverengidir. Gövde ortada şişkin olup kaide ve ağza doğru daralmaktadır. Taban kısmı düz konik, ağız kısmı ise dışa çekik formudur. Yüzeyde çark izleri bulunmaktadır. Boyun kısmı kırıktır.
- Tarih:** M.S. 3. yüzyıl.
- Katalog No:** 3 (Res. 23/Çiz. 5)
Eser Adı: Unguentarium
Müze Envanter No: 2015/14(A)
Kazı Envanter No: K/2015-2
Buluntu Konumu: 1 nolu defin klinesi
Ölçüler: Yükseklik: 22.5 cm, Ağız Çap: 4.1 cm, Kaide Çap: 4.3 cm
Yapım Tekniği: Çarkta yapım.
Tanım: Torba gövdeli unguentarium kiremit rengi hamurludur. Yuvarlak dışa ağızlı çekik ağızlı olup uzun silindirik boyunludur. Gövde, sarkık torba formu olup kaide içi boş konik şeklindedir. Ağızda ve kaidede kırık/noksan kısımlar vardır. Yüzeyde çark izi bulunmaktadır.
- Tarih:** M.S. 2. - 3. yüzyıl.
- Katalog No:** 4 (Res. 24/Çiz. 6)
Eser Adı: Unguentarium
Müze Envanter No: 2015/15(A)
Kazı Envanter No: K/2015-3
Buluntu Konumu: 1 nolu defin klinesi
Ölçüler: Yükseklik: 22 cm, Ağız Çap: 4.2 cm, Kaide Çap: 3.2 cm
Yapım Tekniği: Çarkta yapım.
Tanım: Torba gövdeli unguentarium kahverengi hamurludur. Yuvarlak dışa çekik ağızlı olup uzun silindirik boyunludur. Gövde, sarkık torba formu olup kaide içi boş konik şeklindedir. Ağızda ve kaidede kırık/noksan kısımlar vardır.
- Tarih:** M.S. 2. - 3. yüzyıl.
- Katalog No:** 5 (Res. 25/Çiz. 7)

- Eser Adı:** Unguentairum
Müze Etüt No: 2015/372
Kazı Etüt No: K/2015-5
Buluntu Konumu: Ana mekân
Ölçüler: Yükseklik: 10.7 cm, Ağız Çap: 3.2 cm, Kaide Çap: 3.8 cm
Yapım Tekniği: Çarkta yapım.
Tanım: Torba gövdeli unguentariumun hamuru açık kahverengidir. Dışa çekik ağız kenarlı olup silindirik boyunludur. Gövde torba formlu olup dibe doğru hafif daralmaktadır. Düz diplidir. Boyunda kırık/noksan kısımlar olup gövdede çatlaklar vardır.
- Tarih:** M.S. 1. yüzyıl.
- Katalog No:** 6 (Res. 26/Çiz. 8)
Eser Adı: Unguentairum
Müze Etüt No: 2015/374
Kazı Etüt No: K/2015-7
Buluntu Konumu: 1 nolu defin klinesi
Ölçüler: Yükseklik: 10 cm, Ağız Çap: 3.3 cm, Kaide Çap: 4.2 cm
Yapım Tekniği: Çarkta yapım.
Tanım: Torba gövdeli unguentariumun hamuru kahverengidir. Dışa çekik ağız kenarlı olup silindir boyunludur. Gövde torba formlu olup dibe doğru hafif daralmaktadır. Düz diplidir. Boyunda kırık/noksan kısımlar olup gövdede çatlaklar vardır. Yüzeyde çark izleri görülmektedir.
- Tarih:** M.S. 1. yüzyıl.
- Katalog No:** 7 (Res. 27/Çiz. 9)
Eser Adı: Unguentairum
Müze Etüt No: 2015/373
Kazı Etüt No: K/2015-6
Buluntu Konumu: 1 nolu defin klinesi
Ölçüler: Yükseklik: 9.5 cm, Ağız Çap: 2.2 cm, Kaide Çap: 2.8 cm
Yapım Tekniği: Çarkta yapım.
Tanım: Torba gövdeli unguentariumun hamuru açık kahverengidir. Ağız dışa çekik olup silindir boyunludur. Dibe doğru hafif daralan gövde torba formlu olup hafif uzamıştır. Boyundan gövdeye geçiş yumuşaktır. Düz diplidir. Ağız ve gövdede kırık/noksan kısımlar olup gövdede çatlaklar vardır.
- Tarih:** M.S. 1. yüzyıl.
- Katalog No:** 8 (Res. 28/Çiz. 10)
Eser Adı: Unguentarium
Müze Envanter No: 2015/16(A)
Kazı Envanter No: K/2015-4
Buluntu Konumu: 1 nolu defin klinesi
Ölçüler: Yükseklik: 9.4 cm, Gövde Çap: 4.6 cm, Kaide Çap: 2.2 cm
Yapım Tekniği: Çarkta yapım.
Tanım: Torba gövdeli unguentariumun hamuru kiremit rengidir. Ağız dışa çekik olup silindir boyunludur. Dibe doğru hafif daralan gövde torba formlu olup hafif uzamıştır. Boyundan gövdeye geçiş yumuşaktır. Düz diplidir. Ağız ve boyunda kırık/noksan kısımlar vardır.

- Tarih:** M.S. 1. yüzyıl.
- Katalog No:** 9 (Res. 29/Çiz. 11)
Eser Adı: Unguentarium
Müze Etüt No: 2015/375
Kazı Etüt No: K/2015-8
Buluntu Konumu: 2 nolu defin klinesi
Ölçüler: Yükseklik: 12.8 cm, Ağız Çap: 2.1 cm, Kaide Çap: 2.5 cm
Yapım Tekniği: Çarkta yapım.
Tanım: Torba gövdeli unguentariumun hamuru kahverengidir. Ağız kısmı dışa çekiktir. Silindirik boyunludur. Gövde sarkık torba formulu olup dibe doğru hafif daralmaktadır. Dip kısmı düzdür. Ağızda ve gövde de kırık/noksan kısımlar vardır. Yüzeyde çark izleri bulunmaktadır.
- Tarih:** M.S. 1. yüzyıl.
- Katalog No:** 10 (Res. 30/Çiz. 12)
Eser Adı: Lagynos
Müze Envanter No: 2015/17(A)
Kazı Envanter No: K/2015-5
Buluntu Konumu: Ana mekân
Ölçüler: Yükseklik: 21 cm, Ağız Çap: 5.5 cm, Kaide Çap: 7.2 cm
Yapım Tekniği: Çarkta yapım. Astarlama.
Tanım: Açık kahverengi hamurludur. Dışa taşkın ağız yüksek profillidir. Aşağı doğru boyun genişlemekte olup yivli tek kulp, boyunla omuz arasına yerleştirilmiştir. Yuvarlağa yakın formulu gövde, kaideye dek daralmaktadır. Kaidesi bilezik halka formuludur. Gövdenin üstünde, boyun, kulp ve ağızda kırmızı astar izleri bulunmaktadır. Yüzeyde çark izleri vardır.
- Tarih:** M.S. 2. - 3. yüzyıl.
- Katalog No:** 11 (Res. 31/Çiz. 13)
Eser Adı: Lagynos
Müze Etüt No: 2015/370
Kazı Etüt No: K/2015-3
Buluntu Konumu: Ana mekân
Ölçüler: Yükseklik: 14 cm, Ağız Çap: 4.4 cm, Kaide Çap: 4.8 cm
Yapım Tekniği: Çarkta yapım. Astarlama.
Tanım: Açık kahverengi hamurludur. Dışa taşkın ağız yüksek profillidir. Aşağı doğru boyun genişlemekte olup yivli tek kulp, boyunla omuz arasına yerleştirilmiştir. Gövde geniş omuzlu olup kaideye dek daralmaktadır. Kaidesi bilezik halka formuludur. Gövdenin üstünde, boyun, kulp ve ağızda kırmızı astar izleri bulunmaktadır. Gövdenin büyük bir kısmı kırık/noksandır.
- Tarih:** M.S. 2. - 3. yüzyıl.
- Katalog No:** 12 (Res. 32/Çiz. 14)
Eser Adı: Lagynos
Müze Envanter No: 2015/18(A)
Kazı Envanter No: K/2015-6
Buluntu Konumu: 1 nolu defin klinesi

- Ölçüler:** Yükseklik: 14.5 cm, Ağız Çap: 3 cm, Kaide Çap: 4.9 cm
Yapım Tekniği: Çarkta yapım. Daldırma tekniğiyle astarlama.
Tanım: Açık devetüyü renkli hamurludur. Dışa çekik ağızlıdır. Aşağı doğru boyun hafif genişlemekte olup yivli tek kulp, boyunla omuz arasına yerleştirilmiştir. Gövde geniş omuzlu olup kaideye dek daralmaktadır. Kaidesi bilezik halka formudur. Gövdenin yarısından yukarısı kırmızı astarlıdır.
- Tarih:** M.S. 2. - 3. yüzyıl.
- Katalog No:** 13 (Res. 33/Çiz. 15)
Eser Adı: Lagynos
Müze Etüt No: 2015/369
Kazı Etüt No: K/2015-2
Buluntu Konumu: 2 nolu defin klinesi
Ölçüler: Yükseklik: 13.3 cm, Ağız Çap: 4.2 cm, Kaide Çap: 4.8 cm
Yapım Tekniği: Çarkta yapım. Daldırma tekniğiyle astarlama.
Tanım: Devetüyü renkli hamurludur. Dışa çekik halka ağızlı olup boyun silindir formudur. Yivli tek kulp, boyunla omuz arasına yerleştirilmiştir. Gövde geniş omuzlu olup kaideye dek daralmaktadır. Kaidesi bilezik halka formudur. Gövde kahverengi astarlıdır. Ağız, gövde ve kulpta kırık/noksan kısımlar vardır.
- Tarih:** M.S. 2. - 3. yüzyıl.
- Katalog No:** 14 (Res. 34/Çiz. 16)
Eser Adı: Lagynos
Müze Envanter No: 2015/19(A)
Kazı Envanter No: K/2015-7
Buluntu Konumu: 1 nolu defin klinesi
Ölçüler: Yükseklik: 13 cm, Gövde Çap: 7cm, Kaide Çap: 5.2 cm
Yapım Tekniği: Çarkta yapım. Daldırma tekniğiyle astarlama.
Tanım: Devetüyü renkli hamurludur. Dışa çekik ağızlı olup kısa boyun silindir formudur. Yivli tek kulp, boyunla omuz arasına yerleştirilmiştir. Gövde kaideye doğru genişlemekte olup torba formudur. Kaidesi bilezik halka şeklindedir. Gövde kaideye dek kahverengi astarlıdır. Ağızın ve boynun bir kısmı kırık/noksandır.
- Tarih:** M.S. 2. - 3. yüzyıl.
- Katalog No:** 15 (Res. 35/Çiz. 17)
Eser Adı: Amphora
Müze Etüt No: 2015/368
Kazı Etüt No: K/2015-1
Buluntu Konumu: Ana mekân
Ölçüler: Yükseklik: 14.8 cm, Ağız Çap: 3.2 cm, Kaide Çap: 5 cm
Yapım Tekniği: Çarkta Yapım.
Tanım: Açık devetüyü rengi hamurludur. Gövde, silindirik boyundan itibaren hafif genişleyerek kaideye doğru daralmaktadır. Ağız kısmı dışa taşkındır. Gövdenin ortasından omuzlara yerleştirilmiş çift kulpludur. Kaidesi dışa çıkık bilezik halka formudur. Ağız, boyun ve kulpta kırık/noksan kısımlar vardır.
- Tarih:** M.S. 2. - 3. yüzyıl.

Kaynakça

- Anderson–Stojnovic, V.R. 1987, “The Chronology and Function of Ceramic Unguentaria”, *AJA*, 91, 105-122.
- Arslan, M. 2007, “*Mithradates VI Eupator: Roma'nın Büyük Düşmanı*”, Odin Yayıncılık, Eskiçağ Tarihi Dizisi:1, İstanbul.
- Arslan, M., Cinemre, O. ve Erdoğan, T. 2011, “Dadastana Nekropolü 2009 Yılı Kurtarma Kazısı”, *19. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu*, (29 Nisan-05 Mayıs 2010/Ordu), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayın No:3269, Ankara, 327-340.
- Arslan, M., Metin, M., Cinemre, M. O., Çelik, T. ve Türkmen, M. 2012, “Juliopolis Nekropolü 2010 Yılı Kazı Çalışmaları”, *20. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu*, (25-29 Nisan 2011/Bodrum), Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayın No: 152, Ankara, 169-188.
- Atasoy, S. 1997, “*Amisos: Karadeniz Kıyısında Antik Bir Kent*”, Samoto Otomobil/Koç Holding, Samsun.
- Aydın, Z. 2000, *Çanakkale Müzesi'nde Bulunan Troas Bölgesi Unguentariumları*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji ABD, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum.
- Aydın, S. 2019, “Olba Kazılarında Bulunan Geç Antik Dönem Unguentariumlar”, *Seramik Araştırma Dergisi*, 1, 97-135.
- Aydın Tavukçu, Z. 2006, *Parion Nekropolü 2005 Yılı Buluntuları*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimsel Enstitüsü, Arkeoloji ABD, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erzurum.
- Bedigan, K.M. 2008, “*Boeotian Kabeiric Ware: The Significance of The Ceramic Offerings at The Theban Kaberirion in Boeotia*”, Doctorate of Philosophy Departments of Archaeology & Classics, Faculty of Arts University of Glasgow Vol.1, Glasow.
- Bekker – Nielsen, T., Czichon, R., Høgel, C., Kıvrak, B., Majbom, J. M., Sauer, V., Sørensen, S. L. ve Winther - Jacobsen, K. 2015, “*Neoklaudiopolis Antik Kenti (Vezirköprü, Samsun) Tarihsel ve Arkeolojik Rehber*”, Özge Acar (Çeviren), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Boardman, J. 2003, “Siyah Figürlü Atina Vazoları”, Homer Kitapevi, İstanbul.
- Borgers, B. 2015, “Roman Pottery Production at the Site of Clavier-Vervoz, Belgium, Between the Mid-First Century AD and the End of the Second Century AD”, (Ed. Willis, S.) *Article in The Journal of Roman Studies*, Vol.16, 54-72.
- Cappelletto, E. ve Indgjerd, H.R. 2018, “Unguentaria from the necropoleis of Hierapolis, Phrygia”, *Unguentarium. A Terracotta Vessel form and other Related Vessels in the Hellenistic, Roman and Early Byzantine Mediterranean, An International Symposium*, (May 17-18, 2018/İzmir, Turkey), (Ed. Lafli E., Şahin, G. K.), Colloquia Anatolica et Aegaea Congressus internationales Smyrnenses X, 20.
- Cook, R.M. 1997, “*Greek Painted Pottery*”, Routledg: 3rd edition.
- Dündar, E. 2006, *Hellenistik Çağ ve Roma Dönemleri Patara Unguentariumları*, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Aydın.

- Endođru, M. ve Ünan, S. 2011, “Samsun İli, İlkadım İlçesi, Dikilitaş Sokak Yeraltı Mezar Odaları Kurtarma Kazısı”, *19. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu*, (29 Nisan-05 Mayıs 2010/Ordu), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayın No:3269, Ankara, 203-216.
- Foça, S. 2019, *Teos Batı Nekropolisi: Mezar Tipolojisi ve Buluntular*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji ABD, İzmir.
- Gürler, B. 2001, “*Tire Ayaklıkırı'ndan Bir Lagynos*”, *Belleten*, LXV, 35, 541-546.
- Indgjerd, H.R. 2014, *The Grave Goods of Roman Hierapolis: an Analysis of the Finds from Four Multiple Burial Tombs*, (Unpublished Master Thesis), Department of Archaeology, Conservation and History University, Oslo.
- Kasapoğlu, H. 2008, *Parion Nekropolü 2006 Yılı Seramik Buluntuları*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji ABD, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum.
- Kaya, D. 2019, “Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea) Kazıları Unguentariumları”, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji ABD, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne.
- Keskin, A. 2005, “*Amisos Şehrinin Tarihi: Amisos ve Çevresi*”, GRIN Verlag Publisher, Munich.
- Kolb, M. 2006, *Das Römische Gräberfeld Von Rheingönheim*, Inaugural-Dissertation zur Erlangung des akademischen Grades eines Doktors der Philosophie der Universität Mannheim, Mannheim.
- Lafli, E. 2003a, *Studien zu Hellenistischen, Kaiserzeitlichen und spatantikfrühbyzantinischen Tonunguentarien aus Kilikien und Pisidien (Süd Türkei): Der Forschungsstand und Eine Auswahl Von Fundobjekten aus den Örtlichen Museen*, (Unpublished Phd Thesis), Philosophischen Fakultät der Universität zu Köln, Köln.
- Lafli, E. 2003b, “Unguentari Romani D'argilla Dalla Pisidia (Turchia Occidentale)”, *Quaderni Friulani di Archeologia*, XIII, 235-252.
- Lafli, E. 2012a, “Amisos ile İlgili Bilimsel Yayınların Bir Derlemesi”, (Eds. Aydın, M., Şişman, B., Özyurt, S. ve Atsız, H.), *Samsun'a Bir Parantez Açılıyor Samsun Sempozyumu*, Cilt.1, (13 - 16 Ekim 2011, Samsun), Samsun Valiliği, 1-20.
- Lafli, E. 2012b, “*Roman and Late Roman Terracotta Unguentaria: 1988–2005*”, *Amorium Reports 3: The Lower City Enclosure. Finds Reports and Technical Studies*, (Ed. Lightfoot, C. S., Ivison, E.A.), 181-192.
- Lyons, A. 2013, “*Roman Pottery Identification*”, (Ed. Woolverton, J.), *Jigsaw Cambridgeshire Best Practice Users' Guide*, 1-14.
- Okunak, M. 2005, *Hierapolis Kuzey Nekropolü (159 Nolu Tümülüs) Anıt Mezar ve Buluntular*, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Denizli.
- Özdilek, B. 2016, “2009-2012 Andriake Kazılarında Ele Geçen Unguentarium, Şişe, Lykion ve Morter Örnekleri”, *Olba*, 24/24, 217-265.
- Robinson, H.S. 1959, “Pottery of the Roman Period: Chronology”, *The Athenia Agora V*, The American School of Classical Studies at Athens.

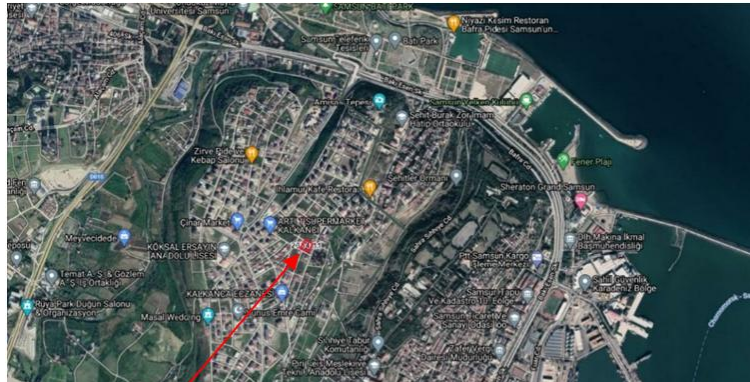
- Roderick, C. A., Hartoch, G. E., Rekk, S., Vilvorder, F. ve Yans. J. 2016, "From clay to Container Roman Pottery Production at the Beukenbergweg, Tongeren (Belgium)", *Rei Cretaria Romana Favtorvm Acta*, 44, 341-349.
- Rotroff, S.I. 1997, "Hellenistic Pottery Athenian and Imported Wheelmade Table Ware and Related Material", *The Athenian Agora*, Vol.XXIX, American School of Classical Studies at Athens.
- Saraçoğlu, A. 2011, "Hellenistic and Roman Unguentaria from the Necropolis of Tralleis", *Anadolu/Anatolia*, 37, 1-42.
- Strabon 1917, *Geographica*, (Ed. Jones, H. L), London.
- Summerer, L. 1999, "Hellenistische Terrakotten Aus Amisos: Ein Beitrag Zur Kunstgeschichte Des Pontosgebietes", *Geographica Historica*, 13, Stuttgart: Steiner.
- Süzer, H. 2019, *Hellenistik ve Roma Dönemleri Sinop Unguentariumları*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji ABD, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya.
- Şenyurt, S.Y., Akçay, A. ve Kamış, Y. 2005, *Yüceören Doğu Kilikya'da Bir Helenistik Roma Nekropolü*, Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı Projesi Arkeolojik Kurtarma Kazıları Yayınları:1, Ankara.
- Şirin, O.A. ve Kolağasıoğlu, M. 2016a, *Çakalca-Karadoğan Höyüğü: Arkaik Dönemde Amisos ve Kybele Kültü*, SAMTAB (Samsun ve Çevresi Turizm Alanı Altyapı Hizmet Birimi) Yayınları 1, Samsun.
- Şirin, O.A. ve Kolağasıoğlu, M. 2016b, "Antik Amisos Kenti'nden Bir Yer Altı Odalı Mezar Örneği", *Bütünşehir Kent Kültür Dergisi*, 2/12, 78-80.
- Şirin, O.A. ve Kolağasıoğlu, M. 2017, "Amisos Nekropolü Basit Toprak Mezar ve Kiremit Mezar Geleneği", *Amisos*, 2/2, 1-29.
- Şirin, O.A., "Amisos'ta Roma İmparatorluk Dönemi (M.S. 2. yüzyıl)'ne Ait Kalıntılarda Gerçekleştirilen Kurtarma Kazısı ve Kazı Buluntuları", *Amisos*, 3/5, 515-537.
- Şirin, O.A., Kolağasıoğlu, M. ve Yiğitpaşa, D. 2018a, "Tekkeköy İlçesi Kaya Mezarları", *Tekkeköy Tarihi, Düünden Bugüne: Antik Dönem*, C.1, (Ed. Erler, M. Y., Temür, A. ve Yiğitpaşa, D.), Samsun, 78-115.
- Şirin, O.A. ve Kolağasıoğlu, M. 2018b, "Amisos'ta Urne Mezar Geleneği", *Amisos*, 3/4, 167-200.
- Şirin, O.A. 2019, "Amisos Nekropolü'nden Geç Roma İmparatorluk Dönemi'ne Ait Bir Yer Altı Kaya Mezarı Ve Defin Buluntuları", *Amisos*, 4/7, 238-278.
- Şirin, O.A. 2020, "Çakalca – Karadoğan Höyüğü Kurtarma Kazısı: Amisos'ta Miletos Kolonizasyonuna Dair Buluntular", *Amisos*, 5/9, 513-551.
- Tamsü-Polat, R. 2018, "Karabacak Köyü Kaya Mezarları", *Cedrus*, VI, 347-358.
- Tekin, O. 2010, "Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş", İletişim Yayınları, İstanbul.
- Temür, A. 2015, "Thoughts on a Grave Stele from the Classical Era in Samsun Museum", *Belleten*, 80/286, 817-825.
- Thompson, H.A. 1934, "Two Centuries of Hellenistic Pottery", *Hesperia*, 3, 311-480.
- Tuluk, G.G. 1999, "Die Unguentarien Im Museum Von Izmir" *Anatolia Antiqua*, 7, 127-166.

- Weiss, S. 2000, “Das Fundmaterial aus einem dendrodatierten Brunnen der Colonia Ulpia Traiana” (Ed. Müller, M.), *Römische Keramik Herstellung und Handel* (15-17 Haziran 2000/Xanten), Xantener Berichte, Band 13, 241-294.
- Yaşar, A. 2010, *Milet Müzesi'nde Bulunan Hellenistik ve Roma Dönemi Unguentariumlar*, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji ABD, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Aydın.
- Yaraş, A. 2018, “Terracotta unguentaria from the necropolis hill site of Maymun Sekisi, Mysia”, *Unguentarium. A Terracotta Vessel form and other Related Vessels in the Hellenistic, Roman and Early Byzantine Mediterranean, An International Symposium*, (May 17-18, 2018/İzmir, Turkey), (Ed. Lafli E., Şahin, G. K.), *Colloquia Anatolica et Aegaea Congressus internationales Smyrnenses X*, 74-75.
- Yiğitpaşa, D., ve Şirin, O.A. 2020, “Vezirköprü’de 2012-2017 Yılları Arasında Gerçekleştirilen Kurtarma Kazıları Üzerine Gözlemler”, *Amisos*, 5/8, 178-218.
- Yurtseven, F. 2006, “Tarsus Köylü Garajı Mezarı Buluntuları”, *Anadolu (Anatolia)*, 31, 91-121.
- Zeyrek, T.H. 2007, “Yukarı Söğütlü Nekropollerinden Kaya Mezarları”, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6/2, 194-221.

İnternet Kaynakça:

- Spekali. 2021, (e.t. 31/05/2021), <http://www.spekali.tsu.ge/index.php/en/article/viewArticle/13/207>.

Mezar Fotoğrafları

Hrt. 1: Mezarın konumu (Kaynak: Google Earth'ten alıntıdır - 15/02/2021).

Res. 1: Mezar, hafriyat kazısı sırasında ortaya çıkmıştır.

Res. 2: Mezarın çökmüş olan tavan kısmı.

Res. 3: Çöken tavan kısmından görülen defin nişleri.

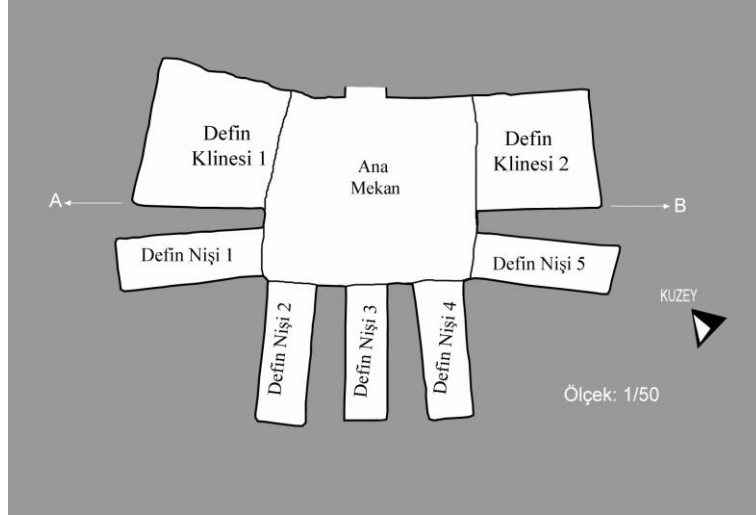
Res. 4: Mezarın çöken tavan kısmı tahribata neden olmuştur.

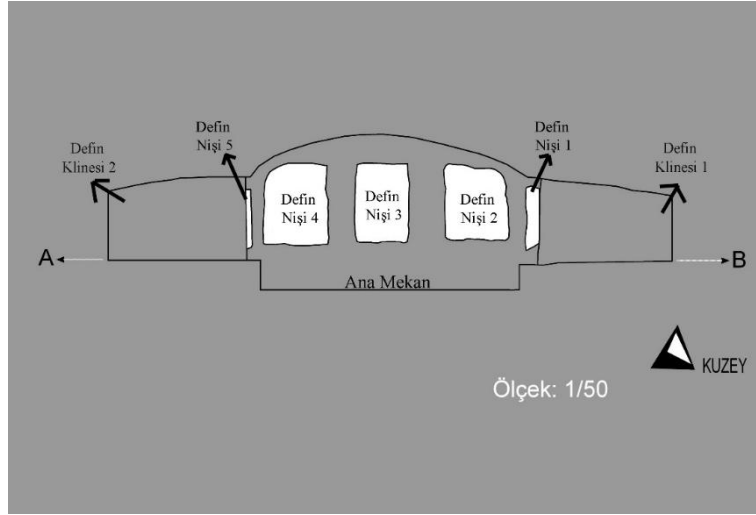
Res. 5: Mezar, kumlu yapıdaki konglomera kayaç yapısına oyularak yapılmıştır.

Res. 6: Mezarın giriş kısmının içten görünümü.

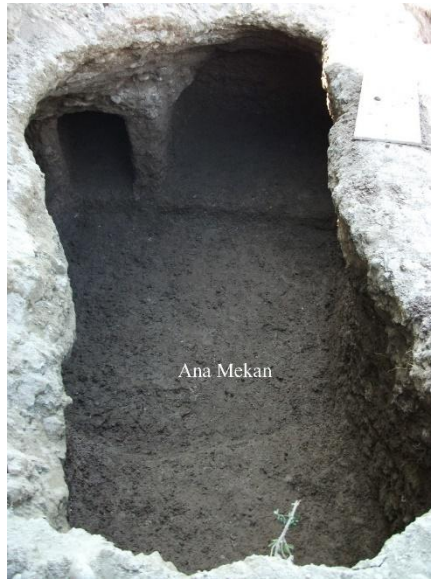
Çiz. 1: Mezar planı (Kaynak: Samsun Müze Müdürlüğü Arşivi).

Çiz. 2: Mezar planı (Kaynak: Samsun Müze Müdürlüğü Arşivi).

Res. 7: Mezardaki defin nişleri ve klineler, ana mekânı çevrelemektedir.

Res. 8: Ana mekândan görünüm.

Res. 9: Mezaradaki defin klineleri oldukça geniş ölçülere sahiptir.

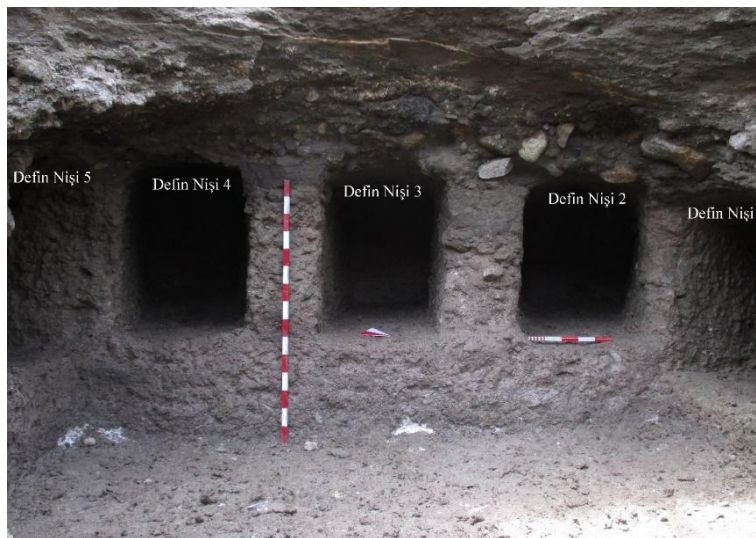
Res. 10: Defin klineleri aynı yapım şekline sahiptir.

Res. 11: 1 nolu defin klinesinden bir ayrıntı.

Res. 12: 2 nolu defin klinesinden bir ayrıntı.

Res. 13: Defin nişleri yan yana sıralı olarak işlenmiştir.

Res. 14: 1 nolu defin nişinden ayrıntı.

Res. 15: 2 nolu defin nişinden ayrıntı.

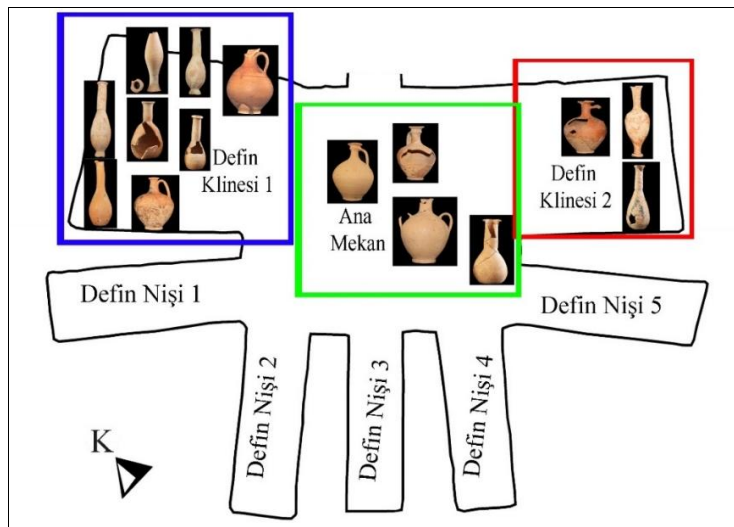
Res. 16: 3 nolu defin nişinden ayrıntı.

Res. 17: 4 nolu defin nişinden ayrıntı.

Res. 18: 5 nolu defin nişinden ayrıntı.

Res. 19a: Mezara bırakılan kapların buluntu konumları.

Res. 19b: Unguentariumların mezardaki buluntu konumları.

Res. 19c: Lagynosların mezardaki buluntu konumları.

Res. 20: Ana mekânın yan duvarına dik olarak konulmuş stroter parçasının (solda) altına pişmiş toprak unguentarium (sağda) konulmuştur.

Katalog

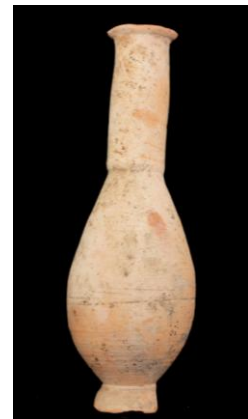
Res. 21: Kat. No 1

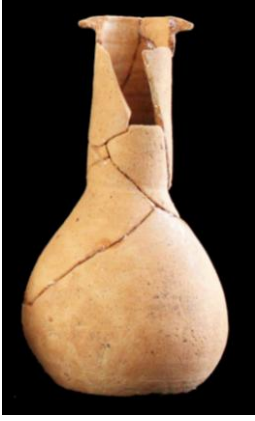
Res. 22: Kat. No 2

Res. 23: Kat. No 3

Res. 24: Kat. No 4

Res. 25: Kat. No 5

Res. 26: Kat. No 6

Res. 27: Kat. No 7

Res. 28: Kat. No 8

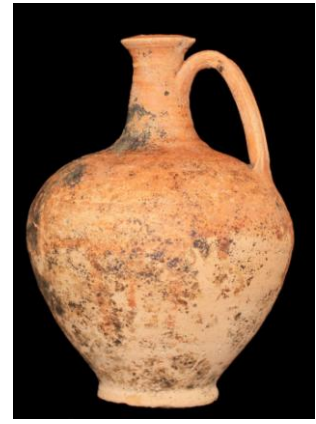
Res. 29: Kat. No 9

Res. 30: Kat. No 10

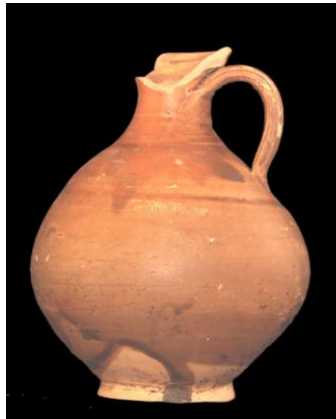
Res. 31: Kat. No 11

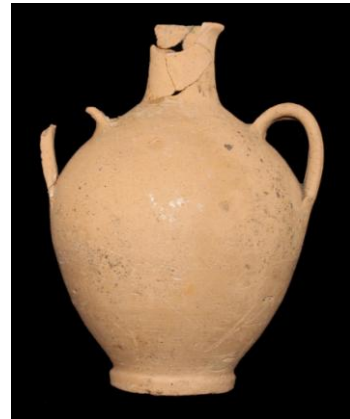
Res. 32: Kat. No 12

Res. 33: Kat. No 13

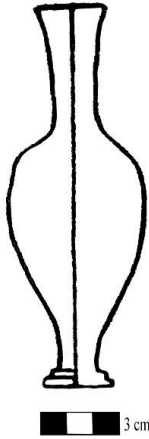

Res. 34: Kat. No 14

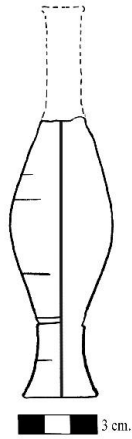

Res. 35: Kat. No 15

Çizimler

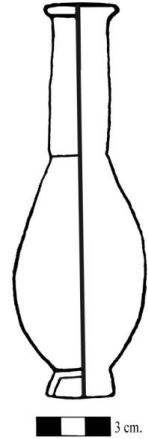
Çiz. 3: Kat. No 1

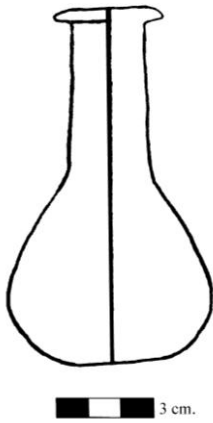
Çiz. 4: Kat. No 2

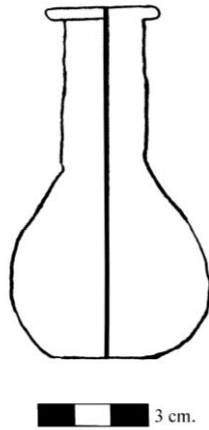
Çiz. 5: Kat. No 3

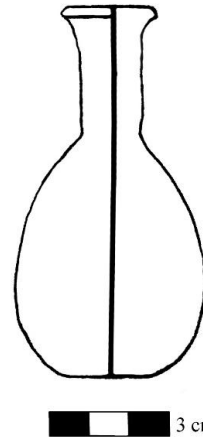
Çiz. 6: Kat. No 4

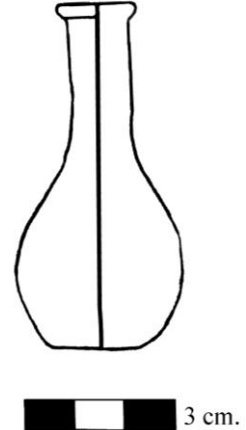
Çiz. 7: Kat. No 5

Çiz. 8: Kat. No 6

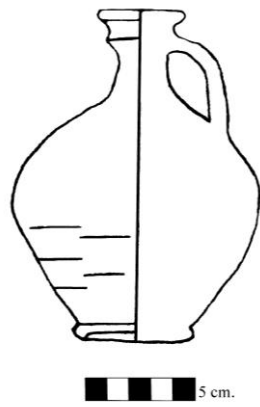
Çiz. 9: Kat. No 7

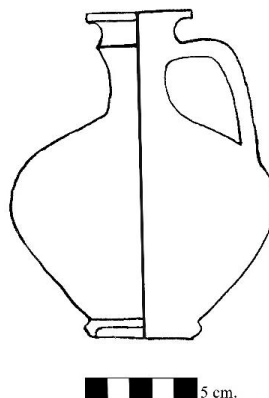
Çiz. 10: Kat. No 8

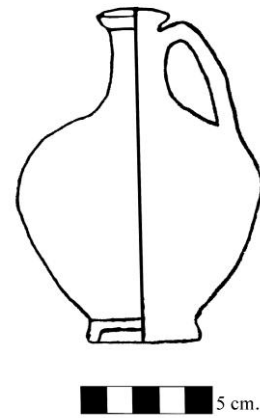
Çiz. 11: Kat. No 9

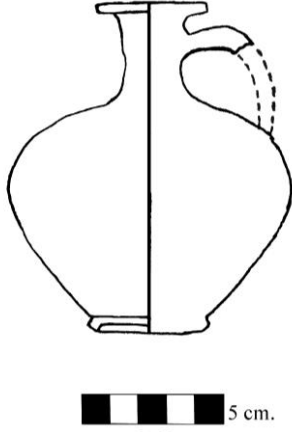
Çiz. 12: Kat. No 10

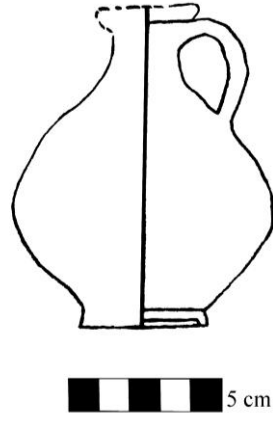
Çiz. 13: Kat. No 11

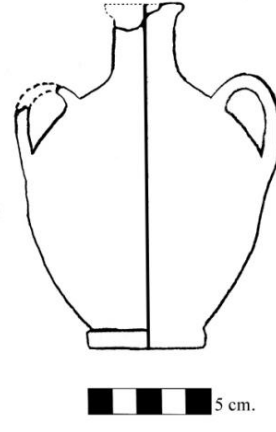
Çiz. 14: Kat. No 12

Çiz. 15: Kat. No 13

Çiz. 16: Kat. No 14

Çiz. 17: Kat. No 15

AMİSOS / AMISOS

Cilt/Volume 6, Sayı/Issue 10 (Haziran/June 2021), ss./pp. 130-161
ISSN: 2587-2222 / e-ISSN: 2587-2230
DOI: 10.48122/amisos.899808

Özgün Makale / Original Article

Geliş Tarihi/Received: 19. 03. 2021
Kabul Tarihi/Accepted: 11. 05. 2021

URARTU SANATI VE MİTOLOJİSİNDE AT İLE İLİŞKİLİ KARIŞIK YARATIKLAR

MIXED CREATURES RELATED WITH HORSE IN URARTIAN ART AND MYTHOLOGY

Sevgi H. TEMİZ*

Öz

Mitolojinin önemli karakterleri arasında yer alan karışık yaratıklar en erken Mezopotamya, Mısır ve Anadolu sanatında belgelenmektedir. İnsan ve hayvan uzuvlarının birleştirilmesi ile oluşturulan karışık yaratıkların inanç sistemindeki işlevleri net değildir. Betimlemeler içerisinde tanrılar ile ilişkileri doğrudan ya da dolaylı aktarılabilen karışık yaratıkların, tanrıların hizmetçileri, insan – tanrı arasında bağlantıyı sağlayan yardımcıları oldukları düşünülebilir. Antik çağ insanının hayal gücünün ürünü olan bu yaratıklar temelde, insanın anlamlandıramadığı durumların ve korkularının somutlaştırılmış betimlemeleridirler. Bu çalışmada yer alan at ile ilişkili karışık yaratıklar; boğa, aslan, keçi, koç, ejder, balık ve kuş gibi hayvanların uzuvları ile insan uzuvlarının birleşiminden oluşturulmuştur. Betimlemeler içerisinde tekil bir örnek hariç hepsi kanatlı at ile ilişkilidir. Bunlar arasında Yunan mitolojisinde özgün bir doğuş efsanesine sahip olmayan ve aynı zamanda Mezopotamya ve Mısır gibi doğu sanatında bilinmeyen karışık yaratıklar mevcuttur. Ayrıca, klasik mitolojide yer alan at ile ilişkili karışık yaratıkların kökenine dair görüşler çoğunlukla Mezopotamya ve Mısır sanatı üzerine yoğunlaşmış, söz konusu düşünce, sanat ve kültürün Anadolu'daki varlığı yeterince irdelenmemiştir. Bu makalede, Anadolu inanç sisteminden köklenen, Urartu mitolojisi ve sanatı içerisinde gelişerek ve çeşitlenerek devam eden at ile ilişkili karışık yaratıklar üzerine yeni bilgilerin sunulması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Urartu, Tanrı, At, Kanatlı At, Karışık Yaratık

* Dr., İzmir/Türkiye. E-posta: stemiz2009@hotmail.com. ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3104-3471>. Bu makale, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Prof. Dr. Gül Işın yönetiminde tamamlanan doktora tezimin bir bölümü üzerine temellenmiştir. Ruhr Üniversitesi, Bochum – Almanya'da (8 ay) 2214 – A Yurtdışı Araştırma Bursu ile çalışmamı destekleyen TÜBİTAK'a teşekkür ederim.

Abstract

Mixed creatures, which are among the important characters of mythology, are documented in the earliest Mesopotamian, Egyptian and Anatolian art. The functions of the mixed creatures, formed by combining human and animal limbs, in the belief system are not clear. In descriptions, the relations of mixed creatures with the gods can be directly or indirectly depicted. It can be thought that these creatures are the servants of the gods or the helpers who provide the connection between man and god. These creatures, which are the product of the imagination of ancient people, are basically embodied depictions of situations and fears that human beings cannot make sense of. Mixed creatures associated with the horse presented in this study are created by combining the limbs of animals such as bulls, lions, goats, rams, dragons, fish and birds with human limbs. All of the descriptions are related to the winged horse, except for a single example. These include mixed creatures that do not have an original birth legend in Greek mythology and are also unknown in eastern art such as Mesopotamia and Egypt. In addition, studies on the origin of horse-related mixed creatures in classical mythology mostly focused on Mesopotamian and Egyptian art, and the existence of the said thought, art and culture in Anatolia was not sufficiently examined. In this article, it is aimed to present new information on the mixed creatures associated with the horse, rooted in the Anatolian belief system, developing and diversifying within the Urartian mythology and art.

Keywords: Urartu, God, Horse, Winged Horse, Mixed Creatures

Giriş

Urartu Devleti M.Ö. 9. yüzyıl ortalarında kurulmuş ve varlığını M.Ö. 600 yılına kadar devam ettirmiştir. Doğu Anadolu'nun büyük bir bölümü ve Van Gölü Havzası içerisinde kurulan devletin sınırları, Kuzeybatı İran ve güney Transkafkasya coğrafi bölgelerine kadar genişlemiştir. Urartu dininin yayılım alanı da bu coğrafi kapsamda değerlendirilebilir. Ancak inanç sisteminin oluşum sürecine, M.Ö. 3000 yıllarından itibaren Transkafkasya kültürünün, M.Ö. 2600 yıllarından itibaren bölgeye Hurri göçü ile geldiği savunulan Erken Tunç Çağ halklarının ve M.Ö. 1350-1300 yıllarından itibaren Van Bölgesi'ne Gökçe Göl'ün kuzeyinden gelmeye başlayan göçebe kavimlerin katkı sağladığı düşünülmektedir¹. Devletin dini yapılanması ve tanrılar âlemi hakkında en erken bilgilere Kral İşpiuni ve oğlu Menua zamanına tarihlenen Meher Kapı yazıtlarından ulaşılmaktadır. Yazıtta 79 tanrı ve tanrıça adı ile bunların önem ve niteliklerine göre gerçekleştirilen kurban sunuları hakkında bilgiler verilmektedir². En erken Urartu tanrı betimlemeleri ise Yukarı Anzaf Kalesi Haldi tapınağı adak eşyaları arasında İşpuini-Menua yazıtlı bir adak kalkanı üzerinde yer alır. Kırık ve eksik tunç kalkan parçası üzerindeki sahnede 12 tanrı birbiri ardına kanatlı karışık yaratıklar üzerinde resmedilirler. Bu 12 tanrı içerisinde yer alan ve kanatlı at üzerinde betimlenen en erken tanrı tasvirinin Meher Kapısı yazıtında yedinci sırada anlatılan, Bergri-Muradiye bölgesinin yerel tanrısı, Tanrı Nalaini olduğu düşünülmektedir³. Bununla birlikte Anadolu inanç dünyasında atın varlığı Orta Tunç Çağ başından itibaren süregelen bir geçmişe sahiptir⁴. Demir Çağ'da Urartu din ve sanatında da atlı tanrılar varlıklarını sürdürürler. Ancak Demir Çağ'ın yeniliği olarak bu dönemde, kanatlı at üzerinde yer alan tanrılar da ortaya çıkar. Urartu'da at ve kanatlı at üzerinde yer alan her iki tip tanrı betimlemesi, silahlı ve savaşçı olarak resmedilir⁵. Bu bağlamda Urartu dini ritüelleri arasında tanrılara silah sunusu yapmak önemliydi. Başta Tanrı Haldi olmak üzere tanrılara silah sunusu yapıldığı ve bu silahların depolandığı alanlarda buluntular arasında at koşum malzemeleri de ele geçmiştir⁶. Bu ritüellerde yer alan ve silahların depolanma işinden sorumlu din

¹ Çilingiroğlu 2020, 134-136.

² Çilingiroğlu 2020, 137; Belli 1998, 30-34.

³ Belli 1998, 35 vd. Çiz. 17.

⁴ Tunç Çağ atlı tanrıları için bk. Otten 1953, 64 vd.; Özgüç 1965, 25 -26; Haas 1994, 412-418.

⁵ Temiz 2019, 75 -78.

⁶ Belli 1998, 29, 39.

görevlilerinin ^{LU}*aeiṭeni* olarak anıldığı II. Rusa Dönemi tapınak yazıtlarından bilinmektedir⁷. Maddi kültür kalıntıları, görsel veriler ve yazılı kaynaklar, savaşın ve silahların Urartu krallarının yanı sıra Urartu tanrıları için de önemli olduğunu kanıtlamaktadır.

Erken döneme ait Yukarı Anzaf tunç kalkanı dışında Urartu sanatında karışık yaratık betimlemelerine, metal malzemeler arasında özellikle tunç kemerler, kalkanlar, miğferler ve plastik eserler üzerinde yer alan betimlemelerden ulaşılmaktadır. Kontekst içerisinde yer alan buluntuların tapınaklarda, kral mezarları ve yönetim merkezleri olan kalelerde ele geçmesi, eserler üzerlerinde yer alan ikonografinin iktidar ve statü ile ilişkili anlatımlar olduklarını göstermektedir (Tab. 1). Olasılıkla Urartu kralları bu eserler üzerinde yer alan ikonografiler ile tanrıların ve onlar ile ilişkili karışık yaratıkların desteğine ve korumasına sahip olduklarını anlatmaktaydılar. Eserlerin bazıları üzerinde karışık yaratıklar, geçit sahneleri oluşturmakta, savaşa giden bir ordu gibi tasvir edilmektedir. Bu bağlamda olasılıkla, kral ve yönetim, tanrıların ve onların ordularının desteğini aldığı göstermeyi, iktidarının gücünü vurgulamayı amaçlamış olmalıydı.

Urartu sanatında atın dışında farklı hayvanların yer aldığı birçok karışık yaratık mevcuttur. Ancak at ile ilişkilendirilen karışık yaratıkların sınıflandırılması, ikonografinin yaygınlığı ve sürekliliği nedeniyle günümüzde de varlığını sürdüren sanatsal ve dinsel bir öneme sahiptir. Kanatlı at ve at adamlar bunlar içerisinde en erken örnekleri oluşturur. Bu nedenle Urartu sanatı ve mitolojisinde yer alan at ile ilişkili karışık yaratıkların irdelenmesi, sadece arkeoloji alanı için değil aynı zamanda Anadolu kültür tarihine de katkı sağlayacaktır. Bu kapsamda, at ile ilişkili dokuz farklı karışık yaratık betimlemesi tespit edilmiştir:

- 1- Kanatlı At.
- 2- Kadın ve erkek kanatlı at adamlar.
- 3- At başlı adamlar.
- 4- Kanatlı at, insan ve boğa birleşimi karışık yaratıklar.
- 5- Kanatlı at, balık ve insan birleşimi karışık yaratıklar.
- 6- Kanatlı at, aslan ve kuş birleşimi karışık yaratıklar.
- 7- Kanatlı at, grifon ve insan birleşimi karışık yaratıklar.
- 8- Kanatlı at ve aslan birleşimi karışık yaratıklar.
- 9- Aslan pençeli kanatlı atlar.

1- Kanatlı At

Geç Tunç Çağ sonlarında ilk olarak Anadolu'da, yazılı kaynaklarda ve betimlemeler üzerinde ortaya çıkan kanatlı at mitolojisinin kökeni yerel Anadolu dinlerine dayanır. Bossert, Hitit hieroglifleri üzerine yaptığı çalışmada Hattuşa'da Fırtına Tanrısı *piḫaššašši*'in Grekçe *πῆγασος* ile aynı anlama geldiğini kanıtlamıştır⁸. Yıldırım ve gök gürültüsünün birleşmesinin tezahürü olan *piḫaššašši* Fırtına tanrısının Luvi ülkesindeki en önemli yerel formunu oluşturmaktaydı⁹. Ayrıca Hitit kralı Muvatalli II'nin (M.Ö. 1295-1272) dua ettiği tanrılar listesinde yer alan *piḫaššašši* Hitit Pantheon'una dâhildir¹⁰. Bunun yanı sıra, at Luvi Fırtına Tanrısı'nın arabası ile de ilişkilidir. Hurri Fırtına Tanrısı'nın arabasını boğalar çekerken, Luvi

⁷ Gökçe 2017, 27 vd.

⁸ Bossert 1953, 333; Hutter 1995, 92 vdd.; Haas 1994, 326; Singer 2005, 560 vd.

⁹ Hutter 2003, 223.

¹⁰ Hutter 2003, 217, 221.

Fırtına Tanrısı'nın arabasını atlar çekmektedir¹¹. Luvi Fırtına tanrısı *piḥaššašši* 'nin sıfatı olan şimşeğin ve gök gürültüsünün Hesiodos'ta Pegasos'un taşımakla görevli olduğu Zeus'un yıldırım ve şimşeği ile ilişkilendirilmesiyle bunlar antik batı edebiyatına ve sanatına da adapte edilmiştir¹².

Hitit hiyeroglif yazıtlarında anılan kanatlı atın erken betimlemelerine Hitit İmparatorluk Dönemi yerleşimi olan Tell Ahmar'daki¹³ bir kabartmada ve sonrasında M.Ö. 13. yüzyıl Orta Assur silindir mühürleri¹⁴ üzerinde rastlanmaktadır. Demir Çağ ile birlikte, Kargamış'tan M.Ö. erken 10. yüzyıla tarihlenen bir orthostat üzerinde¹⁵, konumuza dâhil Urartu tunç eserlerinin yanı sıra M.Ö. 9. yüzyıl Nimrud'dan bir Yeni Asur kabartmasında¹⁶ ve Suriye Kapadokya silindir mühürleri¹⁷ üzerinde kanatlı at motifleri devam eder.

Kanatlı at Urartu sanatında üç farklı ikonografi içerisinde yer alır:

- A- Tanrıları taşıyan kanatlı atlar
- B- Hayvanların efendisi sahnesinde yer alan kanatlı atlar
- C- Av sahneleri içerisinde resmedilen kanatlı atlar.

A- Tanrıları taşıyan kanatlı atlar

Mitolojide genel düşünce, tanrıların üzerlerinde durduğu hayvanların onların simgeleri olduğu yönündedir. Bu nedenle tanrılar ile ilişkili hayvanlara yüklenecek anlamlar onların kendi doğalarına özgü özelliklerle ifade edilebilir. Bu bağlamda boğanın sürüyü doğurtan, erkekliğin ve gücün simgesi; at ve geyik, zarafetin ve hızın sembolü olarak tanrılar ile bağdaştırılmaktadır¹⁸. Atın hız özelliği ve bu üstünlüğünün, tanrı ve tanrısallığın simgesi ile ilişkisini Herodotos¹⁹, Kafkas Bölgesi'nde yaşayan Massagetlerin, tapındıkları tek tanrı olan güneş tanrısına at kurban ettiklerini ve bunu: "Ölümlülerin en hızlısı, tanrıların en hızlısına adanmıştır" düşüncesi ile yaptıklarını aktarır. Hız ile karakterize bir hayvan olan atın kanatlı olarak resmedilmesi, ona dinsel bir anlam yüklenmenin yanı sıra bu özelliğini ve üstünlüğünü pekiştirmeyi ve vurgulamayı da amaçlıyor olmalıdır²⁰. Bununla birlikte İlyada destanında, kanatlı atlardan bahsedilmez²¹. Destanda dikkat çeken tek pasaj Tanrı Poseidon ile ilgilidir. Tanrının altın yeleli, tunç ayaklı atları, uçan atlar olarak aktararak²², hayvan hız özelliğine vurgu yapılmaktadır.

Tanrıları taşıyan kanatlı at betimlemesi en erken Urartu sanatında karşımıza çıkar. Savaşçı karakterleri taşıdıkları silahlar ile vurgulanan üç tanrı betimlemesinden ilki, Yukarı Anzaf Kalesi Haldi tapınağı adak eşyaları arasında, İşpuini-Menua yazıtlı adak kalkanı üzerinde yer alır. Bilinen en erken kanatlı at üstünde yer alan tanrı betimlemesinin bulunduğu kırık kalkan üzerindeki sahnede 12 tanrı birbiri ardına kutsal kanatlı hayvanları üzerinde resmedilirler²³. Belli, bu tanrı silsilesi içerisinde bulunan kanatlı at betimlemesi üzerinde yer alan tanrının, Meher Kapısı yazıtında yedinci sırada anlatılan ve Bergri-Muradiye bölgesinin yerel tanrısı,

¹¹ Hutter 2003, 222; Payne 2008, 483.

¹² Hes. *Theog.* 285-287; Hutter 2010, 202, 237; Hutter 2003, 223.

¹³ Malten 1925, 143 vd. Res. 38.

¹⁴ Moortgat 1967, Lev. K 2. Orta Asur Dönemi (M.Ö. 13. Yüzyıl silindir mühür; London, BM, env. no. 129572).

¹⁵ Gilibert 2011, 165, Carchemish 42 (Anadolu Medeniyetleri Müzesi; env. no. 72+).

¹⁶ Layard 1853, Lev. 44-1.

¹⁷ Malten 1925, 144, Res. 40.

¹⁸ Kendall 1977, 40.

¹⁹ Hdt. *Hist.* I. 216.

²⁰ Pegasos: Adı, mitolojisi, kökeni ve işlevi için bkz. Temür 2014, 100-104.

²¹ Temiz 2019, 157 – 160.

²² Hom. *Il.* XIII, 25.

²³ Belli 1998, 35 vd. Çiz. 17.

Tanrı Nalaini olduğunu belirtir (Çiz. 1)²⁴. Tanrının posturu Tunç Çağ atlı tanrılarında olduğu gibi²⁵ başı profilden, gövdesi cepheden betimlenmiştir. Başında tanrısallığın simgesi, boynuzlu sivri miğfer taşır. Sağ ayağı kanatlı atın sırtında, sol ayağı hayvanın boynu hizasında ileri doğru uzanmaktadır. Üzerinde, bacağına açıkta bırakan ve püsküllü iç etekliği olan uzun bir giysi giymektedir. Bu uzun giysi Kültepe mühür baskıları üzerinde yer alan bazı yerli Anadolu tanrılarının giysileri ile aynıdır²⁶. Sol elinde umbo kalkan, sağ elinde kılıç, sırtında sadak ve belinde uzun bir kılıç ile tanrının savaşçı karakteri vurgulanmaktadır.

Diğer bir kanatlı at üstünde betimlenen tanrı, Altın-tepe Mezar 3 buluntusu bir tunç plaka üzerinde yer alır ve kontekst yazıtlı eserler ile Arğişti II (M.Ö. 713-679) Dönemi'ne tarihlendirilir. Tanrı tepesinde küre olan köşeli yüksek bir başlık taşır. Başı profilden verilen tanrının üst gövdesini yuvarlak bir kalkan kapatır. Tanrı sağ elinde ucunda hilal bulunan bir sopa ve sol omuzunun üstünden ucu sivri bir okluk taşımaktadır (Çiz. 2)²⁷. Tanrının püsküllü iç etekliği olan uzun giysisi diğer iki kanatlı at üzerinde yer alan tanrılarda olduğu gibi bir bacağına açıkta bırakır. Taşdığı kalkan ve sadak ile savaşçı kimliği vurgulanan tanrı, sağ elinde ucunda hilal sembolü olan bir asa taşımaktadır. Üzerinde yer aldığı kanatlı atın arkada kalan kanadının alt ucu gövdeden aşağı sarkarak bir yay oluşturur. Ön kanadın dış konturu bir bant içerisinde nokta şeklinde granül dizini ile bezenmiştir. Granül dizini, boyunda ve kuyruğun üst bölümünde de mevcuttur. Urartu plastik eserleri arasında birçok kanatlı karışık yaratıkta olduğu gibi, Adilcevaz'dan bir sütun altlığı üzerinde yer alan tanrının kanatları da aynı granül dizini ile bezelidir²⁸. Benzer kanat bezemesi M.Ö. 6. yüzyıl İonia seramikleri üzerinde yer alan kanatlı atlarda tekrarlanarak devam etmektedir²⁹.

Son örnek Adana Müzesi'nde korunan Dedeli mezar buluntusu dört parçadan oluşan bir tunç kemer üzerinde yer alır (Çiz. 3)³⁰. Kanatlı atın üzerinde duran tanrı diğer örneklerdeki gibi benzer postur ve giysiler içerisinde. Başında boynuzlu ve köşeli yüksek bir başlık taşır³¹. Sol ayağını hayvanın başı üstüne, sağ ayağını kanat üzerine yerleştirmiştir. Av sahnesi içerisinde boğa, aslan ve karışık yaratıklara ok atar pozisyonda betimlenir. Atın kuyruğu diğer üç örnekte olduğu gibi orta kısımdan bağlanmıştır. Kuyruğun düğümünden sonraki bölümü Altın-tepe kanatlı atındaki gibi balıksırtı şeklinde örülmüştür. Eserin tarihlendirilmesinde farklı görüşler vardır³². Seidl, Urartu tunç eserleri üzerine yaptığı kapsamlı çalışmada eseri M.Ö. 8. yüzyıla tarihlendirilmektedir³³.

Yukarda bahsedilen kanatlı at üzerinde yer alan üç tanrı betimlemesi, postur ve giysileri ile Kültepe mühür baskılarında yer alan atlı tanrılarının takipçileridir. Kökenini Tunç Çağ Anadolu atlı tanrı inançlarından alan kanatlı at üzerindeki tanrı betimlemeleri; atın yerli Anadolu inancındaki yerinin Demir Çağ ile birlikte kanatlı at ile değişen yeni formunu sunarlar. Tanrılarının silahlar ile donatılarak savaş ya da av sahnelerinde betimlenmeleri bu değişimin diğer bir boyutunu sergilemektedir. Bununla birlikte Batı sanatında ortaya çıkan tasvirleri M.Ö. 7. yüzyıldan önceye gitmez ve bu betimlemelerin en erken Korinth seramikleri üzerinde yer alması bu tanışmanın ilk Korinth'de başladığını göstermektedir³⁴. Maddi kültür kanıtları Pegasos'un

²⁴ Belli 1998, 58. Çiz. 24.

²⁵ Özgüç 1965, 26, Kat. no. 1, Lev. 1.1.

²⁶ Özgüç 1965, 26, Lev. 1. 1, Lev. 3. 9.

²⁷ Özgüç 1961, 258; Özgüç 1974, 856 vd. Lev. 302 a-b.

²⁸ Akurgal 1995, Lev. 57c.

²⁹ Malten 1925, 145, Res. 43.

³⁰ Kellner 1991a, 45, no. 102, Lev. 28-29.

³¹ Giysi ve başlıklar için bkz. Gökçe 2016, 426 vd., Çiz. 6.

³² Taşyürek 1975, 9, Fig. 1, Lev. 1. 7-8 (Adana Müzesi, env. no. 1362); Kellner 1991a, no. 102, Lev. 29.

³³ Seidl 2004, 167.

³⁴ Temür 2014, 105.

Batı sanatına olan yolculuğunun, Doğu'da Urartu'dan başlayarak Orta Anadolu'da Phrygia, Batı Anadolu'da İonia ve Rodos aracılığı ile olduğunu kanıtlamaktadır³⁵.

B- Hayvanların efendisi sahnesinde yer alan kanatlı atlar

Hayvanların efendisi sahnesi Mezopotamya'da M.Ö. 4. binden itibaren ortaya çıkan, hanedanlık ve kahramanlık ile ilişkilendirilen yaygın bir ikonografidir³⁶. Antitetik sahne içerisinde hayvanların hâkimi olarak da anılan insan figürü her iki yanında yer alan hayvanlar ile birlikte resmedilir. Aslanlar ve boğalar ile birlikte betimlenen benzer antitetik sahneler Yeni Hitit sanatında, Kargamış³⁷ ve Karatepe³⁸ orthostatları üzerinde de mevcuttur.

Urartu sanatında sunulan örnek, Karlsruhe'de korunan Menua Dönemi T tipi tunç at alınlığı üzerinde yer alır. Sahnenin ortasında yer alan erkek figürü uzun kıvrıkcık saçlı ve sakallıdır. Baş profilden, gövde cepheden betimlenmiştir. Başında yarım daire şeklinde başlık taşır. Üzerinde sol bacağı açıkta bırakan kısa iç etekli ayak bileklerine kadar uzanan manto vardır. Erkek figürü, her iki tarafında yer alan arka ayağı üzerinde şaha kalkmış ve başları ters yöne bakan kanatlı atları yelelerinden tutmaktadır (Çiz. 4)³⁹. Orta Asur silindir mühürlerinin yanı sıra Yeni Hitit Dönemi, Kargamış'tan M.Ö. erken 10. yüzyıla tarihlenen bir orthostat üzerinde benzer kanatlı at betimlemesi mevcuttur⁴⁰. İkonografi ve stil olarak en yakın benzeri, II. Asurnasirpal Dönemi Nimrud saray kabartmaları üzerinde yer alır⁴¹. Ancak Yeni Asur örneğinde hayvanların efendisi olarak betimlenen erkek figürü kanatlıdır. Urartu T tipi at alınlığı üzerinde, her iki tarafta arka ayağı üzerinde yükselen ve başları ters yöne bakan iki kanatlı atın betimleme tarzı Urartu metal işçiliğinde yer alan diğer kanatlı at betimlemelerinden farklıdır. Kanatların sırt kısımları oldukça küçük granül dizini sıralarının oluşturduğu sık şeritler ile bezenmiştir⁴². Bununla birlikte, T formlu at alınlığı bir Urartu malzemesidir ve en erken yazıtlı örnekleri Menua Dönemine tarihlenir⁴³. T formlu at alınlıklarının bezemeleri, düz ya da alınlığın merkezinde kanatlı tanrıların yer aldığı mitolojik sahneler ile donatılmışlardır⁴⁴. Karmir Blur'dan Sarduri II yazıtlı bir örnek bu formun kullanımının Sarduri II döneminde de devam ettiğini göstermektedir⁴⁵. Eser olasılıkla, Yeni Asur sanatına hâkim ve Urartu metal işçiliğinde yetkin bir sanatçı tarafından yapılmıştır.

C- Av sahneleri içerisinde resmedilen kanatlı atlar

Urartu sanatında kanatlı atların sıkça betimlendiği diğer kompozisyon av sahneleridir. Avcıların tanrılar, süvariler ya da karışık yaratıklar olduğu sahnelerde kanatlı atlar da avlanan diğer karışık yaratıklar ile birlikte resmedilirler.

Bu kompozisyonlardan biri Altın-tepe mezar 3 buluntusu, iyi korunmuş durumda bir tunç kemer parçası üzerinde yer alır (Çiz. 5). Sahne her iki uçta kadın ve erkek avcı at adamlar tarafından sınırlandırılmıştır. Süvarilerin kovaladığı kanatlı atların yanı sıra kanatlı - kanatsız

³⁵ Temür 2014, 103.

³⁶ Çambel - Özyar 2003, 59.

³⁷ Gilibert 2011, 41, 117, no. 51. 63-64.

³⁸ Çambel - Özyar 2003, 59 Lev. 20-21.

³⁹ Crüsemann - Janssen Kim 2007, 88 vd. Res. 5 (Badisches Landes – Museum Karlsruhe: env. no. 89/17); Temiz 2019, 80, UB. Kat. no. 43, Lev. 26.

⁴⁰ Gilibert 2011, 165, Carchemish 42 (Anadolu Medeniyetleri Müzesi: env. no. 72+).

⁴¹ Layard 1853, 73, Lev. 44, 1.

⁴² Çavuşoğlu vd. 2014, 34, Fig. 6-7. Ayanis ve Anzap Kalelerinde metal eserler üzerinde granül işçiliği için kullanılan küçük demir ve bronz çalışma kalemleri bulunmuştur. Ayrıca Karmir-Blur ve Armavir-Blur'da metal işleme atölyeleri keşfedilmiştir.

⁴³ Temiz 2019, 61 vd. UK. kat. no. 31-33.

⁴⁴ Seidl 2004, 119, Res. 91, Res. 29c. C 44-46. Menua Dönemi'ne yazıtlı üç eser kaydedilmektedir.

⁴⁵ Gropp 1981, 102. Res. 5.

aslanlar ve keçiler diğer avlanan figürleri oluşturur⁴⁶. Kanatlı atın, arkadaki kanadı karnının altından aşağı uzanmaktadır ve kanadın sırtı granül dizini ile bezelidir⁴⁷. Kontekst eserler ışığında mezar buluntuları M.Ö. 713-679 yıllarına yani Argiştı II Dönemi'ne tarihlendirilmektedir⁴⁸.

Av sahnesi içerisinde yer alan diğer bir kanatlı at betimlemesi Dedeli / Patnos'ta bulunan ve Adana Müzesi'nde korunan bir tunç kemer parçası üzerinde yer alır⁴⁹. Sahnede kanatlı atlar hayat ağacına yaslanarak ok ve yay kullanan insan ve at başlı insan gövdeli avcılar tarafından avlanırken betimlenirler (Çiz.6). Eserin tarihlendirilmesinde farklı görüşler olmakla birlikte; konu, kompozisyon, fauna ve karışık yaratıkların stil özelliklerini birlikte değerlendiren Seidl bu eseri Sarduri II Dönemi'ne (M.Ö. 760-730) tarihlendirmektedir⁵⁰.

Av sahnesi içerisinde yer alan diğer bir kanatlı at figürü, yukarıda bahsedildiği üzere Van'da bulunan ve Adana Müzesi'nde korunan bir tunç kemer parçası üzerinde yer alır⁵¹. Sahnede kanatlı atlar, boğa üzerinde yay kullanan tanrılar tarafından avlanırken betimlenirler (Çiz. 7). Urartu tunç malzemelerinin kapsamlı çalışmasını yapan Seidl bu eseri M.Ö. 8. yüzyıla tarihlendirilmektedir⁵². Ayrıca, Elazığ Müzesi'nde bulunan ve M.Ö. 8. yüzyılın 2. çeyreğine tarihlenen küçük bir kemer parçası üzerinde kanatlı atlar, kanatlı boğalar ile birlikte bir sıra halinde resmedilmişlerdir⁵³. Van Müzesi'nde bulunan ve M.Ö. 8. yüzyılın son çeyreğine tarihlenen diğer bir kemer üzerinde ise at, boğa, aslan ve yaban keçisi üzerinde yer alan tanrılar, kanatlı atları ile farklı karışık varlıkları avlarken betimlenmektedir⁵⁴.

Sonuç olarak kanatlı atların yer aldığı av sahnelerinin hepsi, tanrıların ve karışık yaratıkların yer aldığı dini ve mitolojik ikonografi içerisinde sunulmaktadır. Bu eserler kanatlı atın, Urartu inanç dünyasında ve sanatında M.Ö. 8. -7. yüzyıllar boyunca farklı av sahnelerinde varlığını kesintisiz olarak devam ettirdiğini kanıtlamaktadır.

2- Kadın ve erkek kanatlı at adamlar

Yarı insan yarı at olan yaratıklar; belden yukarısı insan, bazen ayakları da insan ayağı ancak vücutlarının alt kısmı at şeklindedir⁵⁵. At adamların bilinen en erken örnekleri Orta Asur Dönemi (1363-1076) silindir mühürler üzerinde yer alır ve bunlar kanatlı betimlenmişlerdir. Asur ve Urartu sanatında erken betimlemelerin kanatlı oluşu at adamların, kanatlı at ikonografisinden köklenen karışık yaratıklar olabileceğini düşündürmektedir. Orta Asur Dönemi erken at adam örneklerine baktığımızda bunlardan biri, bir elinde kılıç tutarken diğer eli ile de arka bacağından tuttuğu ceylanı taşıyan avcı olarak betimlenmektedir⁵⁶. Başında Anadolu, Mezopotamya ve Urartu tanrı ve tanrıçalarının giydiği boynuzlu başlığı vardır. Kuyruğu ise

⁴⁶ Özgüç 1974, 853, 856 vd. Fig.108, Lev. 295-301.

⁴⁷ Özgüç 1961, 273, 279, Fig. 24.

⁴⁸ Özgüç 1989, 412.

⁴⁹ Taşyürek 1975, 23, Fig. 18. Res. 47-54.; Kellner 1991a, 37, Lev.12, no.63; Wartke 1998, 107, Res. 47.; Seidl 2004, Uzun Levha B2 a-e; Paris ve Berlin Devlet Müzesi'nde bulunan kemer parçaları Adana Müzesi'nde bulunan eserin devamını oluşturmaktadır. Devam eden sahnede avlanan figürler arasında kanatlı, boynuzlu ve şapkallı sfenksler; kanatlı keçi, aslan ve boynuzlu aslanlar yer alır.

⁵⁰ Seidl 2004, 167; Kellner 1991a, no. 63, Lev.12; Eichler 1984, 68, G16: Eser, M.Ö. 750 yıllarına tarihlendirilmektedir; Taşyürek 1975, 23 vd. Fig. 18, Res. 47-54: Eser M.Ö. 600 yıllarına tarihlendirilmektedir.

⁵¹ Taşyürek 1975, 25, Fig. 19, Res. 55; Kellner 1991a, 36, Lev. 13, Res. 54.

⁵² Seidl 2004, 167.

⁵³ Çavuşoğlu 2002, 61 vd. Kat. no. 13, Çiz. 11.

⁵⁴ Çavuşoğlu 2002, 62 Kat. no. 34, Çiz. 25.

⁵⁵ Grimal 2012, 361.

⁵⁶ Malten 1925, 145 vd. Res. 54.

akrep kuyruğu olarak resmedilmektedir. Diğer bir Asur silindir mührü üzerinde yer alan erken at adam betimlemesi de benzer şekilde av sahnesi içerisinde görülür. Ok ve yay kullanarak kanatlı bir boğayı avlarken betimlenir.

Urartu sanatında görülen at adam betimlemeleri iki ayrı tunç kemer parçası üzerinde ve üç farklı tipte karşımıza çıkar. Sınıflandırılan bu üç tip at adamın temel ortak özelliği, savaşçı karakterlerinin vurgulanması ve kanatlı oluşlarıdır. Bunlardan ikisi yukarıda bahsedilen ve *in situ* olarak bulunan Altın-tepe mezar 3 buluntusu kemer parçası üzerinde yer alır⁵⁷. Av sahnesi içerisinde alt alta üç sıra halinde yerleştirilen kadın ve erkek at adamlar, süvariler ile birlikte kanatlı karışık yaratıkları ve kanatsız yaban hayvanlarını avlarken betimlenirler. At adamların cinsiyetleri erkek ve kadın olarak belirtilmiştir. Gallop pozisyonunda resmedilen erkek at adamın arka bacaklarının betimlendiği alan kayıptır (Çiz. 8A). Stilize betimlenen sağ ellerinde yay, sol ellerinde ise ok tutarlar. Hafif yuvarlak ve yüksek başlığı dört köşeli desenler ile bezelidir ve tepesinde spiral kıvrımlı uzun bir keçi-boynuzu taşır. Sakalsızdır ve üst gövdenin omuz hizasında belirtilen ayrıntı ile giyimli oldukları anlaşılmaktadır. At adamın kanadı ön gövdenin alt çizgisinden başlar ve omuz hizasından üst gövdenin arkasına doğru yukarı yükselir. Kanadın sırt kısmı yuvarlak granül dizini ile oluşturulan şeritler ile bezelidir.

Kadın at adam ise betimlenen cinsel organı ve başında taşıdığı üst kısmı, üçgen biçimli üzerinde küre disk yerleştirilen silindirik şapka ile erkek at adamdan ayrılır (Çiz. 8B)⁵⁸. Bu şapkanın benzeri kanatlı at üzerinde betimlenen Altın-tepe tanrısının (Çiz. 2) başında da yer almaktadır. Üst gövdeleri giysili olan kadın at adamın kanadı diğer örnekte olduğu gibi, ön gövdenin hemen altından, omuz hizasını takip ederek yukarı doğru yükselmektedir. Kanadın sırt kısmı benzer şekilde yuvarlak granül dizini ile bir kuşak oluşturmaktadır. Stilize betimlenen sağ ellerinde yay, sol ellerinde ise ok tutan kadın ve erkek at adamlar ok atar pozisyonunda sahnede yer alan süvariler ile birlikte, aslan, kanatlı aslan ve keçileri avlarken resmedilirler.

Urartu sanatında yer alan diğer iki farklı tipolojiye sahip at adam betimlemeleri İsrail Müzesi'nde bulunan bir kemer üzerinde yer alır⁵⁹. Her iki figür de av sahnesi içerisinde resmedilir. Bunlardan ilkinin ön ayakları aslanpençesi şeklindedir (Çiz. 9)⁶⁰. Gövdelerinin arkası diğerleri gibi kanatlı at şeklinde betimlenmiştir ve sırtlarında eyer vardır. Sahnede önlerinde kovaladıkları aslan başlı, ön ayakları aslan, gövdesi kanatlı at olan karışık yaratıkları avlamaktadırlar. Öne uzattıkları sağ ellerinde Urartu tanrılarında ve savaş sahnelerinden bilinen umbo kalkanları, arkadaki ellerinde mızrak taşırlar⁶¹. Başlarında taşıdıkları yüksekçe oval başlığın tepesinde küreye yakın bir yükselti mevcuttur. Başlığın altından enseye doğru uzanan saçlar Urartu tanrı ve savaşçılarındaki gibi kıvrılarak oval sonlanır. Üst gövdeleri giyimli olan bu at adamların cinsiyetleri erkektir. Bellerinde yüksek kemer taşırlar. Kanatları ön gövdenin altından başlar ve omuz hizasından üst gövdenin arkasına doğru yükselir. Kanadın sırt kısmı yuvarlak granül şeridi, uç kısmı ise iki sıra halinde belirtilen tüylerle incelikli olarak betimlenmiştir. Kemer üzerinde bu sahnenin arka sırasında diğer erkek at adam betimlemeleri yer alır. Av sahnesi içerisinde ok ve yay kullanan at adamlar, başları at ve ya aslan olan, kanatlı at ve aslan karışımı karışık yaratıkları avlarken betimlenirler. At adamlar, başı at, üst gövdesi insan ve alt gövdesi kanatlı at şeklinde betimlenmiştir (Çiz. 10). Diğerlerinin aksine arka ayaklar

⁵⁷ Özgüç 1974, 850 vd. Fig. 108, Lev. 296a; Özgüç 1961, 279.

⁵⁸ Özgüç 1961, 258; Özgüç 1974, 850 vd. Lev. 301 a-b.

⁵⁹ Kellner 1991b, 156. no. 14; Wartke 1998, 159, Lev. 71.

⁶⁰ Bittel 1937, 18 vd. Lev. 14 a-b; Temiz 2019, TÇ. Kat. No: 12: Boğazköy kazısında bulunan ve Leiden Üniversite Koleksiyonunda yer alan pişmiş toprak at figürünün ayakları aslanpençesi şeklindedir. Sırtında iki parçadan oluşan eyeri ve koşumları detaylı betimlenen eser M.Ö. 13. yüzyıla tarihlendirilmektedir. Aradaki zamansal farklılık bu eserler arasında bağlantı kurmayı zorlaştırır. Ancak, Boğazköy at figürü benzer düşünce ve sanat anlayışının Anadolu'daki varlığına tekil de olsa bir örnek teşkil etmesi nedeniyle önemlidir.

⁶¹ Belli 1998, 54, Çiz. 22-24, Karmir-Blur kazılarında tunçtan yapılan bu tip konik umbolar söğüt dallarından yapılmış kalkanlar üzerinde *in situ* olarak bulunmuştur.

aslanpençesi, ön ayaklar at toynağıdır. Baş hariç üst gövde diğer at adam betimlemelerinde olduğu gibi silahlı, avcı insan gövdesi olarak resmedilir. At başlı olarak betimlenen at adamların başı, birçok Urartu savaş sahnesindeki savaşçılar gibi geriye dönüktür. Kanat yapısı diğer at adamlar ile benzer şekilde betimlenmiştir.

Yukarıda anlatılan at adamların genel değerlendirmesini yaptığımızda bu betimlemelerin Urartu tanrı betimlemeleri ile yakından ilişkili oldukları anlaşılmaktadır. Taşıdıkları silahlar, başlıklar ve yer aldıkları av sahneleri ile tanrılar gibi savaşçı karakterleri ön plana çıkartılır. İsrail Müzesi örneğinde (Çiz. 9) at adamın sağ elinde taşıdığı umbo kalkan Yukarı Anzaf Kalesi'nde bulunan kalkan parçası üzerinde yer alan Urartu tanrılarının taşıdığı kalkanlar ile aynıdır. Urartu sanatında tepesinde güneş sembolü ya da disk bulunan başlıklar, tanrı ve dini sahnelerde yer alan rahiplerin başlıkları üzerinde mevcuttur⁶². Altıntepe at adamının başının üzerinde betimlenen kıvrımlı tek keçi boynuzu, Meher Kapısı yazıtında 5. sırada anılan ve Yukarı Anzaf Kalesi'nde bulunan tunç kalkanda resmedilen tanrı geçidi içerisinde 5. sırada yer alan Tanrı Turani'nin üzerinde durduğu farklı hayvan uzuvlarından oluşan kanatlı keçinin başı üstündeki tek kıvrımlı boynuz ile aynıdır⁶³. Keçi boynuzu atribütünün benzerini daha geç dönemde Yunan sanatında satyr betimlemelerinin başlarının üzerinde takip etmek mümkündür⁶⁴. Ayrıca bu betimlemeler satyrosların at adamlar ile olan hem şekilsel hem de düşünsel köken ortaklığı hakkında bilgi veren erken örnekleri oluşturmaktadır.

Kanatlı at adam betimlemeleri Yunan sanatında az görülmesine karşın, bu betimlemeler M.Ö. 7. yüzyılın sonu 6. yüzyılın başlarından itibaren Etrüsk ve Kuzey İtalya sanatında sıkça görülürler⁶⁵. Bu figürlerin savaşçı karakterlerini belirten kılıç, çift ağızlı balta ve mızrak gibi silahlarla birlikte gösterilmesi ikonografinin batı sanatına aktarılış yolunun bu dönemde, doğu ile ticari bağlantılar içerisinde olan K. İtalya ve Etrüskler vasıtası ile olduğunu düşündürmektedir.

Urartu sanatında erken at adam betimlemeleri; atı tanrı, insan ve diğer hayvanlar ile bütünleştiren yerel sanatçıların hayal gücünün zenginliğini gösteren en güzel örnekleri oluşturmaktadır. Ayrıca, Urartu tanrıları ve rahiplerinin giydiği başlıkları, onların simgelerini ve silahlarını taşımaları Urartu tanrıları ile olan bağlantılarını, inanç dünyasındaki yerlerini ve dini kimliklerini yansıtmaktadır.

3- At başlı adamlar

Urartu sanatında karşımıza çıkan at ile ilişkili bir diğer karışık yaratık at başlı adamlar, kanatsız olan tekil örneği oluşturur. Yukarıda bahsedilen Adana Arkeoloji Müzesi'nde korunan Dedeli buluntusu bir tunç kemer üzerinde yer alan bu karışık yaratıklar at başlı ve insan gövdelidirler (Çiz. 11). Üzerlerine uçları püsküllü, tek bacağı açıkta bırakan diz üstü kıyafet giymektedirler. Av sahnesi içerisinde tek dizleri üzerine yere çökerek ellerindeki yay ile kanatlı atları ve farklı hayvan uzuvları ile birleşen kanatlı keçileri avlarken resmedilirler⁶⁶. Sırtlarını hayat ağacına dayayan figürler ikişerli sıralar halinde ve dikey sütunda üç grup olarak betimlenmiştir. Kemer parçası Sarduri II Dönemi'ne M.Ö. (760- 730) tarihlendirilir⁶⁷.

⁶² Akurgal 1995, Lev. 51a-b, Şek. 181, Lev. 57c; Burney - Lawson 1958, 214, Fig. 2.

⁶³ Belli 1998, 53-56, Çiz. 22.

⁶⁴ LIMC V, I – II: 231. Hercl 329. Paris Louvre, CA 11069 (S4129) M.Ö. 475-450 yıllarına tarihlendirilen siyah figürlü amphora üzerinde, tepesinde kıvrımlı tek keçi boynuzu olan at başlı, atkuyruklu, çıplak satyr betimlemesi.

⁶⁵ Temür 2014, 68.

⁶⁶ Taşyürek 1975, 23. Fig.18 Res. 47 – 51. En.No. 26.1.1973; Seidl 2004, Uzun Lev. B 2 a-e, İkonografinin devamının anlatıldığı kemerin diğer parçaları Paris ve Berlin'de bulunmaktadır. Avlanan karışık yaratıklar arasında kanatlı boğalar, aslanlar ve sfenksler de yer alır; Kellner 1991a, 37. Nr. 63 Lev. 12; Kendall 1977, A47. Wartke 1998, 107. Res. 47.

⁶⁷ Seidl 2004, 167; Eichler 1984, 68. G 16; Kellner 1991a, 37. Nr. 63 Lev. 12.

At başlı karışık yaratıklar farklı uygarlık ve coğrafyalardan da bilinir. En erken örneği kökeni Mezopotamya'da Humbaba ve Mısır'da Bes'e dayanan Gorgo - Medusa efsanesidir. Batı mitolojisine Suriye – Kıbrıs yolu ile giren bu efsanenin geçmişi Yunanistan'da M.Ö. 7. yüzyıldan erkene gitmez⁶⁸. Betimlemeler efsane ile bağlantılı olarak, Perseus tarafından başının kesilmesi ve buradan fişkırın kandan Kyrsaor ve Pegasos'un doğuşunu konu alır⁶⁹. Bu ikonografi kanatlı at figürünün Yunan mitolojisine adaptasyonunun da bir tezahürüdür⁷⁰. Ayrıca Medusa'nın erken dönemde at biçiminde olduğu düşünülmektedir⁷¹. Ayrıca Paris- Luovre Müzesi'nden kabartmalı bir amphora üzerinde Gorgo'nun at gövdeli betimlemesi de mevcuttur⁷². Napel'den bir amphora üzerinde ise Medusa at başlı ve kanatlı kadın gövdeli olarak resmedilmiştir⁷³.

Yunan mitolojisinde at başlı insan gövdeli diğer bir karışık yaratık satyrlerdir. Satyrler bazen at başlı, atkuyruklu, at kulaklı ve çoğunlukla da keçi ayaklı olarak betimlenirler. Yunan sanatında Satyr betimlemeleri M.Ö. 7. yüzyılın 3. çeyreğinde başlar⁷⁴. Yaşlı tasvir edilenleri Silenos olarak anılır ve kökenleri Phrygia ve Lydia efsanelerine dayanır⁷⁵. At başlı insan gövdeli satyrlere iyi bir örnek, Louvre Müzesi'nden siyah figürlü bir Etrüsk vazosu üzerinde resmedilmiştir. Herakles sahnesi içerisinde betimlenen at başlı insan gövdeli bu satyr mevcut birçok benzer betimlemeden sadece biridir⁷⁶. Bu karışık yaratıkların doğulu bir tanrı olan Dionysos'un alayının önemli karakterleri arasında yer almaları da kökenlerini doğrular niteliktedir. Demir Çağı'nda Batı Akdeniz'in sadece Mezopotamya uygarlıkları ile değil, aynı zamanda Anadolu'da Urartu, Phrygia ve Yeni Hitit Şehir Devletleri ile olan sosyal, kültürel, ticari ve ekonomik bağlantıları onların sanatsal yeni düşünceler ile tanışmalarına ve bu birikimi kendilerine özgü bir şekilde yorumlayarak devam ettirmelerine olanak sağlamıştır⁷⁷.

4- Kanatlı at, insan ve boğa birleşimi karışık yaratıklar

Kanatlı atın hayvan ve insan uzuvlarının birleşmesi ile oluşturulan bir diğer örneği Münih, PS'de parçalar halinde bulunan kemer üzerinde, farklı birçok karışık yaratığın oluşturduğu geçit sahnesi içerisinde yer alır. Hayvan ve insan uzuvlarının birleşiminden oluşan birbirinden farklı karışık yaratıkların yer aldığı sahnede iki ayrı sıra içerisinde iki farklı at ile ilişkili betimleme mevcuttur. Bunlardan ilk figürün arka ayakları insan ayağı, kuyruğu boğa, gövdesi de kanatlı at olarak betimlenmiştir (Çiz. 12A)⁷⁸. Arkada yer alan kanat yapısı iki parçadan oluşur. İlk kısım göğüs hizasının önünde yukarı doğru uzanır. Arkadaki kanadın ikinci parçası sırtın arkasında yukarı doğru yükselir. Önde yer alan kanat sırtında, granül dizini bezeme yer alır.

Diğer sırada yer alan kanatlı atlar ise bazı sahnelerde sadece arkada tek ayağı insan ayağı diğeri at toynağı olarak betimlenmiştir (Çiz. 12B 1-2). Ön ayakları at toynağı olan figür gallop pozisyonundadır. İki kanatlıdır ve kanat sırtında granül dizini bezeme yer alır. Granül dizini

⁶⁸ Mezopotamya ve Mısır kökeni için bk. Hopkins 1934, 345vd; At başlı Gorgo bk. Malten 1914, 182-184 Res. 4-5; Medusa'nın başından Pegasos'un doğumu için bk. Malten 1925, 155 vd. Res. 64; Karageorghis 2000, 204. Res. 301.1.; Esin 2004, 259 vd. res. 334: Eski Türk sanatında benzer betimlemeler at cini olarak tanımlanmaktadır.

⁶⁹ Hes. *Theog.* 280-285.

⁷⁰ Temür 2014, 19.

⁷¹ Malten 1914, 184, Res.6.

⁷² Malten 1914, 182, Res. 3.

⁷³ Malten 1914, 182 vd. Res. 6.

⁷⁴ LIMC VIII: I-II, 1132 Res.29c.

⁷⁵ Preller 1860, 574-76.

⁷⁶ Benzerleri için bk. Gaultier 2003, 76, Lev. 40 - 41 CP 11069; LIMC V, I – II: 231. Heracle 329. Siyah figürlü amphora üzerinde, tepesinde boynuzu olan at başlı, kuyruklu, çıplak satyr betimlemesi M.Ö. 480-470 yıllarına tarihlenmektedir.

⁷⁷ Temür 2016, 6 vd.

⁷⁸ Seidl 2004, 155, Res. 110, Lev. 53; Kellner 1991a, 35, no. 46, Lev. 11.

kuyruğun üst ve en alt kısmında da mevcuttur. Önde yer alan kanatlar iki uzun tüy sırası ile bezelidir. Her iki kanatlı atın uzuvları çizgisel betimlenmiştir. Eser Menua Dönemi'ne tarihlendirmektedir⁷⁹.

Yunan sanatında at ile ilişkili karışık yaratıklardan Kentaurların ön ayakları bazen insan ayağı şeklinde betimlenir. Olympia'dan bir bronz eser üzerinde⁸⁰, Assos Athena Tapınağı arşitrav frizi kabartmaları üzerinde⁸¹ insan ayaklı kentaur betimlemelerinin erken örnekleri görülmektedir.

5- Kanatlı at, balık ve insan birleşimi karışık yaratıklar

Urartu sanatında resmedilen diğer bir at ile bağlantılı karışık yaratık Kudüs, BML'de bulunan bir parçası üzerinde farklı karışık yaratıklardan oluşan geçit sahnesi içerisinde yer alır. Figürün ön gövdesi kanatlı at, arka gövdesi balık şeklindedir (Çiz. 13). Mevcut iki ayağı insan ayağı şeklinde betimlenmiştir. Kanat yapısı Çiz. 12A'nın kanat yapısı ve bezemesi ile aynıdır⁸². Önde yer alan kanat, iki sıra uzun tüy ile ve sırt kısmı granül dizini ile bezelidir. Granül dizini boyun ve arka kanatta da mevcuttur. Arkada balık gövde yatay bir hat ile ikiye bölünmüştür ve üst kısım balık pulları ile bezelidir. Kuyruk yapısı birbirini tekrarlayan iki tüy sırasından oluşur. Yazıtlı örnekler ışığında Urartu tunç eserlerin kapsamlı çalışmasını yapan Seidl bu eseri Menua Dönemi'ne tarihlendirilmektedir⁸³.

Kanatlı at, balık ve insan uzuvlarının birleşmesinden oluşan bu karışık yaratıklar bilinen en erken ve özgün örneklerdir. Benzer şekilde balık gövdesinin keçi başı, sfenks ve aslan ön gövdesi ile birleşen farklı betimlemeleri de vardır⁸⁴. Mezopotamya sanatında balık gövdeli keçi, aslan ve insan betimlemeleri mevcuttur⁸⁵. Ancak balık, insan ve kanatlı atın birleşmesi; düşünce, hayal gücü ve betimleme tarzı olarak Urartu sanatının özgün kimliğini yansıtmaktadır. Nitekim M.Ö. 6. yüzyılda Yunan mitolojisine giren ve bir doğuş efsanesi olmayan, gövdesinin yarısı kanatlı at, yarısı balık şeklinde tasvir edilen Hippokamposlar için Urartu balık gövdeli karışık yaratıklar erken örnekleri oluşturmaktadır. Yunan sanatında Louvre Müzesi'nden bir mühür üzerinde, arka bacakları insan, kuyruğu balık olan kanatlı at motifi bu betimlemelerin erken örnekleri arasında yerini alır⁸⁶. Batı Anadolu'da ise M.Ö. 6. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen Uşak Müzesi'nden, ön gövde kanatlı at, arkası balık şeklinde betimlenen altın broş kanatlı at ve balık gövdeli karışık yaratıklara güzel bir örnektir⁸⁷.

6- Kanatlı at, kuş, insan ve aslan birleşimi karışık yaratıklar

İsrail Müzesi'nden iki parça halinde bulunan kırık tunç kemer parçasının biri üzerinde iki farklı tipte karışık yaratık yer alır. Kırık kemer parçasının biri üzerinde at toynağı şeklinde iki ayaklı, ön gövdesi kanatlı at, arka gövde kuş olan üç figürden oluşan bir betimleme sırası mevcuttur (Çiz. 14A)⁸⁸. İlk parçada ayaklar at toynağı şeklindedir. Kuyruk iki sıra yatay kuşak ile bölünmüştür. Kuşaklar arası yuvarlak granül dizini ile bezelidir. Kemerin diğer kırık parçasında yer alan sırada ise figürlerin ayakları aslanpençesi şeklindedir ve sahnede arkasında yer alan aslan figürünün pençesi ile aynıdır. Kolları ise insan kolu şeklinde betimlenmiştir (Çiz.

⁷⁹ Seidl 2004, 158. 161.

⁸⁰ LIMC V:1-2, 888. Kaineus 61. Eser M.Ö. 7. yüzyıl ortalarına tarihlendirilmektedir; LIMC V.1-2, 889. Kaineus 70. M.Ö. 530 yıllarına tarihlenen siyah figürlü bir hydria üzerinde resmedilirler.

⁸¹ Boardman 1970, 179, Res.216. 1,5.

⁸² Kellner 1991a, 35, no. 51, Lev. 13.

⁸³ Seidl 2004, 155, 161, Res. 110, Lev. 53; Kellner 1991b, 156, Fig. 3: Kellner 9. grup olarak değerlendirdiği eseri M.Ö. 780-750 yıllarına tarihlendirmektedir.

⁸⁴ Kellner 1991a, Lev.13, Res. 51; Seidl 2004, 75, Res. 35.

⁸⁵ Black - Green 2003, 64 vd.

⁸⁶ Boardman 1970, 187, Res. 429.

⁸⁷ Özgen - Öztürk 1996, 162, Res. 112

⁸⁸ Kellner 1991a, 45 vd. no. 106, Lev. 30. İsrail Müzesi En. No. 71.78254.

14B-C). Av sahnesi içerisinde betimlenen figürler ellerinde gerdikleri yay ve oku taşırlar. Eserin tarihlendirilmesinde farklı görüşler vardır. Kellner stil özelliklerine göre 4. grup olarak değerlendirdiği İsrail Müzesi'ndeki bu eseri M.Ö. 740-640 yıllarına tarihlendirir⁸⁹. Urartu'nun yazıtlı eserler ışığında tunç eserlerin kapsamlı çalışmasını yapan Seidl eseri, Rusa I. Dönemi'ne (M.Ö. 730-713) tarihlendirir⁹⁰.

Urartu sanatında at ve kuş birleşimi bu karışık yaratıklar büyük olasılıkla kökenini kanatlı attan alır ve batı sanatının M.Ö. 6. – 5. yüzyıllara tarihlenen vazo ve plastik eser repertuvarına Hippalektryon olarak aktarılan mitolojik karakterlerin erken örneklerini oluşturur. Ancak, Hippalektryonların öncülü olarak ileri sürülen en erken örnek, Girit Herakleion'undan bir askostur⁹¹. M.Ö. 850-800 yıllarına tarihlenen bu tekil eser ile Hippalektryon arasında kurulmaya çalışılan benzerlik oldukça zorlayıcı olmanın yanı sıra zamansal olarak da bir süreklilik arzetmez⁹². M.Ö. 6. yüzyıla tarihlenen erken örneklerde ise Urartu örneklerine benzeyen detaylar mevcuttur. Korint'ten iki aryballos üzerinde yer alan siyah figürlü sahnede hippalektryonlar at toynaklı ve iki ayaklıdır⁹³. Kısa ve düz sonlanan kuyrukları üzerinde Çiz. 14A'dakine benzer birbirine paralel iki bant bezemesi yer alır. Yunan sanatında en erken M.Ö. 600'den sonra görülmeye başlayan Hippalektryonların işlevi ve kökeninin belirsiz oluşu da kaynağının farklı bir coğrafyadan olduğunu kanıtlar niteliktedir.

7- Kanatlı at, grifon ve insan birleşimi karışık yaratık

Yukarı Anzaf Kalesi'nde bulunan bir mühür üzerinde grifon başlı, kanatlı at gövdeli, insan kollu karışık bir varlık betimlemesi yer alır. Karışık yaratık elinde situla tutmaktadır (Çiz. 15)⁹⁴. Mühür üzerinde *Lvaşuli* yazılıdır. Kralın yetkisini taşıyan *Lvaşuli* mührünün M.Ö. 7. yüzyılda Urartu'nun eski gücünü kaybetmeye başladığı dönemde kullanılmaya başlandığı düşünülmektedir⁹⁵. Urartu sanatındaki bu tekil betimleme, M.Ö. 7. yüzyıl ile birlikte kanatlı at ile ilişkili karışık yaratıklara yeni ve farklı bir form kazandırıldığını göstermektedir.

8- Kanatlı at ve Aslan birleşimi karışık yaratıklar

Kanatlı at gövdeli karışık yaratıkların diğer bir örneği yukarıda bahsettiğimiz üzere İsrail Müzesi'nden bir tunç kemer parçası üzerinde yer alır⁹⁶. Kemerin korunan bölümü, beş farklı karışık yaratığın dizildiği dikey sıralardan oluşur. Bu dizinlerden biri üzerinde aslan başlı, aslan ayaklı, kanatlı at gövdeli ve at kuyruklu dört karışık yaratık kemerin kırık bölümüne kadar alt alta sıralanmıştır (Çiz.16). Kanatlı atın gövdesinde erkek cinsel organı belirtilmiştir. Figürün kanat yapısı üç tüy sırasından oluşur ve sırt kısmında diğer kanatlı at gövdelerinin kanatlarındaki gibi granül dizini şeridi yer alır. Av sahnesi içerisinde betimlenen karışık yaratıklar, arka sırada yer alan eli mızraklı at adamlar tarafından kovalanmaktadır. Sırtlarında at adamlarda olduğu gibi iki parçadan oluşan eyer bulunmaktadır. Ön sağrılarına ve sırtlarına saplanan birer mızrak avlandıklarını göstermektedir.

9- Aslanpençeli kanatlı atlar

Yukarıda bahsedilen İsrail Müzesi'nden tunç kemer parçası üzerinde bir diğer karışık yaratık daha yer alır. Betimlemelerin iyi korunmuş olduğu tunç kemer parçasının kırık ve eksik bölümünde, figürün gövdesinin sadece ön kısmı sağlam durumdadır. Arka ayakları ve gövdesi eksiktir. Av sahnesi içerisinde yer alan figürler, başları arkaya dönük yay kullanan at adamlar

⁸⁹ Kellner 1991b, 147, no.7a-b.

⁹⁰ Seidl 2004, 163, Lev. 56 b-c.

⁹¹ LIMC V: I-II, 429. No.41, 431.

⁹² Coldstream - Catling 1996, Lev. 86, Mezar Q, 115.

⁹³ LIMC V: I-II: 429, Res. 33-34.

⁹⁴ Belli - Salvini 2003, 145 vd. Fig. 4-12, YAK 2002 5.CB An-1.

⁹⁵ Çifçi 2017, 296 vd.

⁹⁶ Kellner 1991b, 156, no. 14 (İsrail Müzesi, env. no. 88.42.156); Wartke 1998, 159, Lev. 71.

tarafından avlanırken betimlenirler⁹⁷. Baş ve gövde kanatlı at olarak betimlenen figürün ön ayakları aslan bacağı ve pençesi olarak resmedilmiştir (Çiz.17). Kanatlı at gövdesinde erkek cinsel organı belirtilmiştir. Boyunlarında ve sağrılarında avlandıklarını gösteren oklar vardır. Sırtlarında sahnede yer alan diğer karışık yaratıklar gibi iki parçadan oluşan eyer taşırlar. Kanat yapısı iki tüy sırasından oluşur ve sırt kısmında diğer kanatlı at gövdelerinin kanatlarındaki gibi granül dizini şeridi yer alır. Bu bezeme alnın önüne düşen kâkülün uçlarını da süslemektedir.

Tartışma ve Sonuç

Urartu sanatında ve mitolojisinde karışık yaratıkların at özelinde kategorize edilmesi, at ile ilişkili karışık yaratıkların kökeninin ve sürekliliğinin irdelenebilmesi için önemlidir. Bu bağlamda Anadolu inanç dünyasında atın varlığı, Orta Tunç Çağın başından itibaren gerek yazılı kaynaklarda, gerekse maddi kültür kalıntıları ile doğrulanmaktadır⁹⁸. Tunç Çağ Anadolu atlı tanrıların sürekliliğini ve değişimini Demir Çağ'da Urartu sanatında takip etmek mümkündür⁹⁹. Bununla birlikte, at ile ilişkili karışık yaratıkların en erken ve en önemli formunu kanatlı at oluşturmaktadır. Anadolu'nun yanı sıra Mezopotamya, Klasik Batı mitolojisi ve sanatında önemli yere sahip kanatlı atın kökeni yerel Anadolu dinlerine dayanır. Hitit hiyeroglifleri üzerine yapılan çalışmalar Hattuşa'da Fırtına Tanrısı *piḫaššašši*'in Grekçe *πῆγασος* ile aynı anlama geldiğini kanıtlamıştır¹⁰⁰. Yıldırım ve gök gürültüsünün birleşmesinin bir tezahürü olan *piḫaššašši* Fırtına tanrısının Luvi ülkesindeki en önemli yerel formunu oluşturmaktaydı¹⁰¹. Luvi Fırtına tanrısı *piḫaššašši*'nin sıfatı olan şimşek ve gök gürültüsü Hesiodos'ta Pegasos'un taşımakla görevli olduğu Zeus'un yıldırım ve şimşegi ile ilişkilendirilerek antik batı edebiyatına ve sanatına adapte edilmiştir¹⁰². Hitit hiyeroglif yazıtlarında anılan kanatlı atın en erken maddi kültür kanıtlarına, Hitit İmparatorluk Dönemi yerleşimi Tell Ahmar'dan¹⁰³ bir kabartma üzerinde ulaşılır. Bu süreklilik Demir Çağ ile birlikte, Kargamış'tan M.Ö. erken 10. yüzyıla tarihlenen bir orthostat üzerinde¹⁰⁴ devam eder. Bununla birlikte Batı sanatında ortaya çıkan tasvirleri M.Ö. 7. yüzyıldan önceye gitmez ve bu betimlemelerin en erken Korinth seramikleri üzerinde yer alması bu tanışmanın ilk Korinth'de başladığını göstermektedir¹⁰⁵. Maddi kültür verileri, Pegasos'un Batı sanatına olan yolculuğunun, Urartu, Phrygia, Batı Anadolu'da İonia ve Rodos aracılığı ile olduğunu kanıtlamaktadır¹⁰⁶.

At ile ilişkili karışık yaratıklar; Anadolu'da başlayan, Klasik Batı mitolojisinde Pegasos'tan, İslamiyet'te Hz. Muhammed'i Miraç'a taşıyan Burak'a kadar, günümüzün din, kültür ve edebiyatında da sürekliliği ve yaygınlığı ile önemli bir anlatıma sahiptir. Bu çalışmada Urartu sanatında dokuz farklı karışık yaratık tespit edilmiştir. Bunlar içerisinde en erken karışık yaratık betimlemesi, kanatlı attır. Tekil örneği oluşturan at başlı adam hariç diğer karışık yaratıkların hepsinin kanatlı at ile bağlantılı olması bu ikonografinin, kanatlı attan köklendiğini kanıtlamaktadır. Çoğunlukla dini, mitolojik av ve geçit sahnelerinde yer alan bu betimlemeler; at, kanatlı at, insan ve farklı hayvan uzuvlarının birleşmesinden oluşur. Yer aldıkları kompozisyonlar dikkate alındığında at ile ilişkili karışık yaratıklar; tanrıları taşıyan, tanrılar veya diğer karışık yaratıklar tarafından avlanan ya da onları avlayan kutsal sahnelerde resmedilirler. Farklı ve tekil ikonografi, hayvanların efendisi sahnesinde yer alır. Bu çeşitlilik, at ile ilişkili

⁹⁷ Kellner 1991, 156 no. 14.

⁹⁸ Tunç Çağ atlı tanrıları için bk. Otten 1953, 64 vd.; Özgüç 1965, 25 -26; Haas 1994, 412-418; Temiz 2019, 27-29.

⁹⁹ Urartu atlı tanrıları için bk. Temiz 2019, 74 - 77.

¹⁰⁰ Bossert 1953, 333; Hutter 1995, 93; Haas 1994, 326; Singer 2005, 560 vd.

¹⁰¹ Hutter 2003, 223.

¹⁰² Hes. *Theog.* 285-287; Hutter 2010, 202, 237; Hutter 2003, 223.

¹⁰³ Malten 1925, 143 vd. Res. 38.

¹⁰⁴ Gilibert 2011, 165, Carchemish 42 (Anadolu Medeniyetleri Müzesi: env. no. 72+).

¹⁰⁵ Temür 2014, 105.

¹⁰⁶ Temür 2014, 103.

karişik yaratıkların inanç sistemi içerisinde önemli bir yere sahip olduklarını kanıtlamaktadır. Ayrıca, betimlemelerin yer aldığı materyaller ve buluntu yerleri yönetici sınıf ile doğrudan ilişkilidir.

Klasik Yunan mitolojisine kanatlı at: Pegasos, at adam: Kentauros, kanatlı at ve kuş birleşimi karişik yaratıklar: Hippalektryon, kanatlı at, balık ve insan birleşimi yaratıklar: Hippokamos olarak aktarılmaktadır. Bununla birlikte Urartu sanatında cinsiyetleri belirtilen kadın ve erkek at adamlar, erken örnekleri Asur sanatında ortaya çıkan betimlemelerden farklıdır ve Urartu sanatının özgün stil ve ikonografisini sunar. At adamların taşıdıkları giysi, silah ve sembolleri de Urartu tanrıları ile ilişkili dini kimliklerini nitelemektedir.

Düşünce ve hayal gücü toplumların inanç, kültür ve sanatını şekillendiren etkin motivasyonlardır. Bu bağlamda ortaya çıkan eserler onların özgün kimliklerini yansıtır. Urartu sanatında görülen ve köklerini yerel Anadolu dinlerinden alan at ile ilişkili karişik yaratıkların farklı coğrafyalara ve kültürlere aktarılıp aktarılmadığı ya da nasıl aktarıldığı arkeolojinin gelecekte, yeni veriler ışığında cevaplaması gereken sorular arasındadır. Ancak yine de, mevcut bilgiler çerçevesinde konu ile ilişkili fikirler öne sürülebilir. Yunan yazılı kaynaklarında bahsedilmese de arkeolojik buluntular içerisinde, Yunanistan'da M.Ö. 8. ve 7. yüzyılda doğu kültür etkilerinin artarak önem kazandığını belirten Burkert, Yunanistan'da kutsal alanlarda doğudan gelen ticari malzemelerin düzenli olarak arttığını ve Yunan tasvir stilinde doğu sanatı motiflerinin dönüştürülerek ve taklit edilerek temel değişime uğradığını aktarmaktadır¹⁰⁷. Kùltürler arasında oluşan teknolojik, sosyal ve sanatsal etkileşim sürecinin hazırlanmasında, ticari ve ekonomik faaliyetlerin yanı sıra hiç kuşkusuz savaşlar ile göçler de önemli rol oynamıştır. Geç Tunç ve Demir Çağ boyunca Doğu ve Batı arasındaki ticareti faaliyetler Doğu Akdeniz limanları vasıtası ile gerçekleştirmekteydi. Bunlar arasında Doğu Akdeniz'in kuzeyinde, Anadolu'nun güneydoğusunda Tell Tayinat¹⁰⁸ ve Almina yerleşkeleri ticari kimliğe sahip başlıca önemli merkezler arasındadır. Sabuniye Höyük¹⁰⁹ yakınında ve Demir Çağı'nda önemli bir liman olan diğer kent Al Mina, Hatay'ın Samandağ ilçesi yakınlarında Ası Nehri'nin denize döküldüğü kıyıda yer alır. Al Mina, doğu mallarının batıya gönderildiği bölgenin diğer önemli ticari merkezlerden biriydi¹¹⁰. Bu bağlamda Urartu mallarının batıya aktarıldığı ticari rotanın Akdeniz ve Karadeniz üzerinden olduğu düşünülmektedir. Ticari malzemelerin Karadeniz'de Sinop ve Trabzon Yunan kolonileri aracılığı ile Akdeniz'de ise Van – Kargamış, K. Suriye kıyılarında Al Mina – Rodos – Korinth üzerinden İtalya yarımadasına ulaştığı düşünülmektedir¹¹¹. Ayrıca ticari ve kültürel bağlantının diğer bir koridoru, Orta Anadolu'da Phrygia üzerinden B. Anadolu ve Ege Adalarına Urartu mallarının kara yolu ile ulaştığıdır. Nitekim Samos Heraion'unda bulunan Urartu ve Phrygia'ya ait ithal malzemeler önemli bir yer tutmaktadır¹¹². Phrygia ithal malzemeleri arasında M.Ö. 7. yüzyıla tarihlendirilen iki adet kanatlı at betimlemeli tunç plaka bu sürece iyi birer örnektir¹¹³. Bununla birlikte, Urartu'nun Güney Doğu Anadolu ve Kuzey Suriye'de bulunan Yeni Hitit şehir devletleri üzerinde hâkimiyet çabası ve Yeni Asur'a karşı bölgenin ticari ve ekonomik kaynaklarını ele geçirme mücadelesi yazılı kaynaklar ile

¹⁰⁷ Burkert 1992, 14 vd.

¹⁰⁸ Denel - Harrison 2018, 364; Harrison 2013, 104 vd.

¹⁰⁹ Smith 1942, 89 vdd; Pamir 2013, 183 vd.

¹¹⁰ Pucci 2019, 194, 296 vd; Burkert 1992, 11 vd. 23; Kantor 1962, 93; Roebuck 1959, 62 vd.; Dunbabin 1957, 24 - 28, 62; Smith 1942, 99.

¹¹¹ Richardson 1962, 160. 173. 181. 184. 191; Maxwell – Hyslop 1956, 150 vd. 160 vd; Kantor 1962, 93; Dusinberre 2002, 22.

¹¹² Jantzen 1972, 48 - 55, 76 - 80.

¹¹³ Jantzen 1972, 53, 55, Lev. 49. B185, B446; Phrygia kaya anıtları üzerinde Urartu etkileri bk. Işık 1987, 163 - 178.

aktarılmasına karşın, maddi kültür kalıntılarının tartışmalı ve yetersiz olduğuna dair görüşler de mevcuttur¹¹⁴.

Batı sanatındaki değişimin M.Ö. 9. yüzyıl sonundan itibaren, ekonomik-ticari ilişkilerin yanı sıra Kuzey Suriye ve Doğu Akdeniz kıyı şehirlerine saldırgan bir politika uygulayan Yeni Asur'un işgal ettiği topraklardan batıdaki merkezlere göçen sanatçılar ile başladığı düşünülmektedir¹¹⁵. Ayrıca, M.Ö. 7. yüzyılın 2. yarısı ile birlikte çöküşe geçen Urartu Devleti'nin yüzyılın sonlarında yıkılması, merkezi otoritenin yokluğu ile başlıya güvenlik sorununun getirdiği karışık atmosfer, sanatçı ve zanaatkarların göçe zorlanmış olabileceklerini akla getirir. Savaşlar ve siyasal kargaşa nedeniyle güvenli ortamın ortadan kalktığı ve demografik yapının değiştiği¹¹⁶ Urartu Devletlerinin çöküş sürecinde; M.Ö. 7. yüzyıl sonlarına doğru bu göçlerin devam ettiği, bu dönemden itibaren Doğu sanatında bilinen ancak Yunan sanatında ilk kez ortaya çıkan motif ve ikonografilerin varlığı ile de desteklenmektedir¹¹⁷. Nitekim benzer tarihi göç süreci Anadolu'da Pers istilası sonrası İonia'dan Yunanistan'a göçen sanatçılarla da tekrarlanmıştır¹¹⁸. Demografik yapıyı tetikleyen savaşlar ile göçlerin kültürler arası iletişiminde ve etkileşimde oynadığı rol dikkate değerdir.

Sonuç olarak, makalenin konusunu oluşturan benzer betimlemelerin Orientalizan Dönem ile birlikte batı sanatında ortaya çıkışı, yeni ev sahiplerinin kültürlerinde bu ikonografilerin yeniden şekillenip, zenginleşerek varlıklarını geleceğe aktardıklarını bize düşündürür. Konumuza dâhil olan at ile ilişkili karışık yaratıklar kapsamında Urartu, sanat eserleri, ikonografileri ve sanatçıların hayal gücü farklı coğrafya ve uygarlıklara ticari malzeme olarak ya da göçler vasıtası ile taşınmış olmalıdırlar. Ancak, kesin bir sonuca ulaşabilmemiz için gelecekte edineceğimiz daha fazla kanıt gereksinim vardır. Bu çalışmada, sadece Anadolu'da değil aynı zamanda Mezopotamya ve Klasik Batı mitolojisinde de önemli bir yere ve sürekliliğe sahip at ile ilişkili karışık yaratıkların Urartu sanatında yer alan özgün ikonografi ve kronolojileri ele alınmış, böylelikle Anadolu kültür tarihine ve gelecekte yapılacak çalışmalara katkı sağlamak amaçlanmıştır.

Yazar Katkıları

Çalışmaya yazar %100 katkı sağlamıştır.

Kaynakça

- Akgün, R.G. 2018, "The Fall of the Urartu Kingdom", A. Çilingiroğlu - K. Köroğlu - Z. Çulha - G. Öncü (eds.), *URARTIANS: A Civilization in the Eastern Anatolia*, Symposium I, 13-15 Kasım 2014, İstanbul, İstanbul, Rezan Has Müzesi, 65-87.
- Akurgal, E. 1995, *Anadolu Uygarlıkları*, İstanbul, Net Turistik Yayınlar A.Ş.
- Belli, O. 1998, *Anzaf Kaleleri ve Urartu Tanrıları*, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Belli, O.-Salvini, M. 2003, "Two Clay Documents from Upper Anzaf Fortress Near Van", *SMEA*, 45(2), 141 - 152.
- Bittel, K. 1937, *Boğazköy: Die kleinfunde der Grabungen 1906-1912*, Leipzig, Heinrich.
- Black, J.-Green, A. 2003, *Gods, Demons and Symbols of Ancient Mesopotamia*, London, The British Museum Press.

¹¹⁴ Çifçi 2018, 217 - 226; Çifçi 2017, 156 - 169.

¹¹⁵ Burkert 1992, 21 - 22; Magness 2001, 97 vd.; Demir 2014, 113.

¹¹⁶ Akgün 2018, 74 - 79.

¹¹⁷ Burkert 1992, 25.

¹¹⁸ Nováková vd. 2018, 440 vd.

- Boardman, J. 1970, *Greek Gems and Finger Rings: Early Bronze Age to Late Classical*, New York, Abrams.
- Boardman, J. 2001, *Yunan Heykeli: Arkaik Dönem*, (Çev. Yaşar Ersoy), İstanbul, Homer Kitapevi.
- Bossert, H.T. 1953, “Die phönizisch-Hethitischen Bilinguen vom Karatepe”, *JbKleinasF*, 2 (5), 293 - 339.
- Burkert, W. 1992, *The Orientalizing Revolution: Near Eastern Influence on Greek Culture in the Early Archaic Age* (İngilizce Çev. M. E. Pinder ve W. Burkert), Cambridge, Harvard University Press.
- Burney, C.A. - Lawson, G. R. J. 1958, “Urartian Reliefs at Adilcevaz, on Lake Van, and a Rock Relief from the Karasu, near Birecik”, *AnSt*, 8, 211 - 218.
- Çambel, H. - Özyar, A. 2003, *Karatepe-Aslantaş: Azatiwataya: Die Bildwerke*, Mainz am Rein, Von Zabern.
- Coldstream, J.N. - Catling, H.W. 1996, *Knossos North Cemetery Early Greek Tombs*, Vol. I. The British School at Athens, London.
- Crüsemann, N.-Janssen Kim, M. 2007, “Von Flügelpferden, Kentauren und Anderen Mischwesen: Das Pferd als Begleiter der Götter und mythisches Wesen”, A. Wiczorek - M. Tellenbach (eds.), *Pferdestärken - Das Pferd bewegt die Menschheit*, Darmstadt, Verlag Philipp von Zabern, 87-98.
- Çavuşoğlu, R. 2002, *Urartu Kemerleri*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Ana Bilim Dalı, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erzurum.
- Çavuşoğlu, R., Gökçe, B., Işık, K. 2014, “The Craftsmen and Manufacturers in the Urartian Civilization”, *ANATOLICA XL*, 23 - 45.
- Çifçi, A. 2018, “Urartian Kingdom and Trade: A Critical Review”, A. Çilingiroğlu - K. Köroğlu - Z. Çulha - G. Öncü (eds.), *URARTIANS: A Civilization in the Eastern Anatolia*, Symposium I, 13-15 Kasım, İstanbul, İstanbul, Rezan Has Müzesi, 215 - 235.
- Çifçi, A. 2017, “The Socio-Economic Organisation of the Urartian Kingdom”, *Culture and History of the Ancient Near East*, Volume: 89, Boston, Brill.
- Çilingiroğlu, A. 2020, “Urartu Dini”, K. Köroğlu - E. Konyar (eds.), *Urartu: Doğu'da Değişim*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 134 - 146.
- Demir, M. 2014, *Lidyalılar, Mythos'tan Logos'a*, Ankara, Türk Tarih Kurumu.
- Denel, E.-Harrison, T.P. 2018, “Neo Assyrian Tayinat”, K. Köroğlu - S. F. Adalı (eds.), *The Assyrians: Kingdom of the God Assur from Tigris to Taurus*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 364 - 379.
- Dunbabin, T.J. 1957, *The Greeks and their eastern neighbours: studies in the relations between Greece and the countries of the Near East in the eighth and seventh centuries B.C.*, London, The Society for the Promotion of Hellenic Studies.
- Dusinberre, E. 2002, “An Excavated Ivory from Kerkenes Dağ, Turkey: Transcultural Fluidities, Significations of Collective Identity, and the Problem of Median Art”, *Ars Orientalis*, 32, 17 - 54.
- Eichler, S. 1984, *Götter, Genien und Mischwesen in der urartäischen Kunst*, Berlin, Reimer.

- Esin, E. 2004, *Orta Asya'dan Osmanlıya Türk Sanatında İkonografik Motifler*, İstanbul, Kabcacı Yayınevi
- Gaultier, F. 2003, *Corpus Vasorum Antiquorum*: France fascicule 39, Musée du Louvre fascicule 26. Académie des Inscriptions et Belles-Lettres, Paris.
- Gilibert, A. 2011, *Syro-Hittite Monumental Art and the Archaeology of Performance*, Berlin, Walter de Gruyter.
- Gökçe, B. 2016, "Urartu Giyim Kuşamına Sosyo-kültürel Bir Bakış", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXXI (2), 421 - 444.
- Gökçe, B. 2017, "Urartu Krallığı'nda Din Görevlileri", *Bellekten*, LXXXI (290), 23 - 66.
- Grimal, P. 2012, *Mitoloji Sözlüğü: Yunan ve Roma*, İstanbul, Kabcacı Yayınevi.
- Gropp, G. 1981, "Ein Pferdegeschirr und Streitwagen aus Urartu", *Iranica Antiqua*, 16, 95 - 123.
- Haas, V. 1994, *Geschichte der hethitischen Religion*, Leiden, Brill.
- Harrison, T. P. 2013, "Landscapes of Power: Neo-Hittite Citadels in Comparative Perspective", N. Ergin - S. Redford (eds.), *Cities and Citadels in Turkey: From the Iron Age to the Seljuks*, Leuven, Peeters, 97 - 114.
- Hesiodos, 1991, *Hesiodos Eseri ve Kaynakları* (Çev. S. Eyuboğlu ve A. Erhat), Ankara, Türk Tarih Kurumu.
- Herodotos, 2004, *Herodot Tarihi*, (Çev. M. Ökmen), İstanbul, İş Bankası Kültür Yayınları.
- Homeros, 1967, *İlyada* (Çev. A. Erhat ve A. Kadir), İstanbul, Sander Kitapevi.
- Hopkins, C. 1934, "Assyrian Elements in the Perseus-Gorgon Story", *AJA* 38 (3), 341 - 358.
- Hutter, M. 1995, "Der luwische Wettergott piḫaššašši und der griechische Pegasos", M. Ofitsch - F. Lochner von Hüttenbach (eds.), *Studia onomastica et indogermanica: Festschrift für Fritz Lochner von Hüttenbach zum 65. Geburtstag*, Graz, Leykam, 79 - 97.
- Hutter, M. 2003, "Aspects of Luwian Religion", H. C. Melchert (ed.), *The Luwians*, Leiden, Brill, 211-280.
- Hutter, M. 2010, "Luvi Dininin Nitelikleri", H. C. Melchert (ed.), *Luviler Anadolu'nun Gizemli Halkı* (Çev. B. Baysal ve Ç. Çidamlı), İstanbul, Kalkedon Yayınları, 193 -248.
- Işık, F. 1987, "Zur Entstehung der phrygischen Felsdenkmäler", *AnSt*, 37, 163 - 178.
- Jantzen, U. 1972, *Ägyptische und orientalische Bronzen aus dem Heraion von Samos*, Bonn, Rudolf Habelt Verlag.
- Kantor, H.J. 1962, "A bronze plaque with relief decoration from Tell Tainat", *JNES*, 21 (2), 93 - 117.
- Karageorghis, V. 2000, *Ancient Art from Cyprus*, New York, The Metropolitan Museum of Art.
- Kellner, H.J. 1991a, *Gürtelbleche aus Urartu*, Stuttgart, F. Steiner.
- Kellner, H.J. 1991b, "Utilitarian and Votive Armor: Grouping and Dating of Bronze Belts", R. Merhav (ed.), *Urartu: A Metalworking Center in the First Millennium B.C.E*, Jerusalem, The Israel Museum, 142 - 162.
- Kendall, T. 1977, "Urartian art in Boston: Two bronze helts and a mirror", *Boston Museum Bulletin*, 75, 26 - 55.

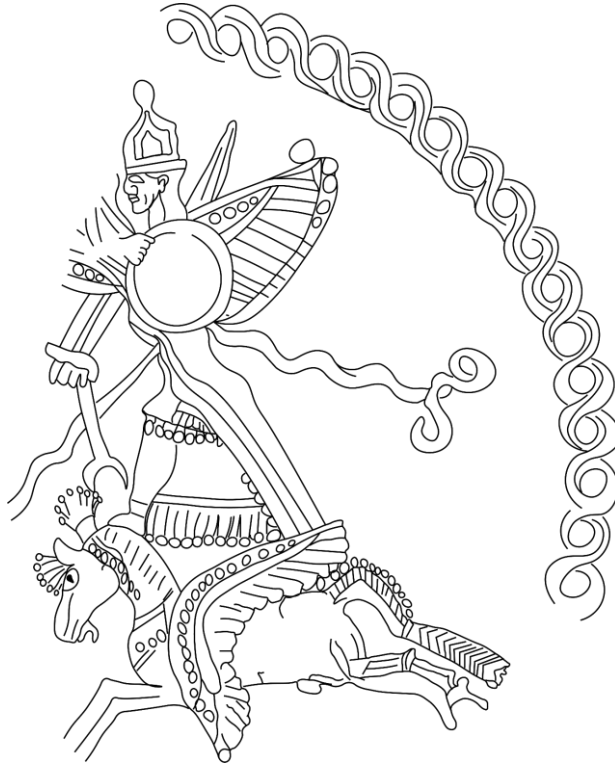
- Layard, A.H. 1853, *The monuments of Nineveh: from drawings made on the spot*, London, J. Murray.
- LIMC, International Foundation 1984, *Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae, Vol. V, VII, VIII 1 – 2*. Artemis, Zurich.
- Magness, J. 2001, “A Near Eastern ethnic element among the Etruscan elite?”, *EtrStud*, 8 (1), 79 - 118.
- Malten, L. 1914, “Das Pferd im Totenglauben”, *JDI*, 29, 179 - 256.
- Malten, L. 1925, “Bellerophontes”, *JDI*, 40, 121 - 160.
- Maxwell-Hyslop, K.R. 1956, “Urartian bronzes in Etruscan tombs”, *Iraq*, 18 (2), 150 - 167.
- Moortgat, A. 1967, *Die Kunst des Alten Mesopotamien: die klassische Kunst Vorderasiens*, Köln, DuMont Buchverlag.
- Nováková, L. - Hrnčiarik, E. - Daňová, M. 2018, “Equestrian Statues in Antiquity: City, People, Monuments”, *Studia Historica Nitriensia*, 22 (2), 434 - 455.
- Otten, H. 1953, “Pirva: der Gott auf dem Pferde”, *JbKleinasF*, 2, 62–73.
- Özgen, İ.-Öztürk, J. 1996, *The Lydian Treasure: Heritage Recovered*, İstanbul, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Özgüç, N. 1965, *Kültepe Mühür Baskılarında Anadolu Grubu*, Ankara, Türk Tarih Kurumu.
- Özgüç, N. 1974, “The Decorated Bronze Strip and Plaques from Altintepe”, E. Akurgal - U. B. Alkim (eds.), *Mansel'e Armağan II*, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 847 - 860.
- Özgüç, T. 1961, “Altintepe Kazıları”, *Bellekten*, XXV (98), 269-290.
- Özgüç, T. 1989, “Horsebits from Altintepe”, L. De Meyer - E. Haerinck (eds.), *Archaeologia iranica et orientalis: miscellanea in honorem Louis vanden Berghe*, Gent, Peeters Presse, 409 - 412.
- Pamir, H. 2013, “Sabuniye: A Late Bronze-Iron Age Port Settlement”, K. A. Yener (ed.), *Across the border: Late Bronze-Iron Age relations between Syria and Anatolia*, ANES Supp. 42, Leuven- Paris-Walpole, Peeters, 173 - 194.
- Payne, A. 2008, “Lycia - Crossroads of Hittite and Greek Traditions?”, E. Cingano – L. Milano (eds.), *Papers on ancient literatures: Greece, Rome and the Near East: proceedings of the Advanced Seminar in the Humanities*, Venice International University 2004-2005, Padova, S.A.R.G.O.N., 472 - 487.
- Preller, L. 1860, *Griechische Mythologie*, Band. I, Theogonie und Goetter, Berlin, Weidmannsche Buchhandlung.
- Pucci, M. 2019, *Excavations in the Plain of Antioch III: Statigraphy, pottery and Small Finds from Chatal Höyük in the Amuq Plain*, Part I (143), Chicago, Oriental Institute Publications.
- Richardson, E.H. 1962, “The Recurrent Geometric in the Sculpture of Central Italy, and its Bearing on the Problem of the Origin of the Etruscans”, *Memoirs of the American Academy in Rome*, 27, 153 - 199.
- Roebuck, C. 1959, *Ionian Trade and Colonization*, New York, Archaeological Institute of America.
- Seidl, U. 2004, *Bronzekunst Urartus*, Mainz am Rhein, Von Zabern.

- Singer, I. 2005, “Piḫaššaš(š)i-“, E. Ebeling - B. Meisner (eds.), *Reallexikon der Assyriologie und Vor der asiatischen Archaologie*, Band 10, Berlin-New York, Walter de Gruyter, 559 - 561.
- Smith, S. 1942, “The Greek Trade at Al Mina: A Footnote to Oriental History”, *The Antiquaries Journal*, 22/2, 87 - 112.
- Taşyürek, A.O. 1975, *Adana Bölge Müzesindeki Urartu Kemerleri*, Ankara, Adana Eski Eserleri Sevenler Derneği Yayınları.
- Temiz, S.H. 2019, *Anadolu Demir Çağ Toplumlarının Sosyal, Siyasal, Dinsel Hayatlarında At, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, (Yayılanmamış Doktora Tezi)*, Antalya.
- Temür, A. 2014, *Grek Sanatında Karışık Yaratıklar*, Ankara, Yason Yayıncılık.
- Temür, A. 2016, “Yunan Sanatında Karışık Yaratıklar ve Kökenleri Işığında, Doğu Sanatları ile Batı Sanatları Arasındaki Etkileşimler”, *Amisos*, 1/1, 1-15.
- Wartke, R.B. 1998, *Urartu: das Reich am Ararat*, Mainz am Rhein, Von Zabern.

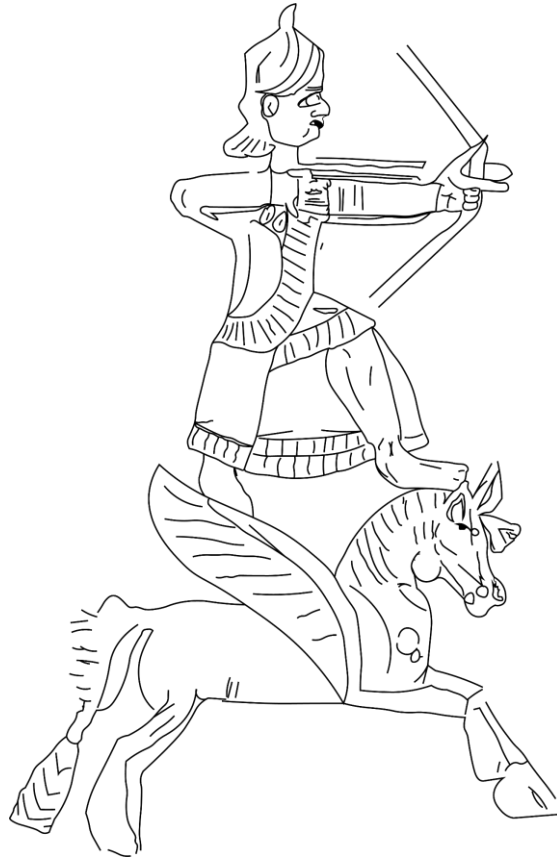
Çizimler

Çiz. 1: Kanatlı At (Belli 1998, Çiz. 24)

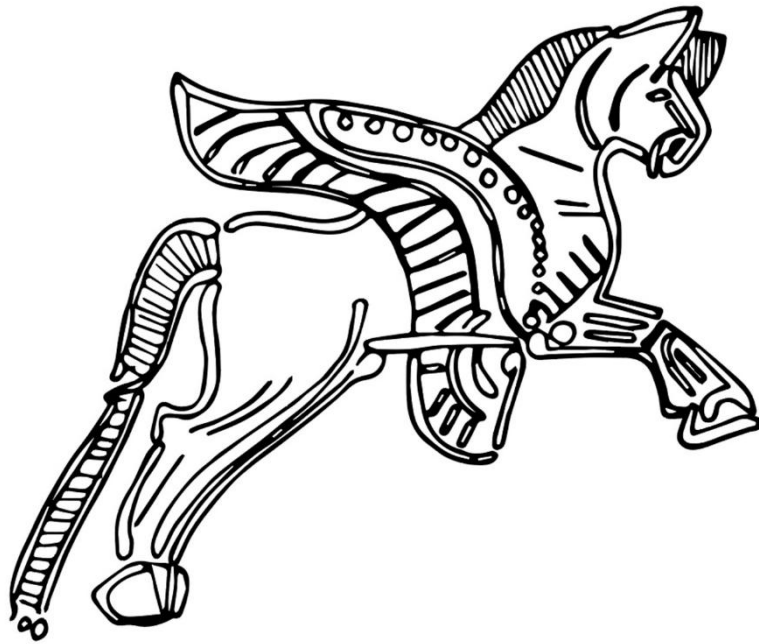
Çiz. 2: Kanatlı At (Özgüç 1974, Lev. 302 Res. a-b'den çizim)

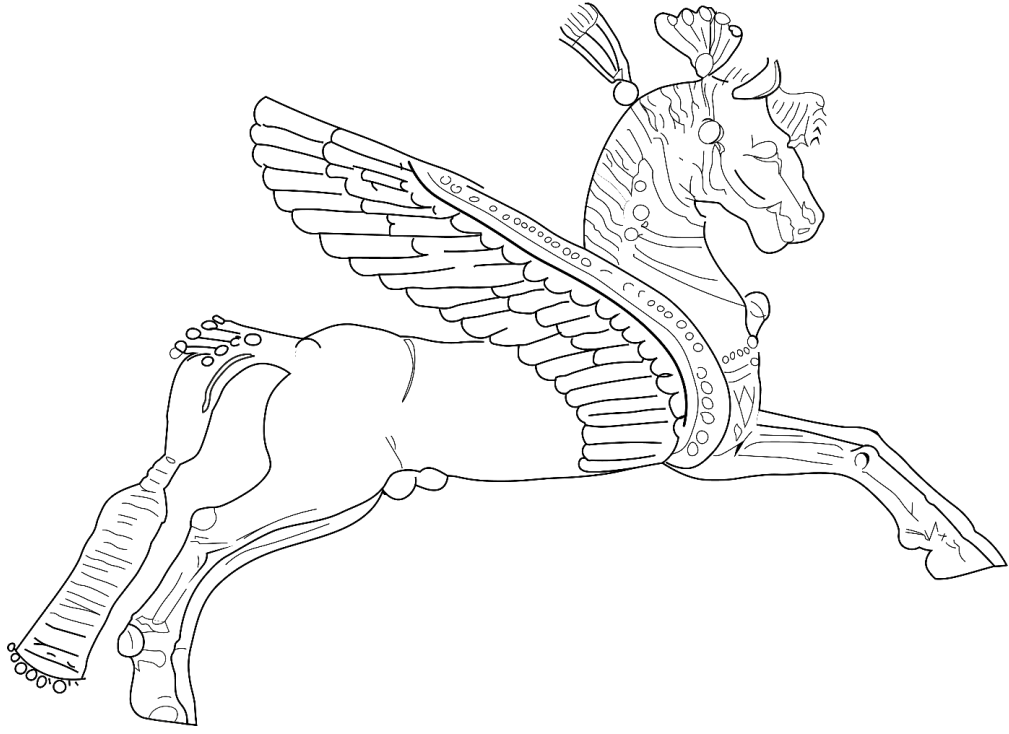
Çiz. 3: Kanatlı At (Taşyürek 1975, Res. 8'den çizim)

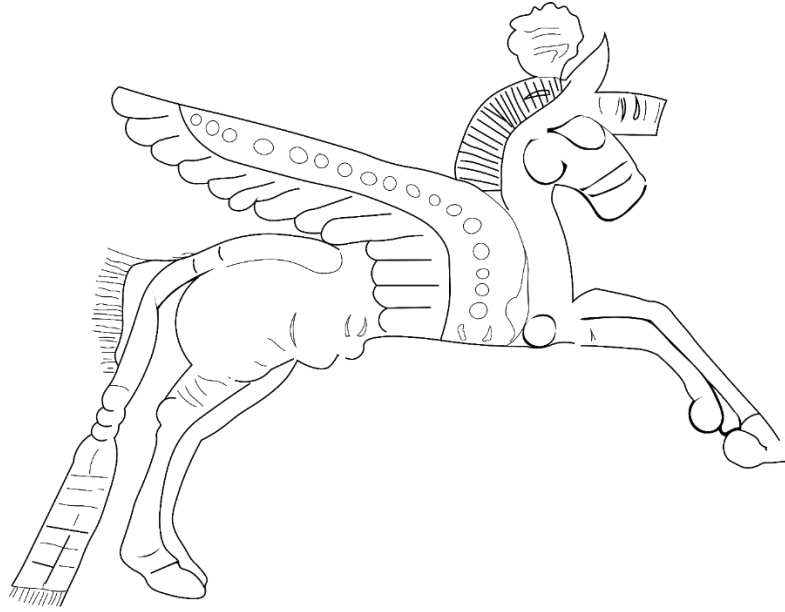
Çiz. 4: Kanatlı At (Crüsemann – Janssen Kim 2007, 90. Res.5’den çizim)

Çiz. 5: Kanatlı At (Akurgal 1995, Şek. 238)

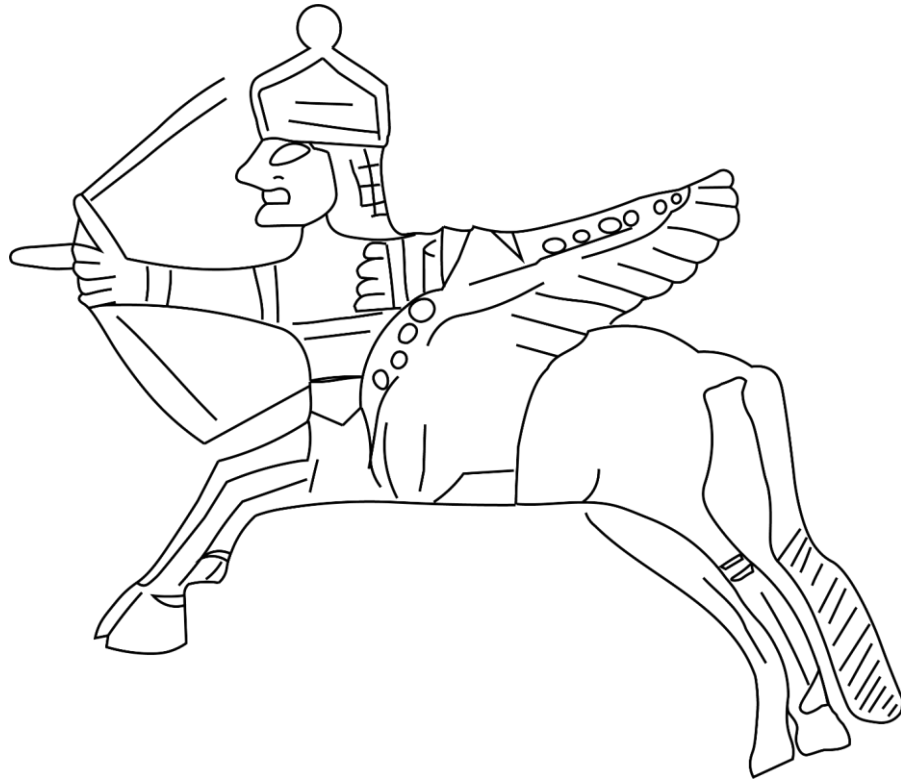
Çiz. 6: Kanatlı At (Taşyürek 1975, Res. 49'dan çizim)

Çiz. 7: Kanatlı At (Taşyürek 1975, Res. 55'den çizim)

Çiz. 8A: At Adam (Özgüç 1974, Lev.296A'dan çizim)

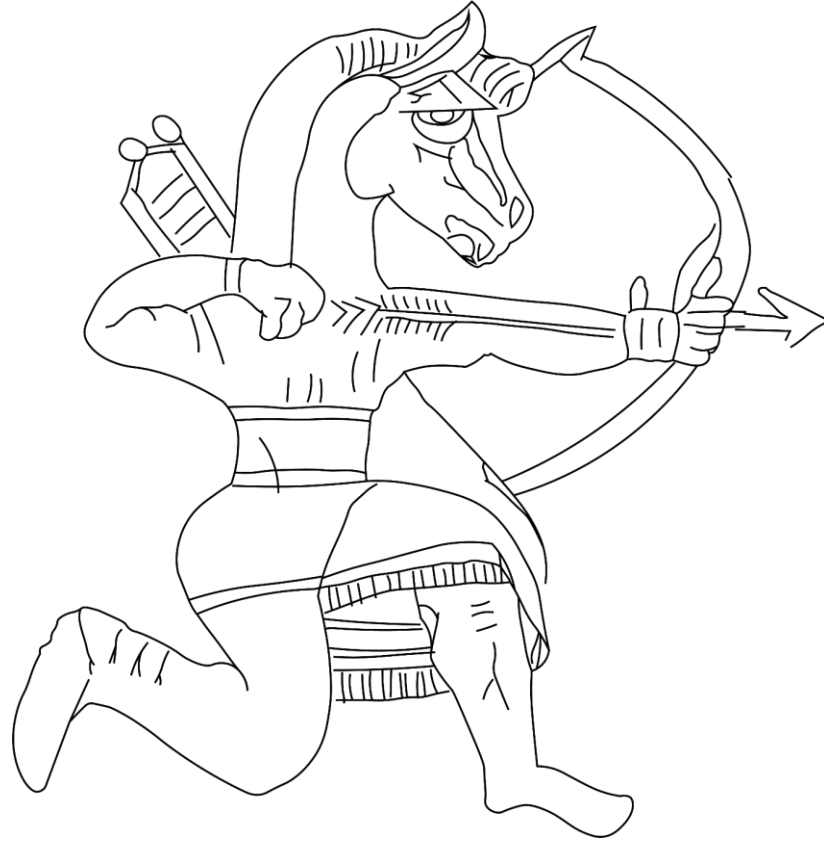
Çiz. 8B: At Adam (Özgüç 1974, Lev.301B'den çizim)

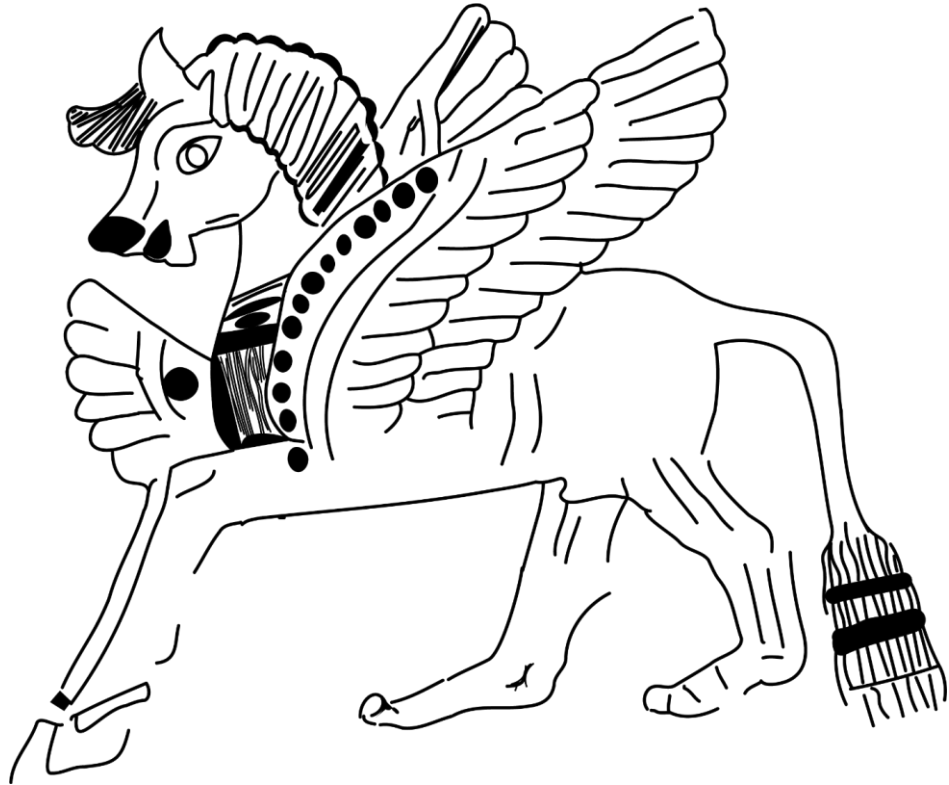
Çiz. 9: At Adam (Kellner 1991b, Res.14'den çizim)

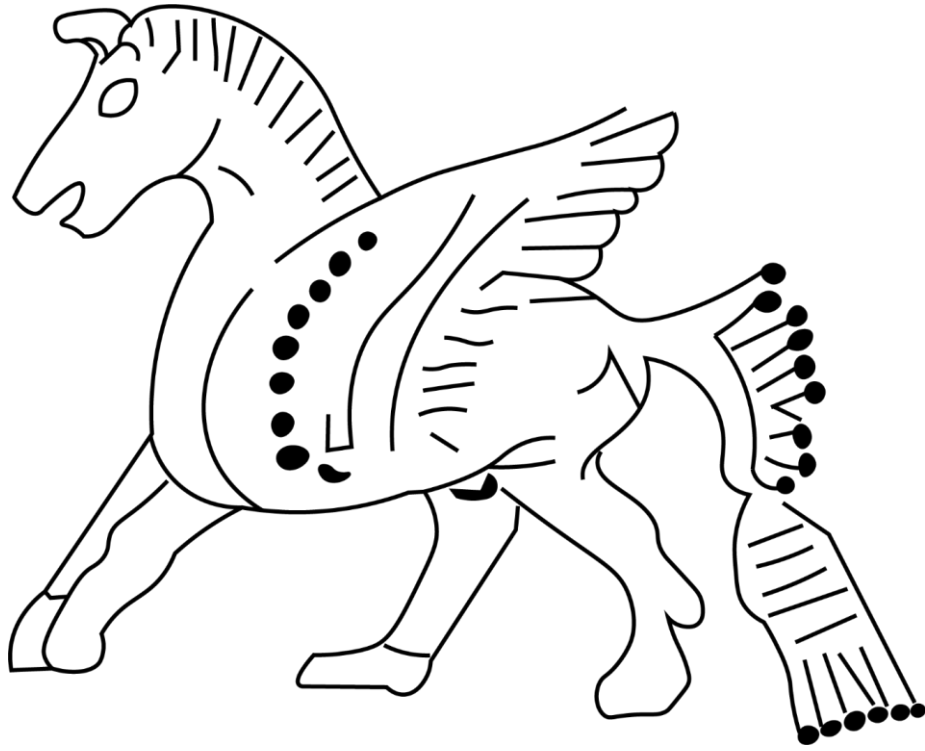
Çiz. 10: At Adam (Kellner 1991b, Res.14'den çizim)

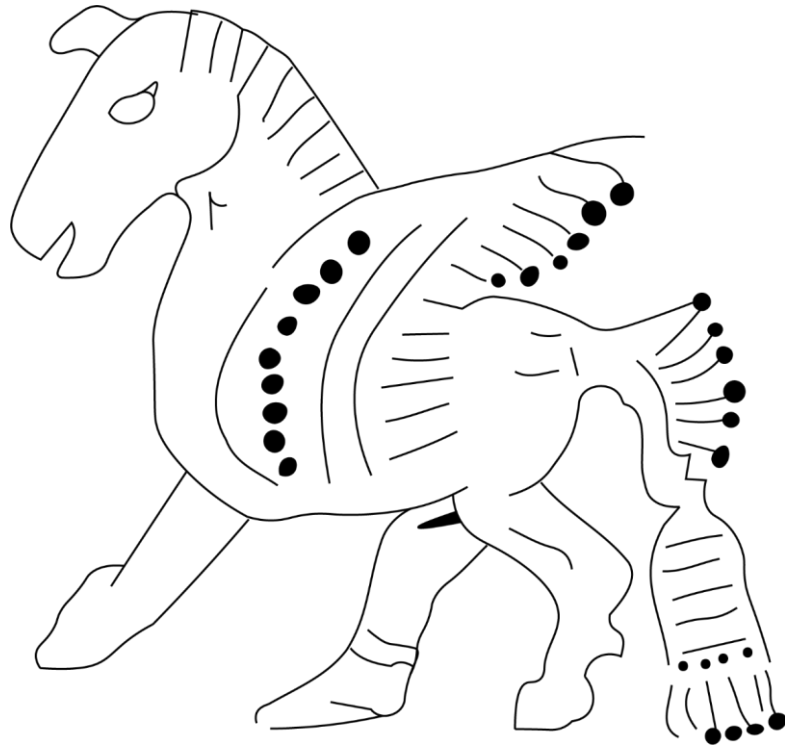
Çiz. 11: At başlı adam (Taşyürek 1975, Res. 50'den çizim)

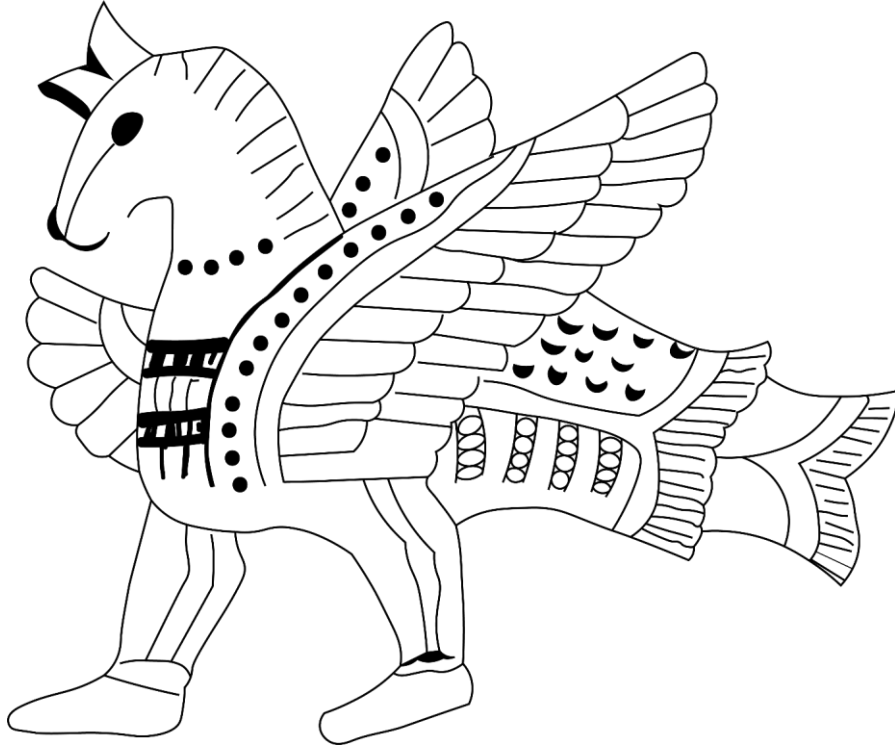
Çiz. 12A: Karışık yaratık (Seidl 2004, Res. 110'dan yeniden çizim)

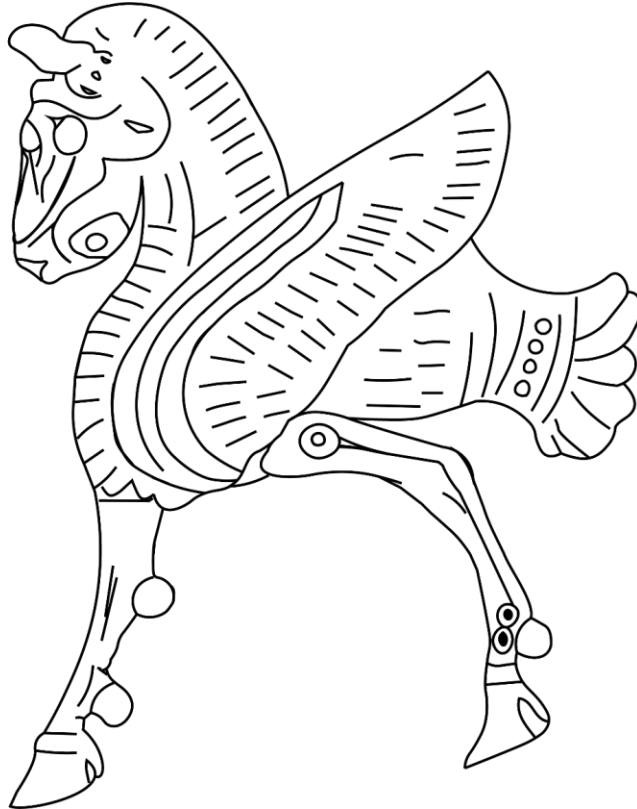
Çiz. 12B-1: Karışık Yaratık (Seidl 2004, Res. 111'den yeniden çizim)

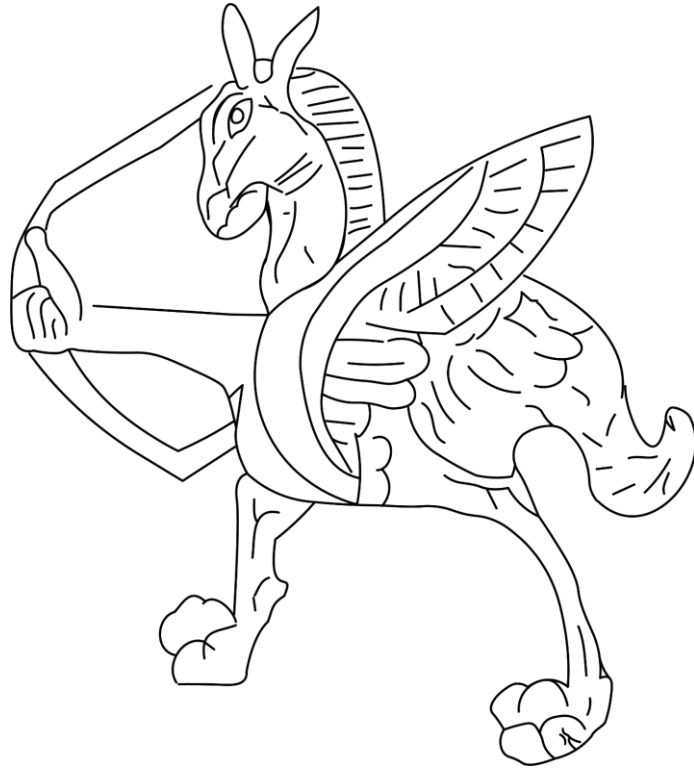
Çiz. 12B-2: Karışık Yaratık (Seidl 2004, Res. 111'den yeniden çizim)

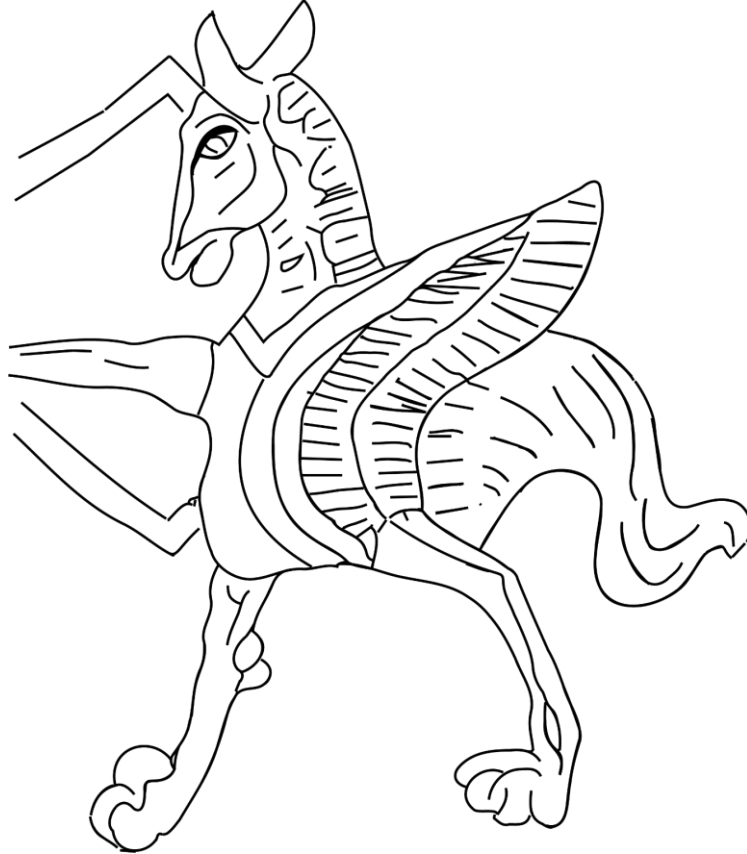
Çiz. 13: Karışık Yaratık (Kellner 1991a, Lev. 13, No. 51'den yeniden çizim)

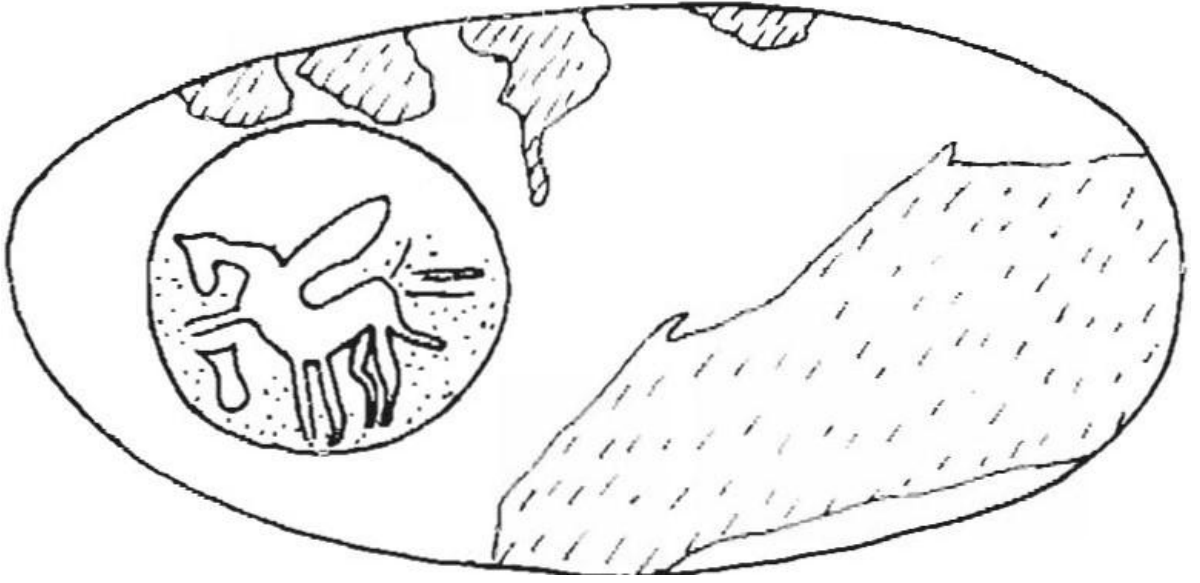
Çiz. 14A: Karışık Yaratık (Kellner 1991b, Res. 149'dan çizim)

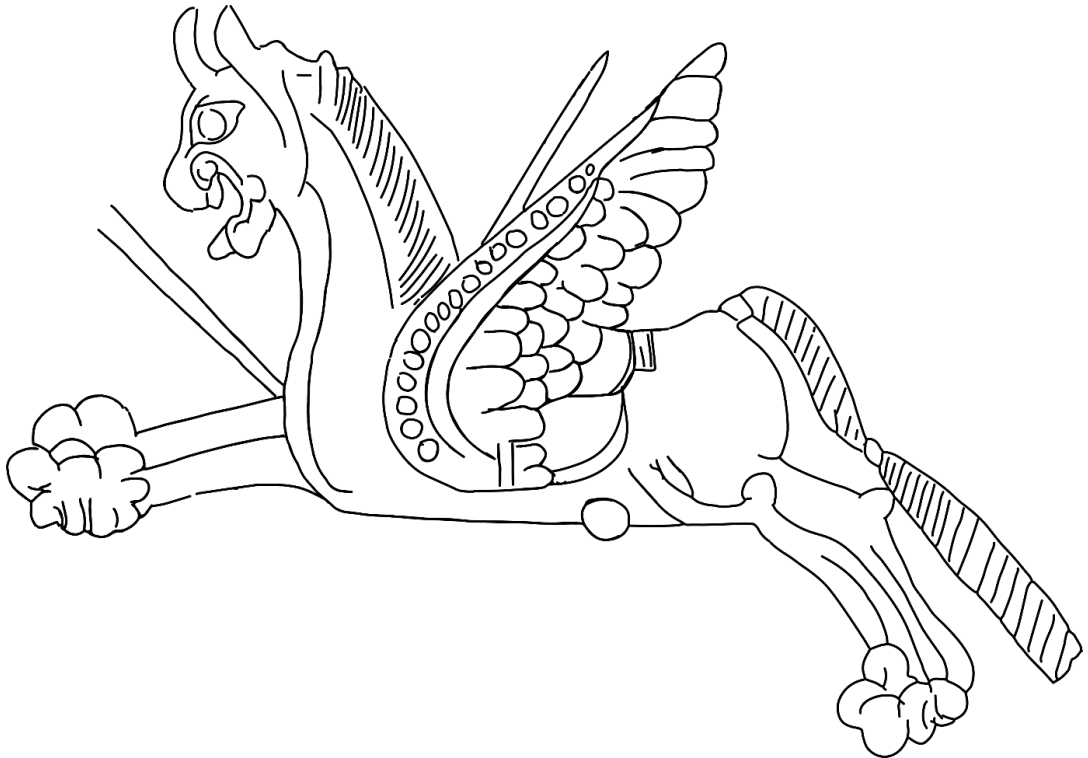
Çiz. 14B: Karışık Yaratık (Kellner 1991b, Res. 149'dan çizim)

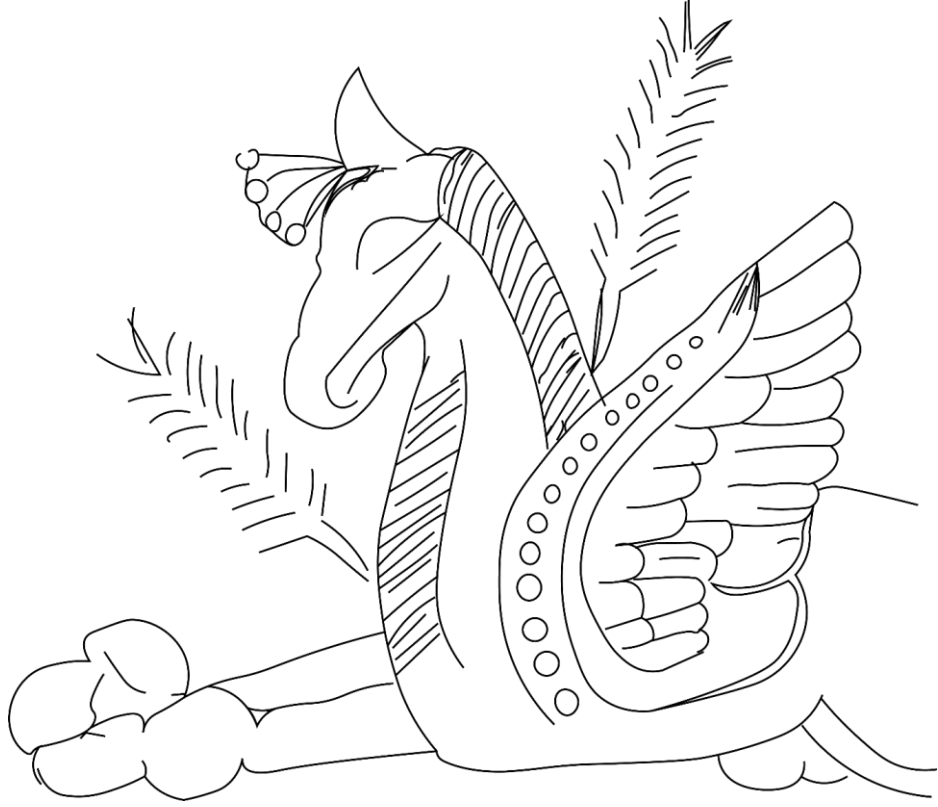
Çiz. 14C: Karışık Yaratık (Kellner 1991b, Res. 149'dan çizim)

Çiz. 15: Karışık Yaratık (Belli - Salvini 2003, Fig. 11)

Çiz. 16: Karışık Yaratık (Kellner 1991b, Res.14'den çizim)

Çiz. 17: Karışık Yaratık (Kellner 1991b, Res.14'den çizim)

Tablo 1: İkonografi ve Kronoloji Tablosu

Karışık Yaratık	Buluntu Yeri/Bulunduğu Yer	Envanter No	İkonografi	Tarih	Literatür
Kanatlı At(Çiz. 1)	Yukarı Anzaf Kalesi / Van Arkeoloji Müzesi	1.4.2003	Kanatlı at üstünde tanrı	Işpuni-Menue Dönemi M.Ö. 820-810	Belli 1998, Çiz. 24 Res.57.
Kanatlı At (Çiz.2)	Altın-tepe Mezar 3 / Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi	99-4-64	Kanatlı at üstünde tanrı	Argiştı II Dönemi M.Ö. 713-679	Özgüç 1974, Lev. 302a- b.
Kanatlı At (Çiz.3)	Dedeli Mezar – Patnos/Adana Arkeoloji Müzesi	1362	Kanatlı at üstünde tanrı	M.Ö. 8. yüzyıl Seidl 2004, 167	Kellner 1991a, Lev. 28- 29. No. 102.
Kanatlı At (Çiz. 4)	- / Karlsruhe, BLM	89/17	Hayvanların efendisi / kahraman	M.Ö. 9. yüzyıl son çeyreği.	Crüsemann - Janssen- Kim 2007, 90. Res.5.
Kanatlı At (Çiz. 5)	Altın-tepe Mezar 3 / Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi	99-6.64	Av sahnesi	Argiştı II Dönemi M.Ö. 713-679	Özgüç 1974, 296b.
Kanatlı At (Çiz.6)	Dedeli Mezar – Patnos/Adana Arkeoloji Müzesi	26.1.1973	Av sahnesi	Sarduri II Dönemi M.Ö. 760-730 Seidl 2004, 167. B2.	Kellner 1991a, Lev. 12 no. 63.
Kanatlı At (Çiz.7)	Dedeli Mezar – Patnos/Adana Arkeoloji Müzesi	1346	Av sahnesi	M.Ö. 8. yüzyıl Seidl 2004, 167	Kellner 1991a, Lev. 13 no. 54.
Kanatlı At Adam (Çiz.8A)	Altın-tepe Mezar 3 / Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi	99-6.64	Av sahnesi	Argiştı II Dönemi M.Ö. 713-679	Özgüç 1974, Lev.296A.
Kanatlı At Adam (Çiz.8B)	Altın-tepe Mezar 3 / Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi	99-6.64	Av sahnesi	Argiştı II Dönemi M.Ö. 713-679	Özgüç 1974, Lev.301B.
Kanatlı At Adam (Çiz.9)	- / İsrail Müzesi	88.42.156	Av sahnesi	M.Ö. 780-750	Kellner 1991b, Res.14.
Kanatlı At Adam (Çiz.10)	- / İsrail Müzesi	88.42.156	Av sahnesi	M.Ö. 780-750	Kellner 1991b, Res.14.
At başlı Adam (Çiz.11)	Dedeli Mezar – Patnos/Adana Arkeoloji Müzesi	26.1.1973	Av sahnesi	Sarduri II Dönemi M.Ö. 760-730 Seidl 2004, 167. B2.	Kellner 1991a, Lev. 12 no. 63.
Kanatlı at, insan ve boğa birleşimi KY.(Çiz. 12A)	- / Munich PS	135998	Geçit Sahnesi	Menua Dönemi M.Ö. 810-785/80 Seidl 2004, 161.	Seidl 2004, 158. Res.110 Lev. 53.
Kanatlı at, insan ve boğa birleşimi KY.(Çiz. 12B 1-2)	- / Munich PS	135998	Geçit Sahnesi	Menua Dönemi M.Ö. 810-785/80 Seidl 2004, 161.	Seidl 2004, 158. Res.111 Lev. 54a.

Tablo 1: İkonografi ve Kronoloji Tablosu

Karışık Yaratık	Buluntu Yeri/Bulunduğu Yer	Envanter No	İkonografi	Tarih	Literatür
Kanatlı at balık ve insan birleşimi KY.(Çiz.13)	- / Kudüs BLM	-	Geçit sahnesi	M.Ö. 780-750	Kellner 1991a, Lev. 13 No. 51.
Kanatlı at, kuş, insan ve aslan birleşimi KY. (Çiz. 14A-B-C)	- / İsrail Müzesi	71.78254	Av Sahnesi	Rusa I. Dönemi M.Ö. 730-713 Seidl 2004, 163.	Kellner 1991a, Lev.30 No. 106.
Kanatlı at, grifon ve insan birleşimi KY. (Çiz.15)	Yukarı Anzaf Kalesi / Van	YAK2002 5.C.332	Mühür	M.Ö. 7. yüzyıl	Belli - Salvini 2003, 145 Fig. 11.
Kanatlı at ve aslan birleşimi KY. (Çiz.16)	- / İsrail Müzesi	88.42.156	Av sahnesi	M.Ö. 780-750	Kellner 1991b, Res.14.
Aslanpençeli kanatlı atlar (Çiz. 17)	- / İsrail Müzesi	88.42.156	Av sahnesi	M.Ö. 780-750	Kellner 1991b, Res.14.

YAZIM KURALLARI

Amisos Dergisi, yılda iki kez (Haziran-Aralık) yayımlanan ve tüm konferanslarda sunulan tebliğlerin metinlerini, bilimsel yenilik getiren, özgün ve nitelikli makalelerini, kazı raporları, kitap tanıtımı ve eleştiriler ile haberleri içeren şimdilik İnternet üzerinden yayımlanan uluslararası hakemli bir dergidir.

Dergiye gönderilen makaleler ön kontrol sonrasında uygun bulunduğu taktirde 2 hakeme (kör hakemlik) gönderilir. İhtiyaç olması halinde 3. hakeme de gönderilebilir. Gelen makaleler alan yoğunluğuna göre makalenin ilk teslim tarihinden sonra çıkacak ilk sayıda yayımlanması beklenmemelidir.

Dergiye gönderilen yazıların, daha önce yayınlanmamış veya bir başka dergiye yayın için teslim edilmemiş olmalıdır.

Dergiye gönderilecek olan yazıların yazar tarafından benzerlik raporu alınmalı ve yazı ile birlikte gönderilmelidir. Çalışmanın yayınlanması için benzerlik oranı %20'den fazla olmamalıdır.

Yayımlanması için gönderilen çalışmaların, akademik yazım kurallarına uyularak ve Türkçe, Almanca, İngilizce veya Rusça dillerinden biri ile hazırlanmış olması gerekir. Yayınlanan her türlü çalışmanın yayın hakkı dergiye aittir. Telif hakkı formu doldurularak yazı ile birlikte gönderilmelidir.

İlgili editör gerekli gördüğü yazım düzeltmelerini kendisi yapabilir. Yabancı dildeki özeti yabancı dil editörü gerekli görmesi durumunda düzeltebilir.

Dergide yayınlanan yazılarda ileri sürülen görüşler yazarlarını bağlar. Yazıların bütün hukuki sorumluluğu yazarlarına aittir. Yazarlar, yayın kurulu ve hakemlerin raporlarını dikkate almak zorundadırlar.

Yayımlanan yazılara telif ücreti ödenmez. Amisos, yazarlardan makale değerlendirme ve yayın süreci için herhangi bir ücret talep etmemektedir.

Dergiye gönderilecek bilimsel çalışmalarda araştırma ve yayın etiğine uyum konusunda azami dikkat gösterilmelidir.

Yazı Teslim Kuralları

Amisos Dergisine gönderilen yazılar, Times New Roman, tek satır aralıklı, 12 punto; dipnotlar sayfa altında ve 10 punto olarak verilmelidir. Ancak bazı alanların gereği olarak yazım esnasında özel font kullanılmış ise, bu fontlar makale ile birlikte gönderilmelidir. Gönderilen yazı daha önceden yayınlanmamış ve yayımlanmak üzere herhangi bir dergiye değerlendirilmek üzere sunulmamış olmalıdır.

Etik Kurul Onayı

TÜBİTAK ULAKBİM TR DİZİN'in ilgili kurullarınca alınan kararlara göre 2020 yılı için TR DİZİN'de dizinlenen ve değerlendirme aşamasında olan tüm dergilerde yayınlanmak üzere başvurusu yapılacak derleme türü dışındaki makalelerin yazarlarından;

Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmalar
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmaları, Ayrıca;
- Olgularında “Aydınlatılmış onam formu”nun alındığının belirtilmesi,
- Başkalarına ait ölçek, anket, fotoğrafların kullanımı için sahiplerinden izin alınması ve belirtilmesi,
- Kullanılan fikir ve sanat eserleri için telif hakları düzenlemelerine uyulduğunun belirtilmesi

Ayrıntılı Bilgi İçin Linklere Tıklayınız.

https://tubitak.gov.tr/sites/default/files/20689/ekbn_2020.pdf

https://tubitak.gov.tr/sites/default/files/20689/yasal_ozel_izin_belgesi_bilgi_notu.pdf

Sayfa Yapısı:

Metin boyutu: 12 punto

Dipnot boyutu 10 punto

Paragraf aralığı: 1 6 nk

Paragraf girinti: 1.25 cm

Üst kenar boşluğu: 2,5 cm

Alt kenar boşluğu: 2,5 cm

Sağ kenar boşluğu: 2,5 cm

Sol kenar boşluğu: 2,5 cm

Satır aralığı: Tek

Başlık:

Başlık, makaleyi betimleyici olmalı, makalenin temel kavramlarını, tartışmalarını ve temel savını yansıtmalı ve mümkünse 12 kelimeyi aşmamalıdır. Times New Roman yazı karakteriyle 12 punto, büyük harflerle ve ortalı olmalı, yazıların ve özetlerin üzerinde, sadece yazının başlığı bulunmalı, yazar adı yer almamalıdır. Bir toplantıda tebliğ edilmiş ancak yayımlanmamış olan bildirimlerde toplantının adı, tarihi ve yeri belirtilmelidir. Yazarlar bilgilerini yazı metninde değil dergi sisteminde, isimlerini, tam ve açık kurum

adreslerini, telefon ve faks numaralarını, elektronik posta adreslerini ve ORCID ID'lerini bildirmelidirler. Bu bilgiler, hakemlere gönderilmeyecektir.

Öz (Abstract):

Özet metninin Times New Roman yazı karakteri ile 10 punto ile 150 kelimedenden az, 250 kelimedenden fazla olmayacak şekilde hazırlanması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kelime 1, Kelime 2, Kelime 3, Kelime 4, Kelime 5 (En az 5 kavram olmalıdır.)

Abstract:

Dergimizde yayımlanacak her makalede bulunması zorunlu olan İngilizce özet (Abstract) için de yukarıda verilen kuralların uygulanması gerekmektedir.

Keywords: Word 1, Word 2, Word 3, Word 4, Word 5. (En az 5 kavram olmalıdır.)

Ana metin

Times New Roman yazı karakteri ile 12 punto ile tek satır aralığında yazılıp, paragraf girintisi 1.25 cm ve önce 0 nk sonra 6 nk paragraf boşluğuna göre düzenlenmelidir. Metin içinde vurgulanması gereken kısımlar eğik harflerle (italik) yazılmalıdır.

Alt Başlık

Makalede Times New Roman yazı fontu, 12 punto kullanılmalıdır. Ancak bazı alanların gereği olarak yazım esnasında özel font kullanılmış ise bu fontlar makale ile birlikte sisteme yüklenmelidir.

Makalelerde kullanılacak kısaltmalarda TDK Yazım Kılavuzu esas alınmalıdır.

Resimler, Çizimler, Grafikler:

Fotoğraflar, bilgisayar yazılımlarında oluşturulmuş görsellemeler, vb. resim olarak, ister elle ister yazılımlarda çizilmiş teknik resimler çizim olarak adlandırılmalıdır. Bunlar haricindeki diğer görseller de uygun bir adlandırma ile (örneğin; harita, şekil, grafik) değerlendirilmelidir. Resim, çizim, harita, şekil ve grafikler ardışık olarak numaralandırılmalıdır. Bunlara metin içinde (Res. 1), (Şek. 1), (Grafik 1) şeklinde atıfta bulunulmalıdır. Her bir görsel için uygun bir kısa tanım kullanılmalı ve tanım görselin altına numarasıyla birlikte yazılmalıdır; ayrıca görsel bir başka kaynaktan alındıysa kaynak bilgisine de yer verilmelidir. Görsel malzemenin çözünürlüğü en az 300 pixel/inch, uzun kenarı en az 15 cm, tam sayfa kullanılacak bir fotoğraf ya da çizim söz konusu ise en az 22 cm olmalıdır.

Tablolar:

Tablo başlıkları tablonun üstünde-ortada, diğer şekil, harita vb görsellerin başlıkları altında-ortada olmalıdır.

Tablolar da ardışık olarak numaralandırılmalıdır. Tablolara metin içinde numaralarıyla (Tab. 1) şeklinde atıfta bulunulmalıdır. Her bir tablo için uygun bir başlık kullanılmalı ve bu başlık tablonun altına numarasıyla birlikte yazılmalıdır. Örnek: Tablo 1: Çanak çömleklerin

merkezlere göre dağılımı. Tablo başka bir kaynaktan alındıysa tablonun sol alt köşesinde belirtilmelidir. Örnek: Kaynak: 1983 tarihli ve 2863 sayılı Kanun Hükmü.

*** Bu biçimsel özelliklere göre düzenlenen makaleler sayfa sınırlaması olmamakla beraber 30 sayfayı aşmamasına özen gösterilmelidir.**

DİPNOT VE KAYNAK GÖSTERİMİ

Dipnotta Sayfa Altında Başka Eserlere Yapılan Atıflar (Times New Roman, 10 Punto)

- Yazar soyadı, yıl ve sayfa kullanılarak “Yazar 1999, 113” şeklinde yapılmalıdır.
- İki yazarlı eserlerde iki yazarın soyadı “Yazar-Yazar 2000, 120” şeklinde kullanılmalıdır.
- Daha çok yazarlı eserler, yalnızca ilk yazarın soyadı verilerek “Yazar vd.” şeklinde ve yine benzer biçimde yıl ve sayfa numarası yazılarak kullanılmalıdır.
- Atıfta bulunulan eserler Kaynakça bölümünde ilk yazarın soyadına göre alfabetik liste olarak sıralanmalıdır.
- İlk yazarı aynı olan eserlerde sıralamayı belirlemek için sırasıyla ikinci ve daha sonra gelen yazarların soyadları kullanılmalıdır.
- Tüm yazarları aynı olan eserler yılına göre eskiden yeniye doğru sıralanmalıdır.
- Tüm yazarları ve yılları aynı olan eserler ise yılın sonuna eklenen küçük harfler kullanılarak “1999a” ve “1999b” şeklinde birbirlerinden ayrılmalıdır.
- İlk yazarı ve yılı aynı olan üç ve daha fazla yazarlı eserler de aynı şekilde ayrılmalıdır.
- Metnin tümü, ara başlıklar dâhil, son notlar (endnote) hariç, aralıksız olarak yazılır.
- Metinde dipnotlar, ilgili olduğu sayfada numaralandırılarak verilir; metin sonuna konulmaz.

Kaynakça (Times New Roman, 12 punto):

- Kaynakçada tüm yazarların soyadları ve diğer adlarının ilk harfleri yer almalıdır. Kaynaklar aşağıdaki örneklere uygun olarak yazılmalıdır.
 - Kaynakçada aynı yazarın çok sayıda kaynağı varsa, kaynaklar eskiden yeni tarihe doğru sıralanarak yazılır. Aynı tarihli kaynaklarda harf ile sıralama yapılır. Örneğin: 2000a, 2000b.
- Dinçol, A.–Dinçol B. 1992, “Die Urartäische Inschrift aus Hanak (Kars)”, H. Otten – E. Akurgal–H. Ertem–A. Süel (eds.), *Hittite and other Anatolian and Near Eastern Studies in Honour of Sedat Alp*, Ankara, 109-117.
- Karaosmanoğlu, M. 2010, “Yeni Bulgular Işığında Altintepe Urartu Tapınağı”, *XV. Türk Tarih Kongresi*, I, Ankara, 209-220.
- Öniz, H. 2008, *Arkeolojik Suallere Araştırmacılığın Giriş İçin Eğitim Metodolojisi*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya.
- Temür, A. 2015, “Thoughts on a Grave Stele From The Classical Period in Samsun Museum”, *Bellekten*, 286/LXXIX, 817-826.
- Yakar, J. 2003, “Identifying Migrations in the Archaeological Records of Anatolia”, B. Fischer–H. Genz–E. Jean–K. Köroğlu (eds.), *Identifying Changes: The Transition*

from Bronze to Iron Ages in Anatolia and its Neighbouring Regions, Proceeding of the International Workshop Istanbul, Nowember 8-9, 2002, İstanbul, 11-19.

Yiğitpaşa, D. 2016, *Doğu Anadolu Geç Demir Çağı Kültürü*, Ankara.

Internet Kaynakları aşağıdaki gibi verilmelidir:

URL 1 <http://imgkid.com/tibial-fibular-notch.shtml>

MAKALELERİN GÖNDERİLMESİ

Yukarıdaki ilkelere uygun olarak hazırlanmış makaleler, MAKALE GÖNDER SİSTEMİ üzerinden gönderilmelidir. E-mail yoluyla gönderilen makaleler dikkate alınmamaktadır. "MAKALE GÖNDER SİSTEMİ"nden makale göndermek için:

* ULAKBİM/DergiPark'a üye olduktan sonra, kullanıcı adı (sisteme kaydedilen e-mail adresi) ve şifre ile sayfaya girilmelidir.

* Açılan sayfada "makale gönder" bölümü açılarak ilgili boşluklar doldurulmalıdır.

* Makale word dosyası halinde, yazar bilgileri olmadan sisteme yüklenmelidir. Kör hakemlik sürecinin daha sağlıklı yürütülebilmesi için yazarlarımızın bilgilerini paylaşmamalarına dikkat etmeleri gerekmektedir. Aynı bir word dosyasında yazar bilgileri eklenebilir.

Yazar bağımsız hakem değerlendirmesinin sağlanması

Başvuruların yazar bağımsız değerlendirilmesi, yazar ve hakem kimliklerinin birbirlerine bildirilmemesi için gayret gösterilmektedir. Bu amaçla sisteme dosya gönderen yazar, editör, hakem gibi kişilerin metin ve dosyalar ile ilgili aşağıdaki noktalara dikkat etmeleri gerekir.

Yazarlar metinde adları ve kurumları geçen yerleri silmelidirler. Sayfa altı notları vb yan metinler dahil olmak üzere Mikrosoft belgeleri saklanır iken dosya bilgileri içine kişisel bilgiler de yazılır. Bu nedenle ya bu kişisel bilgiler belge özelliklerinden bulunup silinmeli, ya da aşağıdaki sıra ile belge kişisel bilgi içermeyecek biçimde yeniden kaydedilmelidir. (File > Save As > Tools (or Options with a Mac) > Security > Remove personal information from file properties on save > Save) (Dosya > Farklı Kaydet > Araçlar > Güvenlik > Kişisel bilgileri silerek kaydet > Kaydet)

PDF dosyalarda da Adoba Acrobat ana menüsünden belge özellikleri seçilerek, yazar adı silinmelidir.

PUBLICATION INSTRUCTIONS

Amisos Journal is an international peer-reviewed journal that is published twice a year (June-December) and includes the texts of the papers presented at all conferences, scientific innovations, original and qualified articles, excavation reports, book introduction and criticism and news.

Articles sent to the journal are sent to 2 referees (blind refereeing), if deemed appropriate, after pre-control. If necessary, it can be sent to the 3rd referee. Incoming articles should not be expected to be published in the first issue after the first submission date of the article, depending on the field density.

Manuscripts submitted to the journal must not have been published before or submitted to another journal for publication.

The similarity report of the articles to be sent to the journal should be obtained by the author and sent with the article. The similarity rate for the publication of the study should not be more than 20%.

Manuscripts submitted for publication must be prepared in accordance with the academic writing rules and in one of Turkish, German, English or Russian languages.

The copyright of any published work belongs to the journal. The copyright form should be filled in and sent with the article.

The relevant editor can make the spelling corrections he deems necessary. The summary in a foreign language can be corrected if deemed necessary by the foreign language editor.

The opinions expressed in the articles published in the journal bind its authors. All legal responsibility of the articles belongs to their authors. Authors must consider the reports of the editorial board and referees.

No royalty fee is paid for published articles. Amisos does not charge any fee from the authors for the article evaluation and publication process.

In scientific studies to be sent to the journal, maximum attention should be paid to compliance with research and publication ethics.

Article Submission Rules

Articles sent to Amisos Magazine, Times New Roman, single line spacing, 12 pt; footnotes should be given at the bottom of the page in 10 font size. However, as a requirement of some fields, if a special font is used during writing, these fonts should be sent with the article. The submitted article should not have been published before and should not be submitted to any journal for evaluation.

Ethics Committee Approval

According to the decisions taken by the relevant boards of TÜBİTAK ULAKBİM TR DİZİN, among the authors of the articles that are indexed in TR DİZİN for 2020 and to be submitted for publication in all journals that are in the evaluation phase;

Research requiring the permission of the Ethics Committee

- All kinds of research conducted with qualitative or quantitative approaches that require data collection from participants using questionnaires, interviews, focus group work, observation, experimentation, interview techniques.
- Use of humans and animals (including material / data) for experimental or other scientific purposes,
- Clinical trials on humans,
- Research on animals,

Retrospective studies in accordance with the law on protection of personal data,

Also;

- Stating that "informed consent form" was obtained in case presentations,
- Obtaining and indicating permission from the owners for the use of scales, surveys and photographs belonging to others,
- Stating that copyright regulations are complied with for the intellectual and artistic works used.

Click on the links for detailed information.

https://tubitak.gov.tr/sites/default/files/20689/ekbn_2020.pdf

https://tubitak.gov.tr/sites/default/files/20689/yasal_ozel_izin_belgesi_bilgi_notu.pdf

Page structure:

Text size: 12 points

Footnote size 10 points

Paragraph spacing: 6 pt

Paragraph indent: 1.25 cm

Top margin: 2.5 cm

Bottom margin: 2.5 cm

Right margin: 2.5 cm

Left margin: 2.5 cm

Line spacing: Single

Title:

The title should describe the article, reflect the basic concepts, discussions, and main argument of the article and, if possible, should not exceed 12 words. It should be in Times New Roman font with 12 pt, capital letters and centered, on the manuscripts and abstracts, there should only be the title of the article and not the name of the author. In papers that were delivered but not published at a meeting, the name, date and place of the meeting should be specified.

Authors should provide their information not in the manuscript but in the journal system, their names, full and open institution addresses, telephone and fax numbers, e-mail addresses and ORCID IDs. This information will not be sent to the referees.

Abstract:

The abstract should be prepared in Times New Roman font with 10 font size, not less than 150 words and not more than 250 words.

Keywords: Word 1, Word 2, Word 3, Word 4, Word 5 (There should be at least 5 concepts.)

Abstract:

The rules given above must also be followed for the English abstract, which is mandatory for every article to be published in our journal.

Keywords: Word 1, Word 2, Word 3, Word 4, Word 5. (There must be at least 5 concepts.)

Main text

It should be written in Times New Roman font with 12 pt and single line spacing, and the paragraph indent should be 1.25 cm and first 0 pt, then 6 nk paragraph spacing. The parts that need to be emphasized in the text should be written in italics.

Subtitle

The article should use Times New Roman font and 12 pt. However, as a requirement of some fields, if a special font is used at the time of writing, these fonts should be uploaded to the system with the article.

The abbreviations to be used in the articles should be based on the TDK Spelling Guide.

Pictures, Drawings, Graphics:

Photographs, computer software visualizations, etc. As drawing, technical drawings drawn either by hand or in software should be named as drawing. Other visuals should be evaluated with an appropriate naming (eg map, figure, graphic). Pictures, drawings, maps, figures and graphics should be numbered consecutively. These should be referred to in the text as (Fig. 1), (Fig. 1), (Graph 1). An appropriate short description should be used for each visual and the description should be written under the image with its number; In addition, if the visual is taken from another source, the source information should also be included. The resolution of the visual material should be at least 300 pixels / inch, the long edge should be at least 15 cm, and in the case of a full-page photo or drawing, it should be at least 22 cm.

Tables:

Table titles should be above-in the middle of the table, under the headings of other figures, maps, etc. in the middle.

Tables should also be numbered consecutively. Tables should be referred to in the text as numbers (Tab. 1). An appropriate title should be used for each table and this title should be

written under the table with its number. Example: Table 1: Distribution of pottery by center. If the table is taken from another source, it should be specified in the lower left corner of the table. Example: Source: Act No 2863 of 1983.

* Articles arranged according to these formal features do not have a page limitation, but should not exceed 30 pages.

FOOTNOTE AND REFERENCES

Citations to Other Works Below the Page in Footnote (Times New Roman, 10 font size)

- It should be made in the form of "Author 1999, 113" using the surname of the author, year and page.
- For works with two authors, the surnames of the two authors should be used as "Author-Author 2000, 120".
- Works with more authors should be named "Author et al." By giving only the first author's surname. and again similarly by writing the year and page number.
- The cited works should be listed alphabetically in the Bibliography section, according to the surname of the first author.
- For works whose first author is the same, the surnames of the second and subsequent authors should be used respectively to determine the order.
- Articles with the same authors should be listed according to their year from old to new.
- The works with the same authors and years should be distinguished from each other as "1999a" and "1999b" using the lower case letters added to the end of the year.
- Works with three or more authors with the same first author and year should be separated in the same way.
- The entire text, including subheadings, excluding the endnote, is written continuously.
- Footnotes in the text are given by numbering on the relevant page; it is not put at the end of the text.

Bibliography (Times New Roman, 12 pt.):

- The bibliography should include the surnames of all authors and the first letters of their other names. References should be written according to the examples below.
- If there are many references of the same author in the bibliography, the references are written in order from the old to the new date. The sources with the same date are listed by letter. For example: 2000a, 2000b.

Dinçol, A.–Dinçol B. 1992, “Die Urartäische Inschrift aus Hanak (Kars)”, H. Otten – E. Akurgal–H. Ertem–A. Süel (eds.), *Hittite and other Anatolian and Near Eastern Studies in Honour of Sedat Alp*, Ankara, 109-117.

Karaosmanoğlu, M. 2010, “Yeni Bulgular Işığında Altintepe Urartu Tapınağı”, *XV. Türk Tarih Kongresi*, I, Ankara, 209-220.

- Öniz, H. 2008, *Arkeolojik Sualtı Araştırmacılığına Giriş İçin Eğitim Metodolojisi*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya.
- Temür, A. 2015 “Thoughts on a Grave Stele From The Classical Period in Samsun Museum”, *Bellekten*, 286/LXXIX, 817-826.
- Yakar, J. 2003 “Identifying Migrations in the Archaeological Records of Anatolia”, B. Fischer–H. Genz–E. Jean–K. Köroğlu (eds.), *Identifying Changes: The Transition from Bronze to Iron Ages in Anatolia and its Neighbouring Regions, Proceeding of the International Workshop Istanbul*, November 8-9, 2002, İstanbul, 11-19.
- Yiğitpaşa, D. 2016, *Doğu Anadolu Geç Demir Çağı Kültürü*, Ankara.

Internet Kaynakları aşağıdaki gibi verilmelidir:

URL 1 <http://imgkid.com/tibial-fibular-notch.shtml>

SUBMITTED ARTICLES

Articles prepared in accordance with the above principles should be sent via the SUBMISSION SENDING SYSTEM. Articles submitted via e-mail are not considered. To submit an article from the " SUBMISSION SENDING SYSTEM":

* After subscribing to ULAKBİM/DergiPark, you should enter the page with username (e-mail address saved in system) and password.

* In the opening page, the "send article" section should be opened and the related spaces should be filled in.

* The article should be loaded into the system as a word file. In order for the blind arbitration process to be carried out better, the authors should be careful not to share their knowledge. Author information can be added in a separate word file.

Author independent peer review

Independent evaluation of the applications of the author, authors and referees are not being reported to each other. For this purpose, people who send files to the system, such as authors, editors, referees should pay attention to the following points about text and files.

Authors should delete names and institutions in the text. The page information is also written into personal information while the page is stored in the Microsoft documents including sub-texts etc. Side texts. Therefore, either these personal information must be found and deleted from the document properties, or the document in the following order should be re-recorded so that it does not contain any personal information. (File> Save As> Tools> Security> Delete Personal Information> Save)

In PDF files, the author name should be deleted by selecting document properties from the Acrobat main menu.

